

DİYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMI RESTORASYONU

85 786

EMİNE DAĞTEKİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
RESTORASYON ANABİLİM DALI**

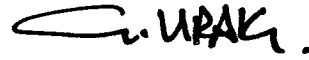
**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANLARI MERKEZİ**

Ağustos 1999

ANKARA

Emine Ekinci DAĞTEKİN tarafından hazırlanan DİYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak
uygun olduğunu onaylarım.

Yard. Doç. Dr. Gediz URAK

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Restorasyon Anabilim Dalında Yüksek
lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

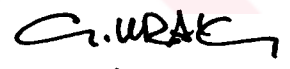
Başkan : Doç.Dr. Işık AKSULU

Üye : Y.Doç.Dr. Gediz URAK

Üye : Doç.Dr. Zuhâl ÖZCAN

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına
uygundur.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	v
1. GİRİŞ.....	1
2. DİYARBAKIR'IN TARİHİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ.....	4
2.1. Diyarbakır İli ve Nüfusu.....	4
2.2. Diyarbakır'ın Tarihçesi.....	4
2.3. Diyarbakır Surları.....	6
2.4. Diyarbakır Adı	6
2.5. Coğrafi Durumu	7
2.6. İklimi.....	7
2.7. Bitki Örtüsü.....	8
2.8. Yeraltı Zenginlikleri.....	8
2.9. Sosyal ve Ekonomik Yapı	8
3. DİYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMI' NİN TARİHİ.....	10
4. YAPININ TESPİTİ VE TANIMLAMASI.....	14
4.1. Çalışma Metodolojisi.....	14
4.1.1. Ölçüm metodolojisi.....	14
4.1.2. Rölöve çizimleri.....	15
4.2. Tanımsal Analiz.....	25
4.2.1. Yazılı tanımlama metodolojisi.....	25
4.2.2. Genel tanımlama.....	26

4.2.2.1.	Dış tanımlama.....	27
4.2.2.1.1.	Kuzey cephesi.....	28
4.2.2.1.2.	Doğu cephesi.....	29
4.2.2.1.3.	Güney cephesi	30
4.2.2.1.4.	Batı cephesi	31
4.2.2.2.	İç tanımlama.....	31
4.2.3	Mekansal elemanlar.....	32
4.2.3.1.	Dolaşım mekanları.....	32
4.2.3.1.1.	Giriş(01)	32
4.2.3.1.2.	Koridor(02).....	33
4.2.3.2.	Soyunma mekanları	34
4.2.3.2.1.	Soğukluk (03)	34
4.2.3.2.2.	Niş (04,06,07).....	37
4.2.3.2.3.	Eyvan(05,08,1.2,1.1).....	39
4.2.3.3.	Dinlenme mekanları	42
4.2.3.3.1.	Ilıklık (09, 11).....	42
4.2.3.4.	Servis mekanları.....	44
4.2.3.4.1.	Hela (10).....	44
4.2.3.5.	Yıkınma mekanları	45
4.2.3.5.1.	Sıcaklık (13).....	45
4.2.3.5.2.	Eyvan.....	45
4.2.3.5.3.	Halvet.....	50
4.2.3.6.	Tesisat mekanları.....	56
4.2.3.6.1.	Su deposu.....	56
4.2.3.6.2.	Külhan (26)	56
4.3.	Bina Karakteristikleri , Yapım Teknikleri , Malzemeler, Yapısal Durum Analizi.....	57
4.3.1.	Mekan elemanlarının analizi.....	57
4.3.1.1.	Dolaşım mekanları.....	57
4.3.1.1.1.	Giriş (01).....	58
4.3.1.1.2.	Koridor (02).....	58
4.3.1.2.	Soyunma mekanları.....	58

4.3.1.2.1.	Soğukluk (03).....	59
4.3.1.2.2.	Niş (04, 06, 07).....	59
4.3.1.2.3.	Eyvan(05, 08, 1.2,1.1).....	60
4.3.1.3.	Dinlenme mekanları.....	60
4.3.1.3.1.	Ilıklık.....	61
4.3.1.4.	Servis mekanları.....	61
4.3.1.4.1.	Hela.....	61
4.3.1.5.	Yıkama mekanları.....	61
4.3.1.5.1.	Sıcaklık.....	61
4.3.1.5.2.	Eyvan.....	62
4.3.1.5.3.	Halvet.....	62
4.3.1.6.	Tesisat mekanları.....	63
4.3.1.6.1.	Su deposu.....	63
4.3.1.6.2.	Külhan.....	64
4.3.2.	Taşıyıcı elemanların analizi.....	64
4.3.2.1.	Düşey taşıyıcılar.....	64
4.3.2.2.	Açıklık geçiciler.....	65
4.3.3.	Mimari elemanların analizi.....	66
4.3.3.1.	Kapılar.....	66
4.3.3.1.1.	Dış kapılar.....	66
4.3.3.1.2.	İç kapılar.....	67
4.3.3.2.	Aydınlatma.....	68
4.3.3.2.1.	Pencere.....	68
4.3.3.2.2.	Fener.....	68
4.3.3.2.3.	Işıklık.....	69
4.3.3.3.	Parmaklık	70
4.3.3.4.	Merdiven.....	71
4.3.3.5.	Döşeme kaplamaları.....	71
4.3.3.6.	Seki.....	71
4.3.3.7.	Havuz.....	72
4.3.3.8.	Hela taşı.....	72
4.3.3.9.	Göbektaşı.....	72

4.3.3.10.	Niş.....	73
4.3.3.11.	Su olukları.....	73
4.3.3.12.	Su boruları.....	74
4.3.3.13.	Baca.....	74
4.3.3.14.	Cehenemlik	74
4.3.4.	Kullanılan malzeme.....	74
4.3.5.	Yapısal durum.....	75
5.	KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA.....	82
5.1.	Karşılaştırmalı Çalışma Metodolojisi.....	82
5.2.	Hamamlar Hakkında Genel Bilgi.....	82
5.3.	Anadolu Hamamları.....	86
5.3.1.	Genel.....	86
5.3.2.	Mekan elemanları.....	89
5.3.2.1.	Taşlık.....	89
5.3.2.2.	Soğukluk.....	89
5.3.2.3.	Ilıklık.....	90
5.3.2.4.	Usturalık	91
5.3.2.5.	Hela.....	91
5.3.2.6.	Sıcaklık.....	91
5.3.2.7.	Eyvan.....	95
5.3.2.8.	Halvet.....	95
5.3.2.9.	Külhan.....	95
5.3.2.10.	Cehennemlik.....	96
5.3.2.11.	Su deposu.....	97
5.3.3.	Yapısal elemanlar.....	97
5.3.3.1.	Düşey taşıyıcılar.....	97
5.3.3.2.	Açıklık geçiciler.....	98
5.3.4.	Mimari elemanlar.....	99
5.4.	Diyarbakır Hamamları.....	101
5.4.1.	Genel.....	101
5.4.2.	Deva Hamamı.....	102

5.4.3.	Paşa Hamamı.....	104
5.4.4.	Melek Ahmet Paşa Hamamı.....	105
5.4.5.	Vahap Ağa Hamamı.....	107
5.4.6.	Küçük Şensu Hamamı.....	108
5.4.7.	Kadı Hamamı.....	109
5.4.8.	Çardaklı Hamamı'nın değerlendirilmesi.....	109
6.	RESTİTÜSYON.....	121
6.1.	Restitüsyon Metodolojisi.....	121
6.2.	Fiziksel Restitüsyon İçin Kaynak Kullanımı.....	121
6.3.	İşlevsel Restitüsyon.....	124
6.4.	Restitüsyon Tablosu.....	124
7.	RESTORASYON.....	148
7.1.	Yapının Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi.....	148
7.1.1.	Mimari özellikler.....	148
7.1.2.	Yapısal durum.....	149
7.1.2.1.	Bozulma nedenleri.....	149
7.1.3.	Yapısal faktörler.....	150
7.1.4.	Çevresel faktörler.....	150
7.1.5.	Sosyal faktörler.....	151
7.1.6.	Yasal kabuller.....	152
7.2.	Restorasyon Yaklaşımı.....	152
7.3.	İşlevlendirme	155
7.4.	Yapının Programı.....	156
7.5.	Mekanlar ve Fonksiyonlar.....	159
7.6.	Fiziksel Koruma.....	159
7.7.	Bütünleme (Entegrasyon).....	160
7.8.	Temizleme (Liberasyon)	169
7.9.	Hasar Düzeltme ve Temizleme	169
7.10.	Müdahale Öncelikleri.....	169

KAYNAKLAR.....	178
EKLER.....	179
ÖZGEÇMİŞ.....	217

THE RESTORATION OF DİYARBAKIR ÇARDAKLI BATH
(M. Sc. Thesis)

Emine DAĞTEKİN

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
Ağustos 1999

ABSTRACT

Diyarbakır is a city which has been a home for many important civilisations starting by Hurris' till our times. The city which is surrounded by walls has four doors connecting the inner city to the exterior. The junction of two main roads, leading to four doors divides the inner city to four quarters. The existing baths which are a part of the cities architectural heritage that reached our times has been situated in these four quarters.

The subject of the thesis is concerned with the existing baths in Diyarbakır in general, with special reference to Çardaklı Bath, which has not been yet searched systematically. The architectural change in the course of time in Diyarbakır has studied together with the historical development of the 16th C baths. Çardaklı Bath which has a special characteristics than the other baths has been analysed in detail through the archive documents. By the help of all these data, the restitution analysis, refunctioning and restoration decisions that are necessary to prosper the Çardaklı Bath has been adapted.

Science code : 601.04.00
Key words : Çardaklı Bath, Restoration, Restitution, Measured Survey
Page number : 217
Adviser : Assoc. Prof. Dr. Gediz URAK

DIYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMI'NIN RESTORASYONU

(Yüksek Lisans Tezi)

Emine DAĞTEKİN

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ÖZET

Diyarbakır kenti Hurrilerden bugüne önemli bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bütünöyle surlarla kuşatılan şehri ; dışarıya bağlayan dört kapı ve bunları birbirine bağlayan iki anayol dört parçaya ayırır. Kentin mimarlık ve yapı sanatının bir parçası olan hamamlar, bu dört çeyrek alana dağılmıştır. Ancak günümüze bunların pek azı ulaşmıştır. Bu tezin amacı; üzerinde henüz sistematik bir araştırma yapılmamış olan Diyarbakır hamamları ve özel olarak Çardaklı Hamamı' dır. Çalışmamızda hamamların tarihsel gelişimiyle Diyarbakır'ın ardışık zamanlı genel özellikleri, kentin eski dokusu içerisinde yer alan ve günümüze ulaşan hamamlarının mimari özellikleri incelenmiş , diğerlerinden farklı plan özelliği gösteren Çardaklı Hamamı'nın detaylı çözümlemesi yapılmış, kent ve yapı ile ilgili arşiv bilgileri de elde edilmiştir. Bütün bu bilgiler yardımıyla Çardaklı Hamamı'nın restitüsyon analizi, restitüsyon yorumu ve buna paralel olarak da yapının yaşatılması için gerekli olan işlevlendirme ve fiziksel müdahale önerilerini içeren restorasyon kararları oluşturulmuştur.

Bilim Kodu : 601.04.00

Anahtar Kelime :Diyarbakır Çardaklı Hamamı,Restorasyon, Restitüsyon, R&love,

Sayfa Adedi :217

Tez Yöneticisi :Yard. Doç. Dr. Gediz Urak

TEŞEKKÜR

Diyarbakır'da bulunan Çardaklı Hamamı konulu tez çalışmamı sabır ve titizlikle yönlendiren, bilgi ve yardımları ile bana destek veren Sayın Yard. Doç. Dr. Gediz Urak'a, inceleme ve rölöve ölçülerinde yardımcı olan Serdar Bacalan'a, çalışmamın her aşamasında yanımda olan Mimar Mehmet Cebe'ye, her türlü destek ve teşviklerinden dolayı eşime, ablama ve çalışmalarımda emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Emine Ekinci Dağtekin

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5.1. Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu I.....	119
Çizelge 5.2. Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu II.....	120
Çizelge 6.1. Restitüsyon Tablosu 1.....	125
Çizelge 6.2. Restitüsyon Tablosu 2.....	126
Çizelge 6.3. Restitüsyon Tablosu 3.....	127
Çizelge 6.4. Restitüsyon Tablosu 4.....	128
Çizelge 6.5. Restitüsyon Tablosu 5.....	129
Çizelge 6.6. Restitüsyon Tablosu 6.....	130
Çizelge 6.7. Restitüsyon Tablosu 7.....	131
Çizelge 6.8. Restitüsyon Tablosu 8.....	132
Çizelge 6.9. Restitüsyon Tablosu 9.....	133
Çizelge 6.10. Restitüsyon Tablosu 11.....	134
Çizelge 6.11. Restitüsyon Tablosu 12.....	135
Çizelge 7.1. Restorasyon Tablosu 1.....	165
Çizelge 7.2. Restorasyon Tablosu 2.....	166
Çizelge 7.3. Restorasyon Tablosu 3.....	167
Çizelge 7.4. Restorasyon Tablosu 4.....	168

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Diyarbakır'ın il ve ilçelerle bağlantısı.....	9
Şekil 3.1. Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın Kadastro Haritası	12
Şekil 3.2. Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın İmar planı.....	13
Şekil 4.1. Vaziyet planı çizimi	16
Şekil 4.2. Zemin kat rölöve planı.....	17
Şekil 4.3. 235 kodu rölöve planı çizimi.....	18
Şekil 4.4. A – A kesiti rölöve çizimi	19
Şekil 4.5. B – B kesiti rölöve çizimi.....	20
Şekil 4.6. C – C kesiti rölöve çizimi.....	20
Şekil 4.7. Kuzey cephesi rölöve çizimi.....	21
Şekil 4.8. Doğu cephesi rölöve çizimi.....	22
Şekil 4.9. Güney cephesi rölöve çizimi	22
Şekil 4.10. Batı cephesi rölöve çizimi	22
Şekil 4.11. Kurna detayı çizimi.....	23
Şekil 4.12. Mukarnas detayı çizimi.....	23
Şekil 4.13. Işıklık detayı çizimi.....	24
Şekil 4.14. Kuzey cephesi giriş kapısı, pencere,soğukluk duvarı, feneri...	180
Şekil 4.15. Kuzey cephesi soğukluk duvarı görünüşü.....	180
Şekil 4.16. Kuzey cephesi bahçe duvarı görünüşü	181
Şekil 4.17. Doğu cephesi eyvan penceresi ve soğukluktaki bahçe kapısı	181
Şekil 4.18. Doğu cephesi ılıklik duvarı ve dama çıkan merdiven	182
Şekil 4.19. Doğu cephesi sıcaklık duvarı ve kubbesi görünüşü.....	182
Şekil 4.20. Bahçe görünüşü.....	183
Şekil 4.21. Güney cephesi ve külhan kapısı görünüşü.....	183
Şekil 4.22. Batı cephesi görünüşü.....	184
Şekil 4.23. Batı ve kuzey cephesi görünüşü	184
Şekil 4.24. Soğukluk ve sıcaklık kubbelerinin görünüşü.....	185
Şekil 4.25. Sıcaklık ve yıkanma kubbelerinin görünüşü.....	185
Şekil 4.26. Baca ve sıcaklık kubbesinin görünüşü.....	186

Şekil 4.27.	Soğukluk çatı görünüşü.....	186
Şekil 4.28.	Giriş 01 DV2 duvarı.....	187
Şekil 4.29.	Giriş 01 DV3 duvarı	187
Şekil 4.30.	Giriş 01 DV4 duvarı.....	188
Şekil 4.31.	Koridor 02 DV1 duvarı	188
Şekil 4.32.	Soğukluk sofası 03 DV1 ve DV4 duvarı.....	189
Şekil 4.33.	Soğukluk sofası 03 DV2 ve DV3 duvarı.....	189
Şekil 4.34.	Soğukluk sofası kubbeye geçiş tromp ve kasnak görünüşü...190	
Şekil 4.35.	Soğukluk sofası kubbesi, ışıklık ve fener görünüşü.....	190
Şekil 4.36.	Ilıklık 09 DV1, DV4 duvarları ve ışıklık.....	191
Şekil 4.37.	Ilıklık 09 DV3 duvarı.....	191
Şekil 4.38.	Ilıklık 011DV2, DV3, DV4 duvarı.....	192
Şekil 4.39.	Ilıklık 011ışıklık detayı	192
Şekil 4.40.	Eyvan"12,15,17" ,Halvet"14,16"nın sıcaklık sofasından gör....	193
Şekil 4.41.	Eyvan"17,19,21" , Halvet"18,20"nin sıcaklık sofasından gör...	193
Şekil 4.42.	Eyvan"21,23,12" , Halvet"22,24"ün sıcaklık sofasından gör....	194
Şekil 4.43.	E"15" in girişi ve DV3, DV4 duvarı.....	194
Şekil 4.44.	Eyvan "15" DV4 duvarı ve su oluğu	195
Şekil 4.45.	Eyvan"17" , Halvet "18" yıkanma kabinleri ve göbektaşı.....	195
Şekil 4.46.	Eyvan aydınlatma elemanı.....	196
Şekil 4.47.	Halvet hücresi aydınlatma elemanı.....	196
Şekil 4.48.	Sıcaklık sofası kubbesi ve aydınlatma elemanları.....	197
Şekil 4.49.	Bahçeye atılan kurnalar	197
Şekil 4.50.	Zemin kat planı hasar tespiti.....	77
Şekil 4.51.	2.35 Kotu planı hasar tespiti.....	78
Şekil 4.52.	A-A kesiti hasar tespiti.....	79
Şekil 4.53.	B-B kesiti hasar tespiti.....	80
Şekil 4.54.	B-B kesiti hasar tespiti.....	80
Şekil 4.55.	Kuzey cephesi hasar tespiti.....	81
Şekil 4.56.	Doğu cephesi hasar tespiti.....	81
Şekil 4.57.	Güney cephesi hasar tespiti.....	82
Şekil 4.58.	Batı cephesi hasar tespiti	82

Şekil 5.1.	Roma Hamamı plan şeması	85
Şekil 5.2.	Anadolu Hamam plan şeması	85
Şekil 5.3.	Türk Hamam Mimarisinde sıcaklık plan tipleri	93
Şekil 5.4.	17. Yüzyılda Diyarbakır kentsel sit alanı içerisinde bulunan Hamamlar	116
Şekil 5.5.	19. Yüzyılda Diyarbakır kentsel sit alanı içerisinde bulunan Hamamlar.....	117
Şekil 5.6.	Günümüzde Diyarbakır kentsel sit alanı içerisinde bulunan Hamamlar	118
Şekil 5.7.	Deva Hamamı giriş cephesi görünüşü	198
Şekil 5.8.	Deva Hamamı soğukluk görünüşü	198
Şekil 5.9 .	Deva Hamamı ılıklik ve aydınlatma görünüşü	199
Şekil 5.10.	Deva Hamamı sıcaklık kubbesi ve aydınlatma elemanı.....	199
Şekil 5.11.	Deva Hamamı sıcaklık görünüşü.....	200
Şekil 5.12.	Deva Hamamı sıcaklık görünüşü.....	200
Şekil 5.13.	Paşa Hamamı batı cephesi görünüşü.....	201
Şekil 5.14.	Paşa Hamamı soğukluk görünüşü.....	201
Şekil 5.15.	Paşa Hamamı ılıklik görünüşü.....	202
Şekil 5.16.	Paşa Hamamı sıcaklık görünüşü.....	202
Şekil 5.17.	Melik Ahmet Paşa Hamamı 1968 yılı kuzey cephesi görünüşü	203
Şekil 5.18.	Melik Ahmet Paşa Hamamı 1999 yılı kuzey cephesi görünüşü	203
Şekil 5.19.	Melik Ahmet Paşa Hamamı soğukluk görünüşü.....	204
Şekil 5.20.	Melik Ahmet Paşa Hamamı soğukluk kubbesi ve feneri.....	204
Şekil 5.21.	Vahap Ağa Hamamı 1969 yılı doğu cephesi görünüşü.....	205
Şekil 5.22.	Vahap Ağa Hamamı 1999 yılı doğu cephesi görünüşü.....	205
Şekil 5.23.	Vahap Ağa Hamamı ılıklik görünüşü.....	206
Şekil 5.24.	Vahap Ağa Hamamı sıcaklık görünüşü.....	206
Şekil 5.25.	Küçük (Şensu) Hamamı 1981 yılı güney cephesi görünüşü.....	207
Şekil 5.26.	Küçük (Şensu) Hamamı 1998 yılı güney cephesi görünüşü.....	207
Şekil 5.27.	Küçük (Şensu) Hamamı 1998 yılı soğukluk görünüşü.....	208
Şekil 5.28.	Küçük (Şensu) Hamamı 1999 yılı soğukluk görünüşü.....	208
Şekil 5.29.	Kadı Hamamı batı görünüşü.....	209

Şekil 5.30. Kadı Hamamı soğukluk görünüşü.....	209
Şekil 5.31. Kadı Hamamı sıcaklık görünüşü.....	210
Şekil 5.32. Kadı Hamamı sıcaklık görünüşü.....	210
Şekil 6.1. 1993 yılı kuzey cephesi görünüşü.....	211
Şekil 6.2. 1993 yılındaki batı cephesi görünüşü.....	211
Şekil 6.3. 1993 yılı soğukluk görünüşü.....	212
Şekil 6.4. 1993 yılı soğukluk görünüşü.....	212
Şekil 6.5. 1993 yılı ılıklik görünüşü	213
Şekil 6.6. 1993 yılı sıcaklık sofası ve göbek taşı görünüşü.....	214
Şekil 6.7. 1993 yılı kurna ve seki görünüşü.....	215
Şekil 6.8. 1993 yılı göbektaş ve cehennemlik görünüşü.....	215
Şekil 6.9. 1993 yılı ateş yakılan bacanın görünüşü.....	216
Şekil 6.10. 1993 yılı soğukluk ve sıcaklık üstten görünüşü.....	216
Şekil 6.11. Restitüsyon zemin kat plan çizimi.....	136
Şekil 6.12. Restitüsyon 235 kotu plan çizimi.....	137
Şekil 6.13. Restitüsyon A-A kesiti çizimi.....	138
Şekil 6.14. Restitüsyon B-B kesiti çizimi.....	139
Şekil 6.15. Restitüsyon C-C kesiti çizimi.....	139
Şekil 6.16. Restitüsyon kuzey cephesi çizimi.....	140
Şekil 6.17. Restitüsyon doğu cephesi çizimi	140
Şekil 6.18. Restitüsyon güney cephesi çizimi.....	141
Şekil 6.19. Restitüsyon batı cephesi çizimi	141
Şekil 6.20. Dönem ekleri zemin kat plan çizimi.....	142
Şekil 6.21. Dönem ekleri 235 kotu plan çizimi.....	143
Şekil 6.22. Dönem ekleri A-A kesiti çizimi.....	144
Şekil 6.23. Dönem ekleri B-B kesiti çizimi.....	145
Şekil 6.24. Dönem ekleri C-C kesiti çizimi.....	145
Şekil 6.25. Dönem ekleri kuzey cephesi çizimi.....	146
Şekil 6.26. Dönem ekleri doğu cephesi çizimi.....	146
Şekil 6.27. Dönem ekleri güney cephesi çizimi	147

Şekil 6.28. Dönem ekleri batı cephesi çizimi	147
Şekil 7.1. Restorasyon vaziyet planı çizimi.....	170
Şekil 7.2. Restorasyon zemin kat planı çizimi.....	171
Şekil 7.3. Restorasyon 235 kodu plan çizimi.....	172
Şekil 7.4. Restorasyon A-A kesiti çizimi.....	173
Şekil 7.5. Restorasyon B-B kesiti çizim.....	174
Şekil 7.6. Restorasyon C-C kesiti çizimi	174
Şekil 7.7. Restorasyon kuzey cephesi çizimi.....	175
Şekil 7.8. Restorasyon doğu cephesi çizimi.....	175
Şekil 7.9. Restorasyon güney cephesi çizimi.....	176
Şekil 7.10. Restorasyon batı cephesi çizimi.....	176

1.GİRİŞ

En eski yerleşim yerleri için, ırmak, dere gibi su kaynakları ile savunmanın kolay olduğu bir tepelik, sarp bir kaya üstü ve ulaşımın merkezi olması gibi özellikler ön planda tutulmuştur. Diyarbakır'ın ilk yerleşim bölgesi olan Dicle yatağına yakın İç Kale; bu üç özelliği bir arada bulunduran bir yerleşim alanıdır.

İç Kale'de nüfus arttıkça şehir aşağı doğru inmiş, büyüyen şehrin korunması için dış kale yapılmış ve uzun yıllar yaşam bu kale içinde kalmıştır. Kent, tarihi süreç içerisinde bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Diyarbakır dar ve uzun sokakları, dışa kapalı bazalt taşını yumuşatan beyaz süslemeli, avlulu, eyvanlı, havuzlu evleri, hemen her sokak köşesindeki çeşmeleri, camileri, kiliseleri, medreseleri, hanları, hamamları ve surları ile oluşan dokusuyla geleneksel bir Anadolu şehri özelliğindedir. Bu güzelim doku günümüzde ne yazık ki doğal eskime, bakımsızlık ve yanlış planlama ve restorasyon uygulamaları ile çok bozulmuştur.

Her köşesi tarih ve kültür kokan Diyarbakır; savaflara, yangınlara meydan okuyup ayakta kalmayı başarırken çarpık kentleşme nedeniyle gittikçe kimliğinden uzaklaşmaktadır.

Kültür varlıklarının çoğu, bakımsızlıktan adeta yıkılmaya terk edilmiştir. Hamamlar bundan en fazla nasibini alanlardır. Daha yüzyıl öncesine kadar sayıları 20 olan hamamlardan günümüze ancak yedi tanesi ulaşmıştır (Yılmazçelik, 1995). Bugün şehrin merkezinde kısmen veya tamamen ayakta kalmış 7 hamamdan: bütün bölümleriyle Deva Hamamı, Paşa Hamamı, Kadı Hamamı, Çardaklı Hamamı; sadece soyunmalık bölümü ile Melek Ahmet Paşa Hamamı; soyunmalık dış cephe duvarı ile Küçük Hamam; soyunmalığı kapatılmasına rağmen ılıkılığı ve sıcaklığı ile ayakta kalıp hizmet veren tek hamam olarak da Vahap Ağa Hamamı bulunmaktadır.

Bu çalışmamızın amacı; Diyarbakır'da halen ayakta bulunan hamamların talihsiz benzerlerine katılmadan kurtarılma ve korunmalarına Çardaklı Hamamı restorasyonu örneği ile yardımcı olmaktadır.

Uluslararası restorasyon ilkelerine uygun hazırlanan tez; analiz, değerlendirme ve sentez aşamaları ile ilgili bölümleri içermektedir.

Analiz aşamasında; Çardaklı Hamamı'nın rölövesi çıkarılmış, bozulma ve nedenleri tespit edilmiş, yapıyla ilgili geçmiş ve günümüze ait sözlü, yazılı, fotoğraflık bilgi ve belgeler elde edilmiştir. Yapının plan ve cephe özellikleri, mekansal, yapısal ve mimari elemanlarının çözümlemesi yapılmıştır. Ayrıca Çardaklı Hamamı'nın bilinmeyen özelliklerinin tespit edilebilmesi amacıyla Çardaklı Hamamı ile yakın dönemlerde inşa edilmiş Türkiye ve Diyarbakır'da bulunan hamamlar, incelenerek karşılaştırılmalı çalışma yapılmıştır.

Değerlendirme aşamasında; yapının özgün hali ve farklı dönem müdahaleleri değerlendirilerek Restitüsyonu hazırlanmıştır.

Sentez aşamasında; yapının bugünkü hali ve restitüsyonundan yararlanarak çevre ve yapı gereksinimlerine uygun işlev seçimi ile restorasyon önerileri çizim ve rapor halinde hazırlanmıştır.

Çardaklı Hamamı'nın özel araştırma konusu olarak ele alınmasının nedenleri şöyle sıralanabilir. Öncelikle Anadolu Kültürü'nde önemli bir yeri olan hamam kültürünü simgeleyen bir örnek olması, bulunduğu bölgedeki yıkanma gereksinimini karşılaması, kentsel sit alanı içerisinde kurtarılabilecek yapılara örnek teşkil etmesi, sahibinin onarılması yönündeki çabaları ile kullanılmadığından dolayı oluşan problemlerin (doğa ve insan eliyle bozulma) çözümüdür.

Söz konusu çalışmamızın birinci bölümü giriş; ikinci bölümü Diyarbakır İli'nin tarihi ve genel özellikleri; üçüncü bölümü Çardaklı Hamamı'nın tarihi;

dördüncü bölümü yapının güncel durumunun tespiti; beşinci bölümü genel olarak tarihsel süreç içerisinde hamam ve özel olarak Anadolu hamamlarının özellikleri ile Diyarbakır ve incelenen hamam ile aynı plan özellikleri gösteren ve yakın tarihlerde inşa edilen hamamların karşılaştırıldığı karşılaştırmalı çalışma; altıncı bölümü restitüsyon; yedinci bölümü restorasyon önerilerini kapsamaktadır.

Ekler bölümünde ise, yapıya ait planlar, haritalar, resmi kararlar, rölöve, restitüsyon ve restorasyon çizimleri ve fotoğraflar sunulmuştur.

Sonuç olarak kimliğimizin simgelerinden biri olan hamamlarımızdan yok olma tehlikesi içerisinde bulunan Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın bu tez kapsamın da belgelenecek, restitüsyon yorumunun ve restorasyon önerilerinin oluşturulması ile Türk kimliğini sergileyecek önemli bir kültür mirasının gelecek kuşaklara aktarabileceğinin önemi üzerinde durulmuş, tezin yararları ve geliştirilmesi konusunda önerilerde bulunulmuştur

2. DİYARBAKIR'IN TARİHİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Diyarbakır İli ve Nüfusu

Topraklarının büyük bir kısmı Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Diyarbakır ilinin kuzeyde küçük bir şeriti Doğu Anadolu'ya taşar. Doğuda Siirt, kuzeydoğuda Muş , kuzeyde Bingöl ve Elazığ, kuzeybatıda Malatya ve Adıyaman, batıda Urfa ve güneyde Mardin iliyle çevrilidir. Yüzölçümü 15.354 kilometrekaredir. Karacadağ Dağları üzerine kurulmuştur (Anonim, 1986).

Diyarbakır iline bağlı 13 ilçe ve ilçelere bağlı 782 köy ve 955 mezra vardır. 1990 nüfus sayımına göre toplam nüfus 1.094.996 olup bunun 600.640'ı şehirde , 494.356'sı köylerde yaşar (Anonim, 1986).

2.2. Diyarbakır'ın Tarihçesi

Diyarbakır tarihine, şehir merkezine yaklaşık 40 km uzaklıktaki Ergani Kalesi'nde yapılan "Çayönü" kazıları ışık tutmaktadır (Anonim, 1995). Bu arkeolojik kazılarda elde edilen buluntular bizi insan yaşamının ev kurup, ekip biçtiği evreye götürür. Bu nedenle "Çayönü" kazıları yalnız Diyarbakır ve Anadolu açısından değil , Yakın Doğu Arkeolojisi açısından da önemlidir.

Diyarbakır sırasıyla MÖ.2000'den başlayarak Hurri, Asur, Urartu, Med, Pers, Roma ve Bizans hakimiyetinde kalmış önemli bir merkezdir (Anonim, 1995).

Sasani Bizans çekişmesinin ortak mekanı olan Diyarbakır'da Bizans İmparatoru II. Constantinus (337-362) var olan şehir surlarını genişletmiş ve şehri tamamen surlarla çevirmiştir (Anonim, 1986).

MS. 1083 yılından itibaren Diyarbakır'a, sırasıyla Büyük Selçuklular, İnaloğulları, Artuklular ve Akkoyunlular hakim olmuştur. MS. 1085 -1093 yılları arasında egemenlik sürdüren Büyük Selçuklulardan Melik Şahın sur

onarımları ile ilgili 4 yazıtı ve Ulu Camii'de (1091) haremın batı kanadında avluya bakan pencerelerin üstünde onarım yazıtı bulunmaktadır (Tuncer, 1996)

1097-1142 yılları arasında 45 yıl şehir İnalıoğulları'nın elinde bulunmuştur. Ulu Camii'deki büyük onarımlar, İç Kale'deki, Hz. Süleyman ve Mardin Kapı'daki Hz. Ömer Camii'de bu beyliğe aittir (Tuncer, 1996).

Hasankeyf Artukluları döneminden (1180-1292), Zinciriye Medresesi, Mesudiye Medresesi, Artuklu Sarayı kalıntıları ve kent dışında bir çok köprü, Mardin Artukluları'ndan (1302-1394), günümüzde ayakta kalan eserlerdir (Anonim, 1995).

MS.1401 yılında Akkoyunlular şehir teslim alıp , başkent yapmış ve önemli anıtlar inşa etmişlerdir. Planları taş işçilikleri ile Akkoyunlu mimarlığının özelliklerini yansıtan bu yapılar arasında ; Nebi (Peygamber) Camii (XV. yy) Safa Parlı Cami (XV. yy) , Şeyh Matar Cami (MS. 1500) Şeyh Safa Medresesi (XV yy) anılabilir. Günümüze ulaşmayan Suakar ve Mirza Hamamları da Artuklu eserleridir.

1515'ten sonra şehir Osmanlı egemenliğine girmiştir. İran'a karşı yapılan savaşlarda hareket üssü olmuştur. Doğu Anadolu'nun ünlü bir bilim ve ticaret merkezi olan Diyarbakır'ın Osmanlı Dönemi'nden; Kurşunlu Camii, Hüsrev Paşa Camii, taş işçiliğinin ve mihrabdaki İznik çinilerinin en güzel örneklerinin bulunduğu Behram Paşa Camii (1564), Melek Ahmet Paşa Camii (1587- 1591), Deliller Hanı (1527), Çifte Han (XVI yy) Yeni Han, Çardaklı Hamamı (1520) ve Deva Hamamı (1520) günümüze gelen değerli eserlerdir (Beysanoğlu, 1990).

Diyarbakır, tarihi boyunca coğrafi özellikleriyle önemli olmuştur. Anadolu'da doğu-batı, kuzey-güney kervan yollarının kesiştiği bir noktada oluşundan

ticari hayatta önemli bir yer tutmuştur. Kent, Hint ve İran mallarını doğudan getiren kervanların geçtiği bir yerdir (Anonim, 1986).

2.3. Diyarbakır Surları

Açık bir müze gibi olan Diyarbakır surlarında; bütün medeniyetlerden izler bulmak mümkündür. Anadolu'nun en eski ve en ünlü, uzunluğu ile İstanbul surlarından , sağlamlığıyla Çin Seddi'nden sonra, yüksekliği ile eşsiz surlar, iç ve dış sur olmak üzere iki bölümden oluşur (Anonim, 1986). 1700-1300 m2 bir alanı çevreleyen surların uzunluğu 5km , yüksekliği 8-12 m arasında , kalınlığı ise 3,5 m'dir (Gabriel, 1940).

Genel görünümü bir kalkan balığını andıran dış kale MS.1yy'da Constantinus döneminde genişletilmiş, Justinianus zamanında son şeklini almış ve zaman zaman gördüğü onarımlarla günümüze kadar gelmiştir (Anonim, 1986).

İç kalenin Fetih, Orgun, Saray ve Küpeli olmak üzere dört kapısı vardır. Kapıların tamamı demirden ve sağlam yapılmıştır (Anonim 1995).

Dış kaleden de kente dört ana kapıdan girilir. Kuzeydeki Harput (Dağ) kapısı, güneydeki Mardin (Tek) kapısı, doğudaki Yeni (Dicle) kapı, batıdaki Urfa (Rum) kapısıdır.

Dış kale surlarında 82 burç vardır. Köşelerdeki Ulu (Evli) Beden , Yedikardeşler ve Keçi burçları (XIII. yy.) taş işçilikleri, yazıtları ve kabartmalarıyla mükemmel güzelliكتedirler.

2.4. Diyarbakır Adı

Tarih boyunca Diyarbakır çeşitli adlarla anılmıştır. Şehrin adı ilk olarak Asur Hükümdarı Adad-Nirari I (MÖ. 1310-128)'den kalma bir kılıç kabzasında

Amidi veya Amedi olarak yazılmıştır. Bu adın şehrin ve bölgenin ilk egemen devleti Hurrilerden kalma olduğu kabul edilir. Roma ile Bizans kaynaklarında ve Amida Süryani eserlerinde Amid, Arapça eserlerde Amed olarak geçer. XIII. yy'dan beri yazılmış eserlerde "Kara Amid" veya Kara Hamit yazıldığı görülür (Anonim, 1995).

15 Kasım 1938'de Diyarbakır'ı ziyaret eden Atatürk, Diyarbakır ismini Diyarbakır olarak telaffuz edince , 10 Aralık 1937 gün ve 7789 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile şehrin ismi Diyarbakır olarak Cumhuriyet tarihine geçmiştir (Beysanoğlu , 1998).

2.5. Coğrafik Durum

Şehir, Diyarbakır Havzası denilen ve boydan boya Dicle Nehri ile geçilen geniş çanağın içinde yer alır. Güneydoğu Toroslar'ın geniş yayı havzaya sınır olur. Denizden 650 m yüksekliktedir. 37° 30' kuzey enlemleriyle 40° 37' ve 41° 20' Doğu boylamları arasında kalmaktadır (Anonim 1990).

2.6. İklim

Diyarbakır havzasında iklim şiddetli karasal özelliktedir. Yazları çok sıcak ve bölgedeki barajların etkisiyle nemli ; kışları yağışlı ve soğuktur. Yıllık sıcaklık farkı yüksektir. Yazın sıcaklık 50 °C'ye varır. Kışın ise –14 °C'ye kadar düşer. Yağışlar kuzey alana doğru artar. Diyarbakır'da egemen rüzgar yönü kuzeybatıdır(karayel). Yaz mevsiminde bölgenin bozkır bitkileri kurduğundan ve nadasa bırakılmış tarlalarda yüzey kuru olduğundan esen rüzgar bol miktarda toz taşır (Anonim, 1990).

2.7. Bitki Örtüsü

Güney Doğu Anadolu'nun en belirgin bitki özelliği steplerdir. Diyarbakır ili de

bu açıdan farklılık göstermez.

Diyarbakır stepleri büyük ölçüde doğal olmayıp, insanın doğayı olumsuz etkilemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle dağlarda ortaya çıkan eski yerleşimlerde kullanılan tomrukların çok uzak yerlerden gelemeyeceği düşünülrse buraların büyük ölçüde ormanlık alanlar olduğunu söyleyebiliriz (Anonim, 1990).

2.8. Yeraltı Zenginlikleri

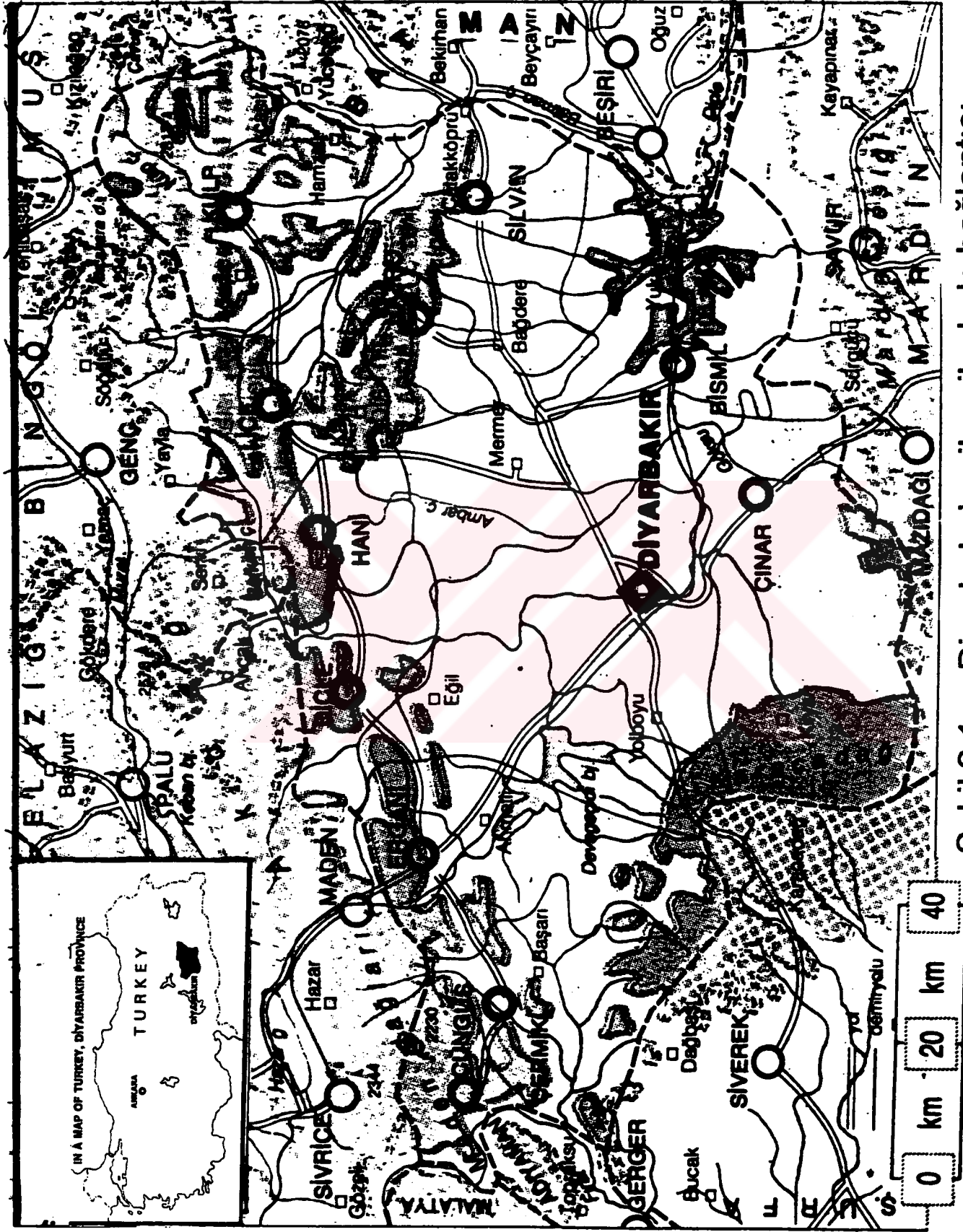
Diyarbakır Havzasının sularını Dicle Irmağı toplar. İlin batısında küçük bir alanın suları da Fırat'a ulaşır.

Diyarbakır ilinde doğal göl yoktur. Fakat ırmakların üzerinde yapılmış ve yapılmakta olan barajlar Diyarbakır'ı önemli bir "göller bölgesi" yapmaktadır. En önemlileri; Devegeçidi, Karakaya, Atatürk, Kralkızı, Dicle ve Göksu barajlarıdır (Anonim, 1995).

2.9. Sosyal ve Ekonomik Yapı

Şehirdeki az gelişmiş ağır sanayide az insan çalışabilmektedir. Eski geleneklerin kısmen devam ettiği Diyarbakır'da el sanatları , bakırcılık , ipek dokumacılığı ve kuyumculuk işlerinin devam ettiği görülür.

Barajların artmasıyla Devlet Su İşleri'nin kurmuş olduğu sulama alanı şebekesi ve sondaj suları ile pamukçuluk , tütüncülük ve turfandacılık gibi sulu tarım yapılmaktadır. Geniş, düz ovalarda buğday ve arpa da yetiştirilir. Bir zamanlar çok yaygın olan testicilik, hammaddesinin de yörede bol miktarda bulunmasına rağmen nedense bugün terk edilmiş bir sanattır.

Şekil 2.1. Diyarbakır'ın il ve ilçelerle bağlantısı

3. DİYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMI'NİN TARİHİ

Diyarbakır il merkezi, 38 pafta, 162 ada ve 1 nolu parselde bulunan Çardaklı Hamamı (Şekil 3.2) Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (G.E.E.A.Y.K) 11.3.72 gün ve 6312 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Ek.1.1).

Yapının günümüze kadar ulaşabilmesinin en büyük nedeni son yıllara kadar özgün işlevinde kullanılması ve yörede çok kullanılan sağlamlığı ile bilinen bazalt taşından yapılmış olmasıdır.

1980 yılında hazırlanan Eski Eser tescil fişinde yapının Osmanlı Hamam tipi özelliği taşıdığı ve koruma derecesinin de çevresel olduğu belirtilmiştir (Ek 1.2).

Tarihi hamamın mimarı ve kesin yapılış tarihi belli değildir. Kitâbesi yoktur. Ancak hamamın 14 ocak 1842'de, Hüsrev Paşa Vakfı'na ait olduğu ve 1930 yıllarında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce satıldığı bilinmektedir. Buna göre hamamın 1520-1540 tarihleri arasında inşa edildiği söylenebilir(Beysanoğlu 1990).

Hüsrev Paşa Vakfı'na hissedar olduğu bilinen Bican Bey Hamamı, Mahmut Bey Hamamı ile Hamam'ı Cedid'in yerleri ve sonraki isimleri ise kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bunlardan birinin bugünkü Çardaklı Hamamı olması ihtimalinin kentin şehri siciline bakarak yüksek olduğunu söyleyebiliriz (Kara, 1986).

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde, Çardaklı Hamamı'ndan:

“Yapanın kim olduğu malum değildir. Ama temiz ve aydınlık bir hamamdır” diye söz eder.

1990 yılında hamam sahibi tarafından Diyarbakır Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nden onarım izni istenmiştir. 1993

yılında Kültür Bakanlığı'ndan alınan kredi ile bir kısım mimari elemanları (kurna, göbektaşı, havuz, döşeme, pencere kasası, çatı) değiştirilmiş duvarlarda yer yer mermer kaplama yapılmış ve çatı Alaturka Kiremit ile kaplanmıştır (K.V.T.V.K.K.M. Arşivi).

İli : <u>DIYARBAKIR</u>	KADASTRO VEYA TAPULAMA						Yüzölçümü		
	Gören yerlerde				Görmeyen yerlerde				
	Kütük Sayfa No.	Pafta No.	Ada No.	Parsel No.	M e v k i i	Gömlek sıra No.	Ha.	M. ²	Ds. ²
	İlçesi : <u>Merkez</u>	240	38	162	1			-	0886
Köyü veya mahallesi : <u>Doğançık</u>									

19635 +

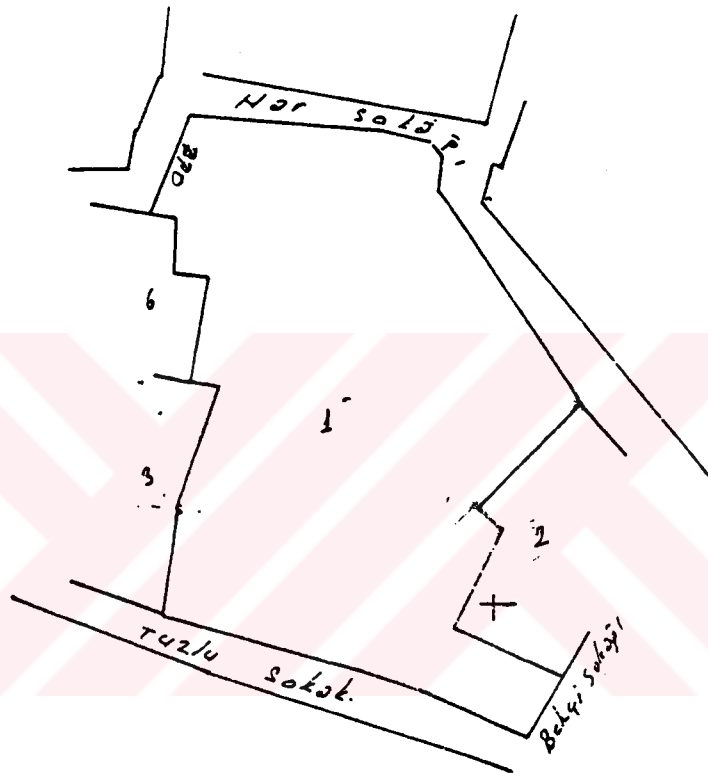
+19610

N

1/5000

19605

+19660

Plânından kopya edilmiştir.

2/5/1990

4/5/1990

Fen Memuru

Kadastro Müdürü / Kadastro Şefi

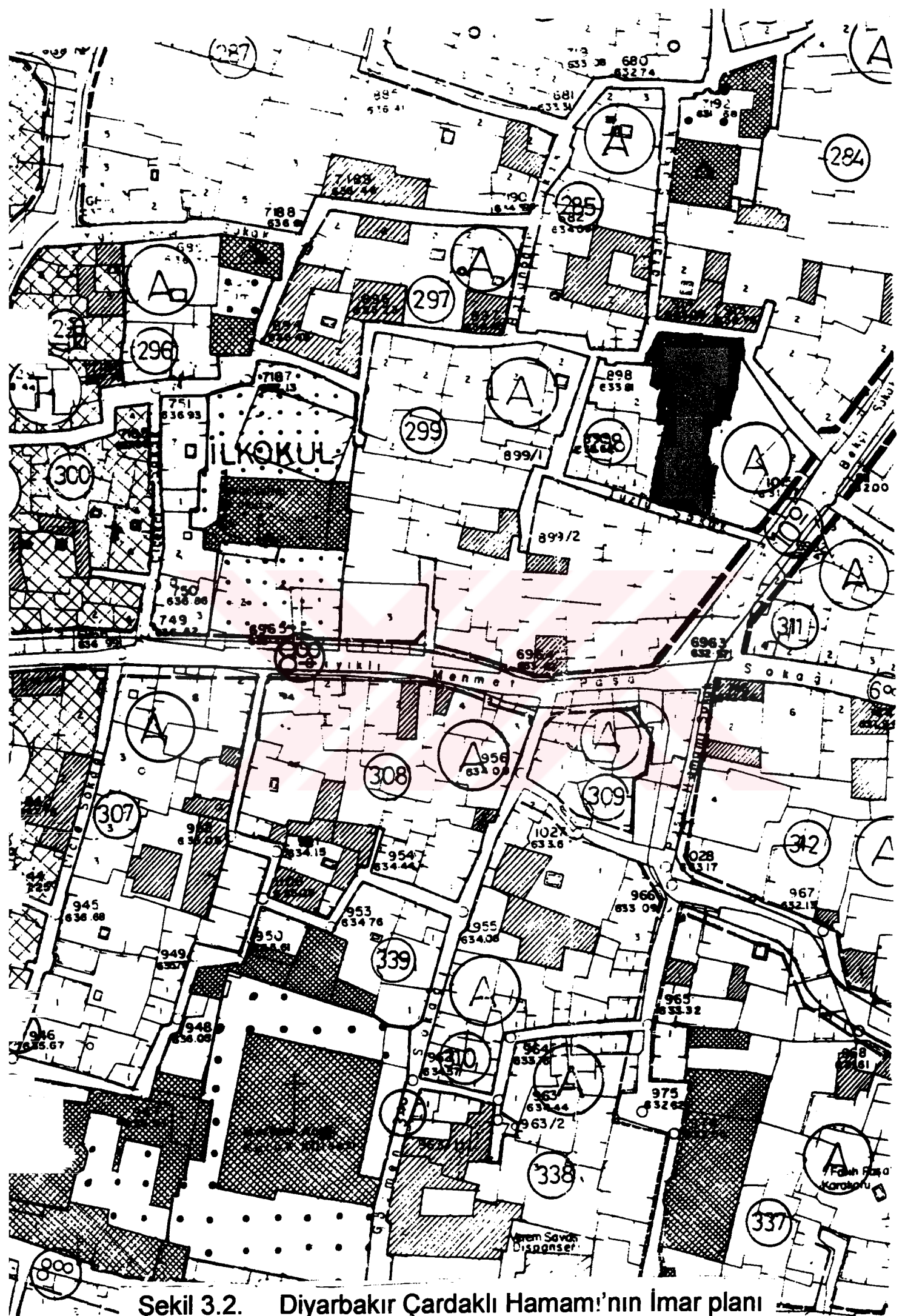
Adnan SABİR

M. Emin ŞEN

Ambar Stok No. : 23

D.M.O. Basım Müessesesi

Şekil 3.1. Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın Kadastro Haritası

Şekil 3.2. Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın İmar planı

4. YAPININ TESPİTİ ve TANIMLANMASI

4.1. Tespit Metodolojisi

Çalışma yapılacak yapıya ilk kez gidildiğinde çizime aktarmak için gerekli olacak araç ve gereçler saptanmıştır. Daha sonra yapının vaziyet planı, plan kesit ve görünüş krokileri hazırlanmıştır. Yapı ölçülerek, ölçüler kroki üzerinde işaretlendikten sonra, 1/50 ölçekli rölöve çizimleri yapılmıştır.

Rölöve; bir yapının yer üstünde bulunan ve kazı ile ortaya çıkarılan kısımlarının halihazır durumunun ölçüm, fotoğraflama, stampaj vb. metotlar ile 1/1 ölçeğinde tespit edilip, yapının özelliği ve boyutuna göre karar verilecek bir ölçekte çizilerek belgelenmesidir (Urak, 1996).

Yapım evreleri, hasar ve bozukluklular, ekler, rölöve projesi üzerine işlenmek suretiyle restitüsyon analizleri hazırlanmıştır.

4.1.1. Ölçüm metodolojisi

Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın tadilat dolayısıyla boşaltılmış olması ölçülerin alınmasını kolaylaştırmıştır.

Ölçüm, doğrudan ölçme metodunun klasik yöntemi ile yapılmıştır. Bunun için yapının her köşe noktasının tespit edilebileceği şekilde üçgenler vasıtasıyla poligonlar kapatılmıştır. Mekanları birbirine bağlayabilmek için ise her mekan birbirine iki köşegen ölçü almak sureti ile bağlanmıştır.

Ölçümde iki adet şerit metre (20 m'lik ve 5 m'lik),düzeç, jalon, çekül, ip, tebeşir, kurşun kalem, kareli kağıt, düz ve milimetrik bloknot, silgi ve fotoğraf makinası gibi araçlar kullanılmıştır.

Ölçüm genellikle üç kişi ile yapılmıştır. İki kişinin aldığı ölçü üçüncü kişi tarafından kroki üzerine işlenmiştir. Yatay ölçüler, saat ibresi yönünde köşelerden "0"- sıfır" noktası alınarak, sürekli (running) okunmuştur. Köşeleri ve mekanları birbirine bağlayan okumalarla ölçüm tamamlanmıştır. Bozulan sıvalar, mermer kaplamalar kroki üzerinde gösterilmiştir (Şekil 4.2, 4.3). Gerekli yerlerden fotoğraflar çekilmiştir. Cephe ve kesitlerin hazırlanmasında "Nivo" dan yararlanılmıştır. "Nivo" dürbünü yalnız yatay hareket edebilen ve yatay açıları ölçen bir alettir. Hamam, bulunduğu yerin eğimli topoğrafyasına uyduğundan arazi kot farkları, pencere, kemer ve kubbe yükseklikleri "nivo" yardımıyla ölçülmüştür (Şekil 4.2 ve Şekil 4.3).

Düşey ölçülerde, "nivo" yardımıyla verilen (+ 000 kotu) eş yükselti çizgisi (eyç) oluşturulmuş ve bu çizgi referans alınarak her noktanın yüksekliği okunmuştur. Eş yükselti çizgisinin altındaki yükseklikler "-"değerle, üstündeki yükseklikler "+" değerle gösterilmiştir. Kubbe ve kemer genişliği "nivo" yardımıyla üzengi ve tepe noktası arasında seçilen noktalar yatayda okunmuştur. Yükseklikler ise yukardan sarkıtılan çekülün açıklık arasında gergin tutulan metreye yine aynı noktalardan nivo yardımıyla düşey noktalar okunması suretiyle oluşturulan koordinat sistemi birleştirilerek tespit edilmiştir. Kesit ve cephe çalışmasında da cephe krokilerinden faydalanılmış, malzeme bozulmaları dahil ölçülen tüm ölçüler bu krokilere işlenmiştir (Şekil 4.4, 4.5 ,4.6, 4.7, 4.8, 4.9, 4.10).

4.1.2. Rölöve çizimleri

DIYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMI

TÜTEN SOK.

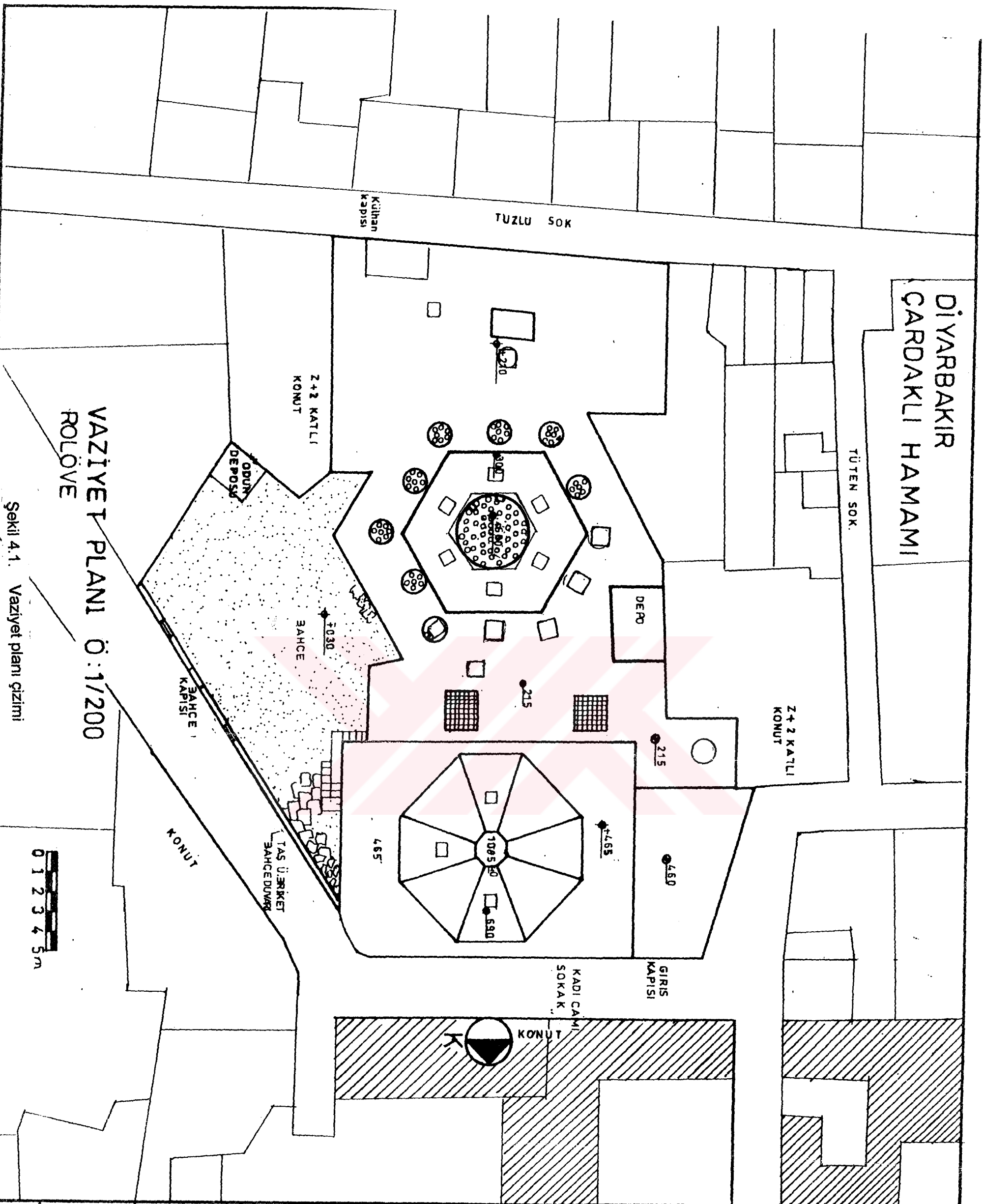
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96710092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☒ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

VAZİYET PLANI Ö:1/200
RÖLÖVE

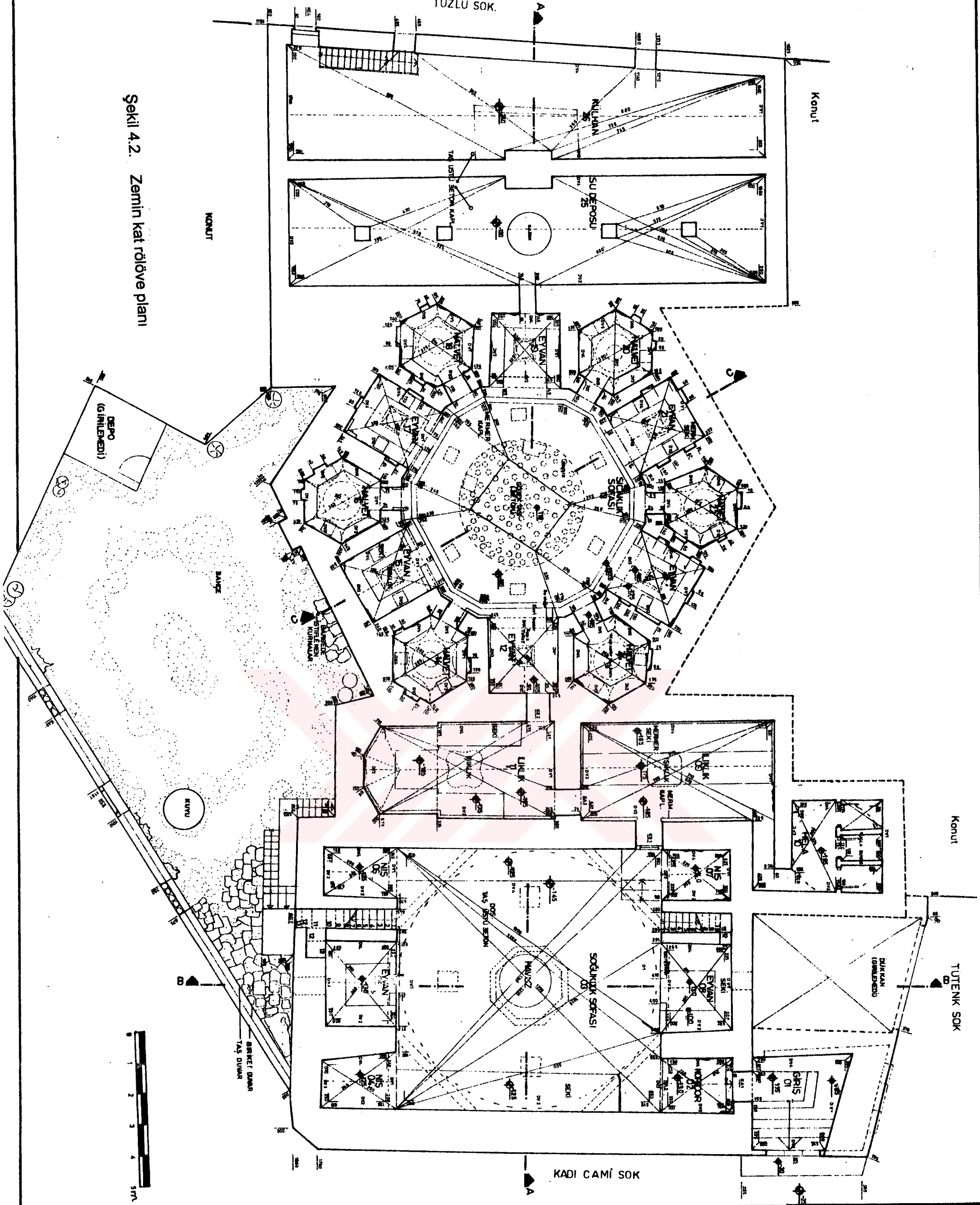
Şekil 4.1. Vaziyet planı çizimi

0 1 2 3 4 5m

Pafta adı: Vaziyet planı
Pafta no: 1

Şekil 4.2. Zemin kat rölöve planı

Pafsa adr'Zefin kat plani
Pafsa no. 12

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

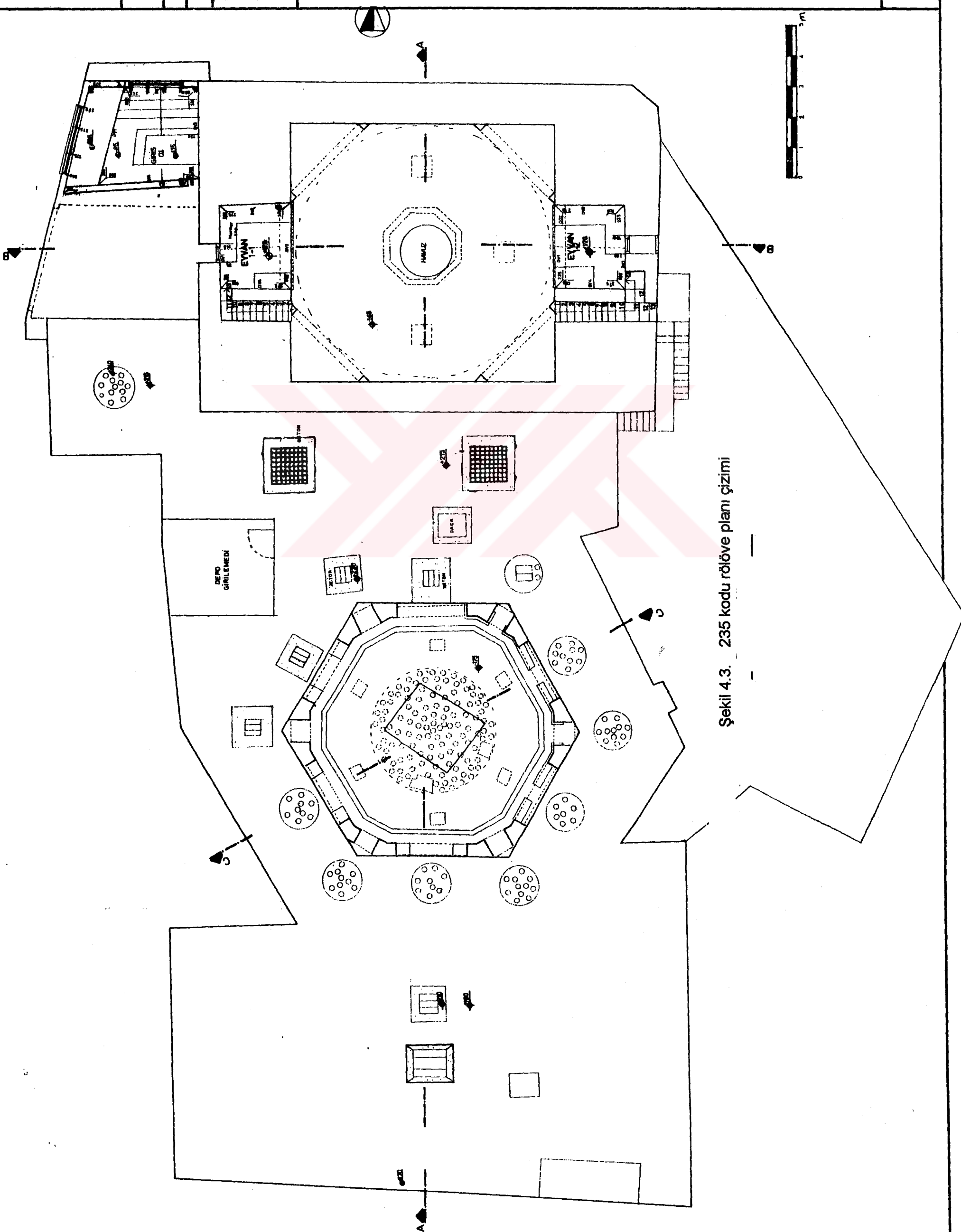
DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD.DOÇ.DR.GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☒ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

Pafta adı: 2,35 kodu kat planı
Pafta no : 3

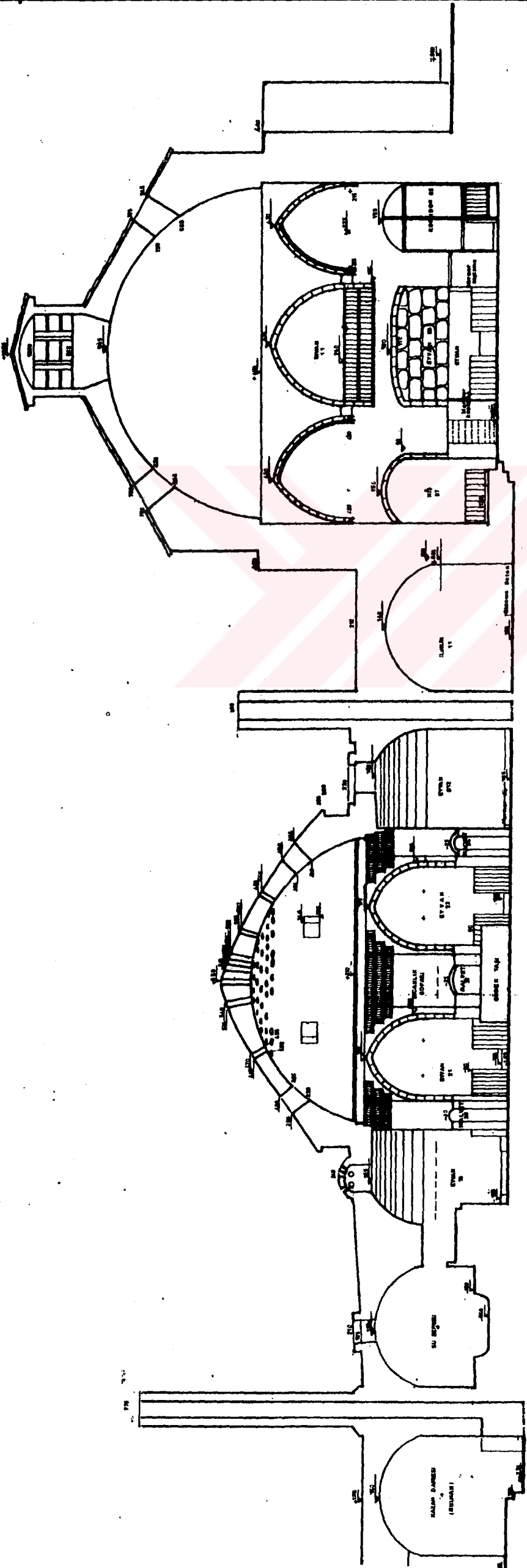
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DİYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

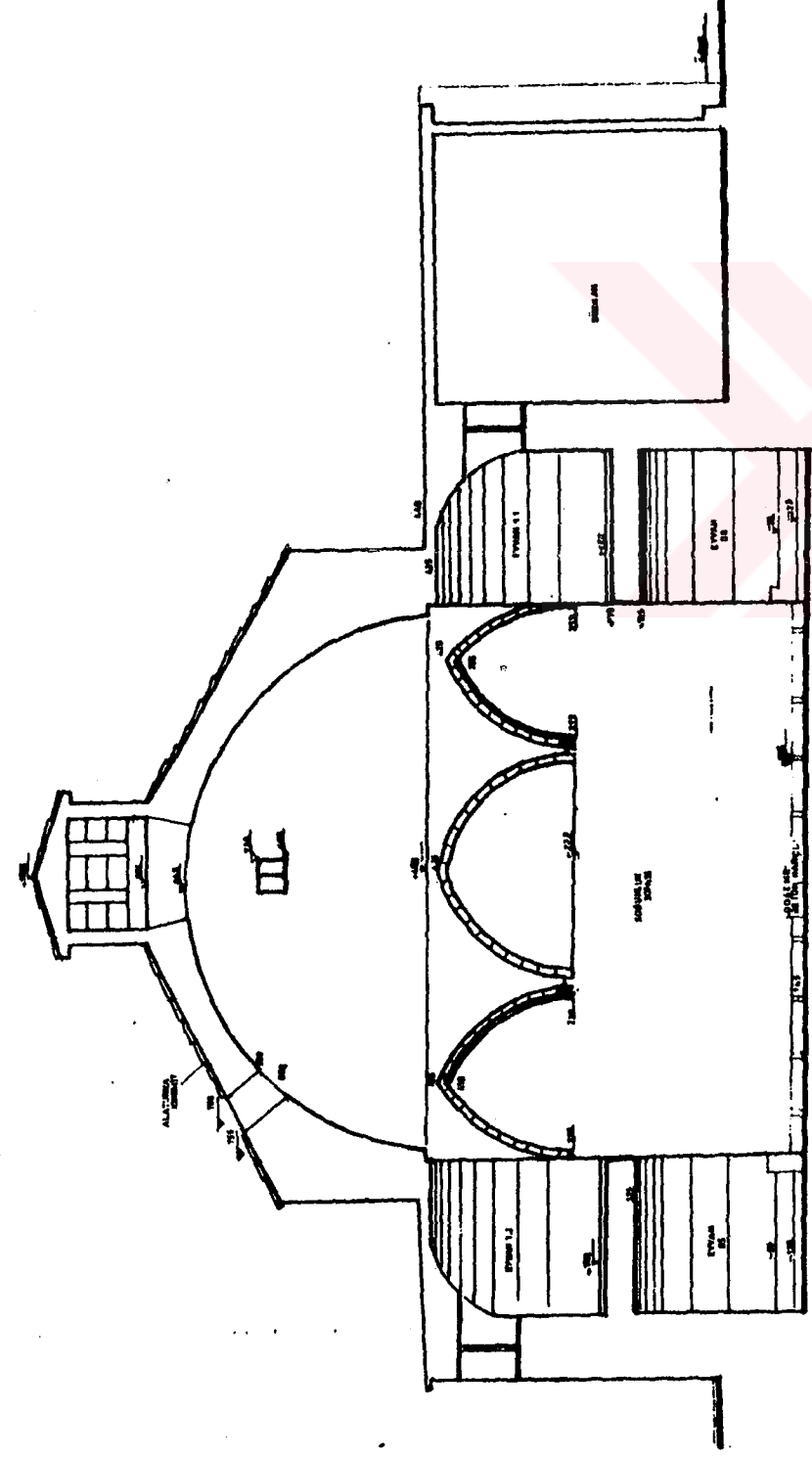
ÖĞRENCİ: 96110082 EMİNE DAĞTEKİN

- ☒ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

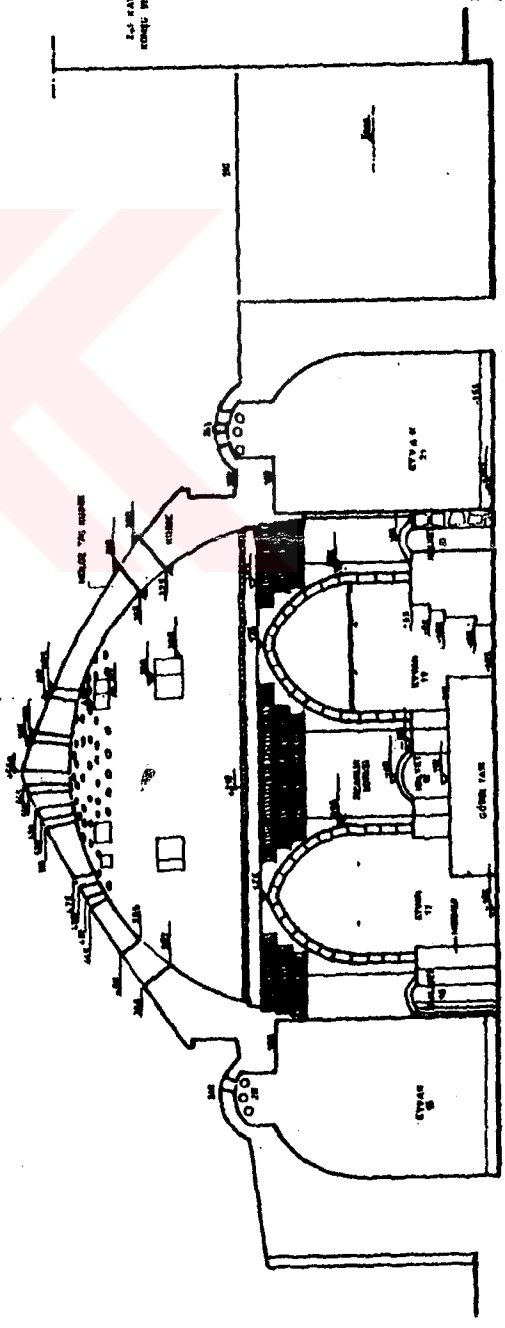

Şekil 4.4. A – A kesiti röleve çizimi

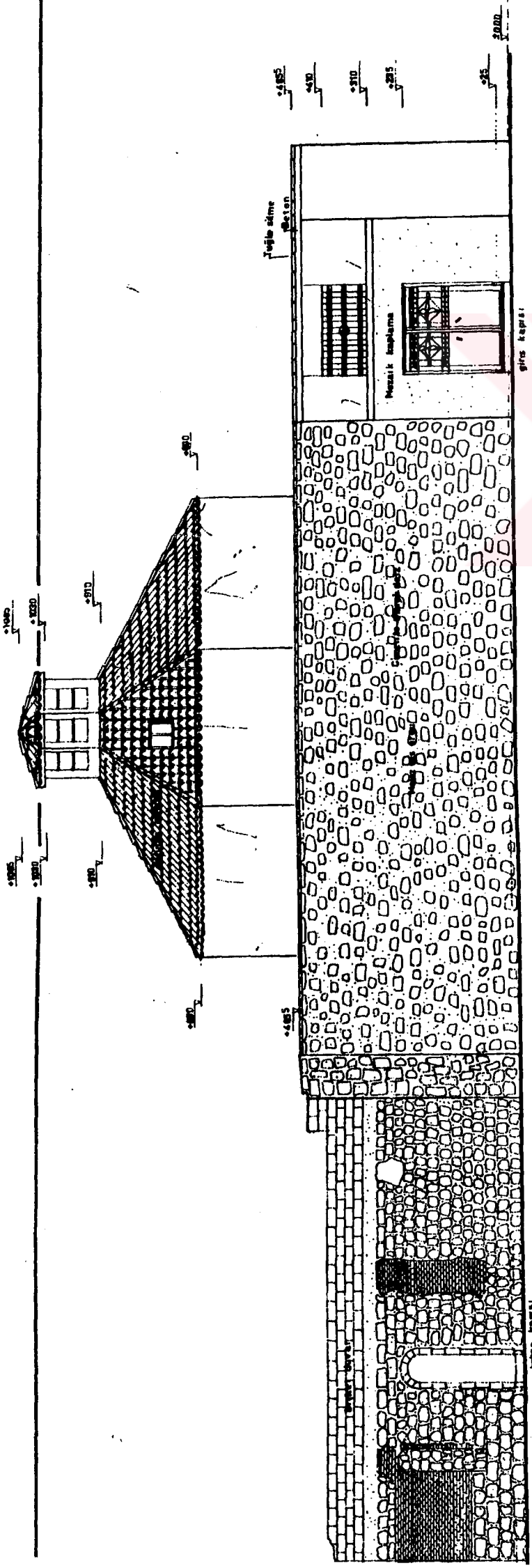
Pafta adı: A-A Kesiti
Pafta no : 4

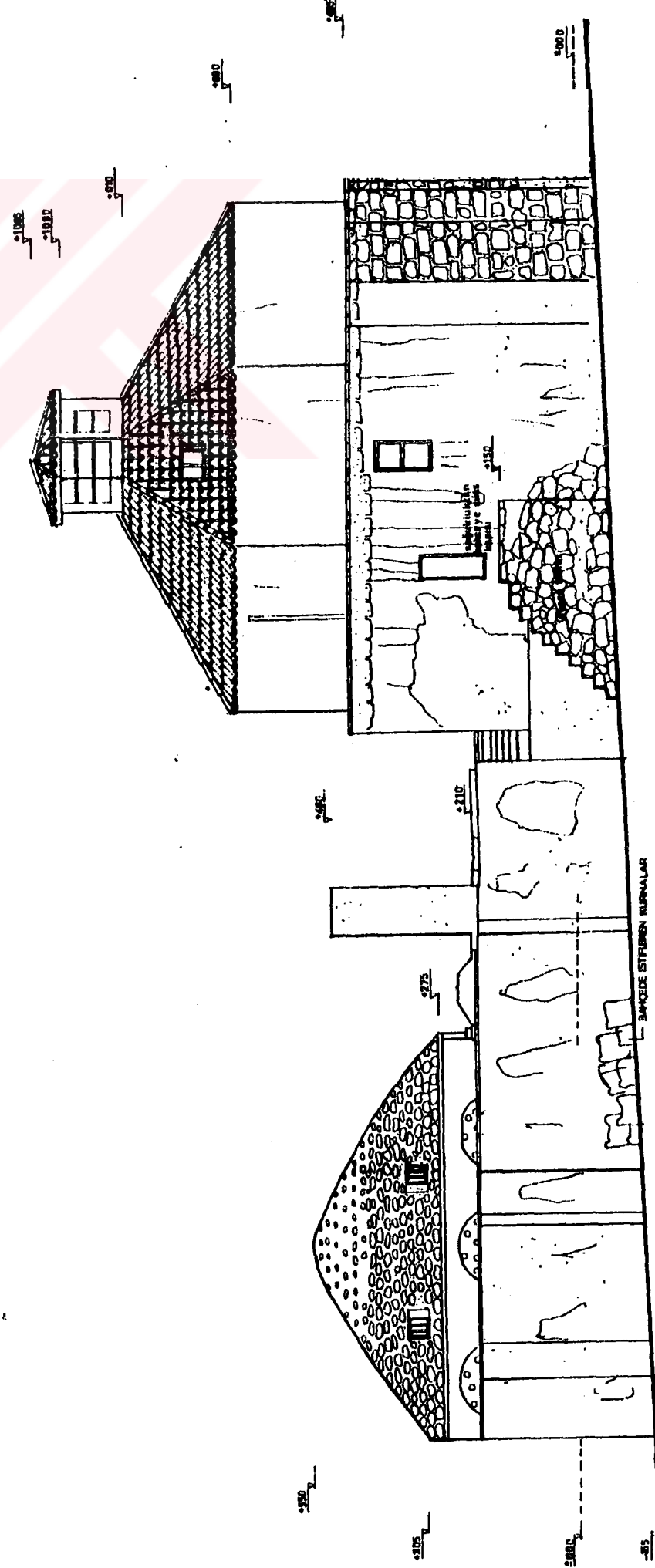
Şekil 4.5. B - B kesiti rölevé çizimi

Şekil 4.6. C - C kesiti rölevé çizimi

17. Kuzey cephesi röle ve çizimi

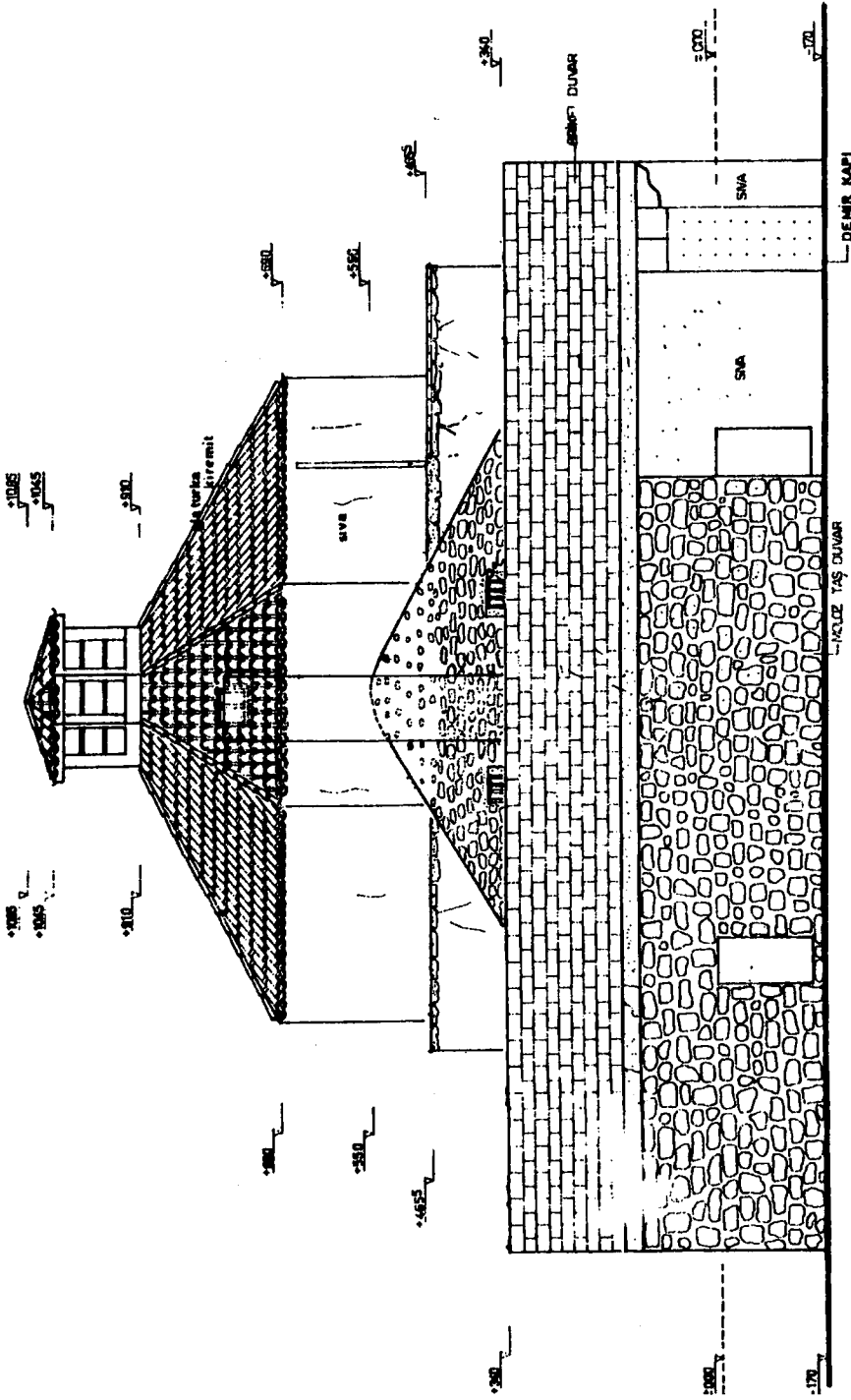
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAM'I'NIN RESTORASYONU

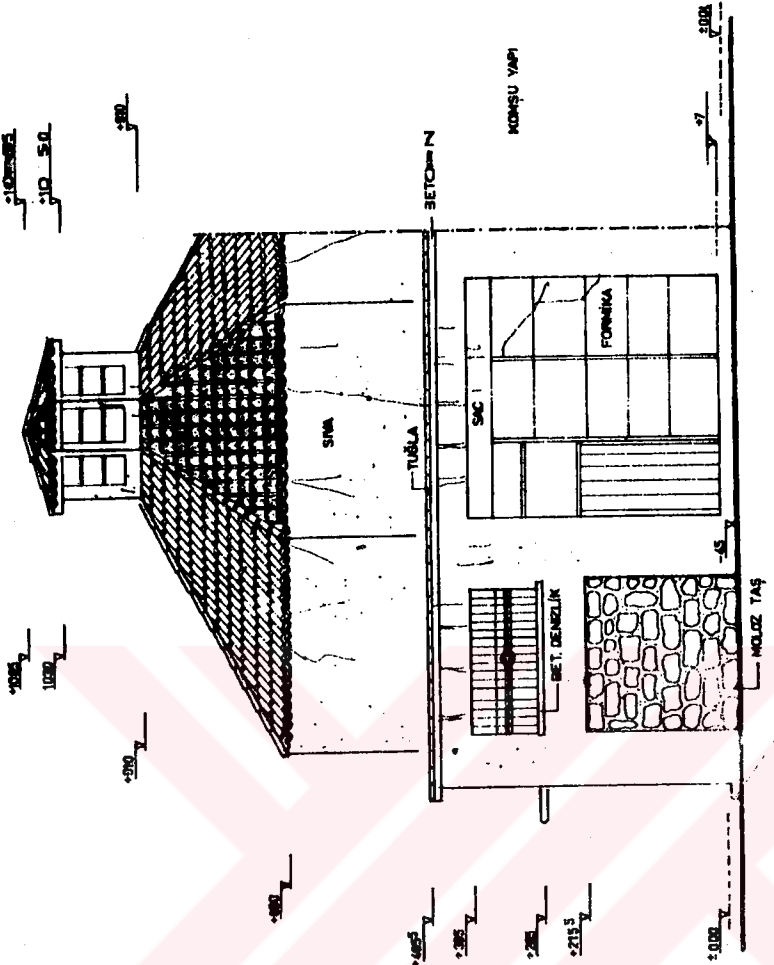
DANIŞMAN:YRD.DOÇ.DR.GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ:86110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☒ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

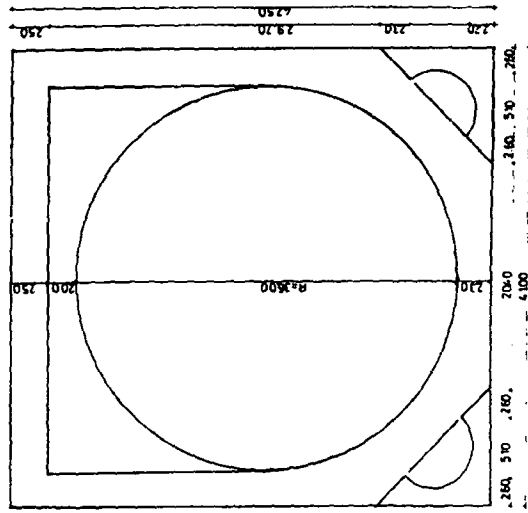
Şekil 4.9. Güney cephesi rölöve çizimi

Şekil 4.10. Batı cephesi rölöve çizimi

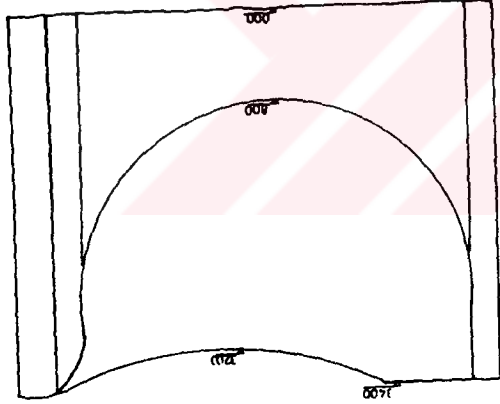
Pafta adı:Güney ve Batı Görünüşü
Pafta no : 7

KURNA DETAYI

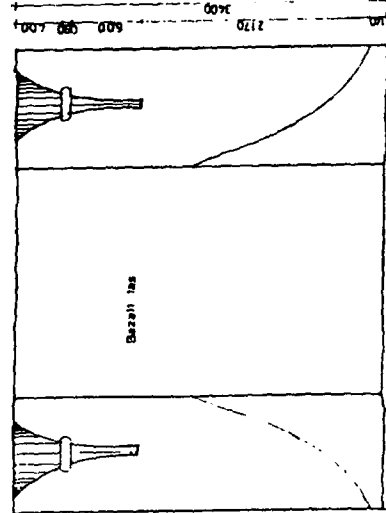

PLAN

KESİT

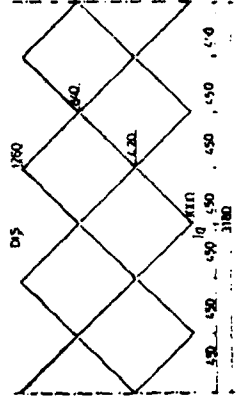

GÖRÜNÜŞ

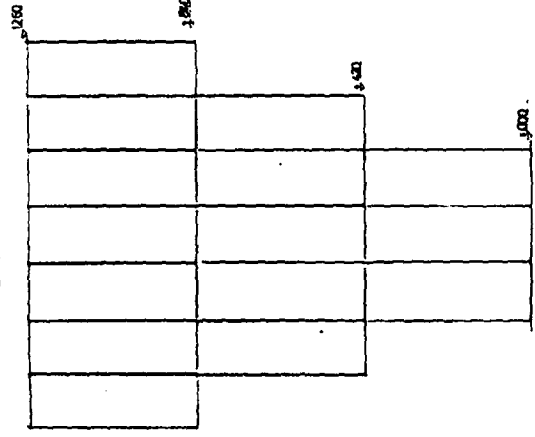

Şekil 4.11. Kurna detayı çizimi

MUKARNAS DETAYI

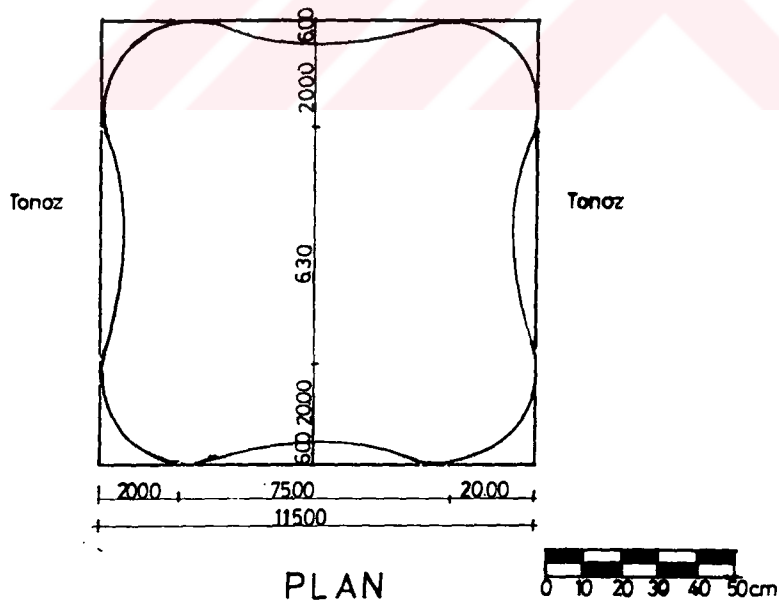
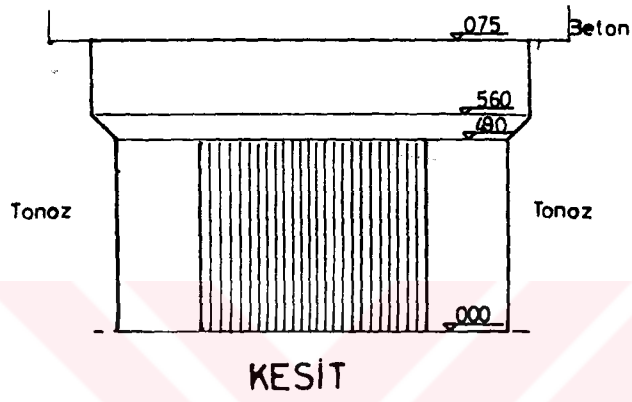
PLAN

GÖRÜNÜŞ

Şekil 4.12. Mukarnas detayı çizimi

OVAL İŞIKLIK DETAYI

Şekil 4.13. Işıklık detayı çizimi

4.2. Tanımsal Analiz

4.2.1.Yazılı tanımlama medolojisi

Bu bölümde binanın tanımsal analizi; genel tanımlama, dış tanımlama, iç tanımlama, mekansal, taşıyıcı ve mimari elemanların analizi, bina karakteristikleri, yapım teknikleri, malzemeler ve yapısal durum başlıkları altında ele alınmıştır.

Genel tanımlamada; yapının mevcut durumunu, konumu, çevre ile olan bağlantısı, kullanılan malzemeler, binanın toplam alanı, yapı bahçe ilişkisi ile yapı sokak yol bağlantısı konularında genel tanımlama yapılmıştır.

Dış tanımlamada; önce yapının genel tanımlaması, daha sonra da kuzey, doğu, güney, ve batı cepheleri anlatılmaktadır. Cephelerin tanımlanmasında öncelikle anlatılan genel özelliklerden sonra her cephe elemanın diğer bir cephe elemanına olan uzaklığı ve cephedeki kapı, pencere, silme ve diğer elemanların ölçüleri belirlenmiştir.

Ayrıca dış cephede çeşitli nedenlerle meydana gelmiş ve hamamın görünüşünü etkileyen önemli malzeme bozulmaları da cephe anlatımı içerisinde değerlendirmeye alınmıştır.

İç tanımlamada; yapının planı öncelikle genel olarak daha sonra kat planındaki mekansal elemanların sırasıyla giriş, soğukluk, ılıklik, sıcaklık boyutları (eni, boyu, yüksekliği) ve kotu verilmektedir.

Mekan tanımlanmasında, yapının girişinden başlamak üzere saat ibresi yönünde numaralanan mekanlar, sırasıyla detaylı olarak anlatılmaktadır. Her mekanın bütün duvarları sırasıyla DV1 duvarı, DV2 duvarı, DV3 duvarı DV4 duvarı vb. yine saat ibresi yönünde anlatılmakta, duvar üzerinde yer alan kapı, pencere, niş ve sedir gibi elemanların hangi duvar üzerinde yer aldığı,

kaç adet olduğu ve bina içindeki kotu ile beraber duvarın boyu, yüksekliği ve kalınlığı da belirtilmektedir.

Duvar üzerindeki pencere, kapı niş ve sedir gibi elemanların aralarındaki mesafeler ile duvar köşelerine olan uzaklığı saat yönünde ve (m) cinsinden verilmektedir. Duvarın tanımsal analizi yapılırken duvarın yapım sistemi, kaplama malzemeleri ile duvar üzerindeki elemanların (kapı, pencere, niş, sedir...gibi) hangi malzemeden olduğu konusunda bilgiler de yer almaktadır.

Örtü tanımlamasına; mekan tanımlanmasından sonra geçilmiştir. Kubbe anlatımı içerden dışarıya doğru gidilerek anlatılmıştır. Süsleme, bezeme ve ışıklıkların geometrik şekilleri, birbirine olan mesafeleri ve malzeme boyutları da tanımlanmıştır. Yapının tanımsal analizinde, taşıyıcı ve mimari elemanları analizi ile malzeme durumlarına da ayrıca değinilmiştir.

Taşıyıcı elemanlar; düşey ve açıklılık geçici taşıyıcılar olmak üzere iki alt başlık altında tanımlanmaktadır. Düşey taşıyıcıların tanımlanmasında; duvar temel, açıklılık geçicilerde; döşeme, kemer ve kubbe anlatılmaktadır. Temel kazısı yapılamadığından temel tipi, malzemesi ve katı için bilgi verilememekle beraber muhtemel düşünceler verilmektedir.

Döşemelerin anlatımında da sırasıyla, anlatılan mekanın döşeme kaplaması, cinsi, tespit edilebilmişse boyutları ve yapım sistemi yer almaktadır.

Kemer, kubbe ve tonozların ise yapım sistemi, malzeme cinsi ve boyutları verilmektedir.

Mimari elemanların tanımlamasında kapı, pencere, demir parmaklık merdiven, seki, havuz, hela taşı, niş, su olukları, göbek taşının boyutları verilmekte, hangi malzemeden ve hangi sistemde yapıldığı hakkında bilgiler de yer almaktadır.

4.2.2. Genel tanımlama

Diyarbakır Çardaklı Hamamı Diyarbakır'ın kentsel sit alanı içerisinde; Ulu Camii ve çarşı merkezinin Kuzey doğusundaki Dağ Kapısına (Harput Kapısı) yaklaşık 300 m uzaklıktadır. Dabanoğlu Mahallesinde Kadı Camii Sokağı ile Tuzlu Sokak arasında yer alır. Eserin bulunduğu bölgede eski eser yoğundur (Şekil 3.2, Şekil 4.1).

Diyarbakır Çardaklı Hamamı onarımlara rağmen özgün özelliklerini büyük ölçüde yansıtarak ayaktaadır.

Tek katlı olan yapının eni 36,00 m boyu 18,60 m dir. Güneyinde 92,00 m² alanında küçük bir bahçe yer alır. Bahçede bir kuyu ve odun deposu bulunmaktadır. Son yıllarda yapının çevresini zemin + 2 katlı niteliksiz yapılar sarmıştır. Yapıda hakim malzeme bazalt taşıdır

4.2.2.1. Dış tanımlama

Kuzeyden girilen hamamda sekizgen biçiminde kasnaklı soyunmalık kubbesi, Alaturka Kiremitle kaplıdır. Üzerindeki aydınlatma feneri de kubbe kasnağı gibi sekizgen biçiminde planlıdır. Pencereleer enine kayıtlarla üç parçaya bölünmüştür. ılıkık ve sıcaklık kubbeleri soyunmalığın güneyinde ve daha düşük kottadır. Sıcaklık kubbesinin etrafında sıralanan eyvan ve halvet hücrelerinin kubbe araları betonla kaplanmıştır. Bacaların üstü açıktır. Sıvaları yer yer dökülmüştür. Bahçeden dama, ılıkık duvarına bitişik bir merdivenle çıkılmaktadır (Şekil 4.14, Şekil 4.18).

Dış cephe Diyarbakır'daki diğer hamamlar gibi moloz taştan itinasız örülmüştür. Bahçe duvarı "eyç"den 4,65, m her cepheden görünen soğukluk fenerinin tepe noktası ise 10,85 m yüksekedir.

Dikdörtgen plandaki Hamam, kuzey-güney yönünde uzunlamasına

yerleştirilmiştir. Kuzeyde hamam giriş kapısı ve soyunmalık duvarı ile hamamı sokaktan koparan yüksek bahçe duvarı sokağın topoğrafik akışına uygun bir cephe oluşturur. Doğu cephesi ise; bahçeye bakmaktadır. Güneyde Külhan kapısı ve cephe sokağa açıktır. Batı cephesinde dükkan ve giriş sahanlığı sokağa açık, geri kalan bölümü ise birkaç ev ile ortaktır (Şekil 4.16, 4.17, 4.18, 4.22).

4.2.2.1.1. Kuzey cephesi

Hamamın Kadı Camii Sokağı'na bakan kuzey giriş cephesinde m uzunluğunda hamam duvarı, 18,40 m uzunluğunda da bahçe duvarı görünür. Eş yükselti çizgisi sokak kotundan 0,20 m yüksekliktedir. Bu cephede, bir giriş kapısı ve üzerinde 0,60 x 1,00 m ebadında yerden 3,20 m yükseklikte üç adet P1 tipi (kemersiz) demir korkuluklu pencere ile bahçe kapısı bulunmaktadır. Sonradan açıldığı duvar örgüsü ve malzemesinden anlaşılan iki kanatlı, demirden giriş kapısı hemen sokağın başındadır (Şekil 4.14, 4.22).

Yapıya sokak kotundan 0,10 m yüksekte 3,00 m genişliğinde mozaik kaplı basamakla girilmektedir. Aynı malzeme giriş kapısı, kenarında 0,95 m eninde ve 0,65 m yüksekliğinde lento da da kullanılmıştır (Şekil 4.14).

Başlangıç noktasından 1,30 m sonra 1,90 m en ve 2,25 m yüksekliğinde giriş kapısı bulunur. Kapıdan 0,95 m sonra mozaik duvar dokusu biter. 14,75 m uzunluğunda moloz örgü hamamın soğukluk duvarı yer alır. Batı yönündeki soğukluk duvarından sonra duvar yapım tekniğinden ekleme olduğu anlaşılan bahçe duvarının başlangıç noktasından 6,75 m sonra 1,10 m en ve 2,50 m yüksekliğinde içi tuğla ile doldurulmuş pencere biçiminde bir eleman görülür (Şekil 4.16).

Pencereden 1,10 m sonra, 1,60 m eninde ve üzengi noktası yerden 2,25 m,

tepe noktası ise 2,60 m yüksekliğinde, sokak kotundan 0,20 m yükseklikte bahçe kapısı bulunur. Kapıdan 2,75 m sonra yine içi taş ile doldurulmuş 1,00 m eni ve 2,00 m yüksekliği olan ikinci pencere yer alır. Pencereden 2,00 m sonra yer yer tuğla örgünün görüldüğü duvar son bulur. Kuzey cephesinde bahçe duvarı bitiminde Z+2 katlı yeni bir yapı vardır (Şekil 4.15).

4.2.2.1.2. Doğu cephesi

Hamamın Doğu Cephesinin görünen yüzü 16,75 m uzunluğundadır. Eş yükselti çizgisi sokak kotundan 0,25 m yükseklikte olan cephe duvarında cephenin önünü kesen 4,10 m yüksekliğindeki bahçe duvarından dolayı sokaktan sadece soğukluğun sekizgen kasnağı ve feneri görülen cephenin kuzey köşesinden 1,50 m sonrası 0,50 m genişliğinde başlar (Şekil 4.15). Bahçe duvarının hamama dayandığı kuzey köşesinden 2,30 m sonra üst kat eyvanında bulunan 0,50 x 1,10 m boyutlarında P3 penceresi bulunur. Pencere eş yükselti çizgisinden 3,20 m yüksekliktedir. Pencerenin bitim noktasından 0,50 m sonra 0,20 m enindeki saçak silmesi yer alır. Pencerenin güneyinde, 1,60 m sonra, soğukluktan bahçeye geçişi sağlayan 0,55 x 1,30 m boyutlarındaki demir kapı, dış duvarda bulunan menteşelerle duvara bağlanmıştır (Şekil 4.17). Kapı önünde bahçeye inışı sağlayan 9 basamak bulunur. Sahanlıktan 0,60 m kotla inildiğinde 0,20 m genişliğindeki üçüncü basamak boyuna ikiye ayrılır. Basamağın soğukluk kısmına dayanan tarafında 2,40 m x 0,50 m genişliğindeki sahanlık soğukluk duvarının sonuna kadar devam eder. Buradan ılıkliğin damına çıkan 0,55m x 1,10 m boyutlarında sekiz basamak yer alır. En üsteki basamak dışında diğerleri sağlamdır (Şekil 4.18).

Doğu cephesinde görünen soğukluk kubbesi kasnağı beton sıvalı olup kubbenin “eyç” ne göre tepe noktası 6,90 m yüksekliktedir. Dışta sekizgen kasnağa dönüşen kubbe, (eyç)’ ne göre 7,90 m’ye rastlayan yükseklikte 0,15 m x 0,65 m boyutlarında üç adet kare pencere ile delinmiştir. Kubbe kasnağının mihverindeki sekizgen planlı fenerin tabanı “eyç” den 9,10 m

yüksekliktedir. Fenerin yüksekliği tepe noktasına kadar 10,85 m dir. Kubbe ve fener Alaturka Kiremit ile kaplıdır (Şekil 4.24).

Soğukluk duvarı 8,00 m uzunluğundadır. Bu duvardan sonra başlayan ılıklik duvarı 3,60 m uzunluğundadır. "Eyc" den 2,00 m sonra başlayan tuğla silmeler 0,15 m kalınlığında olup yapı boyunca devam eder. Duvar cephesi çimento harcı ile sıvalıdır. Sıvalar zemine yakın yerlerde bozulmuştur (Şekil 4.18). 0,95 m x 2,80 m boyutlarındaki baca da bu cepheden görülür.

Ilıklıktan sonra 10,00 m uzunluğundaki sıcaklık duvarı kuzeyden 65 derece güneyden 45m derecelik açı ile kuzeyden 6,80 m güneyden 3,00 m noktasında birleşir (Şekil 4.2). Sıcaklık duvarının "eyç" den yüksekliği 2,00 m olup çimento harcı ile sıvanmıştır. H16 ve H18 halvet ve E17 eyvan kubbeleri sıcaklık sofasının altıgen planlı kasnağı ile kubbesi ve kubbe üzerindeki ışıklıklar dışarıdan görülür. "Eyc" ne göre H16 halvet hücresi kubbesinin tepe noktası 2,30 m, E17 eyvanının kubbesinin tepe noktası 2,40 m, H18 halvet hücresinin kubbesi ise 2,42 m yüksekliktedir (Şekil 4.14).

Sıcaklık kubbesinin altıgen planlı kasnağı "eyç" den 2,75 m yüksekliğinde olup silmeden sonra 2,95 m kotta kubbe eteğindeki kare pencere; 4,20 m de ışıklıklar, 5,50 m'de de tepe noktası son bulur. Yıkama ve sıcaklık sofası kubbeleri dışta moloz harçla kaplıdır (Şekil 4.24, Şekil 4.25).

4.2.2.1.3. Güney cephesi

Tuzlu Sokağa bakan 16,25 m uzunluğundadır. "Eyc" si zemine göre 1,70 m yüksekliktedir. Bu cephe üzerinde külhan kapısı ve iki adet demir pencere yer alır. Cephe moloz taş örgüdür. Her iki tarafında Z+2 katlı yeni yapılar mevcuttur. Cephenin doğu köşesinden 0,75 m sonra, 0,90 m x 2,40 m boyutlarında külhan kapısı bulunur.

Külhan kapısından 2,45 m sonrasında zeminden 0,20 m yükseklikte 0,50 m x 1,50 m boyutlarında paslanmış demir kapaklı pencere bulunur. Bu

pencereden 7,45 m sonra aynı ebatlarda ikinci bir pencere daha yer alır. Bu pencerelerle muhtemelen sokağa gelen yakıt malzemesinin içeriye rahat atılmasında kolaylık sağlanması amaçlanmıştır (Şekil 4.21).

Cephede “eyç” den 1,50 m yükseklikte görünen 9 sıra biriket duvar eklemedir. Baca, sıcaklık ve soğukluk kubbesi ise 1,70 m genişliğindeki dar sokaktan görünmez (Şekil 4.9).

4.2.2.1.4. Batı cephesi

Hamamın batı cephesi Tütenk Sokağa bakmaktadır. 7,95 m uzunluğundadır. “Eyç” nin zemine göre 0,25 m yükseklikte olduğu cephenin yüksekliği 4,65 m’ dir. Bu cephede giriş sahanlığının aydınlanmasını sağlayan üç adet P2 tipi demir parmaklıklı pencere ile sonradan açıldığı anlaşılan dükkan girişi yer almaktadır. Kuzey köşesinden 0.70 m x 1.00 m boyutlarında yerden 3.20 m yüksekliğindeki pencereler, demir parmaklıklı olup eklemedir. Pencereden 1.10m sonra 3.70 m x 3.80 m boyutlarında formika malzemedan kepenkli dükkan açıklığı bulunmaktadır. Dükkan kapı eşiği, sokak kotundan 0.25 m yüksekliktedir. Cephede yer yer taş örgü görülse de duvar yapım tekniği ve kullanılan malzemedan yakın dönem eklentisi olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.22). Eyç’den 4.65 m yükseklikte 0.10 boyunda beton silme kuzey cephesinde giriş kapısı üzerinden batı cephesinin sonuna kadar devam eder. Batı cephesinde yer yer taş örgü görülse de hamamın girişi olan bu bölümün, duvar yapım tekniği ve kullanılan malzemedan (beton üzeri sıva) yakın dönem eklentisi olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.23).

4.2.2.2. İç tanımlama

Yapı iç mekan ve elemanlarının bütün özellikleri ile geleneksel Anadolu Hamamlarının bir örneğini teşkil eder. Çardaklı Hamamı bugün bütün mekanlarıyla ayaktaadır. Hamama kuzey yönündeki sokaktan bir taşlık vasıtası ile girilir. Hamam, dikdörtgen planlı bir soğukluk , bunu takiben yine

iki bölümden oluşmuş dikdörtgen planlı ılıkılık, hela, sofası, onikigen yıldızvari plan tipine uygun köşelerde halvet ve halvet aralarında eyvanlardan oluşan sıcaklık, su deposu ve külhanın birbirine uzunlamasına bitişmesi suretiyle oluşmuş bölümleri içermektedir.

Taşıyıcı olarak sağlam olan hamam, ferah ve aydınlıktır. Onarım halinde olsa bile kısa sürede kullanıma açılabilir kadar iyi durumdadır. Yer yer nemden dolayı sıvaları bozulmuştur. Mimari elemanların bir kısmı (göbek taşı, seki, havuz,fener) ve duvar boyaları özgünlüğünü kaybetmiştir. Taşıktan sonraki koridor (02)'nin soyunmalığa girilen yerdeki sonradan eklenen kapısı dışında, geçişlerde kapı yoktur.

Hamamda mekan döşemeleri sırası ile “eyç” taşlıktan 1,15 m, koridordan 1,60 m, niş ve eyvandan 1,60 m, birinci ılıkılıktan, ikinci ılıkılıktan, sıcaklıktan 1,85 m, su deposundan 1,30 m, külhandan 2,40 m yüksekliktedir (Şekil 4.2)

4.2.3. Mekansal elemanlar

4.2.3.1. Dolaşım mekanları

4.2.3.1.1. Giriş (Taşlık) (01)

Yapıya Kuzey yönünden bir sahanlık (taşlık) vasıtası ile girilir. Kapı eşiğinden itibaren altı basamak (1,25 m) aşağı inilerek bu sahanlığa ulaşılır. “Eyç” zeminden 1,15 m yüksekliktedir. Üçüncü basamaktan sonra (0,60 m kotta) basamaklar bu mekanın DV3 duvarı dışında diğer duvarlarda set şeklinde dolanır. Örtüsü betonarme düz tavan olup zeminden 4,65 m yüksekliktedir. DV4 duvarı betonarme olup sonradan yapılmış ve hamamın girişini ikiye bölmüştür. Duvar yapım tekniği ve kapı, pencere gibi mimari elemanlar buranın sonradan eklendiğine işaret eder (Şekil 4.14, Şekil 4.15)

DV1 DUVARI: 3,45 m uzunluğunda, 1,00 m kalınlığında, zeminden 5,60 m yüksekliğindedir. Yerden 3,35 kotundan sonra duvar kalınlığı 0,20 m dir. Batı yönünde olan duvarın üzerinde üç adet "P1 tipi" bitişik pencere bulunur. Demir doğramalı ve parmaklıklı olan pencereler Eyç'den 3,20 m yüksekliktedir. DV1 duvarının başlangıç noktasından 0,10 m sonra başlayan pencereler 0,70 m x 1,00 m boyutlarındadır. Duvar moloz taş ile itinasız örülmüştür (Şekil 4.30).

DV2 DUVARI: 2,25 m uzunluğunda, 0,20 m kalınlığında ve zeminden 5,60 m yüksekliktedir. Kuzey yönünde olan duvarın üzerinde, giriş kapısı ve kapı üzerine denk gelen üç adet pencere yer alır. Duvarda 1,90 m x 2,25 m boyutlarında giriş kapısı bulunur. Giriş kapısının kasa ve lentosu 0,65 m genişliğinde mozaik kaplamadır. Kapı eşiği zeminden 0,10 m yükseklikte, hemen üzerinde başlayan 0,60 m x 1,00 m boyutlarındaki pencereler ise zeminden 3,20 m yüksekliktedir (Şekil 4.28).

DV3 DUVARI :2,90 m uzunluğunda 0,85 m kalınlığında ve zeminden 4,60 m yüksekliktedir. Bu duvar üzerinde K02 koridorunun geçişini sağlayan basık kemerli Ka1 kapısı bulunur. Kuzey köşesinden 0,70 m sonra, 1,00 m genişliğinde ve üzengi noktası zeminden 3,00 m, tepe noktası 3,30 m yükseklikte olan kanatsız kapı açıklığı yer alır. Moloz taş duvar özensiz örülmüştür. Derz aralıkları da çimento harcı ile doldurulmuştur (Şekil 4.29).

DV4 DUVARI: 3,00 m uzunluğunda, zeminden 4,60 m yüksekliktedir. Bitişik mekana girilemediğinden bu duvarın kalınlığı tespit edilememiştir. Ancak duvar zeminden 4,30 m yükseklikte 0,10 m incelmektedir. Betonarme üzeri beyaz boyalıdır (Şekil 4.30).

4.2.3.1.1. Koridor (02)

Taşıktan soyunmalığa geçişi sağlayan ve soyunma mekanındaki simetrik dört adet köşe nişinden kuzeyde olanıdır. Eyç zeminden 1,30 m yükseklikte

olup taşlıktan 0,15 m daha düşük kottadır. Taş döşemesi üzerine şap dökülmüştür. Örtüsü sıvalı tonoz olup, üzengi noktası zeminden 3,00 m, tepe noktası ise 3,20 m yüksekliktedir. Yer yer yıpranan moloz örgü duvarın derz aralıkları çimento harcı ile doldurulmuştur.

DV1 DUVARI: 1,85m uzunluğunda, 0,70 m kalınlığında ve zeminden 2,20 m yüksekliktedir. Güney köşesinden 0,65 m sonra 1,00 m genişliğinde kemerli "Ka1" kapısı bulunur (Şekil 4.31).

DV2 DUVARI : 2,30 m uzunluğunda, 1,30 m kalınlığında zeminden 220 m yükseklikte sağır bir duvardır.

DV3 DUVARI: 1,80 m uzunluğunda ve zeminden 220 m yüksekliktedir. Duvar üzerinde aynı uzunlukta kemerli "Ka2" kapısının üzengi noktası zeminden 220 m, tepe noktası ise 260 m yüksekliktedir. Demir kapı, enine ve boyuna kayıtlarla iki parçaya bölünmüştür.

DV4 DUVARI: 2,25 m uzunluğunda, 0,80 m kalınlığında ve zeminden 2,20 m yükseklikte sağır bir duvardır.

4.2.3.2. Soyunma mekanları

4.2.3.2.1. Soğukluk sofası (03)

Hamamın soyunma ve dinlenme bölümüdür. Orta sofası kareye yakın, 8,45 m x 8,50 m boyutlarındadır. " Eyç" zeminden 1,45 m yükseklikte olup koridor (02)den 0,15 m daha düşük kottadır. Geniş, ferah olan bu bölümde duvarlarda simetrik eyvan ve niş gibi elemanlar mevcuttur. Doğu ve batı yönünde iki katlı iki eyvan, üst kat eyvanlara çıkış merdiveni ve köşelerde yuvarlak kemer içerisinde dört niş bulunur. Duvardaki bu hareketlilik, planı Diyarbakır'daki diğer hamamlardan farklı kılar. Sofanın tam ortasında süs

havuzu vardır. Kuzey ve Güney duvarları önlerinde, yerden 0,20 m yükseklikte oturma sekileri bulunur (Şekil 4.2).

Duvarların tümü sıvalı olup kemerlerin ince yonu bazalt taştan olan alınları raspalanarak belirginleştirilmiştir. Doğu ve batı duvarında, 130 m –170 m arasındaki yüksekliklerde sonradan yapılmış mermer kaplamalar görülür.

Sofa, çapı 8,45 m ve üzengi noktası yerden 6,00 m, tepe noktası 9,80 m mesafede yarım küre biçiminde bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş köşelerden tromplarla sağlanır. Soğukluğu aydınlatan asıl öge kubbe mihverinde bulunan fener ve kubbe eteğine yakın kenarları 0,65 m uzunluğunda olan üç kare pencerelerdir. Bunun dışında, üst kat eyvanlarında 0,50 m x 1,10 m boyutlarında birer pencere yer alır.

Doğudaki üst kat eyvanına çıkan merdiven vasıtasıyla bahçeye çıkılır.

DV1 DUVARI: 8,45 m uzunluğundaki DV1 duvarı üzerinde NO7, NO2 nişi ve E08 eyvanı ile T1 ve T4 trompları ve bu tromplar arasında E08 eyvanı üzerine denk gelen E1.1 eyvanı yer alır (Şekil 4.32).

DV1 duvarının güneyinde ve duvarın başlangıç noktasında bulunan NO7 nişi zeminden iki basamakla çıkılan, 1,40 m kotunda, yuvarlak kemerli ve 1,50 m genişliktedir. NO7 nişinden 0,30 m sonra 0,75 m genişliğinde, M1 merdiven girişi, merdivenden 0,40 m sonra ise E08 eyvanı yer alır. E08 eyvanının 2,90 m genişliğinde açıklığı düz denilecek kadar basık kemerle geçilmiştir. Soğukluk zemininden 0,15 m yükseklikte olan eyvanın; kemer üzengi çizgisi zeminden 2,25 m, tepe noktası ise 2,60m yüksekliktedir (Şekil 4.32).

E08 eyvanından 0,85 m sonra NO2 (Koridor 02) nişi bulunur. Yuvarlak kemerle geçilen geçişte kemerli Ka2 kapısı yer alır. Kapı eşiği zemin kotundan 0,15 m yüksekliktedir (Bak 4.2.3. 1.2. Bölümü DV3 Duvarı).

DV1 duvarı üzerindeki E.1.1 eyvanı, E08 eyvanının üst tarafında 2,75 m genişliğindedir. Döşemesi zemin döşemesinden 3,15 m, sivri kemerle geçilen açıklığının üzengi çizgisi soğukluk döşemesinden 3,90 m, tepe noktası ise 5,80 m yüksekliktedir. Eyvan önünde 0,70 m yüksekliğinde demir parmaklık bulunur .

DV2 DUVARI: 8,60 m uzunluğunda, 6,05 m yüksekliğinde ve 1,30 m kalınlığındadır. Kuzey yönünde olan duvarın üzerinde T1 ve T2 trompları ve bu tromplar arasında ise SK1 sağır sivri kemeri yer alır (Şekil 4.33).

Duvarı batı köşesinden 1,25 m sonra zeminden 0,20 m yükseklikte, 7,50 m uzunlukta, 1,30 m genişliğinde ve altında 0,80 m aralıklı nişlerin bulunduğu seki yer alır. Seki, N04 nişinin sonuna kadar devam eder. DV2 duvarındaki SK1 sağır sivri kemeri başlangıç noktasından 2,40 m uzaklıkta ve 3,20 m genişliğindedir. Alt sınırı ise zeminden 3,75 m yüksekliktedir. Kemerin kalınlığı 0,20 m, derinliği ise 0,10 m' dir (Şekil 4.32).

DV3 DUVARI: 8,50 m uzunluğundaki DV3 duvarı üzerinde NO4 ve NO6 nişi, E05 eyvanı ile köşedeki tromplar arasında E05 eyvanı üzerine denk gelen E12 eyvanı yer alır (Şekil 4.32).

DV3 Duvarının kuzeyinde ve duvarın başlangıç noktasında bulunan NO4 nişi yuvarlak kemerli olup 1,85 m genişliğinde, döşemesi yerden 1,20 m, kemer üzengi noktası 2,40 m , tepe noktası 2,95 m yüksekliktedir.

NO4 nişinden 0,85 m sonra E05 eyvanı yer alır. E05 eyvanı 2,67 m genişliğinde ve düz denilecek kadar basık kemerlidir. Eyvan, zeminden 0,15 m yüksekliğinde, üzengi noktası soğukluk döşemesinden 2,25 m, tepe noktası ise 2,60 m yüksekliktedir (Şekil 4.32).

Eyvandan 0,50 m sonra E12 eyvanına çıkan 0,58 m genişliğinde merdiven girişi bulunur. M2 merdiveninden 0,45 m sonra N06 nişi başlar. N06 nişinin

genişliği 1,60 m' dir. Bu nişin üzengi noktası yerden 2,35 m, tepe noktası 1.60 m yüksekliktedir.

DV4 DUVARI: 8,60 m uzunluğunda, 0,95 m kalınlığındadır. Güney yönünde olan duvarın üzerinde T3 ve T4 tromplarıyla bu tromplar arasında SK2 sağır sivri kemeri ile soğukluktan ılıkılığa geçişi sağlayan yuvarlak kemerli Kb1 kapısı yer alır (şekil 4.32).

DV4 duvarının başlangıç noktası N06 nişinin bitiminde başlar. Doğu yönünden 7,30 m sonra zeminden 0,20 m yükseklikte, 1,30 m genişlikte 0,80 m aralıklı nişlerin bulunduğu seki yer alır. Sekiden 0,45 m sonra 0.85 m genişliğinde Kb1 kapısı soğukluk zemininden 0.40 m daha düşük kotta olup önünde üç basamak bulunur. Kb1 kapısının üzengi noktası zeminden 2,30 m, tepe noktası 2,90 m yükseklikte olup yuvarlak kemerlidir (şekil 4.32).

DV4 duvarı, zerindeki SK2 sağır sivri kemer başlangıç noktasından 2,80 m uzaklıkta ve 3,20 m genişliğinde, alt sınırı zeminden 3,75 m, tepe noktası 5,80 m yüksekliktedir. Kemerin kalınlığı 0,20 m' dir.

Soğuklukta dört köşede bulunan tromplar kubbeye geçişi sağlar. Sivri kemerli olup taşları üçgen profillidir (şekil 4.31). Trompların kol genişliği 2,60 m, üzengi noktaları soğukluk sofasının zeminden 3,60 m, tepe noktaları 5,75 m yüksekliktedir. Tromp tepe noktasından 0,30 m sonra kubbeye geçilir (şekil 4.33).

4.2.3.2.2. Niş (04, 06, 07)

Hamamda soğukluk bölümünde köşelerde bulunan "a" tipi dört nişten dr. Soyunma ve dinlenme yeridir. Niş 04 ve Niş 06 "Ey"si zeminden 1,25 m, Niş 07 ise 1,40 m yüksekliktedir. Döşemeleri taş üzeri beton, duvarlar ise sıvalıdır. Açıklıkları yuvarlak kemerle geçilir. Nişlerin kemer ölçüleri için soğukluk sofasının DVI ve DV3 duvarlarına bakınız.

Örtüleri tonoz olan nişlerin ortalama üzengi noktaları “eyç” den 2,35 m, tepe noktaları 2,95 m yüksekliktedir (Şekil 4.32, 4.33).

Niş (04)

Hamamın doğu köşesinde. 1,85 m genişliğinde yuvarlak kemerli bir açıklıkla soğukluk sofasından ayrılan nişin girişi DV1 duvarındandır (Şekil 4.32).

DV2 DUVARI: Soğukluğun DV2 duvarının devamı olup, 2,50 m uzunluğunda ve 1,30 m kalınlığında, sağır bir duvardır (Şekil 4.32).

DV3 DUVARI :1,60 m uzunluğunda ve 1,00 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 2,40 m uzunluğunda ve 0,85 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

Niş (06)

Hamamın doğu köşesindeki ikinci niştir. 1,60m genişliğinde yuvarlak kemerli bir açıklıkla soğukluk sofasından ayrılan nişin girişi, DV1 duvarındandır (Şekil 4.33)

DV2 DUVARI: 2,35 m uzunluğunda ve 0,45 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

DV3 DUVARI: 1.55 m uzunluğunda ve 0,90 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: Soğukluğun DV4 duvarının devamı olup 2,45 m uzunluğunda ve ortalama 0,90 m kalınlığında, sağır bir duvardır (Şekil 4.32).

Niş (07)

Hamamın batı köşesinde. 1,50m genişliğinde yuvarlak kemerli bir açıklıkla soğukluk sofasından ayrılan nişin girişi, DV3 duvarı üzerindedir (Şekil 4.33).

DV1 DUVARI :1,50 m uzunluğunda ve 0,70 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

DV2 DUVARI: 2,22 m uzunluğunda ve 0,40 m kalınlığında, sağır bir duvardır

DV4 DUVARI: 2,25 m uzunluğunda ve 0,90 m kalınlığında, sağır bir duvardır

4.2.3.2.3. Eyvan (05, 08, 1.2, 1.1)

Soğukluk bölümünün doğu ve batı yönlerinde "a" tipi iki katlı dört eyvan bulunur. Zemin kat eyvanları (05-08) düz denilecek kadar basık, birinci kattakiler ise (1.2-1.1) sivri kemerlidir (Şekil 4.32, 4.33). Kemer ölçüleri soğukluk sofası bölümünde verilmiştir (Bkz. Bölüm 4.2.3.2.1).

Alt kat eyvan duvarlarının önünde ortası geçiş olacak şekilde soğukluk sofasının döşemesinden 0,65 m yükseklikte mermer kaplamalı set, üst katta ise 0,70 m yükseklikte demir korkuluk yapılmıştır (Şekil 4.33). Alt kat eyvanları soğukluk sofası zemininden 0,15 m daha yüksektir. Açıklığın olduğu duvar dışında diğer duvarlarda eyvan zemininden 1,20 m yüksekliğe kadar mermer kaplama, kaplamadan 1,25 m' lik kısım üçbuçuk sıra taş örgüdür (Şekil 4.4 , 4.32).

Eyvanlarda duvar önlerinde oturup dinlenmek için ortalama 0,70 m genişlikte ve zeminde 0,20 m yükseklikte mermer kaplamalı sekiler bulunur. Bu sekiler, E05 ve E08 eyvanlarında sağır üç duvarda, diğerlerinde ise kısmen bulunur (Şekil 4.2, 4.3, 4.32).

Eyvan döşemesi taş üzeri beton harçtır. Duvarlar yer yer düzgün moloz taş örgü ve mermer kaplamadır (Şekil 4.32, 4.33).

Üst kat eyvanlarındaki iki adet pencere dışında aydınlatma elemanı bulunmaktadır (Şekil 4.2, 4.3, 4.8) .

Eyvanlar tonozla örtülüdür. Tonozlar sıvalıdır. Alt kattaki eyvanların tonoz üzengi noktaları yerden 2,25m, tepe noktası ise 2,60 m , üst kat eyvanlarında ise üzengi noktası 4,50 m, tepe noktası ise 5,80 m yüksekliktedir (Şekil 4.4).

Eyvan (05)

Niş (04) ile M2 merdiveni arasında, soğukluğun DV3 duvarı üzerindedir. 2,70 m genişliğinde basık kemerli bir açıklıkla soğukluk sofasından ayrılan eyvanın girişi DV1 duvarından olup, “eyç” si zeminden 1,30 m yüksekliktedir (Şekil 4 .33).

DV2 DUVARI: 2,30 m uzunluğunda , 0,85 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

DV3 DUVARI: 2,80 m uzunluğunda , 1,10 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 2,30 m uzunluğunda , 0,40 m kalınlığında, sağır bir duvardır.

Eyvan (08)

M1 merdiveni ile Koridor (02) arasında, soğukluğun DV1 duvarı üzerindedir. 2,65 m genişliğinde basık kemerli bir açıklıkla soğukluk sofasından ayrılan eyvanın girişi DV3 duvarından olup, “eyç” si zeminden 1,30 m yüksekliktedir (Şekil 4 .32).

DV1 DUVARI: 2,65 m uzunluk, 0,70 m kalınlıkta, sağır bir duvardır.

DV2 DUVARI: 2,35 m uzunluk, 0,85 m kalınlıkta, sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 2,35 m uzunluk ve 0,40 m kalınlıkta, sağır bir duvardır.

Eyvan (1.1)

Soğukluğun DV1 duvarında, E08 eyvanı üstüne denk gelir. 2,75 m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla soğukluk sofasından ayrılan eyvanın önünde demir parmaklık bulunur. Planda burası DV3 olarak kodlandırılmıştır. Zemini “eyç”den 1,70m yüksekliktedir (Şekil 4.3, 4.4, 4.32).

DV1 DUVARI: 2,75 m uzunluk, 0,70 m kalınlıktadır. Güney köşesinden 0,85 m sonra 0,50 m genişlik, 1,00 m uzunluk ve eyvan döşemesinden 1,30 m yükseklikte paslanmış demir profilli pencere bulunur. Duvar önünde döşemeden 0,30 m yükseklikte, 1,90 m boyunda, 0,60 m eninde mermer seki yer alır.

DV2 DUVARI: 2,30 m uzunluğunda, 4,00 m kalınlığındadır. Duvar boyunca 0,60 m genişlikte mermer seki yer alır.

DV4 DUVARI: 2,30 m uzunluğunda, 0,40 m kalınlıktadır. Doğu köşesinden 1,80 m sonra M1 merdiveninden eyvan (1.1)'e ulaşan doğramasız 0,40 m x 1,20 m boyutlarında kapı geçişi bulunur.

Eyvan (1.2)

Soğukluğun DV3 duvarında, E05 eyvanının üstüne denk gelir. 2,70 m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla soğukluk sofasından ayrılan eyvanın da önünde demir parmaklık bulunur. Planda burası DV1 olarak kodlandırılmıştır. Zemini "eyç" den 1,70 m, soğukluk sofasının döşemesinden 3,15 m yüksekliktedir (Şekil 4.3, 4.4, 4.33).

DV2 DUVARI: 2,25 m uzunluk, 0,80 m kalınlıktadır. Duvar boyunca uzanan seki 0,60 m genişliğindedir.

DV3 DUVARI: 2,75 m uzunluğunda, 0,90 m kalınlıktadır. Kuzey köşesinden 1,00 m sonra demir profilli P3 penceresi yer alır. Pencerenin döşemeden yüksekliği 1,25 m'dir. DV3 duvarındaki seki de 1,60 m uzunluğundadır. Pencereden 0,55 m sonra eyvana geçişi sağlayan 0,50 m x 1,20 m boyutlarındaki kapı bulunur.

DV4 DUVARI: 2,25 m uzunluk, 0,40 m kalınlıktadır. Duvar boyunca mermer kaplamalı oturma sekileri yer alır.

4.2.3.3. Dinlenme mekanları

4.2.3.3.1. ılıkılık (09)

ılıkılık, hamamın dinlenme mekanıdır. İki bölümden oluşmuştur. Ortadaki ılıkılığın (09) doğusunda ikinci ılıkılık (11), batısında ise helalar (10) yer alır. Soyunma yerinin güneyindeki basık kemerli Kb1 kapısından ortadaki (I09) ılıkılığına ulaşır. “Eyc” zeminden 1,85 m yükseklikte olup bu mekan soğukluktan 0,40 m daha düşük kottadır. Taş döşeme üzerine şap dökülen (I09) ılıkılığında; duvarda 140-170 m arası değişen mermer kaplama ekleme olup üzeri kireç boyalıdır. Tonoza olan örtünün üzeri sıvalı olup üzengi çizgisi zeminden 2,20 m, tepe noktası ise 3,25 m yüksekliktedir (Şekil 4.2,4.36, 4.37).

Tonozun ortasına denk gelecek şekilde 1,10 m x 1,10 m boyutlarında ve 0,75 m derinliğinde oval biçiminde aydınlatma penceresi bulunur (Şekil 4.37).

DV1 DUVARI: 3,22 m uzunluğundadır. Güney köşesinden itibaren 2,00 m mermer kaplamalı seki ve sekinin önünde zeminden 0,40 m yükseklikte parapet yer alır. Mermer kaplamanın üstünde kısmen düşen sıvaların altından moloz taş örgü görülür (Şekil 4.36).

DV2 DUVARI: 6,30 m uzunluğunda, ortalama 0,90 m kalınlığındadır. Batı köşe noktasından 0,60 m genişliğindeki açıklıktan helalara ulaşılan geçiş koridoru yer alır. Bu koridor girişinden 2,95 m sonra 0,85 m genişliğinde kemerli Kb1 kapısı yer alır (Bkz. 4.2.3.2.1 bölümü DV4 duvarı, Şekil 4.36).

DV3 DUVARI: 3,20 m uzunluğunda 0,90 m kalınlığındadır. Kuzey köşe noktasından 0,35 m sonra ikinci ılıkılığa (011) geçişi sağlayan basık kemerli 0,90 m genişliğinde, üzengi noktası zeminden 2,25 m, tepe noktası ise 2,90 m yüksekliğinde Ka3 kapısı yer alır. Kapıdan 2,40 m sonra duvar dibine kadar önünde parapet bulunan seki yer alır (Şekil 4.37).

DV4 DUVARI: 6,30 m uzunluğundadır. DV4 duvarı boyunca iki kademeli seki bulunur. Birinci kademedeki seki ılıklik zemininden 0,20 m yüksekte, ikinci kademe ise bundan 0,20 m yüksektedir. Her iki sekinin altında ortalama 1,00 m genişlikte niş yer alır. Seki, mermer kaplamalıdır (Şekil 4.36).

Ilıklık (011)

Hamamın ikinci ılıkliği olup doğu yönündedir. Bu mekana, ılıkliğin DV3 duvarında bulunan yuvarlak kemerli Ka3 kapısından geçilerek ulaşılır. Kendi içerisinde sivri kemerle ikiye ayrılmıştır. Birinci bölümün tonoz örtüsü ikincisinden daha düşük kotta olup ikinci kısmın dış cepheye gelen duvarı (DV3), 1,65 derecelik açılarla yarım sekizgen biçiminde üçe bölünmüştür.

Döşemesi birinci ılıklikla aynı kottadır. Özgün döşemenin üzerine sap dökülmüştür. Döşeme "eyç" den 1,85 m düşük kottadır. DV2, DV3, DV4 duvarlarının önlerinde 0,70 m genişlik ve 0,10 m yüksekliğinde mermer kaplama seki vardır. Duvarı, yüksekliği 0,90 - 1,10 m arasında değişen mermer kaplamalar görülür. İkinci bölümde tonoz geçişi 0,15 m eninde bir kasnak sağlar. Birinci bölümdeki tonoz örtünün üzengi çizgisi zeminden 2,15 m, tepe noktası 3,55 m, ikinci kısmın tonozunun ise üzengi çizgisi 1,85 m, tepe noktası 3,25 m dir (Şekil 4.38).

Aydınlatma, ılıkliğin orta noktasında 1,15 m en ve boyunda, 0,75 m derinliğinde oval bir ışıklıkla gerçekleşmektedir (Şekil 4.13) .

DV1 DUVARI: 3,30 m uzunluk, 0,80 m kalınlıktadır. Güney köşesinden 2,15 m sonra Ka3 kapısı yer alır (Bkz. 109 DV3 duvarı, Şekil 4.37).

DV2 DUVARI: 5,75 m uzunluğunda, 0,90-1,10 m arasında değişen kalınlıktadır. Batı köşesinden 3,35 m sonra ikinci kısma geçişteki sivri kemer yer alır. Kemer 0,05 m içe çıkıntı yapmıştır. Kemerin üzengi noktası yerden 1,85 m, tepe noktası 3,25 m yüksekliktedir (Şekil 4.38).

DV3 DUVARI: 3,15 m uzunluğundadır. Ancak plan kotunda kuzey köşesinden 1,05 ve 2,05 m den 165 derecelik açılarla duvarda kırılmalar yapılmıştır (Şekil 4.2, 4.38).

DV4 DUVARI: 5,65 m uzunlukta ve ortalama 0,80 m kalınlıktadır. Duvarın doğu köşesinden 1,85 m sonra ikinci kısımdan birinci kısma geçen kemer yer alır. Kemerden 2,50 m sonra, ılıklıktan sıcaklığa geçişi sağlayan 0,85 m genişliğinde 0,90 m derinliğinde “Kb2” basık kemerli kapısı bulunur. Kapının üzengi noktası zeminden 2,28 m, tepe noktası ise 2,88 m yüksekliktedir.

4.2.3.4. Servis mekanları

4.2.3.4.1. Hela (10)

Ilıklığın batısındadır. Ortadaki ılıklıktan kuzeye doğru uzanan 0,70 m x 2,00m boyutlarındaki koridor vasıtasıyla ulaşılır. Hela, ılıklik ile aynı kottadır (Şekil 4.36). Hamamdan kopuk, ayrı bir parça gibidir. Mekan 2,00 m yüksekliğinde bölme duvarlarla üç bölüme ayrılmış olup her birine Alaturka hela taşı konmuştur. Beşik tonoz olan örtüsünün üzengi noktası yerden 2,05 m, tepe noktası 3,25 m yüksekliktedir. Tonozun ortasına denk gelen 1,25 m genişlik, 0,70 m derinliğindeki aydınlatma deliğinin içerisinde ortalama 0,21 m çapında 11 adet ışıklık bulunur (Şekil 4.2, 4.3).

DV1 DUVARI: 2,90 m uzunluğundadır. Güney köşesinden 0,90 m ve 1,90 m sonra 0,20 m kalınlıktaki duvarlarla üç bölüme ayrılmıştır.

DV2 DUVARI: 2,85 m uzunluğunda olup, batı köşesinden 1,30 m de 3 adet hela kabin kapısı yer alır.

DV3 DUVARI: 2,95 m uzunluğundadır. Kuzey köşesinden 0,70 m genişliğinde 2,00 m yüksekliğinde helalara geçiş kapısı bulunur (Şekil 4.2).

DV4 DUVARI: 2,85 m uzunluğunda olup, doğu köşesinden 1,35 m sonra birinci hela kabininin duvarı yer alır.

4.2.3.5. Yıkanma mekanları

4.2.3.5.1. Sıcaklık (13)

Hamamın yıkanma bölümüdür. İkinci ılıkliğin güneydeki basık kemerli “Kb2” kapısından geçilerek sıcaklığa ulaşılır. Geçiş görevini yapan mekan, sıcaklıktaki altı eyvandan biridir.

Çapı 7,40 m olan bir dairenin içine yerleştirilen onikigen planlı sıcaklık sofasının etrafında altı eyvan, altı halvet bulunmaktadır. Sıcaklık sofasının ortasında kare planlı göbek taşı bulunan hamam; bu plan ile Anadolu Hamamları arasında “Sıcaklığı Yıldızvari Olan Tip” e uyar (Şekil 4.2).

Bu sofa; üzengi çizgisi zeminden 3,95 m, tepe noktası ise 6,55 m yükseklikte ve 7,40 m çapı olan basık bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbede bulunan ortalama 0,21 m çapındaki 9 sıra, 115 adet ışıklık ile altı adet 0,45 mx0,40m ölçüsünde ışıklıkla mekan homojen bir şekilde aydınlanmaktadır (Şekil 4.48). Sıcaklık sofası ile eyvan ve halvetlerin birleştiği çizgi boyunca 0,12 m eninde ve 0,12 m derinliğindeki su oluğu vasıtası ile eyvan ve halvetlerden gelen kirli sular ılıkliğa, oradan da helalara ulaşır (Şekil 4.44).

4.2.3.8. Eyvan

Hamamdaki “b” tipi eyvanlardan olup sıcaklıkta yer alır. Altı adettir. Ilıklıktan geçişi sağlayan kuzeydeki eyvan dışında diğerleri genel yıkama yerleridir (Şekil 4.2).

“E15” ve “E16” eyvan girişlerinde ortası ortalama 0,70 m açık kalacak şekilde 0,40 m genişliğinde ve sıcaklık döşemesinden 0,70 m yükseklikte sonradan eklenen mermer kaplamalı setler yer alır (Şekil 4.40).

Eyvanların üç duvarını da çepeçevre saran 0,50 m genişlik ve 0,22 m yüksekliğinde üzerinde oturulup yıkanılan mermer sekiler bulunur. Karşılıklı duvarlardaki sekilerin ortalarında 0,40 m x 0,40 m boyutlarında açık kurna yerleri vardır. Bütün eyvan ve halvetlerde son onarım sırasında buradaki kurnaların çıkarıldığı elimizdeki bilgi ve belgelerden anlaşılmaktadır (Şekil 4.49). Su muslukları kurna yerlerinin üzerine denk gelecek şekilde sıcak ve soğuk su için ayrı ayrı olarak görünmektedir.

Eyvan ve halvetlerde kurnaların hemen yakınında zeminden ortalama 1.30 m yükseklikte, 0,30 m – 0,45 m derinliğinde sabun, hamam taşı, lif vb. konan nişler bulunur. Nişlerdeki sıvalar yer yer dökülmüştür (Şekil 4.2).

Eyvan duvarları aydınlatma kubbeciği içerisinde bulunan ışıklık camlarının kırılması sonucu buralardan giren yağmur sularından dolayı kirlenmiştir. Ayrıca onarımdan dolayı zeminden ortalama 1,20 m yüksekliğe kadar sıvalar korunmuştur. Muhtemelen buraya mermer kaplama yapılacağından, böyle bırakılmıştır (Şekil 4.44).

Döşeme, 0.05 m kalınlığında blok mermerdir. Bu döşemeler, son onarımda yapılmıştır.

Yıkanma eyvanlarının tümünün girişlerindeki açıklık sivri kemerle geçilmiştir. Kemerlerin üzengi çizgisi sıcaklık sofasının zemininden 2,40 m, tepe noktaları 3,60 m yüksekliktedir.

Eyvan örtüleri beşik tonoz olup tonoz üzengi noktası döşemeden 2,40 m tepe noktası 3,43 m yüksekliktedir.

Aydınlatma, beşik tonoz içerisinde sayıları 5 -11 arasında değişen ortalama 0.21 m çapındaki ışıklıklarla gerçekleşir. Bu kısım basık bir kubbedir (Şekil 4.46)

Eyvan (12)

Kuzey yönünde ılıkliğa geçişi sağlayan eyvandır. “H14” ile “H24” halvetleri arasındadır. 2,30 m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklık sofasından ayrılan bu eyvanın girişi planda DV4 olarak kodlandırılmıştır. Burası yıkanma yeri olmayıp sadece geçiş mekanıdır. Aydınlatma kubbesi içerisinde zamanla kırılan ışıklıklarla zemine yakın iki tanesi dışında diğeri birleştirilerek 0,70 m x0,70 m boyutunda pencereye dönüştürülmüştür (Şekil 4.24, 4.25).

DV1 DUVARI: 2.45 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV2 DUVARI: 2.20 m uzunlukta olup doğu köşesinden 0,35 m sonra 1,45 m eninde Kb2 kapısı yer alır. “Kb2” kapısı doğramasız olup sadece geçştir.

DV3 DUVARI: 2,45 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

Eyvan (15)

Sıcaklık sofasının kuzey doğusunda “H14” ve “H16” halvetleri arasındadır. 2,15 m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklık sofasından ayrılan bu eyvanın girişi planda DV1olarak kodlandırılmıştır. DV2 ve DV4 duvarlarında ortaya denk gelecek şekilde kurna boşluğu yer alır. Duvarlar zeminden 1,20 m’ye kadar sıvasızdır (Şekil 4.2, 4.43).

DV2 DUVARI: 2,40 m uzunlukta olup, kuzeybatı köşesinden 1,30 m sonra bulunan niş 0,30 m genişliğindedir.

DV3 DUVARI: 2,25 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 2,45 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

Eyvan (17)

Sıcaklık sofasının güney doğusunda H16 ve H18 halvet hücreleri arasındadır. 2,10 m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklık sofasından ayrılan bu eyvanın girişi planda DV1olarak kodlandırılmıştır. Orta noktaya denk gelen aydınlatma kubbeciği içinde beş adet, 0,21 m çapında ışıklık yer alır. Eyvan (17)'de duvar içerisine yerleştirilmiş üç adet niş bulunmaktadır (Şekil 4.2, 4.41, 4.45).

DV2 ve DV4 duvarlarında duvar ortasına denk gelen kurna boşluğu görülür. Eyvan (17) duvarlarında son onarımda yer yer yapılan mermer kaplama ve sıva dökülmeleri görülür (Şekil 4.44).

DV2 DUVARI: 2,45 m uzunluğundadır. Kuzeybatı köşesinden 0.35 m sonra 0,50 m genişlikte bir niş yer alır.

DV3 DUVARI: 2,15 m uzunluğundadır. Güneydoğu köşesinden 0,80 m sonra 0,45 m genişlikte niş bulunmaktadır.

DV4 DUVARI: 2,40 m uzunluğundadır. Başlangıç noktasından 1,10 m sonra 0,55 m genişliğinde bir niş bulunur.

Eyvan (19)

Sıcaklık sofasının güneyinde "H18" ve "H20" halvet hücreleri arasında yer alır. 2,40 m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklık sofasından ayrılan bu eyvanın girişi planda DV2 olarak kodlandırılmıştır. Örtüdeki aydınlatma kubbeciği içinde 9 adet 0,21 m çapında ışıklık bulunur (Şekil 4.2, 4.41).

Bu eyvan (19) su deposuna bitişiktir. Baca penceresi önünde 0,70 m, 0,90 m, 1,10 m genişliğindeki üç basamağın rıht yükseklikleri sırasıyla 0,30 m, 0,20 m, 0,50 m' dir (Şekil 4.2).

DV1 DUVARI: 2,45 m uzunluğundadır. Güney cephesinden 1,40 m sonra 0,40 m genişlik kurna yeri bulunur. Kurnadan 0,65 m sonra duvar sona erer.

DV3 DUVARI: 2.43 m uzunluğundadır. Kuzey köşesinden 0,70 m sonra mermer seki arasında 0,43 m genişlikte kurna yeri görülür.

DV4 DUVARI: 2.20 m uzunluğunda olup doğu köşesinden 0.95 m sonra su deposu ile eyvan arasındaki 0.55 m x 0.70 m boyutlarındaki menfez penceresi bulunur (Şekil 4.2).

Eyvan (21)

Sıcaklık sofasının güney batısında "H20" ve "H22" halvet hücreleri arasındadır. 2,20m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklık sofasından ayrılan bu eyvanın girişi planda DV3 olarak kodlandırılmıştır. Orta noktaya denk gelen aydınlatma kubbeciği içinde 0,21 m çapında dokuz adet ışıklık yer alır (Şekil 4.2, 4.43)

Eyvan (21)'de duvar içine yerleştirilmiş dört adet "b" tipi niş bulunmaktadır. Duvarların 1,25 m yüksekliğe kadar dolu kısmı sıvasız moloz taş örgülü, gerisi ise sıvalıdır (Şekil 4.41, 4.42).

DV1 DUVARI: 2,22 m uzunluğundadır. Güneybatı köşesinden 0,50 m mesafede 0,45 m genişliğinde niş bulunmaktadır.

DV2 DUVARI: 2,40 m uzunluğunda ve üzerinde iki adet niş vardır. Kuzeybatı köşesinden 0,35 m sonra 0,45 m genişliğinde bir niş, birinci nişten 0.50 m sonra ise 0,50 m genişliğindeki ikinci niş yer alır.

DV4 DUVARI: 2,45 m uzunluğundadır. Güneydoğu köşesinden 1,40 m sonra bulunan niş 0,40 m genişliğindedir.

Eyvani (23)

Sıcaklık sofasının kuzey batısında “H22” ve “H24” halvet hücreleri arasındadır. 2,25 m genişliğinde sivri kemerli bir açıklıkla sıcaklık sofasından ayrılan bu eyvanın girişi planda DV3 olarak kodlandırılmıştır. Duvarları 1,25 m yüksekliğe kadar moloz taş örgü olup gerisi sıvalıdır. Bu eyvanda beş adet niş bulunmaktadır (Şekil 4.2, 4.42)

DV1 DUVARI: 2,25 m uzunluğu olup güneybatı köşesinden 0,85 m sonra başlayan niş 0,50 m genişlikte niş yer alır.

DV2 DUVARI: 2,45 m uzunluğundadır ve üzerinde iki niş vardır. Kuzeydoğu köşesinden 0,35 m sonra başlayan 0.95 m genişlikte birinci niş yer alır. Birinci nişten 0.20 m sonra, 0.40 m genişlikteki ikinci niş bulunur.

DV4 DUVARI: 2,45 m uzunlukta olan duvarda iki adet niş vardır. Güneydoğu köşesinden 0,60 m sonra başlayan birinci niş 0,40 m genişliktedir. Bundan 0,85 m sonra başlayan ikinci niş ise 0,40 m genişliğindedir.

4.3.1.7. Halvet

Sıcaklığın doğu, batı ve ara yönlerinde olmak üzere toplam altı adet halvet vardır. Bunlar altıgen planlı olup kenar uzunlukları 1,35 m – 1,45 m arasında değişmektedir. Üzengi çizgisi döşemeden 1,30 m, tepe noktası 2,15 m yüksekte olan ortalama 0,70 m kalınlığındaki duvar içerisine açılmış basık kemerli bir kapı ile girilir. Geçiş duvarı dışındaki diğer duvarları çepeçevre saran ve arada kurna boşluğu bulunan mermer sekiler vardır. Bunlar eyvandakilerle aynı ölçülerdedir (Bkz. 4.3.1.6, Şekil 4.2).

Duvarlar zeminden 1,25 m yüksekliğe kadar sıvasız ve yer yer mermer kaplamalıdır. Aydınlatma kubbeciği içerisinde bulunan ışıklıkların kırılan camlarından içeriye giren yağmur sularından dolayı tüm duvarlar kirlenmiş ve siyah izler oluşmuştur.

Son onarımda döşeme 0,05 m kalınlığında blok mermerle kaplanmıştır.

Halvetlerde duvar içerisinde bulunan nişlerin genişliği 0,50 m – 0,70 m arasında, derinliği ise 0,17 m olup yerden 1,10 m yüksekliktedir.

Halvet örtüleri manastır tonozu olup üzengi çizgisi halvet döşemesinden 2,35 m, tepe noktası ise 3,35 m' dir.

Aydınlatma, tonoz örtüde orta noktaya denk gelen 1,25 m çapındaki, kubbe içerisinde yer alan ortalama 0.21 m çapındaki ışıklıklarla sağlanmaktadır (Şekil 4.25, 4.47).

Halvet (14)

Sıcaklık sofasının kuzey doğu yönünde "E12" ve "E15" eyvanı arasında yer alır. Tonozdaki aydınlatma kubbeciğinin içindeki ışıklıkların iki tanesi dışında diğerleri kırılmış ve 0,50 x 0,60 boyutlarında bir tepe penceresine dönüştürülmüştür. DV2 ve DV4 duvarlarının ortasına denk gelecek şekilde 0,40 m genişliğinde bir kuma yeri görülür.

DV1 DUVARI: 1,45 m uzunlukta olup (E12) eyvanın DV3 duvarına paraleldir. Kuzey doğu köşesinden 0,70 m sonra 0,50 m genişliğinde bir niş yer alır.

DV2 DUVARI: 1,45 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV3 DUVARI: 1,40 m uzunluğundadır. Kuzeybatı köşesinden 0,35 m sonra başlayan 0,55 m genişlikte bir niş yer alır.

DV4 DUVARI: 1,45 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV5 DUVARI: 1,40 m uzunluğundadır. Doğu köşesinden 0,05 m sonra başlayan 0,30 m genişliğinde bir niş vardır. Nişin kenarları kırılmış ve sıvası da dökülmüştür.

DV6 DUVARI: 1,40 m uzunluğunda olup, güney köşesinden 0,35 sonra 0,70 m genişliğinde kapı girişi bulunmaktadır.

Halvet (016)

Hamamın doğusunda "E15" ve "E17" eyvanları arasında yer alır. Tonozdaki aydınlatma kubbeciğinin içinde on tane ışıklık bulunmaktadır. Duvarlarda kirlenmeler ve sıva dökülmeleri oluşmuştur (Şekil 4.40). DV3 ve DV5 duvarlarının önünde bulunan sekinin ortasına denk gelecek şekilde 0,37 m genişliğinde kurna yeri görülür.

DV1 DUVARI: 1,35 m uzunluğunda olup, güney köşesinden 0,25 m sonra "H16" halvetinin 0,70 m genişliğinde basık kemerli girişi bulunmaktadır.

DV2 DUVARI :1,45 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV3 DUVARI: 1,40 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 1,40 m uzunluğundadır. Kuzey köşesinden 0,75 m sonra 0,35 m genişliğinde bir niş yer alır.

DV5 DUVARI: 1,40 m uzunluğundadır. Kuzey köşesinden 0,40 m sonra başlayan niş 0,50 m genişliktedir.

DV6 DUVARI :1,45 m uzunluğunda olup önündeki seki dışında duvarların üzerinde herhangi bir eleman bulunmamaktadır.

Halvet (18)

Hamamın güney doğusunda ve “E17” ile “E19” eyvanları arasında yer alır. Tonozdaki aydınlatma kubbeciği içinde 0,21 m çapında sekiz tane ışıklık mevcuttur. DV3 ve DV4 duvarlarının önünde bulunan sekinin ortasına denk gelecek şekilde 0,40 m genişliğinde kurna yeri görülür (Şekil 4.41).

DV1 DUVARI: 1,35 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV2 DUVARI: 1,35 m uzunluğunda olup güney köşesinden 0,35 m sonra 0,75 m genişliğinde basık kemerli giriş kapısı bulunmaktadır.

DV3 DUVARI: 1,40 m uzunluğundadır. Kuzeydoğu köşesinden 0,35 m’ de başlayan niş 0,50 m genişliğindedir.

DV4 DUVARI: 1,40 m uzunluğundadır. Kuzey köşesinden 0,60 m sonra başlayan nişin genişliği 0,60 m’ dir.

DV5 DUVARI: 1,35 m uzunluğundadır. Kuzey köşesinden 0,75 m sonra başlayan niş 0,30 m genişliğindedir.

DV6 DUVARI : 1,40 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

Halvet (20)

Güney batı yönünde “E19” ve “E21” eyvanı arasında yer alır. Tonozdaki aydınlatma kubbeciğinin içinde on tane 0,21 m çapında ışıklık bulunmaktadır (Şekil 4.41). DV1 ve DV5 duvarlarının önündeki sekinin ortasına denk gelecek şekilde 0,40 m genişlikte bir kurna yeri görülür. Duvarlar kirlenmiş, moloz taşlar ve sıvalar yer yer dökülmüştür.

DV1 DUVARI: 1,35 m uzunluğunda olup güney köşesinden 0,30 m sonra 0,25 m genişlikte bir niş bulunmaktadır.

DV2 DUVARI: 1,45 m uzunluğunda sağır bir duvardır. Eyvanın (21)'e paraleldir.

DV3 DUVARI: 1,35 m uzunluğunda olup kuzeybatı köşesinden 0,40 m sonra 0,65 m genişlikte basık kemerli kapı girişi bulunmaktadır.

DV4 DUVARI: 1,35 m uzunlukta ve eyvan (19) un DV4 duvarına paraleldir.

DV5 DUVARI: 1,35 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV6 DUVARI: 1,40 m uzunluğunda olup güneydoğu köşesinden 0,55 m sonra 0,35 m genişlikte bir niş bulunmaktadır.

Halvet (22)

Hamamın güneyinde "E20" ve "E23" eyvanı arasında yer alır. Tonozdaki aydınlatma kubbeciği içindeki ışıklıkların tümü birleştirilip 0,50 m x 0,50 m boyutlarında bir tepe penceresi sonradan yapılmıştır. Pencerenin etrafına 0,25 m genişlikte beton dökülmüştür (Şekil 4.42). DV2 ve DV6 duvarları önünde bulunan sekinin ortasına denk gelecek şekilde 0,40 m genişlikte bir kurna yeri bulunur.

DV1 DUVARI: 1,30 m uzunluğundadır. Güney köşesinden 0,10 m sonra bulunan niş 0,55 m eninde ve 0,12 m derinliğindedir. Nişin her iki tarafındaki sıvalar dökülmüştür.

DV2 DUVARI : 1,35 m uzunluğundadır. Doğu köşesinden 0,40 m sonra 0.35 m eninde bir niş bulunmaktadır.

DV3 DUVARI: 1,40 m uzunluğundadır. Kuzeydoğu köşesinden 0,50 m sonra 0,50 m genişliğinde bir niş vardır.

DV4 DUVARI: 1,45 m uzunluğundadır. Kuzey köşesinden 0,40 m sonra 0,70 m genişliğinde, basık kemerli kapı girişi bulunmaktadır.

DV5 DUVARI: 1,40 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV6 DUVARI: 1,20 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

Halvet (24)

Hamamın kuzey batısında "E23" ve "E12" eyvanları arasında yer alır. Tonozdaki aydınlatma kubbeciğinin içerisindeki ışıklıklar halvet (H22)'de olduğu gibi birleştirilmiş ve 0,50m x 0,50 m boyutunda bir tepe penceresi oluşmuştur. Pencerenin çevresine 0,30 m genişlikte beton dökülmüştür (Şekil 4.42).

Duvarlar ışıklıklardan akan yağmur sularından ve nemden dolayı kirlenmiş ve sıvalar dökülmüştür. DV1 ve DV3 duvarlarının önünde bulunan sekinin ortasına denk gelecek şekilde 0,40 m genişlikte birer kurna yeri görülür.

DV1 DUVARI: 1,35 m uzunluğundadır. Güney köşesinden 0,25 m sonra başlayan niş 0,70 m genişliğindedir.

DV2 DUVARI: 1,35 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV3 DUVARI: 1,40 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 1,40 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV5 DUVARI: 1,45 m uzunluğundadır. Doğu köşesinden 0,40 m sonra başlayan basık kemerli kapı 0,65 m genişliğindedir.

DV6 DUVARI: 1,45 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

4.2.3.6. Tesisat mekanları

4.2.3.6.1. Su deposu

Sıcaklığın güneyindedir. Tonoz örtüsünün üzeni çizgisi yerden 1,30 m, tepe noktası ise 2,50 m yüksekliktedir. Ortasına denk gelecek şekilde 0,55 m x 0,55 m'lik aydınlatma feneri vardır. Duvarları bazalt taşı üzerine sıva olup 0,75 m kalınlığındadır. Döşeme beton harçtır. 1,50 m çapındaki daire içinde bulunan su kazanı buranın ortasındadır. İçeride 0,40 m en ve boyunda tonozun tepe noktasına kadar yükselen eşit aralıklarda dört kolon yer alır (Şekil 4.2).

DV1 DUVARI: 3,50 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV2 DUVARI: 15,50m uzunluğundadır. Batı köşesinden 7,50m sonra sıcaklığa geçişi sağlayan 0,50m x 0,70m boyutlarında menfez penceresi bulunur.

DV3 DUVARI: 3,40 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 15,55 m uzunluğundadır. Doğu köşesinden 7,00 m sonra 1,50 m genişliğinde baca duvarı bulunmaktadır.

4.2.3.6.2. Külhan

Su deposuna bitişiktir. Girişi Tuzlu Sokak'tan sağlanan külhanın örtüsü sivri tonozdur. Tonozun üzengi noktası yerden 2,50 m tepe noktası ise 3,65 m yüksekliktedir. Aydınlatma, tonozda bulunan 0,50 m x 0,50 m boyutundaki tepe penceresinden sağlanmaktadır. Dama çıkan merdiven bu mekanda ve DV4 duvarına bitişiktir. Külhan içinde ateş yakılan yere 1,30 m kala 0,20 m genişlik ve 3,00 m uzunlukta iki basamak yer alır. Ateş yakılan bacanın önü toprakla kapatılmıştır (Şekil 4.2).

Duvarlar taş olup kalınlıkları 0,80 m – 1,00 m arasında değişmektedir. Döşemeye beton şap dökülmüştür. İçerden tek kollu bir merdivenle dama ulaşılır (Şekil 4.2).

DV1 DUVARI: 2,60 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV2 DUVARI: 15,55 m uzunluğundadır. Batı köşesinden 7,05 m sonra 1,50 m genişlikte baca duvarı yer alır.

DV3 DUVARI: 3,75 m uzunluğunda sağır bir duvardır.

DV4 DUVARI: 15,60 m uzunluğunda ve 0,80 m kalınlığındadır Doğu köşesinden 0,20 m sonra 0,80 m genişlik ve 2,50 m yükseklikte külhan kapısı yer alır. Külhan kapısından 2,40 m sonra demir kanatlı 0,50 m x 1,50 m boyutlarında pencere yer alır. Pencereden 7,45 m sonra yine aynı boyut ve malzemede ikinci bir pencere vardır (Şekil 4.22). Pencereleer zeminden 0,70 m yüksekliktedir.

4.3.Bina Karakteristikleri, Yapım Malzemesi Teknikleri Ve Yapısal Durum

4.3.1. Mekan elemanlarının analizi

4.3.1.1. Dolaşım mekanları

4.3.1.1.1. Giriş (01)

Hamamın kuzey ve doğu yönünde yer alan bu bölüm DV4 duvarı ile ikiye ayrılmıştır. Güneydeki mekan; hamam sahibi tarafından hamama gelenler ve mahalle sakinlerine hitap edecek bir dükkan olarak tasarlanmıştır. Mekan içerisinde ikinci bir mekan oluşması ve içerdeki basamaklardan dolayı giriş bölümü oldukça küçülmüştür. DV1 duvarı yerden 3,40 m yüksekliğe kadar taş, üst kısmı beton, DV2 ve DV4 duvarları beton üzeri sıva, DV3 duvarı ise moloz taştır. Kuzey duvarına kapı ve kapı üstü pencereleri açılmıştır. Girişteki merdivenler mozaiktir. Bakımsızlıktan yer yer dökülmeler olmuştur (Şekil 4.2).

4.3.1.1.2. Koridor (02)

Taşıktan soyunmalığa geçişi sağlayan, açıklığı tonoz örtü ile geçilen mekandır. Girişten basık kemerli bir kapı vasıtası ile girilen koridorda duvarlar moloz taş örgü olup yer yer dökülmüştür. Buradan soğukluğa doğu yönündeki yuvarlak kemerli kapıdan ulaşılır (Şekil 4.2).

4.3.1.2. Soyunma mekanları

Soğukluk ve soğukluğa açılan eyvan ve nişler soyunma işlevinde kullanılan mekanlardır.

4.3.1.2.1. Soğukluk(03)

Kare planlı soğukluk; mermer bir havuz, köşelerinde duvar içine gömülmüş

nişler ve doğu - batı yönlerindeki nişler arasında iki katlı dört eyvanı, sofayı tamamen kapatan mihverinde fener ve eteklerinde ışıklıklar bulunan kubbesi ile aydınlık, ferah bir yerdir.

Dönem dönem onarım gören ve halen onarım çalışması devam eden hamamda soğukluk mekanındaki bir takım mimari elemanlar (havuz, eyvan korkulukları, duvar, kaplamaları, oturma sekileri) özgünlüklerini yitirmiştir. Soğukluk sofası duvarlarında yer yer zeminden 80-120 m arasında değişen yüksekliklerde mermer kaplama görülür. Bu kaplamalarının üst tarafı ise kireç sıvalıdır.

Döşeme taş üzerine beton harçla sıvanmış ancak oldukça yıpranmıştır.

Ölçüleri 4.2.3.2 bölümünde açıklanan kubbeye geçiş sivri kemerli tromplarla sağlanmıştır. Tromp, eyvan ve nişlerin ince yonu taşlı kemer alınları soğukluk sofasında görülür. Yarım küre biçimindeki kubbe dışardan sekizgen kasnağa dönüşür. Mihverindeki fener de sekizgen kasnaklıdır (Şekil 4.34, 4.35).

4.3.1.2.2. Niş (04, 06, 07)

Soğukluğun doğu ve batı yönündeki köşelerinde, duvar içinde toplam dört niş bulunmaktadır. Batıdaki birinci niş giriş ile soğukluk arasında geçişi sağlayan KO2 koridorudur. "04", "06" nişleri doğu, "07" nişi de batı yönünde olup soğukluk zemininden 0,20 m daha yüksek kottadır. Niş açıklıkları yuvarlak kemerle geçilmiş olup ölçüleri 4.2.3.2.2. bölümünde verilmiştir (Şekil 4.2).

4.3.1.2.3. Eyvan(05,08)

Yapıda dördü soğuklukta, doğu ve batı yönünde ve iki katlı (a tipi), altısı sıcaklıkta; kuzey, güney ve bu yönlerin ara yönlerinde olmak üzere toplam on eyvan (b tipi) bulunmaktadır (Şekil 4.2).

Soğukluktaki alt kat eyvanları soğukluk zemininden 0,15 m yüksekliktedir. Düz denilecek kadar basık bir kemerle açıklıkları geçilmiştir.

Üst kattaki eyvanlara; soğukluk sofasının DV1 ve DV3 duvarları içerisine gömülmüş merdivenlerle ulaşılır. Bu eyvanların açıklığı sivri kemer ile geçilmiştir. Dört eyvan içerisinde de dinlenmek ve soyunmak için oturma sekileri bulunur.

Alt kat soğukluk eyvanlarının aydınlatma elemanları yoktur. Üst kat eyvanlarında ise dış duvarda bulunan sivri kemer içerisinde birer pencere yer alır (Şekil 4.17, Şekil 4.33).

Sıcaklıkta bulunan ölçüleri 2,10 m x 2,70 m ve 2,25 m x 2,45m arasında değişen eyvanların açıklıkları ise sivri kemerle geçilmiştir. Örtüleri beşik tonozdur. Her birinin ortasında aydınlatma deliği vardır. Bu eyvanların açık duvarı dışında diğer duvarların önünde, oturup yıkanmak için sekiler ve bu sekiler arasında kurnalar yer alır. Duvarlarda sabun, lif vb. hamam malzemesi koymak için nişler vardır.

Bu eyvanların içerdiği elemanları ile birlikte detaylı ölçüleri 4.2.3.2.3. bölümünde ayrıntıları ile verilmiştir.

4.3.1.3. Dinlenme mekanları

Yapıda, dinlenme mekanı olarak kullanılan iki adet ılıklik vardır.

4.3.1.3.1. ılıklik (09,10)

Yapıda, soyunma mekanları arasında sıcak mekandan soğuk mekana geçişi sağlayan, sıcaklığa göre daha ılık ve soğukluğa göre ise daha sıcak olan, vücudun soğuk sıcak geçişindeki alıştırmasının sağlandığı mekanlardır. Çardaklı Hamamı'nda bu işlev için iki bölüm ayrılmıştır (Şekil 4.2).

Dikdörtgen biçiminde ve soğukluğa göre daha küçüktür. Birinci ılıkliğa soğukluktan basık kemerli Kb1 kapısından, ikincisine ise doğudaki basık kemerli Ka3 kapısından geçerek girilir. İkisinde de sekiler vardır. Birinci ılıkliğin sekisi iki kademeli ve daha yüksektir. Döşemesi taş üzeri beton harçla sıvalıdır. Duvarlarda yer yer bazalt taşı görülür. DV3 duvarı diğer duvarlardan daha kalındır. Çünkü buraya baca yerleştirilmiştir.

Her iki ılıkliğin örtüsü, ortasında aydınlatma deliği olan tonozdur (Şekil 4.36, 4.39).

4.3.1.4. Servis mekanları

Tuvalet ve banyo dışında temizlik için kullanılan mekanlardan hamamlarda varolan usturalık mekanına Çardaklı Hamamı'nda raslanmamıştır. Bu anlamda servis mekanı olarak bir hela vardır.

4.3.1.4.1. Hela(10)

Ilıklığın batısındadır. Kalınlığı 0,20 m olan ve tavana ulaşmadan kesilen duvarlar ile üç bölüme ayrılmıştır. Kubbedeki ışıklıklar böylece genel hela mekanında aydınlatma ve havalandırma görevi yapar. Duvarlar sıvalı ve üzeri kireç boyalıdır. Islak hacim olması dolayısıyla su borularından sızan ve dikkatsiz kullanımdan oluşan su akmaları nedeniyle duvarlarda yer yer dökülmeler olmuştur (Şekil 4.2).

4.3.1.5. Yıkanma mekanları

Yapıda, yıkanma mekanı olarak onikigen planlı sıcaklık sofası, buna açılan altı eyvan ve altı halvet bulunmaktadır.

4.3.1.5.1. Sıcaklık Sofası

Onikigen planlı sıcaklık sofası ve bu planla uyumlu altı eyvan ve altı halvet

hücrelerinden oluşmaktadır. Sıcaklık sofası; sofayı tamamen kapatan, mihverinden aşağıya doğru dokuz sıra dairesel, eteklerinde altı adet kareye yakın dikdörtgen biçiminde ışıklık bulunan basık kubbesi ile aydınlık bir yerdir (Şekil 4.2 , 4.48)

Sıcaklık sofasının ortasında bugün dörtgen planlı olan, ancak özgün halde dairesel planlı olduğu eski fotoğraflardan görülen göbek taşı; üzerinde yatıp dinlenme, keselenme ve masaj işlevlerinin yerine getirilmesi için kullanılan bir elemandır.

Sıcaklık sofasından eyvanlara sivri kemerli, halvetlere ise basık kemerli açıklıklarla bağlantı sağlanır. Sivri kemerli eyvan ile basık kemerli halvet girişlerinin tepe noktaları arasındaki fark 1,45 m'dir (Şekil 4.4, 4.45).

Duvarların zeminden yer yer 110-140 m yükseklikteki mermer kaplamaları ile kısmen taş örgülü olan duvarlar görülür. Bu hizanın üstü ise kireç sıvalıdır.

Kubbeye geçişi sağlayan ve Diyarbakır hamamlarında pek rastlanmayan dört sıra mukarnas, Diyarbakır hamamları arasında hamama ayrı bir özellik sağlar. Basık kubbe, dışta altıgen kasnağa dönüşür. Aydınlatma deliklerinden iki tanesinde oluşan çatlaklıktan dolayı aradaki bağlayıcı harç dökülmüş ve daha geniş delikler oluşmuştur (Şekil 4.48).

4.3.1.5.2. Eyvan

Yapıda sıcaklık bölümünde kuzey, güney ve ara yönlerinde toplam altı adet eyvan bulunur. Bunlar genel yıkanma yeri olup sofadan sivri kemerli bir açıklık ile ayrılmıştır. Mermer kaplamalı eyvanlarda duvar boyunca aynı malzemelerden sekiler yer alır (Şekil 4.40).

Beşik tonoz olan örtünün ortasına denk gelen aydınlatma kubbeciği yer alır. Kırılan ışıklıklardan içeriye giren yağmur sularından duvarlar kirlenmiştir.

4.3.1.5.3. Halvet

Sıcaklık bölümünde doğu, batı ve ara yönlerde toplam altı adet halvet bulunur. Özel yıkama yeri olan halvetlere, sofadan küçük basık bir kemerli kapıdan girilir. Altıgen planlı halvetlerde sekiler duvar boyunca ve eyvanlı halvetlere nişlerinde taş ve sıva dökülmeleri oluşmuştur. Kırılan aydınlatma deliklerinden içeriye giren yağmur suları kirletip, kabarmalara neden olmuştur (Şekil 4.2, 4.47).

Halvetlerin manastır tonozu olan örtülerinde bulunan ışıklıklarla bu mekanlarda doğal aydınlatma sağlanır (Şekil 4.47). Eyvan ve halvet duvarlarının önlerinde bulunan mermer sekiler üzerinde oturup yıkanmak içindir. Bu mekanların karşılıklı duvarlarının önünde, sekilerin ortasına raslayan yerlerinde bugün sökülüp arka bahçeye atılan kurnalar bulunmaktadır. Bu kurna yerlerinin üzerinde yerden 0,65 m, 0,72 m olan iki adet su borusu ile sıcak ve soğuk su dağıtımı sağlanmaktadır.

4.3.1.6. Tesisat mekanları

Hamamda sıcak ve soğuk su boruları su deposu ile eyvan (E19) arasındaki mazgal penceresi altında DV4 duvarını geçen demir boru ile zeminden ortalama 0,65 m yükseklikte sıcaklık duvarları boyunca döner. Su boruları son onarımda elden geçirilmiş olup eyvan ve halvetlerin dökülen sıvalarının altından görünür.

Mekandan mekana duvar içerisinden geçirilen borular kurnaların üzerine denk gelen yerde musluklarla son bulur. Günümüzde çalışmayan hamamın muslukları yerine tapa takılmıştır. Bugün demir olan su boruları özgün halde yapıldığı devrin genel su borusu malzemesi olarak kullanılan pişmiş toprak künklerde olmalıdır. Bu borular tarihini bilmediğimiz bir zamanda demir borularla değiştirilmiş olmalıdır.

4.3.1.6.1 Su Deposu

Yapıda sıcaklığın güneyinde, eyvan (E19)'a bitişiktir. Döşemesi sıcaklıktan 0,85 m daha yüksek kottadır. Zemin ve tavan arası yüksekliği 2,50 m'dir. Örtüsünün ortasına denk gelecek şekilde aydınlatma feneri vardır. Duvarlar bazalt taşı olup 0,75 m kalınlıktadırlar. Depo içerisinde belli aralıklarla 0,50 m genişliğinde tavana kadar kolon bulunur (Şekil 4.2). Döşemesi beton üzerine dökülmüş şapla kaplıdır.

4.3.1.6.2 Külhan

Su deposunun DV2 duvarına bitişik 3,50 m x 15,50 m boyutlarındaki bu mekan tonoz ile örtülüdür. Aydınlatma, tonozdaki kare ışıklıktan sağlanır. Su deposu ile ortak olan duvarında baca vardır (Şekil 4.2)

Duvarlar bazalt taşından olup kalınlıkları 100-130 cm arasında değişmektedir. Döşeme beton harçtır. Ateş yakılan yer DV2 duvarında ve 1,50 m genişliktedir. Önü toprakla doldurulmuştur (Şekil 4.2).

4.3.2 . Yapısal elemanların analizi

4.3.2.1. Düşey taşıyıcılar

Temel: Herhangi kazı veya sondaj yapma olanağımız olmadığından temeller hakkında hiçbir bilgi edinilememiştir. Ancak hamamın bütün taş duvarı altında moloz taştan temel duvarı inşa edilği, genel yapım teknolojisi çerçevesinde kalmak üzere düşünülebilir.

Duvar: Hamamda son dönem eklentisi olan giriş kısmındaki betonarme duvar dışında bütün duvarlar bazalt taşındandır. Dış duvarlar; soğukluk, kubbe kasnağı, ılıklik ve sıcaklık duvarları sıvalı, bahçe ve külhan duvarları moloz taştır. İç duvarlar ise sıvalıdır. Ancak sıvalar yer yer dökülmüştür.

Hamamda bulunan bütün duvarlar sürekli taşıyıcı duvarlar olup örtüden gelen tüm yükleri taşır ve temele iletirler. Bu yüzden genişlikleri fazla tutulmuştur. Dış duvarların kalınlığı 0,80 m – 1,30 m arasında değişmektedir. Soğukluğun sokağa bakan kuzey ve bahçeye bakan doğu yönündeki dış duvarı hamamın en kalın duvarı olup 1,30 m dir.

Duvarlarda geçişler için bırakılan kapı, eyvan ve halvet giriş açıklıkları ile iki pencere boşluğu dışında boşluk yoktur. Duvarlar ayrıca yer yer 1,45 m derinliğindeki nişlerle boşaltılmıştır.

4.3.2.2. Açıklık geçiciler

Hamamda açıklık geçici olarak kubbe, tonoz, düz tavan ve kemer kullanılmıştır. Kubbe; soğukluk ve sıcaklık sofalarında, tonoz; eyvan ve soğuklukta bulunan nişlerde, ılıklik ve halvetlerde, kemer ise bütün geçişlerde kullanılmıştır (Şekil 4.2, 4.3).

Kubbe: Soğukluk ve sıcaklık sofalarında kullanılmıştır. Soğukluk sofasının kubbesi; 8,45 m çapında üzengi çizgisi yerden 6,00 m, tepe noktası ise 9,90 m, yükseklikte olup yarım küre biçimindedir. Sıcaklık sofasının kubbesi basıktır. 7,20 m çapında olup üzengi çizgisi yerden 3,95 m, tepe noktası ise 6,55 m yüksekliğindedir.

Soğukluk kubbesine geçiş pandantiflerle, sıcaklık kubbesine geçiş ise dört sıra mukarnasların oluşturduğu dairesel bir kasnakla sağlanmıştır. Soğukluk kubbesinde, mihverinde fener ve eteklere doğru üç adet kare biçiminde, sıcaklık kubbesinde ise ortalama 0,21 m çapında ılıkliklar bulunur (Şekil 4.34).

Soğukluk kubbesi dışta sekizgen kasnağa dönüşür. Kasnak üzeri Alaturka kiremit ile kaplıdır (Şekil 4.27). Sıcaklık kubbesi ise dışta altıgen kasnağa dönüşüp üzeri moloz taşla yoğunlaştırılmış harçla kaplıdır (Şekil 4.24).

Tonoz: Soğukluk bölümündeki eyvan ve nişlerde , ılıklik hela ve halvetlerde görülmektedir. Soğukluk bölümündeki eyvan ve halvetlerde tonoz, sağır kemerlerin içinde bulunduğu düzleme dik bir aks boyunca hareket ederek meydana gelmiştir (Şekil 4.2).

Ilıklık ve yıkanma eyvanlarında beşik tonoz, halvet hücrelerinde ise iki beşik tonozun çakışmasıyla oluşan Manastır Tonozu görülür. Tonozların ölçüleri, mekan elemanlarının analizi bölümünde verilmiştir(Bkz.4.2.3. bölümü).

Tonozlar bulundukları mekanların iki yan duvarı üzerine oturmuş olup ılıklik, hela, yıkanma hücrelerinde tepeden ılıkliklar açılmak suretiyle yırtılmıştır.

Düz Tavan: Yapıda giriş bölümünde görülmektedir. Sonradan eklenen bu bölümdeki betonarme örtüyü taş ve beton duvarlar taşımaktadır (Şekil 4.2, 4.14)

Kemer: Duvardan gelen yükün dağılması için ve mekan bağlantılarında kullanılmıştır. Yapıda basık, yuvarlak, sivri kemer türleri ve düz tavan kullanılmıştır. Basık kemer taşıktan soğukluğa, soğukluktan ılıkliğa ve ılıkliktan sıcaklığa geçişlerdeki kapılar ile soğukluktaki alt kat eyvanları ile halvet hücreleri girişlerinde, yuvarlak kemer soğukluk nişlerinde, sivri kemer soğuklukta bulunan üst kat eyvanları ve yıkama eyvanlarında görülür. Kemer ölçüleri tanımlama bölümünde ilgili birimlerde verilmiştir.

4.3.2. Mimari elemanların analizi

4.3.3.1. Kapılar

4.3.3.1.1.Dış Kapılar

Hamamın dış mekanla bağlantısını sağlayan dört kapı mevcuttur. Yapıda tip oluşturacak dış kapı yoktur. Hepsi ayrı boyut, detay ve malzeme özelliği göstermektedir. C sınıfı olarak kodlandığımız dış kapılar, sokaktan

hamama (Kc1), sokaktan bahçeye (Kc3) ve külhana (Kc4) açılır. Bunların dışında ayrıca soğukluk bölümünden bahçeye açılan (Kc2) kapısı vardır.

Hamama açılan ana giriş kapısı (Kc1) kuzeyde iki kanatlı 1,90 m eni ve 2,25 m yüksekliğinde dökme demirdendir. Üzerinde süslemeler vardır. Hamamın özgün kapısı olmayıp eklemedir.

Külhan kapısı (Kc4) güneyden Tuzlu sokak'tandır. 0,90 m eninde, 2,40 m yüksekliğinde ve demirdir. Bahçe kapısı (Kc3) yuvarlak kemer içine oturtulmuştur. Etrafı ince yonu kaplama olan kapının eni 1,10 m, üzengi noktası yerden 2,25 m, tepe noktası ise 2,60 m yüksekliktedir. Kanadında Diyarbakır'da dış kapılarda sık rastlanan yuvarlak dökme toplar, tokmak yeri, arkasındaki çengel ve duvardaki birleşim yeri gibi yöresel özelliklerin görülmesi kapının oldukça eski olduğunu gösterir (Şekil 4.16).

Hamamın içerden dışarıya bağlantısını sağlayan bir diğer kapı da soğukluktan bahçeye açılan (Kc3) kapısıdır. Bu kapı, 0,50 m eninde, 1,30 m yüksekliğinde olup içten çengellidir. Soğukluğun doğu duvarında, üst kat eyvanına çıkarken sahanlık bölümünde, adeta bir pencere gibi olan kapı demirdendir (Şekil 4.17).

4.3.3.1.2. İç Kapılar

Hamamda iç hacimleri birbirine bağlayan beş kapı vardır. Bunlar basık kemerli olup doğraması olanlar "a", doğraması olmayıp sadece geçiş olanlar "b" sınıfı kapılar olarak kodlandırılmıştır.

Doğramalı "a sınıfı" kapılar; Ka1 kapısı 1,00 m genişlikte, üzengi noktası yerden 3,00 m, tepe noktası ise 3,30 m yükseklikte olup taşlık (01) ile koridor(02); Ka2 kapısı 1,80 m genişlikte, üzengi noktası yerden 2,20 m, tepe noktası ise 2,60m yükseklikte olup koridor (02) ile soğukluk (03); Ka3

kapısı 0,90m genişlikte, üzeni noktası yerden 2,25m, tepe noktası ise 2,90m yükseklikte olup iki ılık mekanları arasındadır (Şekil 4.2).

Kb1 kapısı 0,85 m genişlikte, üzeni noktası yerden 2,30 m, tepe noktası ise 2,90m yükseklikte olup soğukluk ile ılık mekanları arasında; Kb2 kapısı, 0,90m genişlikte, üzeni noktası yerden 2,28 m, tepe noktası ise 2,88 m yükseklikte olup ikinci ılık mekan ile sıcak mekan arasında “Kb2 kapısı” görülür (Şekil 4.2).

4.3.3.2. Aydınlatma

Yapıda aydınlatmayı sağlayan üç mimari öğe bulunmaktadır. Bunlar; pencere, fener ve ışıklıklardır.

4.3.3.2.1. Pencere

Yapıda dört tip pencere vardır. P1 tipi pencere kuzeydeki ana giriş kapısı üzerinde demir doğramalı yatayda iki kayıtlı, düşeyde üç kayıtlı 0,65 m x1,00 m boyutunda ve yerden 3,20 m yüksekliğinde olan pencerelerdir (Şekil 4.14). P2 tipi pencere güney giriş (taşlık) sahanlığında yer alan 070 m x1,00 m boyutlarında ve 3,20 m yüksekliğindedir. P1 penceresi gibi yatayda ikiye düşeyde üçe bölünmüştür. P1 ve P2 pencereleri yapım tekniği ve boyutlarından da anlaşıldığı üzere eklemedir (Şekil 4.23). P3 tipi pencere, soğuklukta üst kat eyvanlarının duvarlarında yer alıp düşeyde bir kayıtlı ikiye ayrılmıştır. İki adet olup 0,55 m eninde 1,00 m yüksekliğindedir. Demir doğramalıdır (Şekil 4.17)

4.3.3.2.2. Fener

Hamamın soğukluk bölümündeki fener, kubbenin tam ortasına denk gelir. Dıştan sekizgen planlıdır. Bütün cephelerinde kayıtlarla üç parçaya bölünmüş pencereler vardır. Fenerin örtüsünde sekizgen kasnaklı kubbedir. Soğuklukta ana aydınlatma öğesidir. Fenerin her bir kenarının uzunluğu

1,10 m'dir. Soğukluk döşemesinden tepe noktasına kadar olan yüksekliği ise 9,90 m'dir. (Şekil 4.2, 4.5, 4.6, 4.12).

4.3.3.2.3. Işıklık

Hela, sıcaklık sofası, eyvan ve halvetlerde bulunmaktadır. Kare, oval, yuvarlak, dikdörtgen olmak üzere farklı biçimlerde dir.

Soğukluk kubbesinde yerden 7,10 m yükseklikte 0,65 m x0,65 m boyutunda ve 0,80 m derinliğinde sekizgen kasnağın doğu, kuzey, güney yönlerinde olmak üzere üç adet "a" tipi kare ışıklık görülür.

Oval "b"tipi ışıklıklar her iki ılıkıkta görölmektedir. Bunlardan birinci ılıkıkta ki ışıklıklar 1,10 m en, 1,10 m boy, 0,75 m yüksekliğinde olup ılıkık damından 0,20 m yüksekliğinde ızgara ile kaplanmıştır. İkinci ılıkığın tonoz ortasına denk gelen ışıklıkta birinci ılıkıkta ki 1,15 m en , 1,15 m boy, 0,75 m yükseklikte dir (Şekil 4.2, 4.5, 4.6).

Yuvarlak ışıklıklar "c"tipi, sıcaklık sofası, eyvan, halvet ve helada görülür. Sıcaklık sofası kubbesindekiler, kubbenin en üst noktasından (tepe noktasından) başlayıp kubbe eteğine doğru dokuz sıradır. Bunların çapı 0,20 m –0,22 m arasında değişir. Işıklıkların birbirine olan mesafeleri ise 0,20 m-0,25 m arasıdır. Aynı tip ışıklıklar eyvan, halvet ve helanın kubbesinde iki ve üç sıra halinde görülür (Şekil 4.25).

Eyvan ve halvet hücrelerindeki yuvarlak ışıkların kırılması sonucu bu ışıklıklar kenar uzunlukları 0,65 m ve 0,70 m arası değişen ölçülerde kare biçiminde büyütölerek pencere yapılmış ve çimento harcı ile kubbe tepesinde birleştirilmiştir (şekil 4.3).

Sağlıklı bir akustik ve kubbe içinde düzgün bir yüzey elde etmek amacıyla "c" tipi ışıklıkların iç kısmında tuğlalar sırlanmıştır (Şekil 4.40).

Sıcaklık sofası kubbesinde yerden 5,05 m yükseklikte, 0,40 m x 0,45 m boyutunda 0,60 m derinlikte altı adet “d” tipi dikdörtgen ışıklık daha vardır. Demir profilli olup dikeyde kayıtlarla üç bölüme ayrılmıştır (Şekil 4.48).

Tüm ışıklıklar sabit olup camları kırılmıştır.

4.3.3.3. Demir Parmaklık

Yapıda demir parmaklık, kuzey yönündeki ana giriş kapısı üzerinde ve taşlıkta batı yönündeki pencere ile soğukluk bölümündeki üst kat eyvanlarının önünde bulunmaktadır (Şekil 4.14, 4.22, 4.28). Çapları 0,02 m, parmaklık araları 0.15 m olup eklemidir.

Soğukluk bölümünde bulunan üst kat eyvanlarının soğukluk sofasına bakan açık cephesinde 0,70 m yüksekliğinde ve 0,12 m aralıklıdır.

4.3.3.4. Merdiven

Hamamda M1, M2, M3, M4, M5, M6 olarak kodlandırdığımız altı adet merdiven bulunmaktadır.

M1 merdiveni; 0,70 m uzunluk, 020 m genişlik ve 0,20 m rıht yüksekliğindedir. Bu merdiven soğuklukta batı yönündeki E 1.1 eyvanına çıkışı sağlar.

M2 merdiveni; 0,60 m uzunluk, 022 m genişlik ve 0,20 m rıht yüksekliğindedir. Bu merdiven soğuklukta doğu yönündeki E 1.2 eyvanına ve bahçeye bağlantıyı sağlar.

M3 merdiveni; 1,30 m uzunluk, 030 m genişlik ve 0,20 m rıht yüksekliğindedir. Bu merdiven soğukluk ve ılıklik arasındadır.

M4 merdiveni; 1,30 m uzunluk, 0,30 m - 0,40 m genişlik ve 0,20 m-0,23 m arası değişen rıht yüksekliğindedir. Yapının taşlık bölümünde yer alır. Mozaik kaplama olup sonradan eklenmiştir.

M5 merdiveni; 0,55 m uzunluk, 0,22 m genişlik ve 0,17 m rıht yüksekliğindedir. Bu merdiven hamamın doğu cephesinde olup soğukluktan bahçeye ve ılıklik damına ulaşmayı sağlar.

M6 merdiveni; 0,50 m uzunluk, 0,19 m genişlik ve 0,17 m rıht yüksekliğindedir. Hamamın doğu cephesinde olup bahçeden ılıklik damına bağlantıyı sağlar.

M1,M2,M3,M5,M6 merdivenlerinin taş olan döşemelerinde zaman içerisinde aşınmalar oluşmuş ve üzeri 0,04 m kalınlığında beton harç ile kaplanmıştır. Ancak bu kaplamalarda zaman içinde yıpranmıştır.

Bu merdivenler dışında kuzey cephesi sokak kotundan 0,15 m yükseklikte, 2,00 m uzunluk, 0,30 m genişlikte mozaik kaplı bir basamak bulunur.

4.3.3.5. Döşeme kaplamaları

Hamamda, beton harcı, şap, mozaik ve mermer döşeme kaplama malzemeleri bulunmaktadır. Ancak hamamın özgün döşeme kaplaması muhtemelen yöresel malzeme olan bazalt taşıydı. Ancak zaman içinde aşınmalara karşı soğukluk, ılıklik, su deposu ve külhanda 0.05 m kalınlığında beton harç, sıcaklik sofası ve yıkanma yerlerinde mermer kaplama yapılmıştır.

Bunun dışında hamamın girişindeki basamaklarında mozaik kaplama görülür. Onarımı sırasında ağır malzeme yığılması hamam içerisindeki döşemeyi oldukça yıpratmıştır. Ancak döşemede herhangi bir oturma söz konusu değildir.

4.3.3.6. Seki

Hamamda üzerinde oturup dinlenmek ve banyo yapmak amacıyla iki tip seki bulunur.

Bunlardan birincisi soğuklukta kuzey ve güney yönlerinde duvar boyunca 0,93 m – 0,73 m uzunluğunda, 1,30 m genişliğinde, zeminden 0,20m yükseklikte ve birinci ılıklikteki sekinin güney duvarında 6,30 m uzunluğunda, 1,00 m en, 0,20 m yüksekliğinde iki kademeli ve altında belli aralıklı gözler bulunan sekilerdir. İkinci ılıklikteki seki de bunlara göre daha düşük kotta ancak aynı amaçlı olup, üç duvar boyunca devam eder. Yerden yüksekliği 0,10 m dir. Birinci tip sekilerin altındaki gözlere ayakkabı ve terlik konulur.

İkinci tip sekiler ise yıkanma kabinlerinde üzerine oturup yıkanmak içindir. Mermer kaplamanın olduğu sekiler zeminden 0,10 m yüksekliğinde ve 0,35 m – 0,42 m genişliğinde olup eyvan ve halvet hücrelerinde giriş kısımları dışındaki duvarların önüne yerleştirilmiştir (Şekil 4.2). Bu tip sekilerin aralarında kurna boşlukları bırakılmıştır.

4.3.3.7. Havuz

Hamamda soğukluğun tam ortasında bir havuz vardır. Bu havuz 1,65 m çapında 0,60 m derinliğinde mermer kaplama olup ortası fıskiyelidir. Sonradan eklenmiştir. Özgün havuza ilişkin herhangi bir iz veya belgeye rastlanmamıştır.

4.3.3.8. Hela taşı

Hamamda ılıkliğin batısında yer alan helalar sokak kanalizasyonuna borularla bağlıdır.

Hela taşları klasik son dönem mozaik Alaturka hela taşlarıdır. Özgün hela

taşını gösteren herhangi bir ize rastlanmamıştır.

4.3.3.9. Göbektaşı

Hamamın sıcaklık bölümünde üzerine uzanıp terlemek için yapılmış bir settir. Çardaklı Hamamı'nda sıcaklık sofasının ortasına denk gelen yeredir. D.K.V.T.V.K.K.'da bulunan tescil fişindeki anlatım ve fotoğraflara göre özgün durumda daire biçiminde olan göbek taşı bugün kareye yakın dikdörtgen biçimde ve betondandır. Aynı fotoğrafta sıva atında tuğla malzeme görülmektedir (Şekil 4. 45).

4.3.3.10. Niş

Hamamda iki tür niş bulunmaktadır. Birincisi soğukluk bölümünün köşesindeki "a tipi" nişler, ikincisi yıkanma kabinlerindeki kurnaların üst kısımlarında musluklara yakın duvar içerisindeki " b" tipi nişlerdir (Şekil 4 . 2).

Soğukluk bölümünde her köşede dört adet niş olmak üzere bulunan "a" tipi nişler ortalama 2,20 m x 2,60 m ölçülerinde olup açıklıkları basık kemerli, örtüleri tonozdur. Bunlar soğukluk döşemesinden 0,20 m yükseklikte olup özel soyunma ve dinlenme kabini görevini yaparlar.

Sıcaklık bölümündeki yıkanma kabinleri içerisindeki "b" tipi nişler ortalama 0,30 m x 0,12 m x 0,30 m ölçülerinde olup dikdörtgen bir biçimde duvar içersine gömülmüşlerdir. Lif, sabun, hamam taşı vb. yıkanma malzemelerinin konulduğu yerlerdir (Şekil 4.2).

4.3.3.11. Su olukları

Eyvan ve halvetlerden gelen kirlı su altıgen planlı sıcaklık sofasının ve göbek taşının etrafında döşmeden 12.5 m düşüklükte bir kanal ile ılıkliğıın altından

helalara ulaşmaktadır. Sıcaklıktaki döşeme malzemesi ile aynı malzemeden olup mermerdir.

4.3.3.12. Su boruları

Hamamda sıcaklık bölümünde görünen su boruları demir malzemeden, yerden 0,65 m ve 0,70 m yükseklikte, yüzeyde görülür. Yenilenme tarihi tespit edilemeyen bu boruların daha önceki durumu ile ilgili elimizde bilgi bulunmamaktadır.

4.3.3.13. Baca

Hamamda iki baca bulunmaktadır. Birincisi ılık ile sıcaklık duvarı arasında 0,90 m x 0,90 m boyutunda ve döşemeden 6,95 m yükseklikte ikincisi, su deposu ile külhan duvarı arasında 0,85 m x 1,00 m boyutunda ve yerden 7,75 m yükseklikte.

4.3.3.14. Cehenemlik

Hamamın cehenemliği ile ilgili elimizde 1993 yılındaki onarım esnasında çekilen bir fotoğraf dışında bilgi bulunmamaktadır. Bu fotoğrafta sıcaklık döşemesinin altında dairesel taş ayakların (tamburların) belli aralıklarla sıralandığı görülmektedir (Şekil 6.8).

4.3.4. Kullanılan malzeme

Volkanik Karacadağ'ın eteklerinde kurulan Diyarbakır'da hemen her yapıda evlerde, camilerde, hanlarda, çeşmelerde, hamamlarda, bu dağın lavlarından çevreye dağılan bazalt taşları kullanılmıştır. Bazalt taşı siyah renkte ve oldukça serttir. Darbelere, iklim koşullarına dirençli olması kentte birçok yapının yüz yıllarca ayakta kalmasını sağlamıştır.

İncelediğimiz yapıda da bazalt taşı yoğunluklu olmak üzere, tuğla, mozaik, demir, beton, mermer ve Alaturka kiremit malzemeleri kullanılmıştır.

Taş malzeme; duvarlarda, oturma ve dinlenme sekilerinde, kurnalarda kullanılmıştır. Taşın boyutları ortalama 0,25 m x 0,50 m x 0,70 m dir.

Moloz taş; dış cephede ve sıcaklık sofası ile yıkanma kabinlerinin kubbesinde görülür.

Sıvalı olması dolayısıyla görülmemekle birlikte kubbelerde muhtemelen tuğla kullanılmış olmalıdır. Tuğla ayrıca, bacada, eyvan önlerinde , mermer kaplamalı sekilerin altında; mozaik giriş kapısı kenarında ve lentosunda, taşlıktaki basamaklarda; mermer son onarımda duvar kaplaması, sıcaklık döşemesi ile oturma ve yıkanma sekilerinde kullanılmıştır. Yüzey kaplamasında kullanılan mermer ve mozaik kaplama özgün olmayıp eklemiştir.

Beton; sıcaklık dışında diğer mekanların özgün halde taş olduğunu düşündüğümüz döşemelerinde ve damın üzerinde 0,04 m lik şap ile beton harcı şeklinde kullanılmıştır.

Sıva; hamamda bütün tavan açıklığı ile yerden kısmen 0,70-1,30 m yükseklikteki duvar dışında, tüm duvarlar ile soğukluk kubbesinin kasnağı ve doğu cephesinde yapılmıştır. Demir; pencere ve eyvan korkuluklarında, kapı ve pencere kasa doğrama ve kanatlarında bulunur.

4.3.5. Yapısal durum

Hamam günümüzden yaklaşık 470 yıl önce yapılmış olmasına rağmen taşıyıcı sistem olarak sağlamdır. Onarımlarda bir kısım mimari elemanları değişmiş ise de hamam bütün bölümleriyle günümüze ulaşmıştır.

Yapıdaki taşıyıcı elemanların tümü sağlamlaştırılabilecek bir durumdadır.

Ancak ışıklıklardan içeri giren sular dolayısıyla duvarlarda kirlilik oluşmuştur (Şekil 4.43). İçeride oluşan nemden dolayı sıvalar bozulmuştur. Ancak kubbede kabarmasının olmaması çatıda ve damda izolasyon probleminin olmadığını gösterir.

İnsan ve doğa etkisiyle ışıklıkların camlarının bazıları kırılmıştır. Bazılarının özgün formları değiştirilmiştir (Şekil 4.19).

Döşemede bulunan betonarme harç, onarım sırasında üzerine konan yük ve çalışma aletlerinden dolayı yer yer deforme olmuştur.

Hamam içerisindeki mukarnas süslemeler defalarca boyanmış olmaktan dolayı kapatılmışsa da izleri yine de görülmektedir (Şekil 4.40).

Sıcaklıktaki taş duvarların yere yakın hizalarında nemden dolayı dökülme ve kararmalar oluşmuştur.

Külhanda ateş yakılan yerde bulunan bacanın önü toprakla doldurulmuştur.

Dış cephe moloz taşlarında insan müdahalesi ve doğa etkisiyle bozulma ve dökülmeler oluşmuştur. Demir pencere kapı doğramasında ve parmaklıklarında paslanma ve kirlilik görülmektedir (Şekil 4.14).

Genelde yapının ve malzemenin durumunu değerlendirdiğimizde taşıyıcı sistem açısından yapıda bir sorun olmadığı, elemanlar açısından da bakım onarımlarla onarılabilecek bozulmaların bulunduğu söylenebilir. Bu verilerde yapının basit bakım onarımlarla kullanılabilir durumda olduğu anlaşılmıştır.

**BÜYÜKŞEHİR
DOKÜMANTASYON**

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR CARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

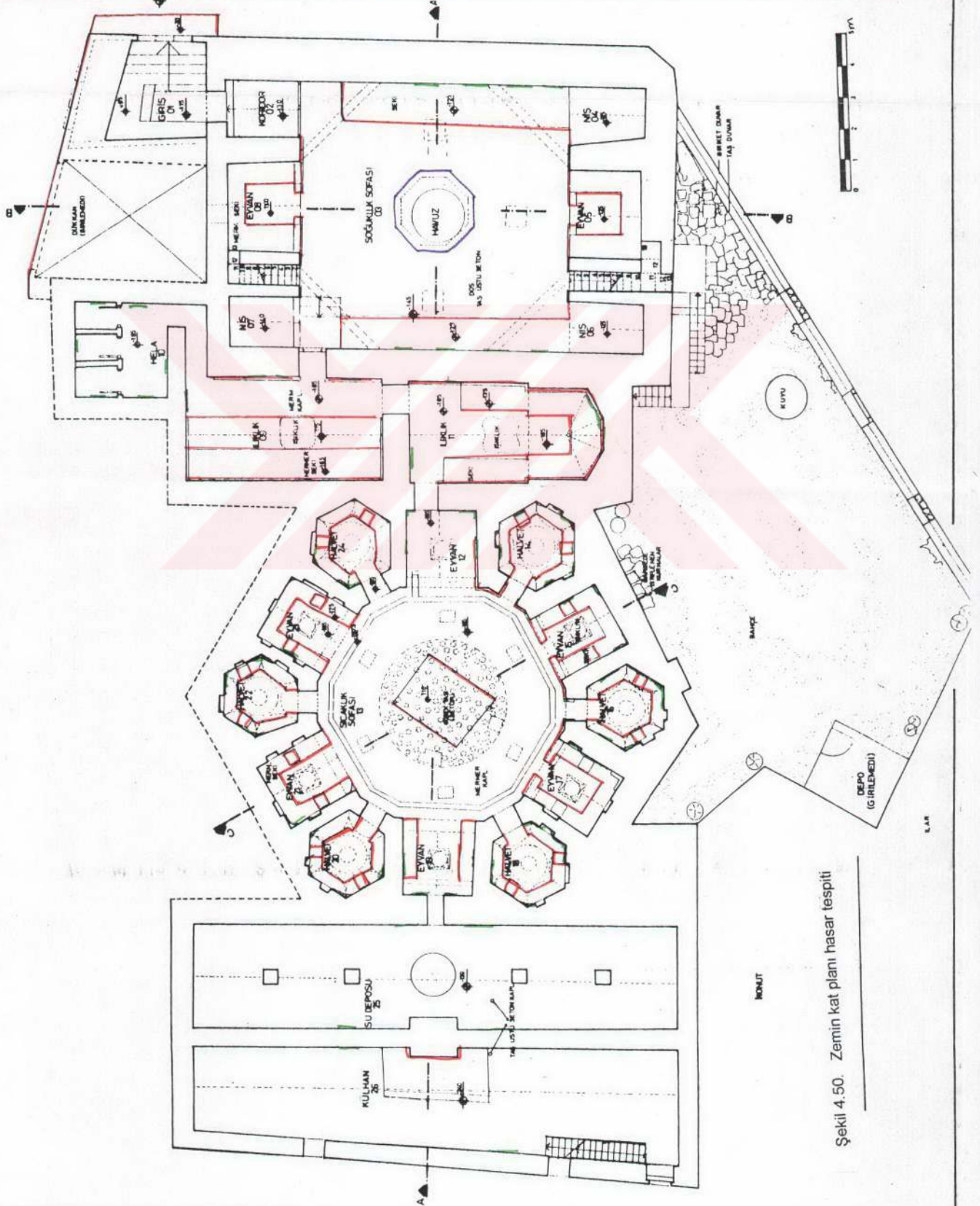
ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☒ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

HASAR TESPİTİ

- ☒ İnsan eliyle yok edilen / bozulanlar
☒ Doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Yağmur ve kar sularından dolayı oluşan bozulmalar
☒ Isı ve nemden dolayı oluşan bozulmalar
☒ İnsan ve doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Özgün olarak günümüze ulaşanlar

Pafta adı: Zemin kat planı
Pafta no: f

Şekil 4.50. Zemin kat planı hasar tespiti

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAM'I'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

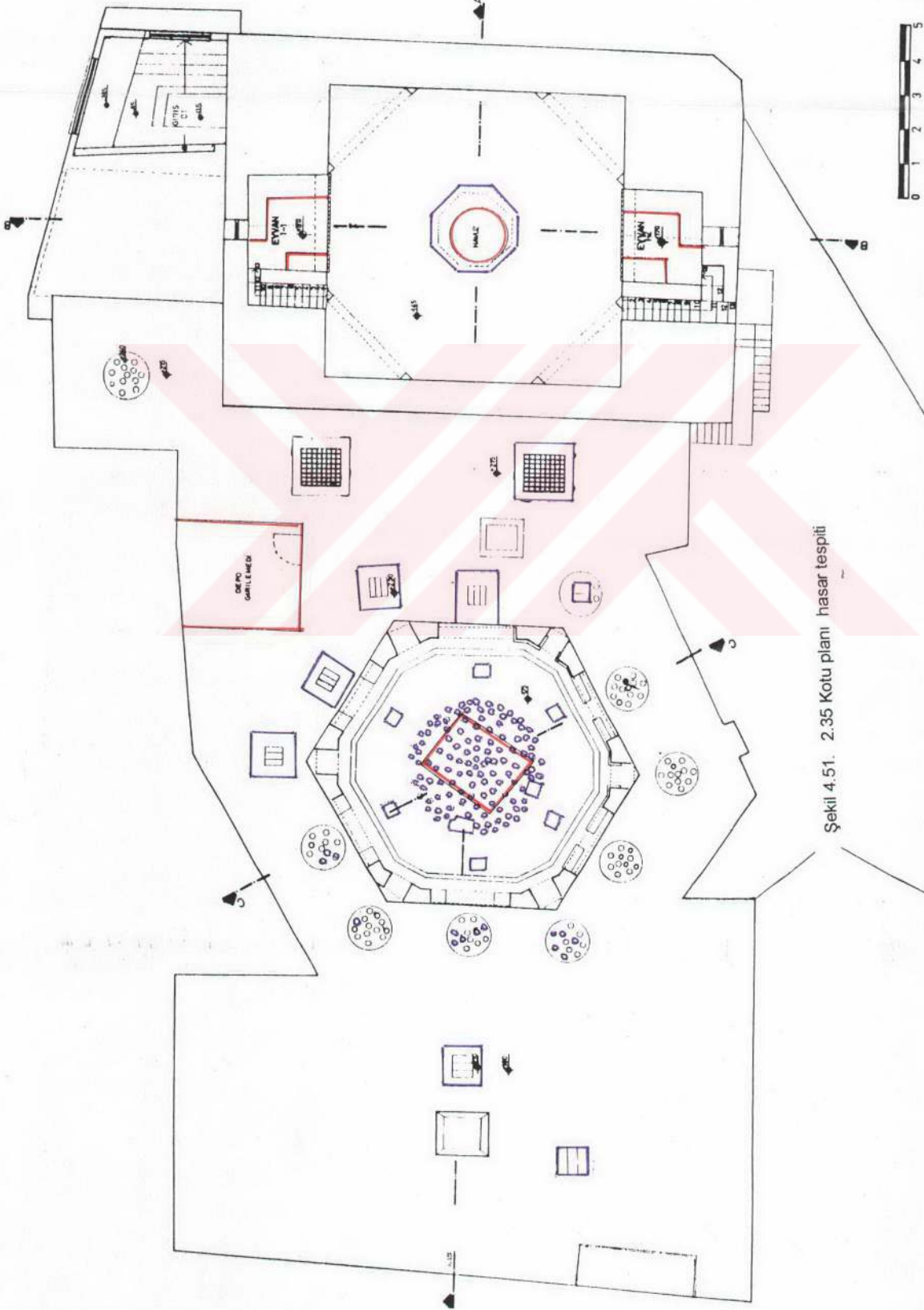
ÖĞRENCİ: 96110992 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☒ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

HASAR TESPİTİ

- ☒ İnsan eliyle yok edilenler / bozulmalar
☒ Doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Yağmur ve kar sularından dolayı oluşan bozulmalar
☒ İsti ve nemden dolayı oluşan bozulmalar
☒ İnsan ve doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Özgün olarak günümüze ulaşanlar

Pafta adı: 2.35 kodu kat planı
Pafta no : 2

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

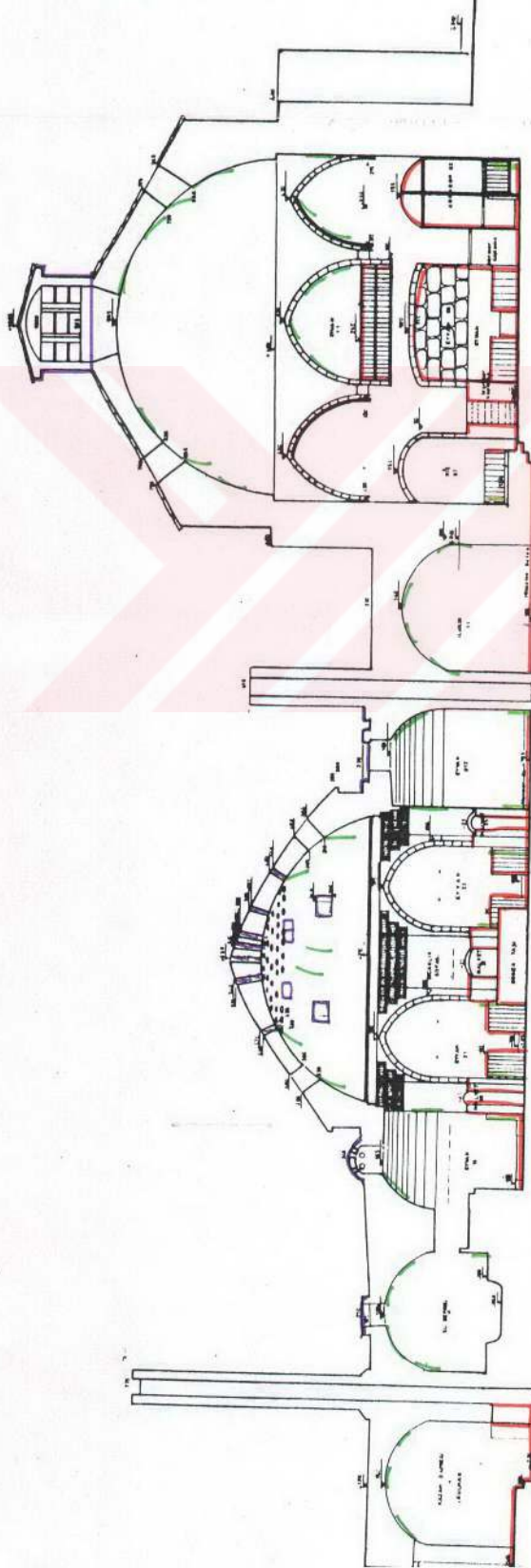
ÖĞRENCİ: İS6110992 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☒ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

HASAR TESPİTİ

- ☒ İnsan eliyle yölediletiler /bozulmalar
☒ Doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Yağmur ve kar sularından dolayı oluşan bozulmalar
☒ İsa ve nemden dolayı oluşan bozulmalar
☒ İnsan ve doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Özgün olarak günümüze ulaşanlar

Pafta adı: A-A Kesiti
Pafta no : 3

Şekil 4.52. A-A Kesiti hasar tespiti

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 961100972 EMİNE DAĞTEKİN

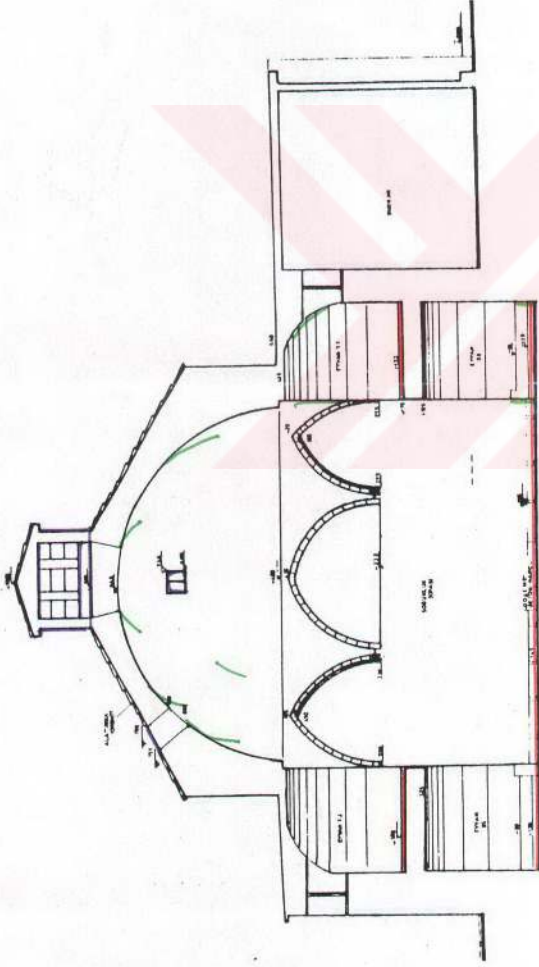
- ☐ RÖLÖVE
☒ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

HASAR TESPİTİ

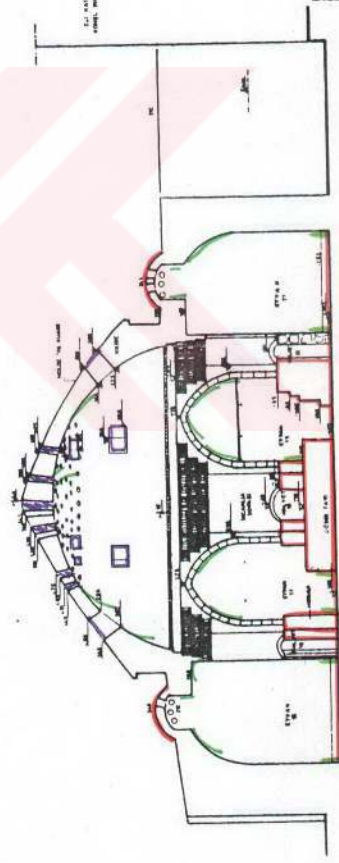
- İnsan eliyle yok edilenler /bozulmalar
■ Doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
■ Yağmur ve kar sularından dolayı oluşan bozulmalar
■ Isı ve nemden dolayı oluşan bozulmalar
■ İnsan ve doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
[Özgün olarak günümüze ulaşanlar]

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

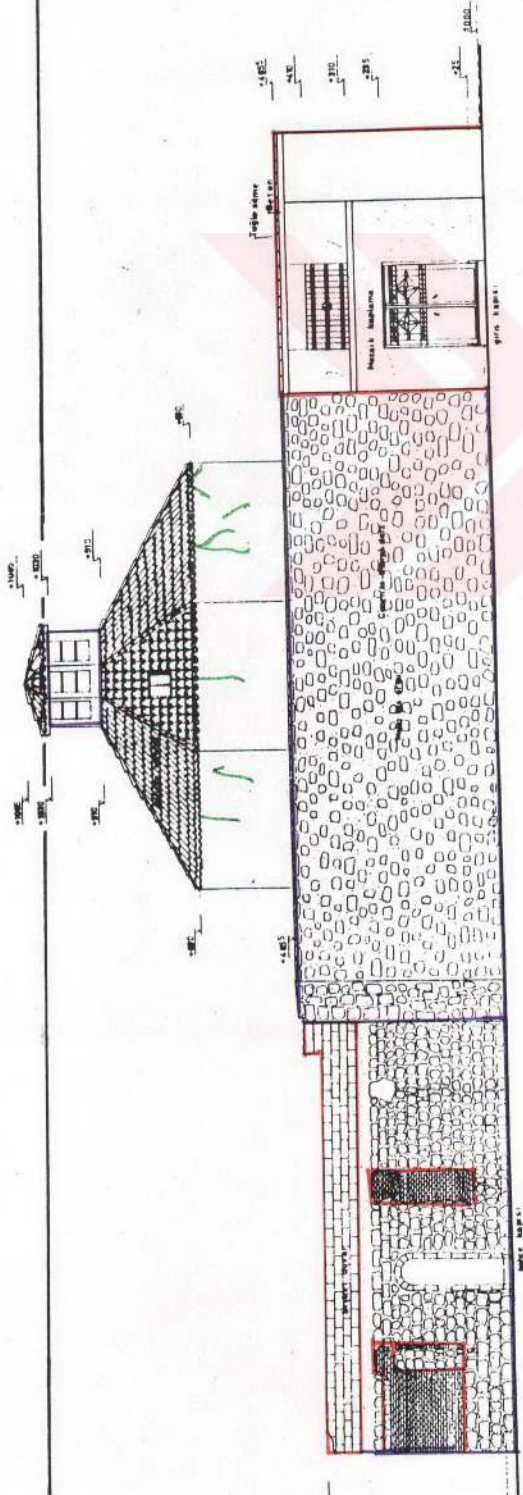
Pafta adı: B-B Kesiti, C-C Kesiti
Pafta no : 4

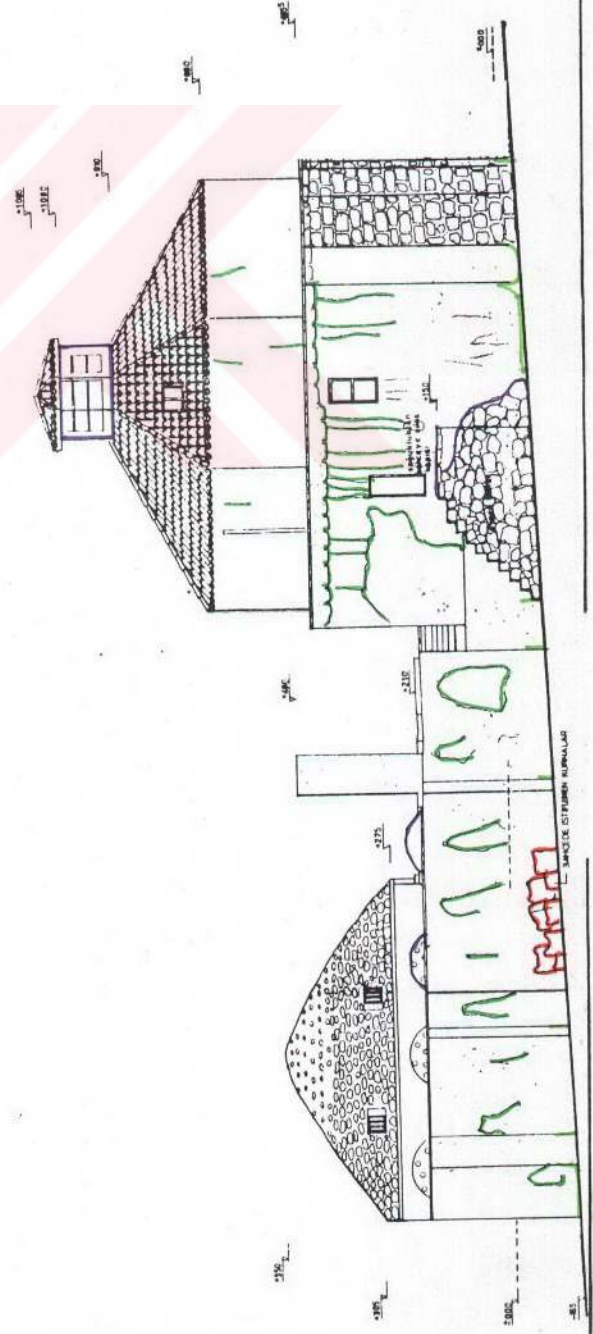
Şekil 4.53. B-B Kesiti hasar tespiti

Şekil 4.54. C-C Kesiti hasar tespiti

Şekil 4.55. Kuzey cephesi hasar tespiti

Şekil 4.56. Doğu cephesi hasar tespiti

81	GAZİ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI
DİYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMININ RESTORASYONU	
DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK	
ÇÖĞRENCİ: 36110092 EMİNE DAĞTEKİN	
☐ RÖLÖVE ☒ HASAR TESPİTİ ☐ EKLEMELER ☐ RESTİTÜSYON ☐ RESTORASYON	
HASAR TESPİTİ	İnsan eliyle yok edilenler / bozulmalar Doğa etkisiyle oluşan bozulmalar Yağmur ve kar sularından dolayı oluşan bozulmalar Isı ve nemden dolayı oluşan bozulmalar İnsan ve doğa etkisiyle oluşan bozulmalar Özgün olarak günümüze ulaşanlar
	Pafta adı: Kuzey ve Doğu Görünüşü Pafta no : 51

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☒ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

HASAR TESPİTİ

- ☒ İnsan eliyle yokedilenler /bozulmalar
☒ Doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Yağmur ve kar sularından dolayı oluşan bozulmalar
☒ Isı ve nemden dolayı oluşan bozulmalar
☒ İnsan ve doğa etkisiyle oluşan bozulmalar
☒ Özgün olarak günümüze ulaşanlar

Pafta adı: Güney ve Batı Görünüşü
Pafta no : 6

Şekil 4.58. Batı cephesi hasar tespiti

Şekil 4.57. Güney cephesi hasar tespiti

5. KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA

5.1. Karşılaştırmalı Çalışma Metodolojisi

Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın Anadolu Mimarisindeki yerini belirleyebilmek amacıyla yapılan karşılaştırmalı çalışmanın ilk bölümünde; tarihsel süreç içerisinde hamam ele alınmıştır.

İkinci bölümünde; Anadolu hamamları plan, mekansal elemanlar, taşıyıcı elemanlar, mimari elemanlar, malzeme ve yapım tekniği açısından incelenmiş ve elde edilen tipolojik çözümleme içinde yapının yeri tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde; Diyarbakır'da günümüze ulaşan hamamlar ile ilgili bilgiler verilip plan krokileri oluşturulmuştur.

Dördüncü ve son bölümde ise Çardaklı Hamamı; Diyarbakır'da günümüze kadar gelen hamamlar ile hamamın yapım tarihi olan 16. Yüzyıl ve yakın tarihler arasında inşa edilmiş plan şeması açısından benzer özellikleri gösteren on hamam arasındaki yerinin tespit edilmesi amacıyla karşılaştırılmıştır.

Karşılaştırmalı çalışma ile zamanla özelliğini yitirmiş, yapı malzemeleri ve elemanları ile sonradan binaya eklenmiş yapı elemanlarının tespiti yapılmış ve bu veriler restitüsyon aşamasında kullanılmıştır.

5.2. Hamamlar Hakkında Genel Bilgiler

Antik Dönem Hamamları

Hamam tarihi insanlık tarihi kadar köklüdür. Kimi zaman vücut temizliği kimi zaman da ruh temizliği için kullanılmıştır .

Ganj ve Nil nehirleri kutsal sayılıp burada beden ve ruh temizliği yapılırdı.

Pakistan'ın batısında yapılan kazılarda M.Ö. 2500-1500 yıllarındaki İndus Medeniyeti'nin en önemli şehri olan Mohenjo yerleşmesi Darno yerleşmesi meydana çıkarıldığında tespit edilen çok gelişmiş bir su kanalizasyon sisteminin varlığı burada hamam olduğunu düşündürmektedir(Anonim, 1997).

Yunan Devri Hamamları

Eski Yunan medeniyeti ile ilgili hamam plan şemaları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak çeşitli sporların yapıldığı "gymnasiomların" içinde muhtemelen sıcak su ve ısıtma sistemi olmayan, sporcuların yıkanması için bugünkü duşa benzer yıkanma yerlerinin varlığı bazı kalıntılardan anlaşılmaktadır (Anonim ,1997).

Roma Devri Hamamları

Roma çağında içi özel olarak ısıtılan, sıcak sulu, halka açık hamam mimarisi ortaya çıkmıştır. İmparatorluk döneminde gerek büyüklük, gerek sistem, gerekse süslemeler açısından muazzam ve muhteşem hamamlar inşa edilmiştir.

Yıkanmak Roma'da lüks bir eğlencedir. Hamamlar sadece yıkanma yeri değil sportif faaliyetlerin yapıldığı, kitapların okunduğu, müsabakaların seyredilip dostlarla görüşüp sohbet edildiği özel mekanlardır.

Zengin hacimlere sahip Roma hamam binasının önünde etrafı revaklarla çevrili Palestra veya Atrium denilen bir avlu bulunurdu. Burada bazı spor oyunları ve güreşler yapılırdı. Ana girişten duvarlar boyunca sedirle ve hizmetli odalarının yer aldığı soyunma yeri olan Apoditerism'a girilirdi .

Soyunmalıktan Firigidarium (soğuk bölüm) 'a geçilirdi. Burayı takiben soğuk sulu açık yüzme havuzu Naktatis, ılık bölüm "Tepidarium" hamamın en sıcak bölümü "Caldarium" buhar banyosu ve terlemek için bulunan özel

hücrede “Sudatorium” bulunmaktaydı (Şekil 5.1). Ayrıca sıcak hava ve suyun sağlandığı (külhan) “Praefurnium” ve bahçe vardı (Anonim 1997).

Roma Hamamları yer döşemesinin altından ve duvarların içerisinden geçen bir kanal şebekesiyle ısınırdı. Bu sistem İslam ve Türk hamamları ile aynı özellikler gösterir.

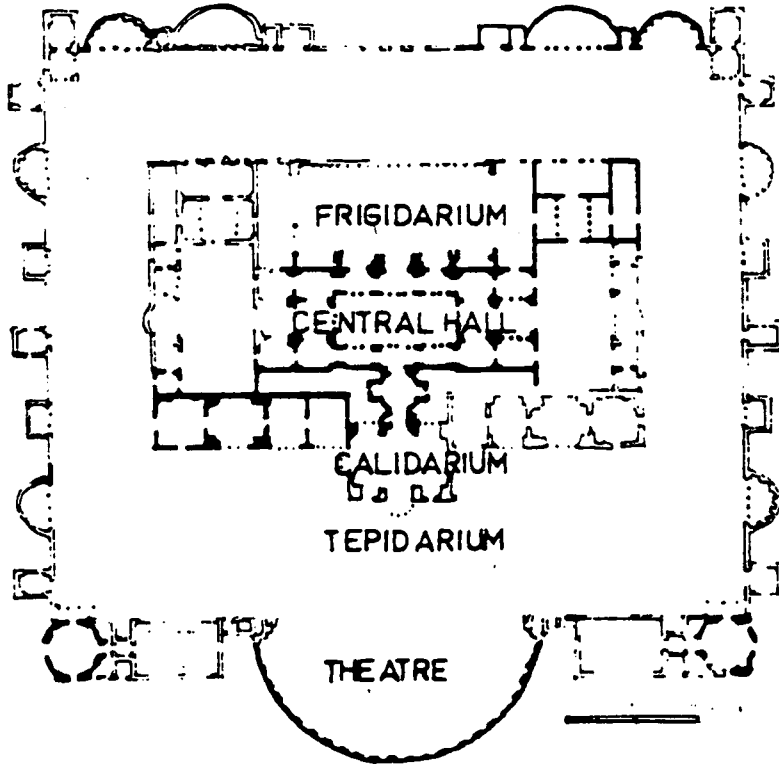
Caldarium’un döşemesi, üst üste istiflenecek şekilde oluşturulmuş tuğla ayakların üzerine otururdu . Yakılan odunların verdiği sıcaklık “hypocaustum” denilen bir bodrumda tuğla ayakların arasında dolaşır ve gerek “tepidaryum”u gerek “caldariumu” tabandan ısıtırdı .Odunların dumanı ile buhar duvarların içine yerleştirilen pişmiş toprak künklerin yardımı ile dışarı atılırdı (Aru, 1949).

Duvarlarda su ile ilgili mitolojik figürlerin, alçı bezemelerin güzel örneklerin yer aldığı Roma Hamam’ında ayrıca yıkanmak için banyo küvetleri vardı.

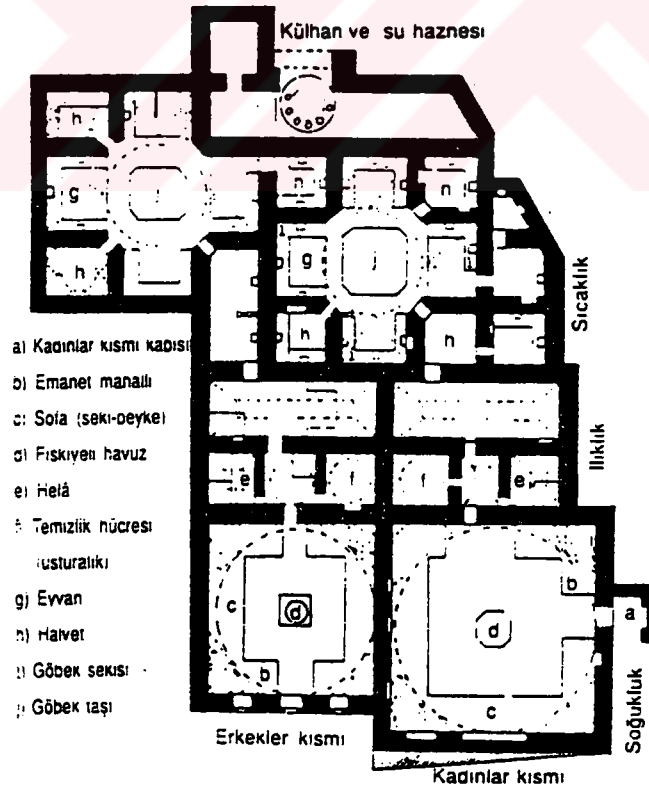
Bizans Devri Hamamları

Zengin bir mimari kültürü Roma’dan devralan Bizans, Roma gibi muhteşem yapılar yapamamıştır. Gerek İstanbul’da, gerekse Anadolu’da Bizans çağına ait olduğunu söyleyebileceğimiz az sayıda hamam kalıntısı bilinir. Ancak yine de İmparatorluk ve ileri gelenlerin saraylarında özel hamamlar görülür. (Urak, 1995).

Batı Anadolu’daki Antik Efes şehri kalıntılarında 1953-1956 yıllarında yürütülen kazılarda “Bizans Hamamı” diye adlandırılan bir tesis ortaya çıkarılmıştır. VI. yy’a tarihlenen hamamın önünde revaklı ince uzun bir galeri yer alır. Köşelerinde hücreler bulunan binanın sekizgen biçiminde ve dört köşesinde yarım yuvarlak girintiler bulunan büyük bir salonu vardır. Salona bitişik yamuk biçimde, yan kanatta ise enine uzanan dikdörtgen bir salonun önündeki mekanlardan ortada bulunan, köşeleri yarım yuvarlak girintili bir altıgen biçimdedir. Bu plan tipi erken İslam Hamamları’nda da görülür (Anonim, 1997).

5.1. Roma Hamam'ı Plan Şeması

5.2. Anadolu Hamam Plan Şeması

İslam Ülkelerinde Hamam

İslam dünyasında dinin emrettiği temizlik anlayışı ile hamamın önemi daha da artmıştır. Bizans medeniyeti ile karşılaşan İslamiyet temizliği durgun su ile değil, akan su ile yapmıştır. Bu da yapı biçimini (işlevini) etkilemiştir. İslam ülkelerindeki eski hamamlarla ilgili yeterli bilgi yoktur, ancak Roma hamamlarından ilham alındığı kesindir.

İslam ülkelerinde hamam mimarisinde ortaya konan eserlerin başında genellikle Emeviler dönemine ait Kusayru Amre yer alır. Bugünkü İsrail sınırları içerisinde Ölüdeniz'in kuzeyindeki çöl bölgesinde bulunan bu av kasrı 1. Velid'in emriyle 711-715 yıllarında yaptırılmıştır. Saray külliyesinin içinde üstü beşik tonozla örtülü giriş , çapraz tonuzlu ılıkılık ve kubbeli bir sıcaklık bölümünden oluşan çok küçük ölçüde Roma Hamamı esaslarının uygulandığı bir hamam vardır. Zemin mermer ile döşenmiş hamamın duvarlarında hayvan, kuş, insan ve burç sembolü kabartmalar tespit edilmiştir (Anonim, 1997).

Usturalık ve helalar da İslam hamamlarında önemli yer tutan hacimlerdir .

5.3. Anadolu Hamamları

5.3.1. Genel Bilgiler

İlk hamam yapısı örneklerine M.Ö. 3. yy'da engin kültürüyle, medeniyetin beşiği olan Anadolu'da Viranşehir'de bazı saray ve evlerde rastlanır (Anonim 1997).

Anadolu'da Gaziantep'in İslahiye ilçesi dolaylarında Zincirlihöyük'te yapılan kazılarda M.Ö. 1200 yıllarına doğru Büyük Hitit Devletleri'nden biri döneminde yapılmış hamam kalıntısı bulunmuştur (Anonim 1997).

Anadolu'nun en eski hamamlarından Kayseri'de K l k Hamamı ilk a dan kalma temeller üzerine inşa edilmiştir (Önge, 1978).

Kars'ın Arpaçayı ilçesinde Ani Köyü'nde ilk kagir yapılardan kabul edilen iki hamam kalıntısı bulunmuştur (Anonim, 1997).

Mardin'de Artuko ulları Dönemi'ne ait (1176- 1185) Savur Kapısı "Radviye Hamamı" Oktay Aslanapa tarafından 1968 yılında yapılan bir kazı sonunda bulunmuştur. So uklu u uzun, bir ucu yarım yuvarlak, dikdörtgen be ik tonozu; Suriye, Memluk ve Roma hamamını hatırlamaktadır. Ilıklık be ik tonozlu küçük mekan halinde, sıcaklık ise haçvari planlı dört eyvanlı k  e hücreli (halvetli) ve be ik tonozludur .

Bu köklü kültürün simgesi olan hamamlar zaman içerisinde Anadolu'da cami ve ticaret merkezleri gibi  ehir hayatının etkin bir öğesi olmuştur.

Anadolu hamamlarının çoğu dış görünüşü sade, moloz ta  ile itinasız inşa edildiği için diğer anıtlar gibi dışardan dikkati çekmezler. Ancak içerde m kemm l bir işlevsellik söz konusudur. Hacimler geniş ferah tutulmuştur. Her türlü yıkanma ihtiyacına cevap verecek niteliktedir.

Anadolu Türk hamamlarında ince detaylar ve tezyinatlar yoktur. Sıkça kullanılan yapılardan olduğu için yıpranma payı düşünülerek detaylardan kaçınılmıştır.

Hamama en fazla önemi veren Osmanlılar olmuştur. Hemen her yerde hamam inşa etmişlerdir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi vakıf eseri olarak iyi gelir getirmesi, ikincisi camilerle birlikte bir külliye oluşturup buraya gelenlere hizmet vermesidir. Bu nedenle gelir getirmeyen hamamlar zamanla yok olmuşlardır .

 slam dininde temizlik farzdır. Bunun durgun su ile değil akan su ile yapılması

gerekir. Anadolu'da hamamlar buna uygun inşa edilmiştir. Bu bağlamda, Roma'daki gibi duş teknesi ve küvet kullanılmamıştır .

Anadolu'da hamamlar kullanım amacına göre genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır .

Özel Hamamlar : Ev, konak ve sarayların içerisinde yer alan, genel hamamlara göre daha küçük boyutlarda hamamlardır. Soyunma ve ılıklik bölümleri genellikle yoktur. Sıcaklık veya tek halvet vardır. Amasya'da Küçük ve Büyük Saray Hamamı ile Kasa, Safiye, Sultan, Yarhisar'da Orhan Gazi Hamamı ve Vezneciler Hamamı özel hamamlardır (Urak, 1995).

Genel Hamamlar : Halka hitap eden hamamlardır. Kentin en işlek yerlerinde, cami ve kent giriş kapılarının yakınında, topografyaya uygun inşa edilmiştir. Soyunmalık, ılıklik ve sıcaklık bölümleri vardır .

Bu tür hamamlar çiftte ve tek hamam olabilirler. Çiftte hamamlar; tek ısıtma, tek su deposu ile iki soğukluk, iki ılıklik ve iki sıcaklığı olan hamamdır. Genellikle simetrik olarak yapılmıştır; ancak simetrik olmayan örnekleri de bulunmaktadır. Bunlardan biri erkekler diğeri ise kadınlar için ayrılmış olup iki hamam tek yapının bünyesi içinde çözülmüştür. Çiftte hamamlar aynı ölçülerde olabileceği gibi farklı da olabilir. Genellikle erkeklere ait olan kısım daha büyük ve giriş kapısı cadde de, kadınlara ait olan ise daha küçük ve kapısı içerisi görülmeyecek biçimde; sokakta veya arka taraftadır. Konya Sahip Ata, Meram Hasbeyoğlu; Manisa Havsa Sultan Hamamları kadın ve erkekler kısmı ölçekleri hemen hemen aynı olan çiftte hamamlardır.

Günümüze ulaşan hamamlardan anlaşıldığına göre Diyarbakır'da çiftte hamam örneği yoktur (Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu I).

Hamamlarda su genellikle şehrin içme suyundan sağlansa da zaman zaman kuyulardan da elde edilirdi. Isıtma ise inanılmaz miktarda odunun tüketilmesi

ile gerçekleşirdi. Hamam sayısı şehirde arttıkça su ve odun problemleri de kendiliğinden oluşurdu . Zaman zaman halk susuzluk ve yakacak bulamama sıkıntısına girerdi. Bu nedenle hamamların bazıları zamanla zorunlu olarak kapatılıp, yıkıma terk edilmiştir. Son yıllarda ise sayıları azalan çalışır durumdaki hamamların ısıtılmasında mazot tercih edilmektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Diyarbekir'den söz ederken; o sırada şehirde var olan 13 hamamın adını vererek hepsinin şehrin çöpleriyle ısıldığını bildirmesi dikkat çekicidir (Çelebi, 1998).

Türk hamamlarında dört ana bölüm bulunur. Bunlar ; 1. Bölüm girişte oğru zaman bir avlu yada üstü kapalı bir taşlık (sahanlık), 2. Bölüm camekanda denilen soğukluk (soyunma mekanı) , 3. bölüm ılıkılık (dinlenme mekanı), 4. bölüm ise sıcaklık (yıkanma bölümü) dir. Bunların dışında hela , usturalık , külhan, cehennemlik, su ve odun deposu da hamamın bütünlüğünü sağlayan diğerk mekan elemanlarıdır (şekil 52).

5.3.2. Mekan elemanları

5.3.2.1. Taşlık

Soğukluğageçmeden önce hamama bazen bir taşlık (giriş) vasıtası ile girilir. Burası üstü kubbe ile örtölü geniş bir alandır.Cümle kapısının hemen yanında hamamcının oturmasına mahsus bir mahal ile müşterilerin bıraktıkları emanetlerin saklandığı dolaplar bulunur.

5.3.2.2. Soğukluk

Hamamın giriş ve dinlenme yeridir. Türk hamamının en büyük ve gösterişli yeri olup , kare veya kareye yakın planlıdır. Üzeri kubbe ile örtölüdür. Kubbeye geçişler tromp veya pendentiflerle sağlanmıştır. Soğukluk bir dinlenme mekanı olduğundan duvar boyunca sedirler vardır. Sedirler bir iki basamak kadar yerden yüksektedir. Böylelikle altları içine terlik, ayakkabı

bırakılacak biçimde nişlerle değerlendirilmiştir. Üzerine halı, kilim ve hasır serilir. Sedinin arkasında bulunan duvar, sırtı dayayacak yastık veya yumuşak bir döşemeyle 40-50 cm yüksekliğe kadar çevrelenir.

Büyük hamamlarda merdivenle üst kattaki ahşap galerilere ulaşılır. Soğuklukluğun içinde eyvanlar da bulunur. Bunlar soyunma, giyinme yerleri olarak kullanılırlar.

Soğuklukların çoğunda ortaya gelecek şekilde fiskiyeli bir havuz veya Beyazıt Hamamı, Haseki Hürrem'in Ayasofya ve Barbaros'un Çinili Hamamı'ndaki gibi bezemeli şadırvan vardır (Anonim, 1986). Soğukluk mekanı bu havuzun tam hizasına gelen yere paralel, kubbede bir aydınlık feneri veya ışıklık ile tamamlanır .

Soğukluk cephelerinde pencere yok denecek kadar azdır. 15. yy'dan sonra pencere açılmaya başlanmıştır (Önge, 1978). Çoğunda kubbeye doğru mazgal pencereleri bulunur. Soyunmalıkta bazen Beyazıt Vezneciler Hamamı'nda olduğu gibi bir kahve ve çay ocağı da bulunur (Anonim, 1997).

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yapılan ilk dönem soyunmalıkları, Mardin'de 12. yy'a ait Sitti Radviyye Hamamı'nda, Kayseri'de 13. Yy' a ait Hunad Hamamı'nın kadınlar kısmında olduğu gibi ahşap kirişleme ve kagir tonozla örtülmüştür . XVI. yy'dan sonra kubbe örtü bir gelenek halini almıştır (Önge , 1978).

Hamam iç duvarlarında kemerler içerisinde yer yer oluşturulan nişler ve elbise vs. koymak için bulunan dolaplar son dönem ekleridir .

Soğukluk döşemeleri taş veya mermer kaplamalıdır.

4.3.2.3. ılıkık

Sıcaklığa geçmeden önceki mekandır. Vücudun sıcak havaya alıştırıldığı yerdir. Genellikle enine uzanan dikdörtgen biçiminde bir mekandır. Bir çoğu üç bölümden oluşur. Hela ve usturalık bir bölümde; diğer bölümlerden biri ortada diğeri sıcaklığa yakın taraftadır. Soğuklukta bulunan türden taş sekiler burada da görülür.

ılıkık soğukluk ve sıcaklık arasında ahşap kanatlı, çoğu zaman kasası olmayıp demir çivilerle duvara tutturulan basit ve süslemesiz bir kapı bulunur.

Zemin döşemesi taş veya mermerdir. Örtü kubbe veya beşik tonozdur. Aydınlanma, örtüdeki küçük ışıklıklarla sağlanır. Bazı hamamların ılıkıklarının ışıklıkları daha büyük boyutlu olabilmektedir. Diyarbakır Çardaklı ve Deva Hamamı buna örnektir.

ılıkığın içinde peştemalları kurutmak için doblumbaz veya bir ocak nişini andıran tandır vardır.

5.3.2.4. Usturalık (Traşlık)

Bazı hamamlarda ılıkık bölümünün bir kısmına usturalık denilir. Burası vücuttaki kılların temizlendiği bir yerdir. Bu mekanda bir kurna ve yanında mermer bir seki bulunur. Örtüsü kubbe veya tonozdur. Anadolu'daki Konya Eşrefoğlu Süleyman Bey, Tokat Pervane Hamamı gibi Diyarbakır hamamlarında da usturalık mekanı yoktur.

5.3.2.5. Hela

Hamamlarda önem verilmeyen bir mekandır. ılıkıkta küçük bir göz içerisinde gizlenmiştir. Bazen binaya bir ek gibi bitştirilmiştir. Şehir kanalizasyonu ile birleştirilmiştir. Döşemesi genellikle taştır. Tek veya birkaç gözden oluşmaları

vardır. Örtüsü ise kubbe veya tonozdur.

5.3.2.6. Sıcaklık

Ilıklıktan bir insan boyundan bazen daha kısa bir kapıdan girilir . Hamamın en sıcak bölümüdür. Türk devri başlangıcından, en gelişmiş Osmanlı hamamlarına kadar benzer şemalarda inşa edilmiştir .

Ortadaki sıcaklığın plan şekline uygun olarak göbek taşı ; etrafında yıkanma yerleri, değişik mimari düzenlerde eyvan ve halvetler yer alır.

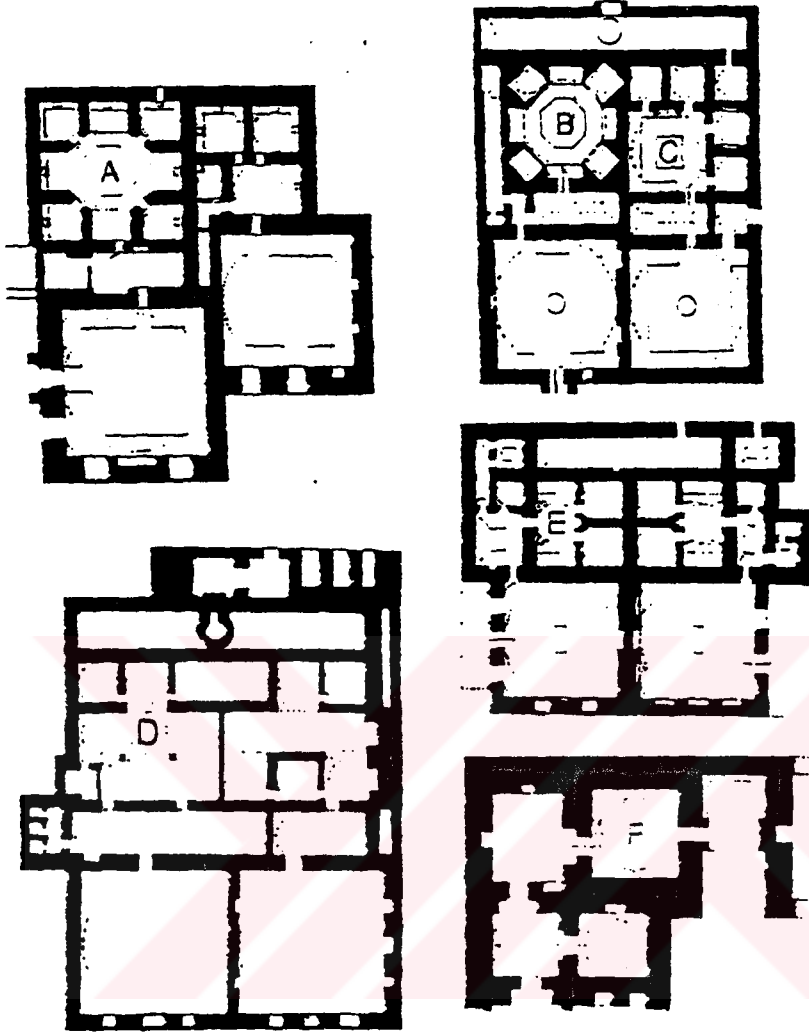
Kubbe ile örtülü bir mekan olan sıcaklıkta aydınlatma kubbede bulunan “fanus” veya “filgözü” de denilen çapları 0,15 ile 0,40 m arasında değişen yuvarlak veya bombeli camla örtülü ışıklıklardan gelen gün ışığıyla doğal olarak sağlanır.

Sıcaklıktaki yıkanma hücrelerine eyvan veya halvet denir. Eyvanlar genel, halvetler özel yıkanma hacimleridir .

Sıcaklık, Türk Hamam Tipolojisi’nde esas alınan bölümdür. Kubbeli bir merkezi mekan etrafında radyal ve aksiyal olarak gelişen sıcaklıklar Osmanlılar Dönemi’nde en gelişmiş biçimlerini almışlardır.

Semavi Eyice Türk Hamam Mimarisi’nde sıcaklıkların başlıca 6 değişik planda uygulandığını belirtir (Anonim, 1997, Şekil 5.3).

- a) Sıcaklığı haçvarı dört eyvanlı ve köşe halvetli tip
- b) Sıcaklığı yıldızvari tip
- c) Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip
- d) Sıcaklığı çok kubbeli tip
- e) Ortası kubbeli dikdörtgen sıcaklıklı çifte halvetli tip
- f) Ilıklık-sıcaklık ve halvetin eş odalar halinde olduğu tip

- A TİPİ: İznik Hacı Hamza Hamamı erkekler kısmı
 B TİPİ: Sapanca Rüstem Paşa Hamamı erkekler kısmı
 C TİPİ: Sapanca Rüstem Paşa Hamamı kadınlar kısmı
 D TİPİ: İstanbul Haseki Hamamı
 E TİPİ: İznik Büyük Hamamı
 F TİPİ: İznik İsmail Bey Hamamı

5.3. Türk Hamam Mimarisinde Sıcaklık Plan Tipleri

a) Sıcaklığı Haçvari Dört Eyvanlı Köşe Halvetli Tip

Anadolu'daki en eski ve en yaygın olan plan tipidir. Dört yöne tonozlu eyvanlarla açılan bu tip haç şeklinde olup köşelerinde halvetler yer alır. Kimi yerlerde halvet sayısı, kiminde de eyvan sayısı üç veya ikiye düşebilir. Konya Meram, Bursa Orhan Bey, İznik Hacı Hamza Hamamı, Diyarbakır Vahap Ağa, Paşa, Kadı Hamamı bu tipin örneklerindendir.

b) Sıcaklığı Yıldızvari Tip

Sıcaklığın sofasının altılı, yedili, sekizli ve daha çok köşeli bir çokgen biçiminde, etrafında duvar kalınlığı içinde tonozlu eyvan ve halvetlerin sıralandığı plan tipidir. İlk çağ mimarisinden etkilenen bu plan tipini kaplıcalarda görmek mümkündür. Haçvari dört eyvan ve köşe halvetli tip kadar yaygındır. Sabanca Rüstem Paşa Hamamı erkekler kısmı, Bursa Davut Paşa Hamamı (Anonim, 1997) ve Diyarbakır Çardaklı Hamamı bu tipe örnektir (Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu II).

c) Kare Bir Sıcaklık Etrafında Sıralanan Halvet Hücreli Tip

İlk iki plan tipine göre daha sade ve basit tiptedir. Kare veya dikdörtgen şeklinde sıcaklığın bir, iki veya üç kenarına bitişik olarak sıralanan halvet hücreleri yer almaktadır. Bursa Girçık Hamamı, Sabanca Rüstem Paşa Hamamı kadınlar kısmı, Rodos Adası'nda yıktırılan Sümbül Hamamı bu tipin başlıca temsilcileridir (Anonim, 1997).

d) Sıcaklığı Çok Kubbeli Tip

Kemerlerin yardımı ile sıcaklık ve örtü (kubbe) eşit bölümlere ayrılmıştır. Ortadaki kemerleri iki sütun taşır. Göbektaşı yoktur. Çok az örneğine

rastlanmaktadır. İstanbul Haseki Hamamı ve Kastamonu Yeni Hamam bu tipe verilen örneklerdir (Anonim, 1997).

e) Ortası Kubbeli , Dikdörtgen Sıcaklıklı Çifte Halvetli Tip

Sıcaklığı dar ve enlemesine uzanan dikdörtgen bir mekandır. Üç bölümlüdür. Orta Bölümü kubbeli yan bölümleri düz tonozla örtülüdür . Orta bölümden yan yana kubbeli iki oda halindeki halvet hücrelerine geçilir. Bu iki hücre kapıları arasında kalan duvarda mihrap biçiminde birer niş bulunmaktadır. Konya Valide Hamamı, İznik Büyük Hamamı, Ankara Karacabey Hamamı kadınlar kısmı bu tipin örneklerindendir (Anonim, 1997).

f) Ilıklık-Sıcaklık Ve Halvetin Odalar Halinde Olduğu Tip

Bütün mekanları yaklaşık aynı büyüklükte üstleri kubbe ile örtülü ve birbiriyle bağlantılıdır. Küçük ölçülerdeki genel ve özel hamamlarda daha çok rastlanır. İznik İsmail Bey, İstanbul Sinan Paşa ve Abbas Ağa Hamamı, Amasya Büyük Saray Hamamı ve Küçük Saray Hamamı bu tipin örneklerindendir (Anonim 1997, Urak, 1995).

5.3.2.7. Eyvan

Hamamın sıcaklık mekanında, sıcaklık sofasına açılan ortak kullanma yerleridir. Önü sıcaklığa açık olan kemerle üç yönü kapalı genellikle kare veya kareye yakın dikdörtgen planlı mekanlardır. Örtüleri genellikle tonoz, nadiren de kubbedir. Sıcaklık sofasının zemin kotunda veya 0,15- 0,20 m yüksek olur. Eyvan duvarı boyunca mermer veya taştan seki bulunur. Sekiler genellikle 0,10-0,15 m yüksekliğinde 0,40-0,60 m genişliğindedir. Sekilerin arasında veya önünde kurnalar yer alır . Ayrıca bazen soğukluk bölümünde eyvan bulunur. Bunlar soğukluk sofasından ayrı, duvar içerisinde özel dinlenme kabini görevi görürler. Pek az hamamda örneği görülen soğukluk eyvanlarına Diyarbakır Çardaklı Hamamı bir örnektir.

5.3.2.8. Halvet

Hamamda özel yıkanma yerleridir. Diğer bölümlerden daha sıcaktır. Rahat yıkanmak isteyenler, ailece hamama gidenler burayı tercih ederler. Kemerli kanatsız bir kapı açıklığından girilir. İstenildiği takdirde kapılar peştamalla kapatılır.

Halvette de eyvanda olduğu gibi duvar boyu sekiler ve sekiler arasına veya üzerine kurnalar yerleştirilmiştir.

Eyvan ve halvetlerde duvar kaplaması ve zemin döşemesi çoğunlukla mermer olsa da, taş olanlar da mevcuttur. Halvetler örtülerinde açılan tepe pencereleri ışıklıklar vasıtası ile homojen bir şekilde aydınlatılmaktadır. Genellikle kubbe ile örtülmüştür. İstanbul Kılıç Ali Paşa, Çardaklı, Çukur Hamamı buna örnektir. Diyarbakır Çardaklı ve Paşa Hamamı ile İstanbul Haseki Hamamı gibi çok az örnekte, manastır tonozu, çapraz tonoz ve beşik tonoz örtülü olanlarına da rastlanır (Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu II).

5.3.2.9. Külhan

Hamamın suyunun ısıtılması için ateş yakılan ocağın bulunduğu mekana külhan denir . Sıcak ve soğuk suyun dağıtılmasını sağlayan sistem ile odun deposu külhanda yer alır. Su deposunun planına uygun, genellikle dikdörtgen biçimindedir.

Külhanın iç döşemesi 0,60 m – 1,00 m arasında değişen ölçülerde hamam döşemesinden daha düşük ve ağıza doğru daha meyillidir. Küreğin rahatça kullanılması için ocağın önüne bir iki basamakla inilir .

Külhanda baca olmadığından, ocak kapısı açıldığında ateşin geri tepmemesi için ve dumanın emilmesi için kapağın üzerine bir tali baca eklenmiştir. Baca iyi çekmesi için de yüksek tutulmuştur.

Çifte hamamlarda ısı kaybının önlenmesi için külhanın erkekler ve kadınlar kısımlarının sıcaklıklarının bitişik olmasına çalışılmıştır.

5.3.2.10. Cehennemlik

Ateşlikten yükselen sıcak hava dumanının sıcaklık ve bazı hamamlarda da ılıkliğin tabanının ısıtılması için oluşturulmuş, hamamın döşemesi altında bulunan kanal sistemine cehennemlik denir. Kanallardan geçen sıcak hava düşeyde yükselerek, duvarların içerisine yerleştirilen tütelik denilen pişmiş toprak künklerden (ateşe dayanıklı od-taşı denilen kaplama) geçerek kubbelerin arasından dışarıya çıkar. Böylece duvarlar da ısınmış olur.

5.3.2.11. Su depoları

Su deposu hamamın sıcaklığına bitişiktir. Dikdörtgen planlıdır. Ölçüleri hamamın büyüklüğüne, çifte ve tek oluşuna göre değişir. Üstü tonozludur .

Su deposunun bulunduğu alanda çapı 1,8 m - 3,5 m arasında değişen yuvarlak bir su haznesi vardır. Haznenin tabanına tersine çevrilmiş, tabanı kuvvetlendirilmiş bakırdan bir kazan konmuştur.

Sıcak ve soğuk olmak üzere iki bölümlüdür. Onarım ve konfor amacıyla hamam bağlantısını sıcaklıkla su deposu arasındaki duvarda bulunan 2-2,5 m yükseklikte bulunan bir menfez penceresi sağlar. Bu menfezden buhar da sıcaklığa aktarılır. Sıcak su deposu soğuk su deposundan biraz daha yüksektedir .

5.3.3. Yapısal elemanları

5.3.3.1. Düşey taşıyıcılar

Anadolu Türk Hamamları'nda diğer anıtlarda da olduğu gibi, bulundukları

yere ve hizmete göre değişen taşıyıcı malzemeler kullanılmıştır. Hamamlarda taş ve tuğla ana malzemedir. Temel ve duvarlarda taş malzeme kullanılmıştır. Anadolu'da Ermenistan-Türkiye sınırındaki Ani Şehri kalıntıları ve pek çok yapıda özellikle saray hamamlarında kagir hamamların yapıldığı görülür (Anonim, 1997).

Anadolu hamamlarında soyunmalık kısmı ile iç hamam kısımlarındaki duvarlar arasında büyük bir fark vardır . Bir çok hamam örneğinde soyunmalık kısmı duvarlarının ahşap olduğu dolayısıyla da sıcaklık duvarlarından çok daha evvel yıkıldığı veya harap olduğu görülür . Ayrıca kagir yapılanlarında da sıcaklık kısmının duvarları daha kalın ve harcı daha kuvvetli , soğukluk kısmının ise daha ince ve adi harç kullanılmış olması sıcaklıkta ısı ve nem kaybını engellemek için düşünülmüştür .

Usturalık ve hela duvarları soğukluk ve sıcaklık duvarlarından daha az kalınlıkta ve taştır. Ancak tek hacim içerisinde birkaç bölüme ayrılan kimi hamamlarda bölme duvar olarak ahşap veya tuğla da kullanılmıştır.

Su deposu ve külhan duvarları 0,90 m-1.30 m arasında değişen kalınlıklarda ve taştır.

Cehenemlik duvarı taştır. İçerisinde bulunan 0,60- 0,70 m aralıklı yaklaşık 0,65 m yükseklikteki künkler ise taş veya tuğladır. Taş olanlar yekpare dairesel veya kare biçimindedir.

5.3.3.2. Açıklık geçiciler

Anadolu hamamlarında kubbe, tonoz ve kemer açıklık geçici yapı elemanları olarak kullanılmıştır.

Kubbelere geçişlerde ise tromp, pendentif ve Türk üçgeni kullanılmıştır. Bazı mekanlarda kubbelere bu elemanlardan sonra dairesel, bazılarında ise

sekizgen planlı kasnaklar vasıtası ile geçilmiştir. Bazı hamamlarda pandantif, tromp ve kubbe eteklerinde mukarnas uygulanmıştır.

Soyunmalık ve sıcaklık sofalarında örtü çoğunlukla kubbedir. Tonoz; eyvan, hela, su deposu ılıkıkta ve az sayıda örnekte de halvetlerde örtü olarak kullanılır.

Osmanlı hamamlarında genellikle soyunma kubbesi sekizgen bir tambura oturur. Kubbe tepesinde küçük bir ışıklık kubbesi yer alır. Bugün dıştan kurşun levha veya tuğla kiremit ile kaplı olan hamamların özgün halde Alaturka kiremit ile kaplı olmaları muhtemeldir. Kubbe içerden ise sıva ile kaplıdır.

Eğer kubbe bir kasnağa oturmuyorsa, pandantifler ile kubbeye geçiş sağlanır. Kubbe kemerlere taşınıyorsa Türk üçgeni veya tromp kullanılır. Geçiş bölgesinde önemli bir öge de baklava kabartmalardır. Bunlar taşıyıcı üçgen kasnağın daha dekoratif hale getirilmesi içindir.

Kubbe geçişlerinde ve kapı nişlerinde mukarnas, baklava kabartmaları ve kornişler ile iç hacimler zenginleştirilmiş ve duvara gelen yük hafifletilmiştir.

Kapı ve pencere açıklıkları taş veya tuğladan kemerler ve lentolar ile geçilir. En çok sivri kemer kullanılmıştır. Bazılarında ise yuvarlak ve basık kemerler kullanılmıştır.

5.3.4. Mimari elemanlar

Anadolu Türk Hamamları gösterişsiz ve sade yapılardır. Hamam giriş kapıları bazen bir cami kapısı gibi gösterişli mukarnaslarla bezenmiş ve kitabeli olsa da çoğunlukla sadedir. İç kapılar içerdeki ısı ve nemin zararlı etkilerine karşı gösterişsiz, kemerli ve çoğunlukla da kasasızdır.

Dışa kapalı olan bu yapılarda pencere çok azdır. Dışa açılan kapı ve pencere görüntüleri sağır denebilecek cephelerde az da olsa hareketliliği sağlar.

Pencerelerin az olması hamamların yapay olarak aydınlatıldığını düşündürse de durum böyle değildir. Anadolu'daki gerek genel , gerekse özel hamamların tümü doğal ışık ile aydınlatılır. Aydınlatma soğukluk bölümünde aydınlık feneri ve pencereler , ılıklik ve sıcaklıkta ışıklıklardan fanus veya büyük kandil şeklinde yuvarlak ve bombeli biçimde yapılmış olan filgözü diye adlandırılan camlardan gelen gün ışığıyla doğal olarak sağlanmaktadır. Bazılarında bu camların yerleştirildiği yuvalara yıldız biçimi verilmiştir.

Niş: Osmanlı son dönemlerinde rastlanan küçük nişler; gün ışığının olmadığı veya yetersiz kaldığında içeriği aydınlatmak için; şamdan, kandil, fener konulmak üzere yapılmıştır.

Seki: Hamamlarda soğukluk, ılıklik ve yıkanma mekanlarında sekiler bulunur. Soğukluk ve ılıklikteki sekiler 0,70m- 1,00m arasında değişen genişliklerde ve yerden 0,20m-0,40 m yüksekliktedir. Duvarlara bitişik olan bu sekilerin altlarında belli aralıklara bölünmüş nişler; içine pabuç, terlik, ayakkabı vs. konulması içindir. Sekilerin üzerine halı, kilim, hasır serilir. Sırtı dayanacak yastık veya yumuşak bir döşemeyle sekinin üzerinde bulunan duvar 40-50 cm kadar yüksekliğinde çevrelenir. Bu sekilere sedir de denilmektedir.

Sıcaklık bölümünde halvet ve eyvan hücrelerinde ise üzerinde rahatça oturup yıkanmak için bulunan sekiler soyunma ve ılıkliktekilerden daha alçak olup yerden 0,10-0,20 m yüksekliktedir. Bu sekilerin aralarında kumalar vardır. Kumaların üst tarafındaki nişler de sabun, lif, tarak gibi malzemeler koymak içindir.

Göbektaşı: Sıcaklığın ortasına denk gelecek şekilde sıcaklığın plan şemasına uygun daire yada çokgen biçimlerinde , yerden yaklaşık 40 cm yükseklikte yapılan bir elemandır. Hamamın en sıcak yeri olan bu taşın üstünde yatılarak

terlenir yada masaj yaptırılır.

Soğuklukta mermerden fıskiyeli bir havuz veya şadırvan bulunur.

Kurna: Hamamlarda ve bazı saray, konak ve evlerde yıkanılırken kullanılacak suyu koymaya mahsus mermer veya taş gibi farklı malzemeden oluşan büyükçe bir haznedir. Çok süslü ve çeşitlidirler. Anadolu hamamlarında kadınlar kısmında genellikle bir kurna diğerlerinden daha süslü ve özenli işlenmiştir. Buna gelin kurnası denir. Edirne'de Sokullu Mehmet Paşa' nın Çifte Hamam'ndaki kadınlar kısmında gelin kurnasının en güzel örneğini görürüz (Anonim ,1997).

İslamiyet'te temizlik akan suyla olduğundan, kurnalar bu işe uygundur. Kurnanın içine ayrı ayrı akan sıcak ve soğuk su muslukları ile su istendiği dereceye göre ayarlanır. Kumaların tabanları küreseldir. Yukarıya doğru dört köşe yükselir. Yerden yüksekliği kolayca su alınacak biçimdedir. 10-15 tas su alabilir. Altan deliği yoktur. Temizliği taslarla suları boşaltılarak yapılır.

Su Oluşu: Hamamlarda yıkanma yerlerinden gelen kirli sular döşemede setlerin ve göbekteşinin kenarı boyunca uzanan açık su oluklarından akarak ılıkığa, oradan da helalara ulaşır. Olukların genişliği 0,12 m derinliği 0,10m'dir

Anadolu Türk hamamlarında en fazla kullanılan malzemelerden biri de mermerdir. Döşeme, basamak, duvar kaplaması, kurna, sütun ve korkuluklarda kullanılan mermer, temizlikte kolaylık sağlar ve dekoratif bir özellik de arz eder.

5.4. DİYARBAKIR HAMAMLARI

5.4.1. Genel

Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın Anadolu Hamam Mimarisi'ndeki yerini belirlemek için il merkezindeki hamamlar ile ilgili tarihsel bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen en eski bilgi 17. yüzyıla dayanır. Bu dönemde adı geçen onüç tane hamamdan beş tanesi günümüze ulaşmıştır (Çelebi, 1998). Günümüzden yüzyıl öncesinde sayıları yirmi olarak belirtilen hamamlardan ise yedi tanesi varlığını korumaktadır (Yılmazçelik, 1995) .

Hamamlar Diyarbakır'daki sivil mimarlık eserleri arasında evlerden sonra en fazla tahrip edilenlerdir. Bu anlamda her şeye rağmen varlığını sürdürmeye çalışan ve bir dönemin izlerini, emeğini, kültürünü taşıyan hamamların günümüzdeki son durumları ile ilgili bilgi verilip, plan krokileri oluşturularak Çardaklı Hamamı ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde tespit edilen hamamlar Diyarbakır kentsel sit alanı üzerinde işaretlenmiştir (Şekil 5.4, 5.5, 5.6).

5.4.2. Deva Hamamı

1540 yılında Hamam-ı Kebir (Büyük Hamam) adını taşıdığı ve Hüsrev Paşa vakfından olduğu, yılda 6300 Akçe gelir sağlandığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan aynı tarihli tapu tahrir defterindeki kayıttan (Defter no : 200, vakıflar böl.) öğrenilen bilgiye göre bu hamamın sonradan adı Deva Hamamı olmuştur. Deva adının hangi tarihten itibaren verildiği tespit edilememiştir. Yapılış tarihinin XVI. yy'ın ilk yarısı olduğu ve büyük ihtimalle 1520-1540 tarihleri arasında yaptırıldığı söylenebilir (Beysanoğlu, 1990).

Şehrin en büyük hamamlarından biridir. Mardin kapısı yakınındadır. Diğer hamamlar gibi dışta moloz taş ile örülmüştür (Şekil 5.7). Bugün kullanılmamaktadır. Sıcaklık bölümünün tümü ılıklığın da bir bölümü kaynağı belli olmayan su ile doludur.

Ağustos 1998 tarihinde yaptığımız incelemede hala sular altında olduğunu gördük.

Sokaktan basık kemerli kapıdan iki basamak inilerek karanlık sahanlığa girilir. Ilıklığa açılan bir kapı daha vardır. Ara sahanlıktan yine bir kapı ile beş basamak inilerek hamamın soğukluk bölümüne ulaşılır. Soğukluk bölümüne ayrıca doğrudan girilen, caddede sağında ve solunda dükkanlar bulunan bir kapıyla da girilir. Bu, hamamın özgün giriş kapısıdır. Sivri tonozla örtülü bir niş içerisindeki kapı basık kemerlidir.

Kubbe ile örtülü soğukluk geniş ve ferah bir mekandır. Kubbe yanlarda ayakları yere kadar inen, ince dört sivri takviye kemeri ve köşelerde sivri kemerli dört tromp üzerindedir. Kemer ve tromplar arasında oluşan pendentifler Selçuklu stilinde kalın stalaktitlerle süslüdür. Sivri kemerler içerisinde birerden dört pencere vardır. Tepede sekizgen planlı bir aydınlık feneri bulunur (Şekil 5.8).

Soğukluğun kubbe çapı 14,00 m dir. Ortada 21 parça taşın birleşiminden oluşan bir havuz vardır. Bu taşların dış kısmında büyük yivler açılmıştır. Soğukluk ve ılıklik kısmının arasında kalan kapının ortasında tütelik bacası bulunur. Bu da buharın soyunmalık bölümüne geçmesini önler (Beysanoğlu, 1990).

Ilıklığa soğukluktan kapısız yaklaşık 0,80 m – 0,90 m uzunluğunda bir koridorla ulaşılır. Burası yan yana iki kubbe ve bunun güneyinde bir yarım kubbe ile örtülüdür. Sağ tarafta helalar yer alır. Sonradan eklenen küçük betonarme tekniğinde inşa edilmiş bir su deposu da buradadır. Duvar boyunca sekiler vardır. Ortada bulunan ılıklıktan bir geçitle soldakine,

buradan da sıcaklığa geçilir. Aydınlatma, kubbedeki ışıklıklarla gerçekleştirilmektedir (Şekil 5.9).

Sıcaklıkta bulunan basık ve geniş kubbenin çapı 12,00 m' dir (Beysanoğlu, 1990). İki eyvanlı köşe hücreli plan tipindedir. Kuzeyde ve güneyde karşılıklı iki eyvan, eyvanların sağında ve solunda halvet hücreleri yer alır. Sıcaklığın giriş kapısı karşısında sivri kemerli 0, 30 m – 0,40 m derinliğinde nişler vardır. Bu nişlere kuma konmuştur. Kuzey batıdaki halvet hücresi içersinde ayrıca batıya doğru bir geçişle tonozlu ikinci bir hücre yer alır.

Sıcaklığın ortasında betonarme, dairesel planlı bir göbek taşı bulunur. Örtüsü beşik tonozdur. Filgözü fanuslarla aydınlanan ışıklığı vardır.

Düzensiz ve ilkel tamirler, badana ve sıvalar sebebiyle hamamın dekorasyonu bozulmuştur. Hamamı dolduran suyun boşaltılması ve basit onarımlar ile Türk Hamamları arasında değerli bir örnek olan bu muazzam hamam kullanıma açılabilir.

5.4.3 Paşa Hamamı

Şeyh Mater Camii yanındadır. Eski adı Behram Paşa Hamamı'dır. Hamam, 1564-1567 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Kitâbesi yoktur. 1655'te Evliya Çelebi hamam için şöyle der : "Bu Paşa-yı zişanun Gazzevi olmağla Arabistan'da gördüğü bir mussanna bina etmek için Gazze ve Kudüs'ten ustad-ı kamil bennalar ve ruhamkarlar getirip ve nice deve yükü günagün somaki ve mermer yer kani ve zenburi sengi ebrular getirdup bu hamama döşemiş. Hakka bir hamam-ı ibretnuma ettirmiş kim misli meğer Şam'da Defterdar hamamı ola yahut Diyar-ı Mısır'da Menfelut şehrinde Osman Bey Hamamı ola." (Çelebi , 1988).

Hamamın avlusuna sokaktan sağır sivri bir kemere oturtulmuş kapıdan girilir. Buraya sonradan alet deposu ve havlu kurutma odaları yapılmıştır. Havlu

kurutma odasına açılan kapı; hamamın avluya bakan cephesindeki sağır sivri kemerler içine oturtulmuş iki penceresinden birinin tahrip edilmesi sonucunda oluşmuştur.

Avludan, oldukça geniş bir soğukluk bölümüne geçilir. Soğukluğa; batıdaki sokak kapısından da bir kapı açılır. Bu kapı şu anda kullanılmamaktadır. Kubbe ile örtülüdür. Kare mekandan kubbeye geçiş pandantiflerin sekizgen bir kasnakla birleşmesi suretiyle sağlanmıştır. Kubbenin ortasında sekizgen bir aydınlık feneri yer alır. Kubbe dıştan sekizgen kasnaklıdır. Konik biçimli çatısının damı Alaturka kiremit ile kaplıdır (Şekil 5.13).

Soğukluk bölümüne sonradan süs amaçlı yapılan mozaik hiçbir uyum sağlamamaktadır. Bu bölüme, sonradan eklenen asma katta on adet özel soyunma kabini bulunur (Şekil 5.14).

Ilıklığa giriş kapısı, soğukluğun giriş kapısının aksındadır. Enlemesine uzanan bu bölüm soğukluk ve sıcaklığa göre oldukça küçüktür. Sağ tarafta sonradan yapılan helalar yer alır. Örtüsü kubbedir. Oturup dinlenmek için sekiler vardır. Hamamın aydınlanması kubbede bulunan ışıklıklarla sağlanmıştır (Şekil 5.15).

Sıcaklıklığı haçvari dört eyvan ve köşe halvetli plan tipindedir. Ortasında çokgen göbektaşı vardır. Son onarımda eyvanların önüne, ortadan küçük bir giriş yeri açılmak üzere birer sıra tuğla örülmüştür. Halvetlere basık kemerli kapılarla girilir. Halvetlerden birinde sonradan ayrı özel üç kabin yapılmıştır. Her odada ikişerli üçerli kurna ve musluklar üzerinde nişler vardır. Kurnaların yanında 0,30 m – 0,35 m yükseklikte taştan oturma yerleri bulunur. Örtüsü kubbeli olup geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Kubbede ışıklıklar yer alır. Zemin döşemesi mozaiktir (Şekil 5.16).

Sıcaklıktan sonra gelen su deposu geniş bir dikdörtgen alandır. Buranın bacası giriş kapısının karşısındaki eyvandır.

Hamamın kullanım suyu kuyudan sağlanmaktadır. Cepheleri sade moloz taş ile örülmüş ve bir kısmı da sıvalıdır. Hamamın örtüsündeki Kiremitlerin kırılması nedeniyle içeriye giren yağmur sularından ve nemden sıva ve boyaları bozulmuştur. Yağmurdan korunmak amacıyla dökülen betonlar da kubbenin aralarını doldurmuştur (Şekil 5.13).

Günümüzde kullanılmayan hamam Türk Hamamları arasında değerli bir örnektir. Bütün ayrıntılarıyla ayakta olup basit onarımlarla kullanıma açılabilir.

5.4.4. Melik Ahmet Paşa Hamamı

Diyarbakır'a açılan Urfa Kapı yakınındadır. Osmanlı mimari özelliklerini göstermektedir. Sadece soğukluk bölümü günümüze ulaşmıştır. Burası da cephede özgün olmakla birlikte , içte iki bölüme ayrılmıştır (Şekil 5.18)

Hamamın iki kapısı bulunmaktadır. Kapıların biri cadde yönünde (erkekler için) diğeri ise sokak tarafında (kadınlar için) dir. Özgün kapı caddede ve soğukluğun kuzeyindedir. Sivri kemerli küçük bir giriş nişi içinde lentolu olan kapı bugün yok edilmiştir . Yalnız sağında ve solunda kemer ayakları altında olduğu anlaşılan dört köşeli ince burmalı sütunce başlığı kalmıştır(Şekil 5.18).

Kapıdan küçük bir kubbeye örtülü olan giriş holüne girilir. Burası bugün soğukluğun kuzey bölümünden de bir miktar alarak dükkan haline getirilmiştir. Soğukluğun diğer bölümü de ayrı bir işletme olup betonarme döşeme ile iki kata ayrılmıştır (Şekil 5.19).

Soğukluğu örten kubbeye geçişler yarlarda dört sivri kemerin taşıdığı tromplar vasıtası ile sağlanmıştır. Kubbenin tepesinde sekizgen bir fener vardır (Şekil 5.20).

Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.07.1982 tarihli envanterine göre Melik Ahmet Paşa Hamamı'nın ılıklik ve sıcaklık

mekanları şöyle tanımlanmaktadır:

“Soğukluğun kuzeyi ile ılıklik ve sıcaklik kısımlarının kuzeyine gelen birer hücre birbirine bağlanarak erkeklere mahsus küçük bir bölüm oluşturmuştur. Soyunma yerinin güneyine açılan basit bir kapı kadınlar içindir. Ilıklik kısmı yanyana üçer kubbe ile birer yarım kubbeden oluşan iç içe iki kısımdır. Her iki bölümün kuzey hücreleri birer bölme ile ayrılarak erkelere tahsis edilmiştir. Sıcaklık, yanlarda sivri kemer gerisinde küçük birer kubbe ile örtülü dört eyvan ile köşelerde kubbeli birer hücreden oluşur.

Hamam ile ilgili eski eser tescil fişi dışında 1968 yılında dış cepheden çekilmiş fotoğraflar mevcuttur (Şekil 5.17). Tekrar hamam olarak işlev verilmesi güçtür. Ancak ayakta kalan soğukluğu ve aydınlık fenerinin onarılıp eski haline dönüştürülmesi kültürel varlıklarımıza geciktirilmiş bir katkı olur.

5.4.5. Vahap Ağa Hamamı

Mimari ve yapılış tarihi bilinmemekle beraber XVI-XVII yüzyıl plan özellikleri göstermektedir. Şehirde kullanıma açık tek hamamdır. Gazi Caddesi'nde , Hasan Paşa Hanı'nın 50 m kuzeybatısındadır.

Soğuklukta yanlarda dört sivri kemer ile köşelerde tromplar yer alır. Dışta, yüksekçe bir sekizgen kasnak üstüne oturan Alaturka kiremitle kaplı, içte basık büyük bir koni şeklindedir. Kasnağın dört yanında sivri kemerli birer pencere vardır. Kubbenin ortasında sekizgen planlı bir fener yer alır. Fenerin her yüzünde sivri kemerli birer pencere bulunmaktadır (Şekil 5.22).

Bugün yapılan bilinçsiz onarımlardan soğukluk giyim mağazası olarak işlevlendirilmiştir.

Ilıklik iki adettir. Birincisi soğukluğa paralel olarak sıralanmış üç kubbe ile örtülü bir koridordan ibarettir. Güneydeki kubbeden birinciye dik bir mihver

üzerinde yan yana üç kubbe ile örtülü, ikinci ılıkliğa girilir. "L" biçimindeki bu ılıkliğa güney tarafından basık kemerli bir kapıdan girilir. Burası hamamın moloz taşlarla kapatılmış olan esas kapısına 6,00-7,00 m uzaklıktadır. Günümüzde "L"biçimindeki bu ılıklik soğukluk işlevini görmektedir (Şekil 5.23).

İkinci ılıkliğin en batısındaki kubbenin bulunduğu yerden geçilerek köşe bir odaya , oradan da eğik bir kapıdan sıcaklık sofasına girilir. Sıcaklığı haçvari dört eyvan ve köşe halvet hücreli plan tipindedir. Eskiden ortasında fıskiye bir havuz bulunan sıcaklık sofasında bugün dairesel planlı bir göbek taşı vardır (Beysanoğlu, 1990). Örtüsü pendentiflerle geçilen bir kubbedir. Eyvanlar elips biçimli birer kubbeye örtülüdür. Kubbelerde dairesel ılıkliklar bulunmaktadır (Şekil 5.24). Güneydoğudaki halvet hücresi sonradan üçe ayrılmıştır.

Duvarların dış yüzü kesme ve yarı kesme bazalt taşı ile kaplıdır (Şekil 5.22). Döşemesi moloz ve bazalt taşındandır.

Hamamın güney yönü dışındaki cepheler, dükkanlar ve yüksek binalar ile örtülüdür. ılıklik ve sıcaklık kısımlarının üstleri çimento şap ile kaplı ondört küçük ve bir büyük kubbe ile örtülüdür. Kubbelerin aralarındaki boşluklar toprak kaplıdır.

Hamam, bazı tadil ve tamirler yapılmışsa da bütün bölümleriyle ayakta. Soğukluk kısmı eski işlevine kavuşturulursa, hamamın bütünlük içinde muhafazası ve geleceğe aktarılması daha kolay olacaktır.

5.4.6. Küçük (Şensu) Hamamı

Melik Ahmet Paşa Camii bitişiğindedir. XVI. yy. eseridir. Nisan 1998'de yaptığımız incelemede kaldırma kadar taşmış plastik eşya satılan bir depo olarak kullanılmaktaydı. İçine girilemeyecek kadar eşya dolu olduğundan

dıştan resimleri çekilmiştir (Şekil 5.26). Nisan 1999'da ise üzerinden geçen kışın etkisiyle dış duvarları dışında örtüsü tamamen yıkılan hamamda, Mayıs 1999'da hafriyatın kaldırılması sırasında tamamen yıkıldığı görülmüştür (Şekil 5.27 5.28).

Şevket Beysanoğlu Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi adlı eserinde Küçük Hamamı şöyle tanımlamaktadır:

“Asıl kapı kapatılıp ortada yeni bir kapı açılmıştır. Hamama basık kemerli bir kapıdan üç basamakla inilir. Ana girişle soyunma yerine geçilir. Soyunma enine kemerlerle üç bölüme ayrılmıştır. Orta bölüm sahanlık görevini görür. Sivri kemerli bir kapıdan ılıklığa geçilir. Yıkanma yerine götüren kapı bir eyvana açılır. Eyvanın üst örtüsü beşik tonozludur. Eyvanın karşısında üstü kubbeyle örtülü ikinci bir eyvan vardır. Halvet hücreleri kubbeyle örtülmüştür.

5.4.7 Kadı Hamamı

Sefa Camii karşısındadır. Birkaç giriş kapısı olması kapıların sonradan açıldığını gösterir. Soğukluk, ılıklik, sıcaklık ve külhanı ile ayaktadır. Cephesi bazalt taşı ile örülüdür (Şekil 5.29).

Soğukluk kare planlı ortasında dairesel bir havuz bulunan kubbe ile örtülü bir mekandır. Pandantifler ve sekizgen bir kasnak vasıtası ile kubbeye ulaşılır. Alaturka kiremit ile örtülü kubbeye doğru yuvarlak kemerli pencereler vardır (Şekil 5.30).

Ilıklık birbirine bağlı kare planlı iki mekandan oluşmuştur. İkinci odanın sonunda helalar yer alır.

Sıcaklık, dört eyvan ve köşe halvetli, haçvari plan tipindedir. Yıkanma mekanlarında ikişer üçer kurna bulunmaktadır. Eyvanlara giriş kemerlidir. Örtüsü kubbedir. Kubbelerde bulunan ışıklıklarda mekanlar doğal olarak

aydınlanmaktadır. Döşemesi moloz ve bazalt taşındandır (Şekil 5.32). Yıkıma terk edilen hamam basit onarımlarla kullanıma açılabilir.

5.5. Çardaklı Hamamı'nın değerlendirilmesi

Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın Anadolu Türk Mimarisi'ndeki yerini belirlemek için yapılan değerlendirme aşaması daha önce de belirtildiği gibi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hamam Diyarbakır'daki halen varlığını sürdüren hamamlar arasında, ikinci bölümde ise Anadolu'da yakın dönemlerde inşa edilmiş ve sıcaklık plan tipleri benzer olan on hamam arasında karşılaştırılmıştır. Bunlar; İstanbul'da Çukur Hamamı (1466), Fatih Sultan Mehmet Hamamı (1473), Mahmut Paşa Hamamı (1476), Çardaklı Hamamı (1503-1504), Sultan Ahmet Haseki Hüsrem Sultan Hamamı (1533), Kılıç Ali Paşa Hamamı (1583), İzmit'te Pertev Paşa Hamamı (1579), Sapanca'da Rüstem Paşa Hamamı (xvi yy), Lüleburgaz'da Sokullu Mehmet Paşa Hamamı (16.yy) ve Bursa'da Çiftte Hamamı'dır.

Diyarbakır sur içi bölgesi, dört kapıyı birbirine bağlayan iki ana yolla dört parçaya ayrılmıştır. Çardaklı Hamamı şehir haritasında görüldüğü gibi sur içi kuzey doğu çeyreğinin kuzeye yakın yerindedir. Paşa Hamamı da yine bu bölgede Yeni Kapı Sokağı'na yakındır. Güney batı diliminde; Deva Hamamı güneye doğru uzanan Gazi Caddesi üzerinde Deliler Hanı'na varmadan sağ tarafta yer alır. Melik Ahmet Paşa Hamamı da güney batı diliminde Urfa Kapı'ya uzanan Melik Ahmet Paşa Caddesi üzerindedir. Yine Melik Ahmet Paşa Caddesi üzerinde sol tarafta Küçük Şensu Hamamı ve Parlı Safa Camii karşısında Kadı Hamamı, Gazi Caddesi üzerinde Ulu Camii' ne pek yakın Vahap Ağa Hamamı, kuzey batı diliminde yer alan hamamlardır. Dikkat edilirse günümüze kadar ulaşan bu hamamlar genellikle şehir giriş kapılarına yakın ve ticaretin yoğun olduğu yerlerdir (Şekil 5.6).

Genellikle merkezi yerlerde inşa edilen hamamlar iki girişlidir. Erkekler yoğunluğun fazla olduğu cadde üzerinden, kadınlar ise sokağa bakan

kapıdan hamama girerler. Uzunlamasına düzenlenen hamamlar çoğu zaman iki sokağın arasında yer alır. Çardaklı, Paşa, Vahap Ağa Hamamları sağ ve sol taraflarında iki sokak oluşturulacak şekilde ortadadırlar. Deva, Melik Ahmet Paşa Hamamı'nın bir yüzü ana caddeye, diğer yüzü de sokağa bakacak şekilde konumlanmıştır. Küçük Şensu Hamamı'nın cephelerinden biri açık, diğeri Melik Ahmet Paşa Camii' ne bitişiktir. Açık olan cephe de ana cadde üzerindedir. Kadı Hamamı'nın ise yalnızca bir cephesi sokağa bakmaktadır. Diğer üç cephe evlerle çevrilidir.

Diyarbakır Hamamları'ndan günümüze ulaşan hamamlarda kütle düzeni; bir giriş (sahanlık), soğukluk, ılıklik, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümleri olarak sınırlanır.

Hamam mimarisine plan tipolojisi açısından pek yenilik getirmeyen soğukluklar genellikle kare planlı; kubbe veya ahşap çatı ile örtülüdürler. Ancak bir kaçında farklı mimari öğeler bulunur.

Diyarbakır hamamlarında özgün soğukluğu günümüze ulaşan dört hamam bulunmaktadır. Bunlar; Deva, Paşa, Kadı ve Çardaklı Hamamlarıdır. Melik Ahmet ve Vahap Ağa Hamamları'nda ise soğukluklar dıştan korunmuşsa da içte yatay ve düşey bölümlere ayrılmıştır. Buna rağmen planları bize özgün durumları hakkında fikir verir.

Bu hamamların tümünde soğukluklar kare veya kareye çok yakın dikdörtgen planlı, örtüleri de kubbedir. Kadı Hamamı dışında diğerlerinde kubbenin üzerinde aydınlatma feneri vardır.

Soğukluklarda rastladığımız ortak özelliklerden biri olan ortadaki şadırvan veya havuz ile mekanı çevreleyen sekileri Deva, Paşa, Kadı ve Çardaklı Hamamı'nda görmekteyiz. Soğukluk duvarlarında elbise asmak için kullanılan askılıklar hiçbirinde özgün olmayıp günümüz malzemesi olan demirdendir. Asma kat ve ahşap balkonları Deva ve Paşa Hamamı'nda, duvar içerisinde eyvan ve nişleri ise Çardaklı Hamamı'nda görmekteyiz. Havuzlar; Paşa, ve

Çardaklı Hamamı'nda sonradan ekleme, Deva ve Kadı Hamamı'nda ise özgündür.

Ilıklıklar ise; Diyarbakır Hamamları'nda soğukluk ve sıcaklık kadar büyük olmasa da bir koridor veya geçiş de değildir. Burası sekilerin yer aldığı ferah bir dinlenme mekanıdır. Vahap Ağa Hamamı'ndaki ılıklik mekanı günümüzde soğukluk görevini yapacak kadar büyüktür. Deva, Paşa, Çardaklı ve Kadı Hamamı ılıklikları dikdörtgen planlı olup iki bölümden oluşur.

Anadolu hamam mimarisinde tipoloji belirgin tipleri olan sıcaklık bölümüne göre yapılmaktadır. S. Eyice'nin sıcaklık ve halvet bölümlerinin düzenlenişini dikkate alarak yaptığı gruplandırmaya göre (Bkz. 5.2.3.5 Bölümü) Diyarbakır hamamlarını iki tipte sınıflandırabiliriz. Bunlardan Paşa, Vahap Ağa , Kadı Hamamı ve maalesef sıcaklıkları yok olan Melik Ahmet, Küçük Şensu Hamamları "sıcaklıkları haçvari dört eyvanlı köşe halvetli plan tipi" gruplamasına girer. Deva Hamamı köşelerde dört hücre ve simetrik iki eyvanla bu tipe yakın olduğundan bu tip içerisinde anılabilir.

Çardaklı Hamamı ise bu hamamlardan farklı onikigen "yıldızvari" plan tipindedir.

Muhtemelen bu güne ulaşmayanlar da dahil olmak üzere hepsinin sıcaklığında göbek taşı vardır. Ancak Vahap Ağa Hamamı'nda küçük fıskiye havuzunun yerinde bugün betonarme dairesel bir göbek taşı yer almaktadır. Kadı Hamamı'nda dairesel, Paşa ve Deva Hamamı'nda altıgen, Çardaklı Hamamı'nda ise kare planında betonarme göbek taşları bulunmaktadır. Bunlar Deva ve Kadı Hamamları'ndaki gibi özgün halde plan biçimine uygun olarak dairesel kare veya çokgen planlı olmalıdır.

Diyarbakır hamamlarında kubbe ve beşik tonoz örtü sistemi tercih edilmiştir. Kubbelere geçişler ise büyük mekanlarda genellikle pandantiflerle sağlanmış, tromp ise daha erken dönemlerde ve daha az kullanılmıştır.

Soğukluk kubbeleri dışta Alaturka Kiremitle kaplanmıştır. Bunlar bazı onarımlar geçirmişse de özgünlüklerini kaybetmemişlerdir. Sıcaklık kubbeleri üzerine ise beton dökülmüştür. Paşa ve Vahap Ağa Hamamları'nda bu beton kaplama kubbe aralarını örtecek kadar yüksektir. Sıcaklık kubbeleri özgün halde küçük moloz taşla hazırlanmış harçla kaplı olmalıdır.

Diyarbakır hamamlarında kullanılan ana malzeme bazalt taşıdır. Kubbelerde tuğla kullanmıştır. Osmanlı yapılarında genellikle olduğu gibi Diyarbakır'daki hamamlarda da moloz taş örgü dışta sade ve gösterişsizdir. İçte ise üstü sıvalıdır.

Diyarbakır hamamlarında süslemeye fazla rastlanmaz. Deva Hamamı'nın soğukluk bölümünde tromplarda baklava dilimli, sıcaklıkta ise kubbe eteklerin de bir sıra mukarnasla süsleme görülür. Çardaklı Hamamı sıcaklığında kubbeye geçişte eyvan kemerleri arasında dört sıra ve ikinci ılıkta bir sıra mukarnas hamamı farklı kılar.

Diyarbakır hamamlarında kumalar genellikle Vahap Ağa, Deva ve Kadı hamamlarında kısmen görülen yekpare bazalt taşından oyulmuştur. Oldukça sade ve süslemesizdir. Çardaklı Hamamı'nın da sökülerek arka bahçeye atılan bazalt taşı kurnaları da oldukça sade ve süslemesizdir. Paşa ve Kadı Hamamı'nda görülen mozaik kumalar ise sonraki devir ekleridir.

Diyarbakır Hamamları'nın tümünde aydınlatma, örtülerde bulunan fener ve ışıklıklardan doğal olarak sağlanmıştır.

Çardaklı Hamamı'nı Anadolu hamamları arasında değerlendirdiğimizde; karşılaştırma yapılan tüm hamamlarda kütle düzenin geleneksel olduğu görülmüştür.

Soğukluk plan şeması açısından hemen hepi kare veya kareye yakındır. Duvar boyunca dolaşan sekiler mermer olup altında ayakkabı, terlik vb.

bırakmak için nişler bulunmaktadır. Soğukluğun ortasında İstanbul Çardaklı, Haseki Hürrem Sultan ve Kılıç Ali Paşa Hamam'larında şadırvan, İstanbul Çukur Hamamı dışında diğerlerinde havuz bulunmaktadır. Çukur Hamamında ise yok olduğundan dolayı hangi elemanın var olduğu tespit edilememiştir.

Ilıklıklar bakımından İstanbul Çukur, Fatih Sultan Mehmet ve Mahmut Paşa Hamamlarında ortada sıcaklık sofası büyüklüğünde kareye yakın bir mekan ve bu mekana bitişik hela, usturalık ve iki ılıkık daha bulunmaktadır. İstanbul Tophane Kılıç Ali Paşa Hamamı'nda soğukluktan aynı duvar üzerinde iki farklı kapı ile sıcaklığın sağ ve sol taraflarında bulunan iki ılıkık ile Türk hamam mimarisinde ılıkık bakımından ilginç ve güzel bir örnektir.

Karşılaştırılan hamamların tümünde helaya ılıklıktan bir koridorla geçilir. Genellikle tek mekanda ara duvarlarla birkaç bölüme ayrılmıştır. Usturalık ise İstanbul Mahmut Paşa ve Kılıç Ali Paşa Hamamı'nda görülmekte, İstanbul Çukur, Çardaklı, Haseki ve Pertev Paşa Hamam'larında Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nda olduğu gibi bu mekan bulunmamaktadır. Diğer dört hamamda ise usturalık ile ilgili yapılan araştırmalarda bilgi edinilememiştir.

Sıcaklık Hamam Mimarisi'nde tipolojiyi oluşturan sıcaklık ise incelenen tüm hamamlarda "yıldız" biçiminde olmasına rağmen kendi içerisinde farklılıklar taşır.

Ele aldığımız on hamamdan İstanbul Haseki, İzmit Pertev Paşa ve Sapanca Rüstem Paşa Hamamları haçvari köşe halvet hücreli ve yıldızvari plan tipi karışımı olup sekizgendir. Dört eyvan ve dört halvet hücresinin bulunduğu hamamlardan İstanbul Haseki Hamamı halvetleri giriş dışındaki üç duvarındaki çıkmalarla farklılık gösterir.

İstanbul Çukur, Fatih Sultan Mehmet, Mahmut Paşa Hamamlarında da sıcaklık sekizgen, sıcaklık sofasının etrafında altı eyvan ve bu eyvanların gerisinde, sıcaklık sofasının sağında ve solunda, üçerden altı halvet bulunmaktadır.

Tez konusu olan Diyarbakır Çardaklı Hamamı ise daha önce belirtildiği gibi sıcaklığı altı eyvan, altı halvet hücrelerine sahip onikigen planlı olup, tümü sıcaklık sofasına açılan ve Anadolu Hamam Mimarisi'nde eşine raslanmayan özelihtedir.

Su deposu ve külhan birbirini takip eden iki mekan olup, sıcaklığa bitişik ve sıcaklık duvarı boyuncadır. Ancak İstanbul Mahmut Paşa ve Çardaklı Hamamları'nın sıcaklıkları yok olduğundan bilgi edinilememiştir.

Karşılaştırılan tüm hamamlarda soğuklukta, İstanbul Çardaklı Hamamı'nda Türk üçgeni, Sapanca Rüstem Paşa Hamamı'nda pandantif, diğerlerinde ise tromplarla kubbeye geçilmiştir.

Ilıklıkta dikdörtgen ve kare planlarına göre tonoz uyumlu ve kubbe kullanılmıştır. Aydınlatma, örtüdeki ışıklıklardan sağlanmaktadır.

Sıcaklıkta ise örtü kubbedir. Aydınlatma ise kubbenin tepe noktasından eteklere doğru inen dairesel ışıklıklardan gerçekleşmektedir.

Eyvan ve halvetlerde örtü olarak kubbe ve tonoz, geçiş elemanı olarak da tromp ve pandantif kullanılmıştır.

Taş ve tuğlanın bir arada kullanıldığı İstanbul Haseki Hamamı dışında diğerlerinde taşıyıcı malzeme Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nda ki gibi taştır. İçerde döşeme ve duvar kaplaması olarak İstanbul Fatih Sultan Mehmet, Mahmut Paşa, Haseki, Pertev Paşa Hamam'ların da mermer görülür.

Kurna; Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nda yöresel malzeme olan bazalt, İstanbul Çukur, Fatih Sultan Mehmet, Mahmut Paşa, Çardaklı, Haseki Hamamlarında ise mermerdir (Şekil 5.34 Karşılaştırmalı Çalışma Tablosu 2).

VARLIĞI 17. YY.'DA TESPİT EDİLEN HAMAMLAR

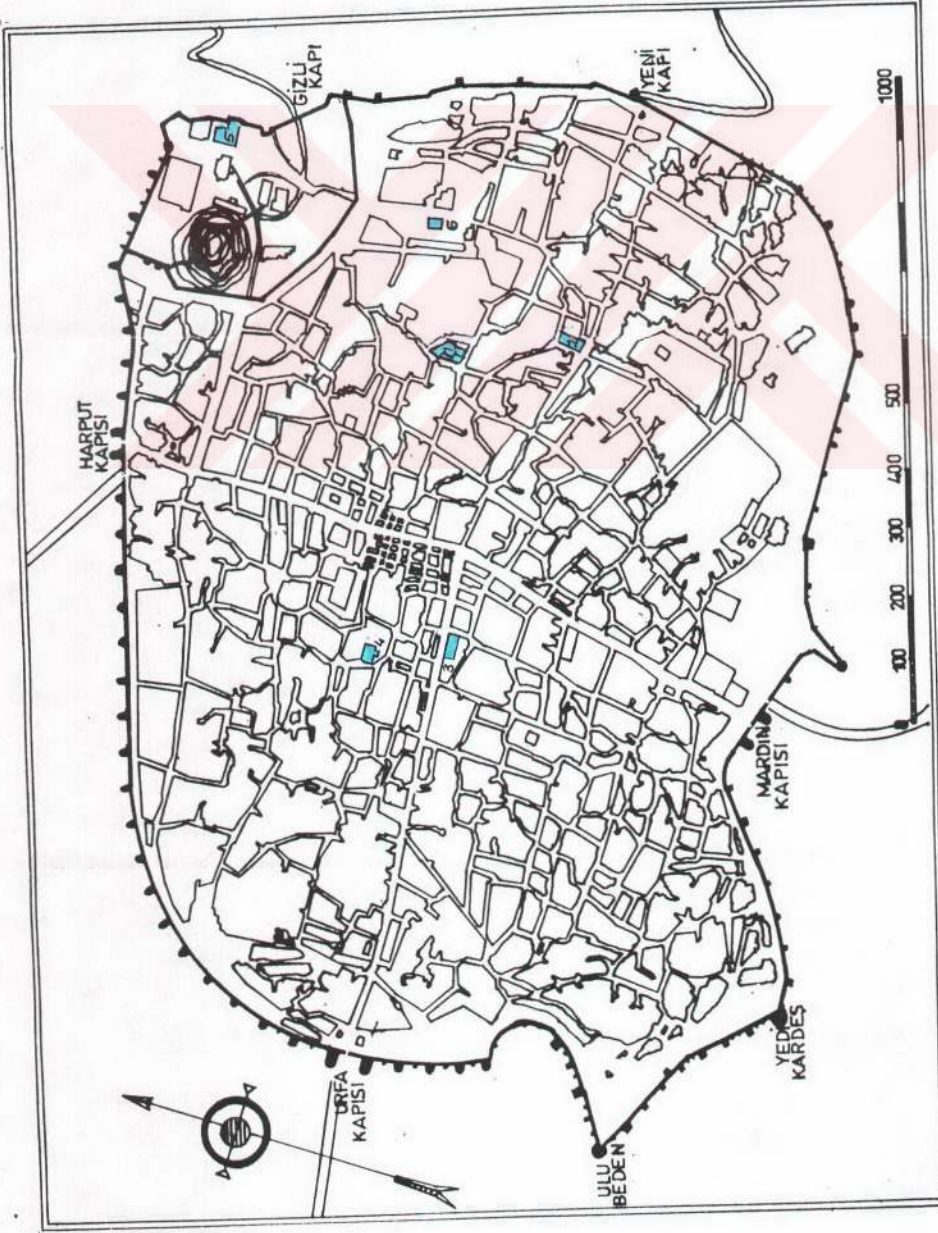
Yazılı Kaynaklardan Elde Edilen Bilgilere Göre

Yerleri Tespit Edilenler

1. Çardaklı Hamamı
2. Behrampaşa(Paşa) Hamamı
3. Melek Ahmet Paşa Hamamı
4. Eşbek (Kadı) Hamamı
5. İçkale Hamamı
6. Bıyıklı Mehmet Paşa Hamamı

Yerleri Tespit Edilemeyenler

1. İpəriye Hamamı
2. Iskenderpaşa Hamamı
3. Mullak Minare Yakınındaki Hamam
4. Zilci Hamamı
5. Yeni Kapı Hamamı
6. Dağ Kapı yakınındaki Hamam
5. Mardin Kapı yakınındaki Hamam

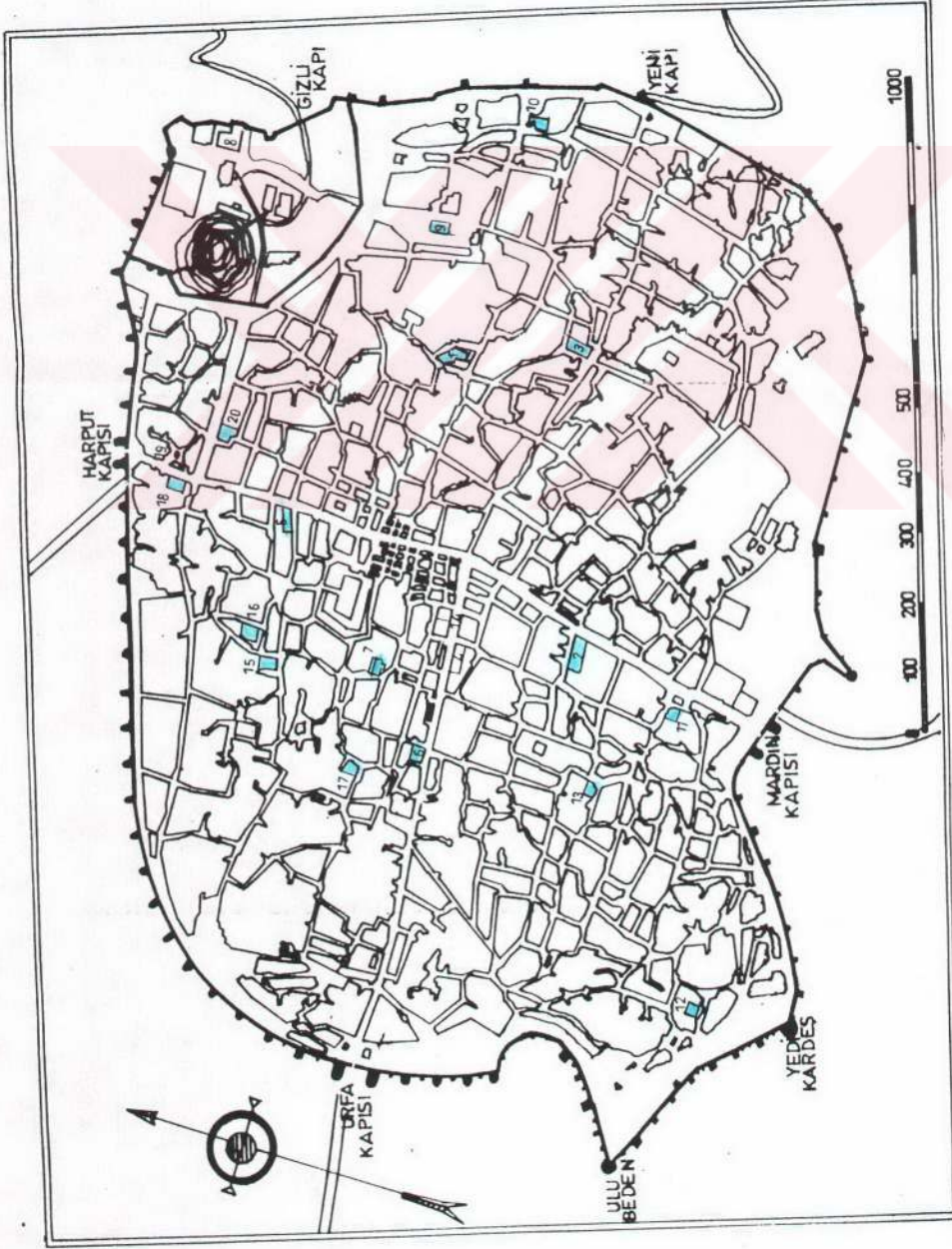
Şekil 5.4 . DİYARBAKIR KENTSEL SİT ALANI

Not: .Harita (Şekil 5.4) Gabriel Albert, Voyages Archeologiques Dans l'Asie Orientale, 1940, cilt 1, sy.88, Paris'ten yararlanılarak güncelleştirilmiştir.

.Hamamların isimleri Çelebi Evliya , Seyehatnamesi, cilt 6, sy.130' dan tespit edilerek yerleri haritaya işlenmiştir.

VARLIĞI 19. YY.'DA TESPİT EDİLEN HAMAMLAR

1. Çardaklı Hamamı
2. Deva Hamamı
3. Paşa Hamamı
4. Melek Ahmet paşa Hamamı
5. Vahap Ağa Hamamı
6. Küçük Hamam
7. Kadi Hamamı
8. İçkale Hamamı
9. Bıyıklı Mehmet Paşa Hamamı
10. Rüstem Paşa Hamamı
11. Cadde Hamamı
12. Ali Paşa Hamamı
13. Domat Hamamı
14. Alaeddin Hamamı
15. İpekoğlu Hamamı
16. Yeni Hamam
17. Bekir Paşa Hamamı
18. Su akar Hamamı
19. Mirza Beğ Hamamı
20. Çimşit Hamamı

Şekil 5.5 . DİYARBAKIR KENTSEL SİT ALANI

Not: • Hammamların isimleri ve yerleri Yılmazçelik İbrahim, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, 1995, sy. 130, Ankara' dan tespit edilerek harıtaaya işlenmiştir.

VARLIĞI GÜNÜMÜZDE TESPİT EDİLEN HAMAMLAR (1999)

Bütün mekan elemanları
ile günümüze ulaşanlar

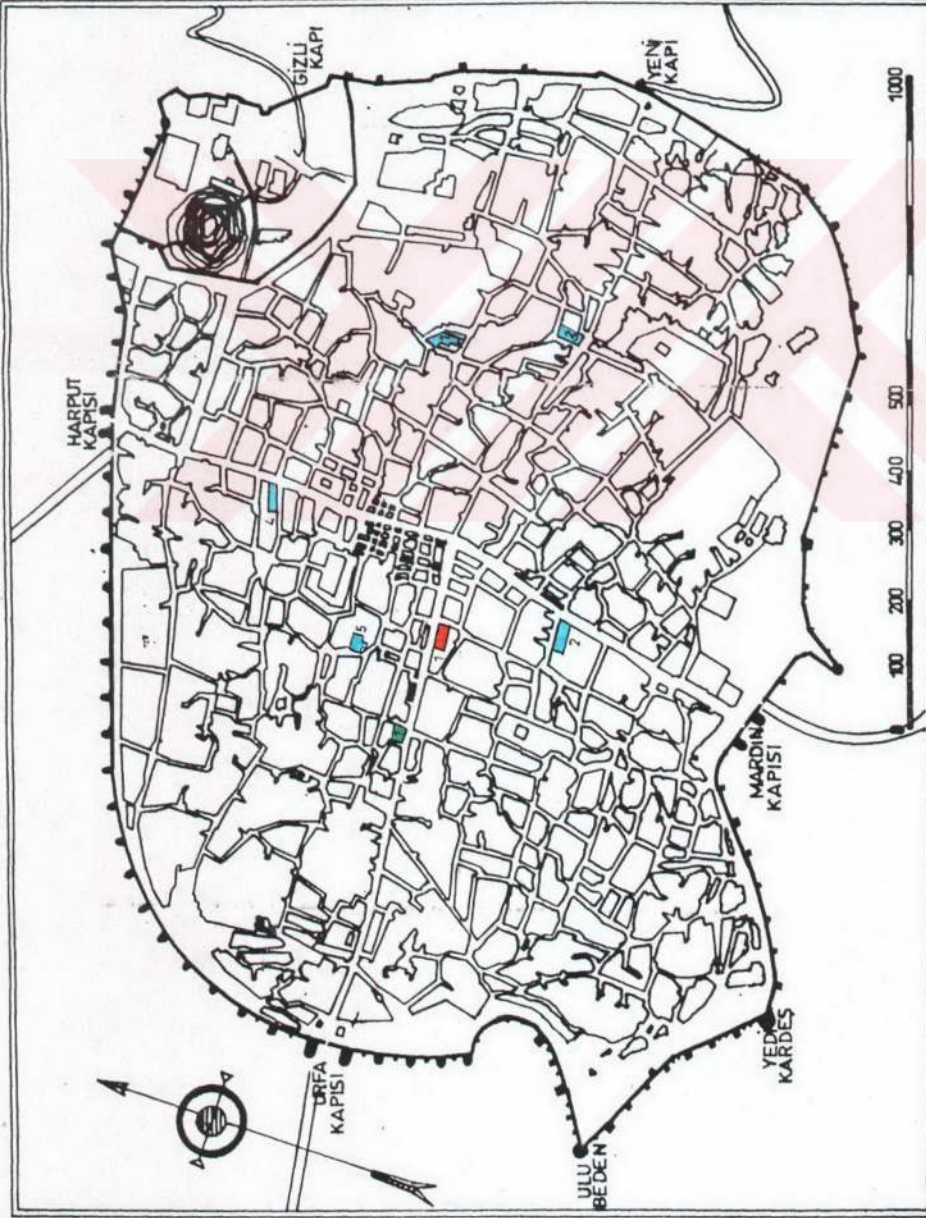
1. Çardaklı Hamamı
2. Deva Hamamı
3. Paşa Hamamı
4. Vahap Ağa Hamamı
5. Kadı Hamamı

Yalnız soğukluk mekanı
ile günümüze ulaşanlar

1. Melek Ahmet Paşa Hamamı

Soğukluğun dış duvarı
ile günümüze ulaşanlar

1. Küçük (Şensu) Hamamı

Şekil 5.6 . DİYARBAKIR KENTSEL SİT ALANI

6. RESTİTÜSYON

6.1. Restitüsyon Metodolojisi

Restitüsyon, yapıların restorasyon kurallarına ışık tutacak, bugüne kadar geçirmiş oldukları bütün tarihi aşamalarının, yapının kendisinden ve yapı dışı kaynaklardan elde edilen bilgiler yardımıyla belirli bir mantık çerçevesinde saptanması ve tüm dönemlerini gösterir yorumunun çizilmesidir (Urak,1995).

Diyarbakır Çardaklı Hamamı'ndaki restitüsyon çalışmasındaki amaç; yapının günümüze kadar uğradığı değişiklikleri belirleyip özgün halini tespit ederek restorasyon çalışması için zemin hazırlamaktır. Belgelere dayalı yapılan restitüsyon çalışmasında; öncelikle yapı ile ilgili kaynakların kesinlik derecelendirmesi ve kullanımının gösterildiği Restitüsyon Analizleri yapılmıştır. Bu analizlerde gösterilen kesinlik dereceleri paralelinde yapının bugünkü durumu da değerlendirilerek restorasyon önerileri oluşturulmuştur. Restitüsyon, fiziksel ve işlevsel olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır.

6.2. Fiziksel Restitüsyon İçin Kaynak Kullanımı

Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın restitüsyon çalışması yapılırken kullanılan kaynaklar ve bu kaynaklardan hangi konularda yararlanıldığı aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır.

- A- Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler;
- B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen bilgiler ile birlikte eski fotoğraflardan tespit edilenler.
 - 1- İzi olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden tespit edilenler.
 - 2- Yeri ve izi belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflarla tespit edilenler.
- A- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- 1- Yeri, izi, boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışma ile bili nenler.
 - 2- Yapıda herhangi bir izi bulunmayan; formu, boyutu ve malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan elde edilenler.
- A- Mimari gereklilik ; yapıda mimari yapı itibariyle olması gereken elemanlar.

Restitüsyon aşamasında kullanılan kaynaklar ile binanın özgün durumu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Hamamın genellikle malzeme bozulmaları ve geçirmiş olduğu tamirattan dolayı bazı fiziksel ve kimyasal bozulmaları mevcuttur. Ancak hamamın tarihi süreç içerisinde farklı bir amaçla kullanılmamış olması dolayısıyla plan bazında çok büyük değişiklikler görülmemiştir. Hazırlanan restitüsyon tablosundan da görüleceği gibi plan bazında en önemli değişiklik Giriş G01 mekanın yakın dönem eklentisi olmasıdır (Şekil 4.14, 4.22). (Yaklaşık elli yıl önce) DV1, DV2 ve DV4 duvarının plan şemasının bütünlüğünü bozması, duvar malzemesi ve yapım tekniğine aykırı olması, tavan bileşiminin uyumsuz olması (malzeme ve doku farklılığı) gibi nedenlerden dolayı bu duvarların eklenti olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.30). Ayrıca plan bazında değerlendirilirse yapının giriş kapısının ve diğer iç kapıları ile giriş G01 mekanında bulunan pencerelerin gerek yöresel gerekse bu hamamdaki kapı ve pencerelerden farklı boyut ve malzeme özellikleri göstermesi de buranın eklenti olduğunu güçlendiren kanıtlardır.

Yapıda son onarımda kullanılan mermerin yörenin özgün malzemesi olmaması ve yapım tekniğinden dolayı mermer kaplamaların özgün olmadığını gösterir. Diyarbakır'da yapılmış yakın dönem hamamlarında görüldüğü üzere bazalt taşı kullanımı yaygındır. Dolayısıyla Çardaklı Hamamı'nda da özgün kaplamalar bazalt taşından olmalıdır. Duvarlarda ise hamamlarda yaygın olarak uygulanan sıva kullanılmış olmalıdır.

Koridor 02' deki iki basamak ile soğukluktan ılıklığa geçen merdiven basamakları yıpranmıştır. Basamakların üzerindeki şap da sonradan dökülmüştür. Dolayısı ile restitüsyonda bu şapın kaldırıp yıpranmış olan basamakların tamamlanması yapılmıştır.

Sıcaklık sofasındaki göbek taşı ve kurnaların özgün halleri eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır. Bugün betonarme ve kare olan göbek taşının dairesel, sekilerin ise mermer kaplı olduğu görülmektedir (Şekil 6.8).

Yerinden çıkarılan ancak bahçede saklanan özgün kurnaların ise mermer olan biri hariç diğerleri bazalt taşındandır. Bunlar, yapı çevresinde varolması ve yerlerinin de belli olması dolayısı ile kesin olarak tamamlanabilmiştir. Mermer olanın başka bir yapıdan getirilmiş olması mümkündür (Şekil 4.49)

Cephe açısından değerlendirilme yapıldığında malzeme bozulmasından ve bakımsızlıktan dolayı saçak silmelerinde ve kaplamalardaki bozulmalar yapıda bulunan özgün örneklerine ve karşılaştırmalı çalışmaya göre tamamlanmıştır.

Kuzey (Ön) cephesinde bulunan bahçe kapısı tokmaklı arkadan çengelli ve üzerindeki dökme demir çiviler den anlaşıldığı gibi geleneksel kapı örneklerindendir. Aynı cephede bulunan bahçe duvarı üzerinde bulunan ve kısmen tuğla, kısmen taş ile doldurulan pencereler özgün halde yöre mimarisine uygun geçmeli demir parmaklık olmalıdır (Şekil 4.16, 6.16).

Pencere parmaklıkları ile yapıda kullanılan diğer demir parmaklıkların özgün olmadığı anlaşılmakla beraber özgün durumunu anlatacak bir veri bulunmamaktadır (Şekil 4.23).

Doğu cephesindeki kırılıp dökülen ve bazıları kullanılmayacak olan merdiven basamaklarının özgün durumları sağlam parçalar ile ortaya konulabilmektedir (Şekil 4.18).

Güney cephesinde külhan duvarı üzerinde yükseltilecek briket duvarı özgün yapı tekniğine aykırı ve eklentidir (Şekil 4.21).

Batı cephesinin hamam plan şemasına aykırı olduğu, cephedeki dükkan, pencere ve duvardaki malzeme farklılığının yapı ile uyumsuz olduğu, bu mekan ve duvarın eklenti olduğu karşılaştırmalı çalışmadan da anlaşılmaktadır (Şekil 4.22).

Binanın eski fotoğraflarına bakıldığında (Şekil 6.5) soğukluk damında bugünkü Alaturka Kiremiti olan kubbenin sıvalı olduğu görülür. Damın özgün haliyle ilgili kesin bilgi olmamakla beraber karşılaştırmalı çalışmada incelenen yapıların çoğunluğunun Alaturka kiremitle kaplı olması, Çardaklı Hamamı'nda da damın aynı özellikte olduğunu düşündürmektedir (Şekil 6.9, Şekil 6.10).

Ilıklık ve yıkanma kubbelerinin örtüsünün günümüzdekine yakın bir malzeme olan moloz taş ve ufaltılmış taş tozları ile hazırlanan harçla örtülü olabileceği Diyarbakır'daki diğer hamamların benzer örtülerine dayanarak söylenebilir (Şekil 4.25).

Su deposu ve külhanın beton harçla sıvalı olan örtüsünün de sıcaklık kubbesi gibi kesme taş ile hazırlanan harç sıvası olduğu muhtemeldir.

6.3. İşlevsel Restitüsyon

Yapı hamam kullanımı amaçlanarak yapılmıştır. İşlev açısından da bu hizmetin karşılanacağı mekanlara sahiptir. Ancak asıl girişin önüne günümüzdeki giriş kısmı ve dükkan mekanları eklenmiştir. Geniş ve aydınlık soğukluk mekanı, ılık ve yıkanma mekanları ile diğer servis

mekanları (külhan, su deposu, hela) günümüz koşullarına cevap verecek niteliktedir.

Duvarlar içerisinde bulunan soğukluk eyvanları ve nişlerinin birer dinlenme ve soyunma kabini olarak kullanılması amacıyla yapıldığı anlaşılmıştır.

6.4. Restitüsyon Tablosu

Cizelge 6.1 Restitusyon tablosu 1

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVI	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEMELER	AÇIKLAMALAR	RESTİTÜSYON KAYNAKLARI
GİRİŞ (TAŞLIK) (01)	DÖNEM EKLENTİSİ	DV1, DV2, DV4 Duvarı			Taş ve beton duvar	Özgün yapım tekniğine ve malzemesine uygun olmayan eklerin kaldırılması	C2
		DV 3 Duvarı	Duvar taş ve sıvaları	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Tavan, döşeme	Betonarme Tavan, beton döşeme			Özgün yapım tekniğine ve malzemesine uygun olmayan eklerin kaldırılması	C2
NİŞ (02)	HOL KORIDOR	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		DV1 duvarı			Kapı	Özgün olmayan kapının kaldırılması	C2
		Tavan	Tonoz tavan	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örnekleri göre tamamlanması			C2
SOĞUKLUK SOFASI (03)	SOĞUKLUK SOFASI	Tüm duvarlar	Duvar taş ve sıvaları	Dökülen duvar taş ve sıvasının özgün olarak tamamlanması			B1
		DV1 DV3 duvarı	Eyvan korkulukları	Yapının özgünlüğüne uyumlu form ve malzeme ile tamamlanması			D1
		Tavan	Sıvalı taş kubbe tavan	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örnekleri göre tamamlanması			C2
		Işıklık	Fener ve kare ışıklık	Yapıda örneği olmadığından kaynaklara göre tamamlanması			C2

Çizelge 6.2. Restitüsyon Tablosu 2

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVİ	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
NİŞ (04)	SOYUNMA VE DİNLENME KABİNİ	Tüm duvarlar	Duvar sıvası	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		Tavan	Tonoz tavan	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örnekleri göre tamamlanması			C2
		Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
EYVAN (05)	SOYUNMA VE DİNLENME KABİNİ	DV2, DV3 DV4 duvarları	Taş duvar ve sıvası	Dökülen taş duvar ve sıvaların özgün yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV3 Duvarı			Eyvan önündeki memmer kaplamalı set	Özgün yapısında olmayan sonradan eklenen eklerin kaldırılması	C2
		Tavan	Tonoz tavan	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin örnekleri göre tamamlanması			C2
NİŞ (06)	SOYUNMA VE DİNLENME KABİNİ	DV2, DV3, DV4 duvarları	Duvar sıvası	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		Tavan	Tonoz tavan	Dökülen sıvanın özgün sıva örneğine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örnekleri göre tamamlanması			C2

Çizelge 6.4. Restitüsyon Tablosu 4

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVI	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
HELA (010)	HELA	Tüm duvarlar	Duvar taş ve sıvası	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Işıklık	Oval ışıklık	Kırılan camların özgün şeklinde tamamlanması			D1
		Tavan	Tonoz tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklere göre tamamlanması			C2
İLİKLİK (011)	DİNLENME KABİNLİ	Tüm duvarlar	Duvar taş ve sıvası	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV4 duvan	Demir kapı	Karşılaştırmalı çalışmadan özgün yapısına uygun olarak tamamlanması			C2
		Işıklık	Oval ışıklık	Kırılan camların özgün şeklinde tamamlanması			D1
		Tavan	Tonoz tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklere göre tamamlanması			C2
EYVAN (012)	GEÇİŞ	Süsleme	Mukarnas süsler	Temizlenip özgün olarak tamamlanması			B1
		Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın özgün olarak tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			D1
		Tavan	Tonoz tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklere göre tamamlanması			C2

Çizelge 6.5. Restitüsyon Tablosu 5

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVI	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
SICAKLIK SOFASI (013)	SICAKLIK SOFASI	Tüm Duvarlar	Duvar taş ve Sıvası	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Göbek taşı	Temizlendikten sonra betonarme ve kare formlu göbekaşının fotoğraflardan yuvarlak şekilde ve taştan tamamlanması		Formu değişen göbek taşı	Eski fotoğraflardan form ve malzemesi değiştirilen göbek taşının özgün yapıya uygun olmayan eklerin kaldırılması	B3
		Işıklık	Dairesel ve kare ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Tavan	Basık kubbe tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Süsleme	Mukamas süsler	Temizlenip özgün olarak tamamlanması			B1
HALVET (014)	YIKANMA HÜCRESI	Tüm duvarlar	Duvar taş ve sıvaları	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV1,DV3,DV5 Duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıya uygun olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kurma	Taş kurma	Özgün kumaların yerine konulması ve olmayanların da tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Manastır Tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1

Çizelge 6.6. Restitüsyon Tablosu 6

HAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVİ	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
YIVAN (015)	YIKANMA HÜCRESİ	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV2, DV4 duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV3 duvarı			Mermer Kaplama Set	Özgün yapıya uygun olmayan eklemelerin kaldırılması	C2
		Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıya uygun olmayan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve olmayanların da tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV4, DV6 duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
ALVET (016)	YIKANMA HÜCRESİ	Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıya uygun olmayan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1

Cizebe 6.7. Restitusyon tablosu 7

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVI	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
EYVAN (017)	YIKANMA HÜCRESİ	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV1,DV2, DV4 duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV3 duvarı			Mermer Kaplama Set	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV3,DV4, DV5 duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
HALVET (018)	YIKANMA HÜCRESİ	Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1

Çizelge 6.8. Restitüsyon Tablosu 8

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVI	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
EYVAN (019)	YIKANMA HÜCRESI	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV4 duvarı	Mazgal penceresi	Pencere kapağının karşılaştırmalı çalışmadan tamamlanması			C1
		Seki			Mermer kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanma			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV1,DV6, duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Seki			Mermer kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
HALVET (020)	YIKANMA HÜCRESI	Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanma			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1

Çizelge 6.9. Restitüsyon Tablosu 9

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVI	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
EYVAN (021)	YIKANMA HÜCRESİ	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV2,DV3, DV4 duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kurna	Taş kurna	Özgün kurnaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanma			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
HALVET (022)	YIKANMA HÜCRESİ	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV1,DV2, DV3 duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kurna	Taş kurna	Özgün kurnaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanma			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1

Çizelge 6.10. Restitüsyon Tablosu 10

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVİ	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
EYVAN (023)	YIKANMA HÜCRESİ	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV2,DV1, DV4 duvarları	Duvar içindeki nişler	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
HALVET (024)	YIKANMA HÜCRESİ	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV1 duvarları	Duvar içindeki niş	Dökülen taş ve sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		Seki			Mermer Kaplama	Özgün yapıda olmayan sonradan yapılan eklemelerin kaldırılması	C2
		Kuma	Taş kuma	Özgün kumaların yerine konulması ve özgün malzeme ile aslına uygun olarak tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1 D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1

Çizelge 6.11. Restitüsyon Tablosu 11

MAHAL ADI	ÖZGÜN İŞLEVI	YAPI ELEMANLARI	TAMAMLAMA	AÇIKLAMALAR	TEMİZLEME	AÇIKLAMALAR	RESTITÜSYON KAYNAKLARI
SU DEPOSU (025)	SU DEPOSU	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV2 duvarı	Mazgal penceresi	Pencere kapığının karşılaştırmalı çalışmadan tamamlanması			B1
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
KÜLHAN (026)	KÜLHAN	Tüm duvarlar	Duvar sıvaları	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1
		DV4 duvarı	Kapı	Kapının karşılaştırmalı çalışmadan tamamlanması			C1
			Ateşlik	Kapatılan bacanın açılıp temizlenmesi, bozulan taş ve sıvaların yapıdaki örneklerle göre tamamlanması			B2
		Işıklık	Dairesel ışıklık	Kırılan ışıklıkların yapıdaki örneklerine göre, camların ise fanus şeklinde tamamlanması			B1-D1
		Döşeme	Taş döşeme	Taş döşemenin özgün örneklerine göre tamamlanması			C2
		Tavan	Beşik tonozlu tavan	Dökülen sıvanın yapıdaki örneklerine göre tamamlanması			B1

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 196110092 EMİNE DAĞTEKİN

☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

RESTİTÜSYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgiyle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

☐ İz olan, yeni, boynuz ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler

☐ Yeni belli olan boynuz ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler

☐ İz olmayan fakat varlığı ve yeni eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

☐ Yeni iz ve boynuz belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

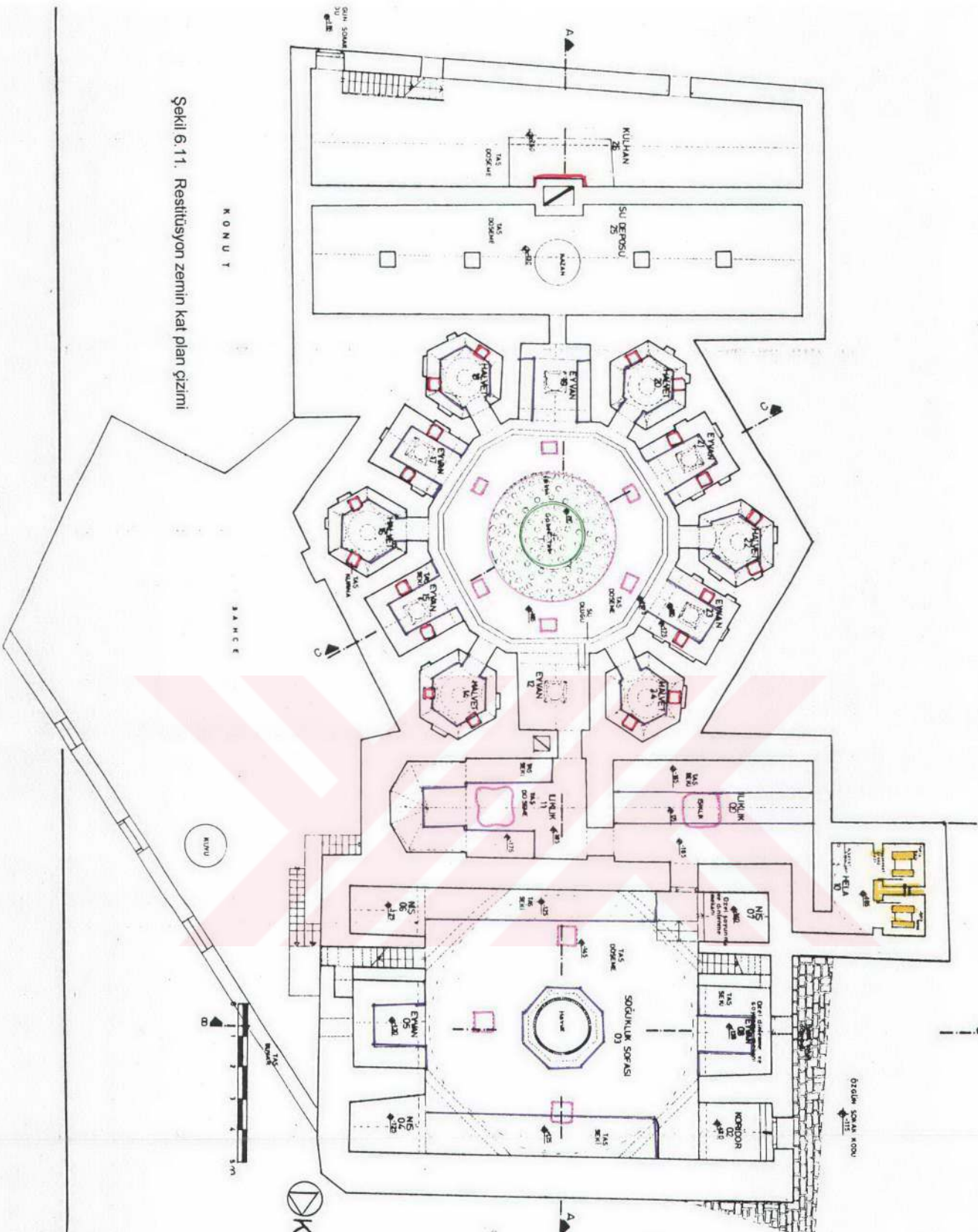
☐ Yapıda herhangi bir iz bulunmayan formu, boynuz ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

D- Mimari gereklilik

☐ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar

Pafta adı: Zemin kat planı
Pafta no: 1

Şekil 6. 11. Restitüsyon zemin kat plan çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR CARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN:YRD.DÖÇ.DR.GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ:96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

RESTİTÜSYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☐ İz olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☐ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☐ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

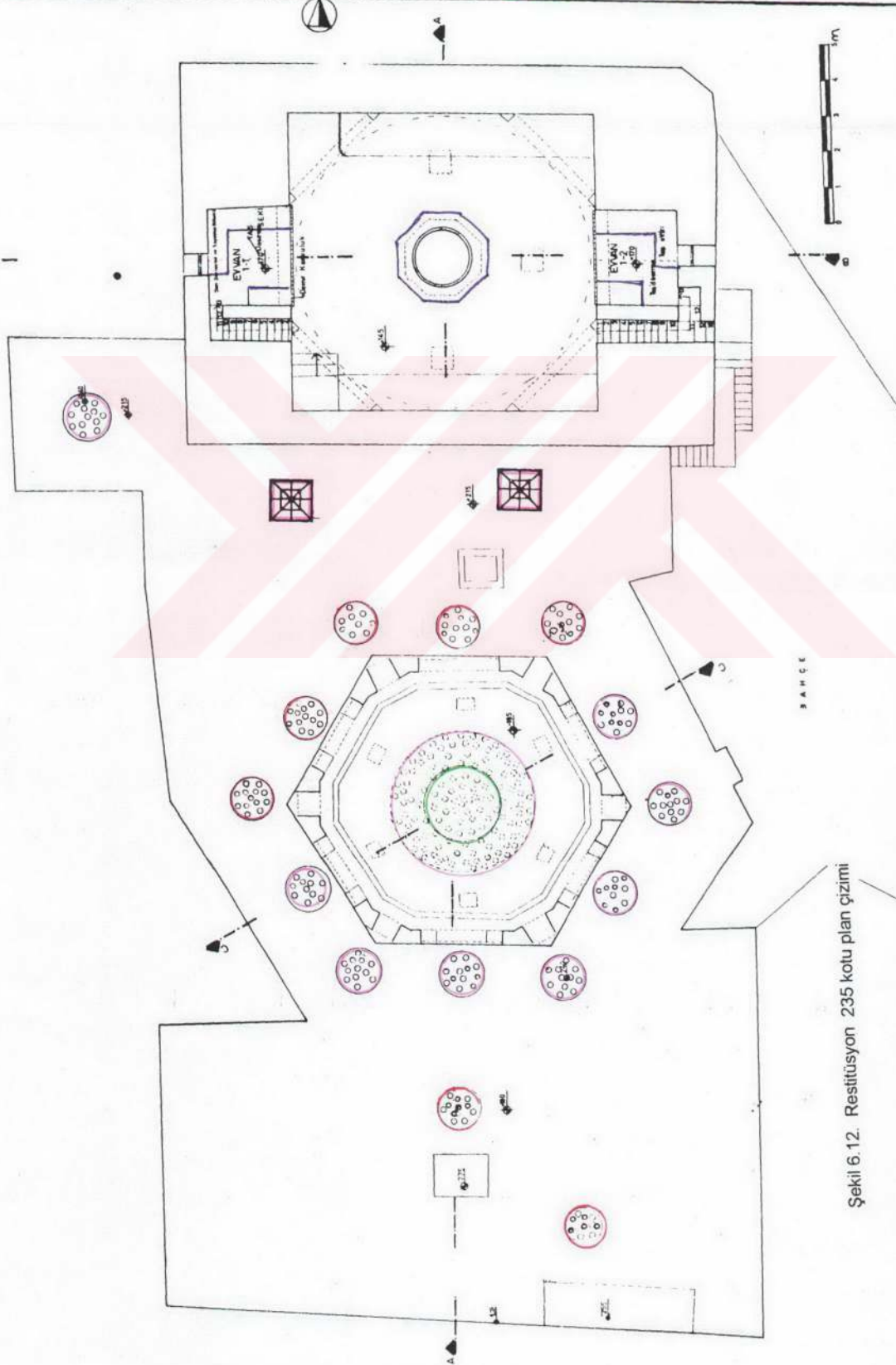
- ☐ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☐ Yapıda herhangi bir iz bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

D- Mimari gereklilik

- ☐ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar

Pafta adı:2.35 kodu kat planı
Pafta no :2

Şekil 6.12. Restitüsyon 235 kodu plan çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 196110092 EMİNE DAĞTEKİN

☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

RESTİTÜSYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

☐ İzi olan, yeni, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☐ Yeni belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler

☐ İzi olmayan fakat varlığı ve yeni eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

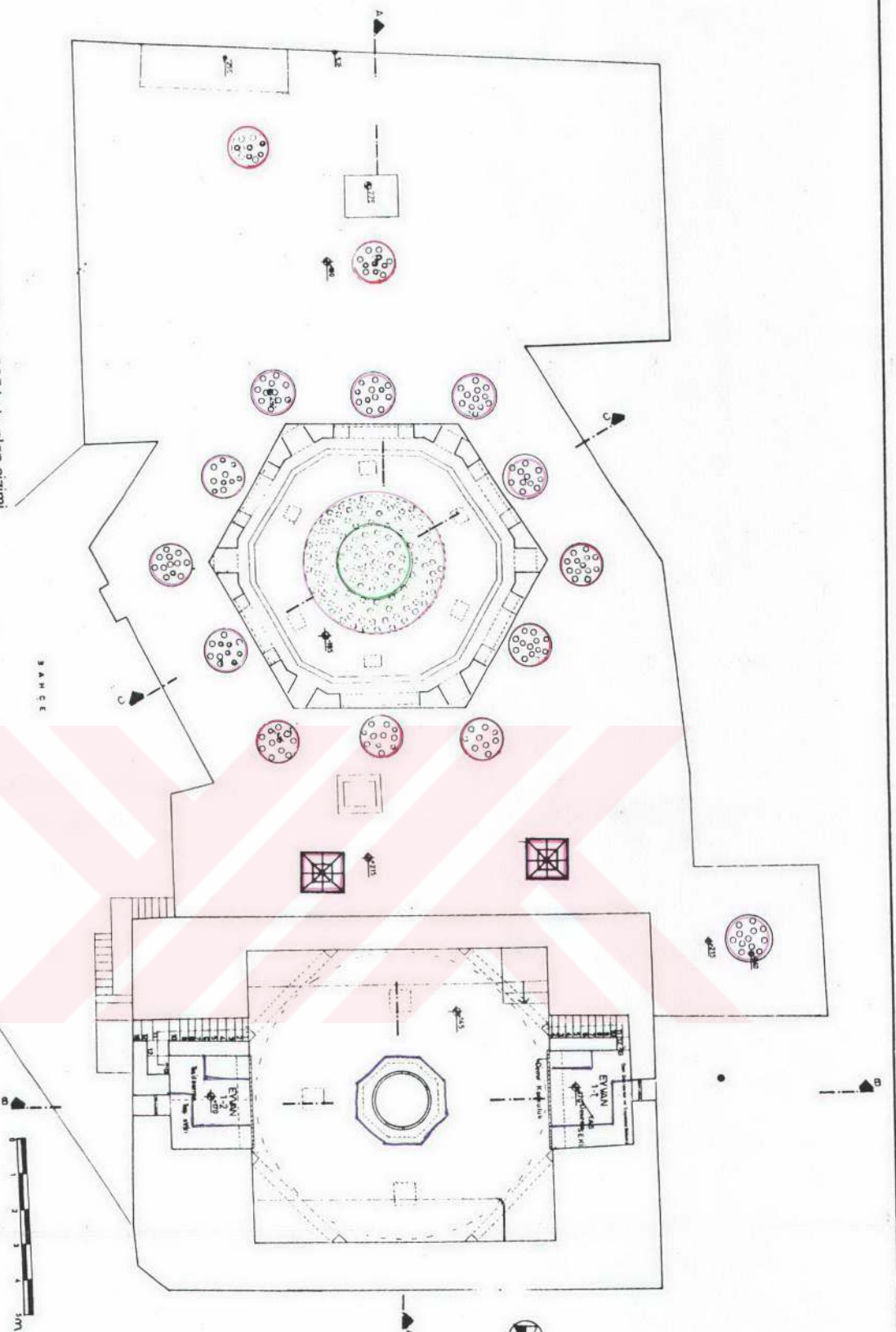
☐ Yeni izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

☐ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

D- Mimari gereklilik

☐ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar

Şekil 6.12. Restitüsyon 235 kodu plan çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

RESTİTÜSYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☐ İz olan, yeni, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☐ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☐ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

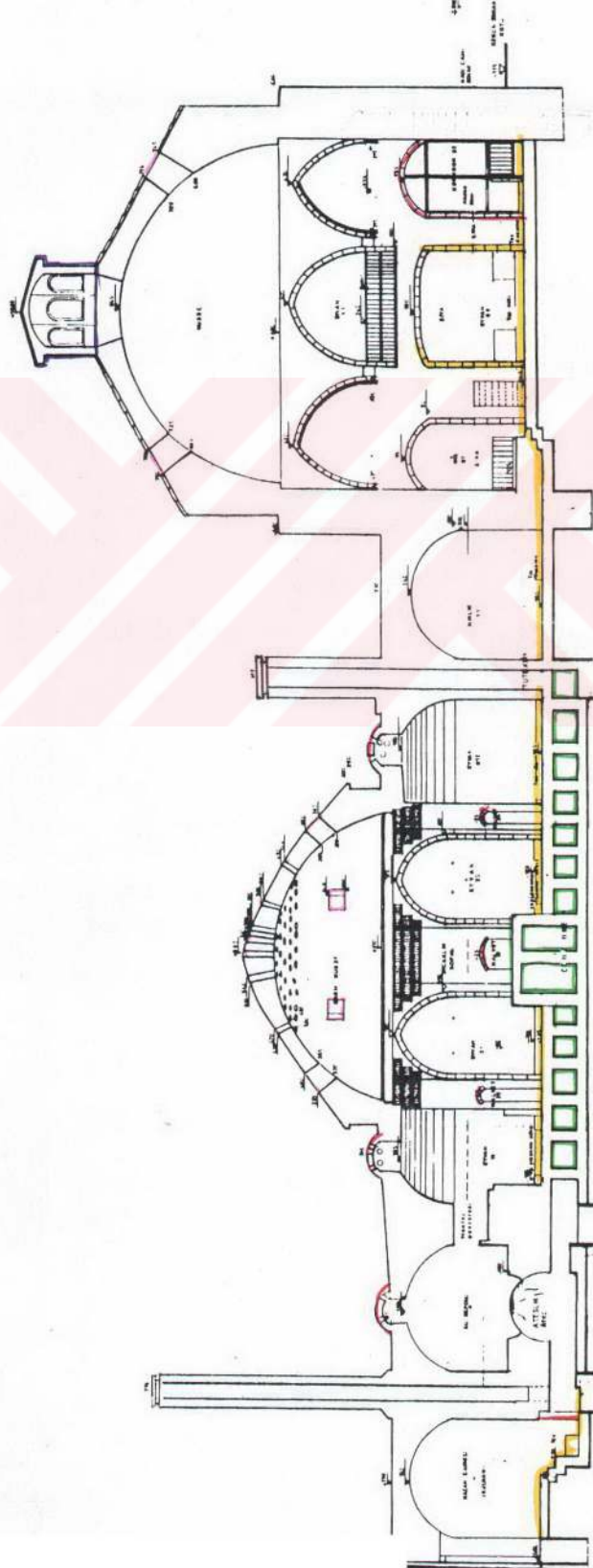
C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☐ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☐ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

D- Mimari gereklilik

- ☐ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanlar

Şekil 6.13. Restitüsyon A-A kesiti

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

RESTİTÜSYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☒ İz olan, yeni boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☒ Yeni belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☒ İz olmayan fakat varlığı ve yeni eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

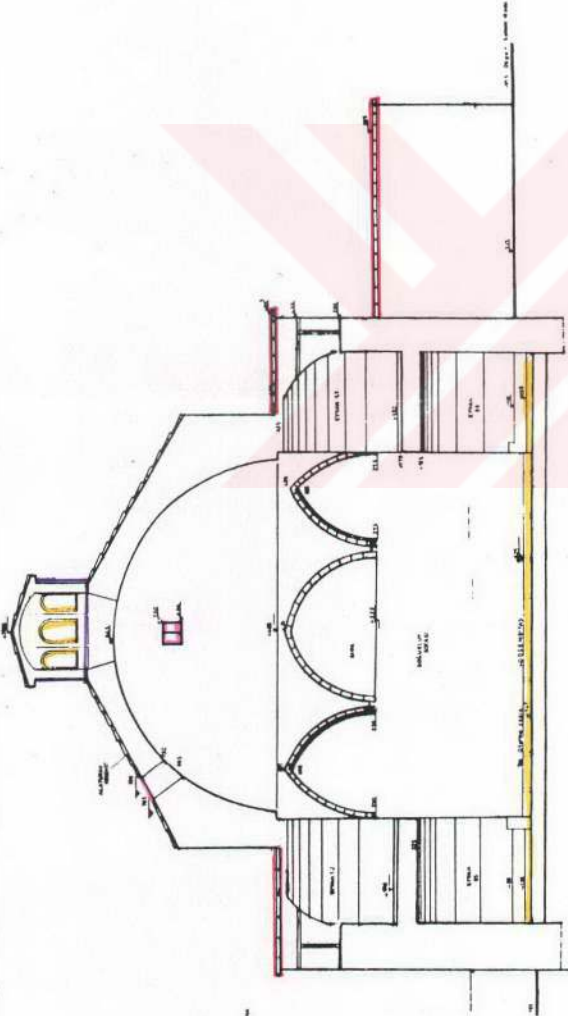
- ☒ Yeni izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☒ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

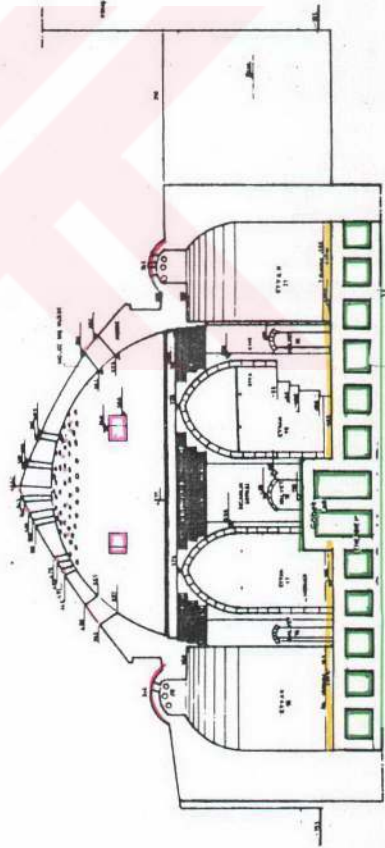
D- Mimari gereklilik

- ☒ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar

Pafta adı: B-B Kesiti, C-C Kesiti
Pafta no : 4

Şekil 6.14. Restitusyon B-B kesiti çizimi

Şekil 6.15. Restitusyon C-C kesiti

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

RESTİTÜSYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☒ İz olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☒ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☒ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☒ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

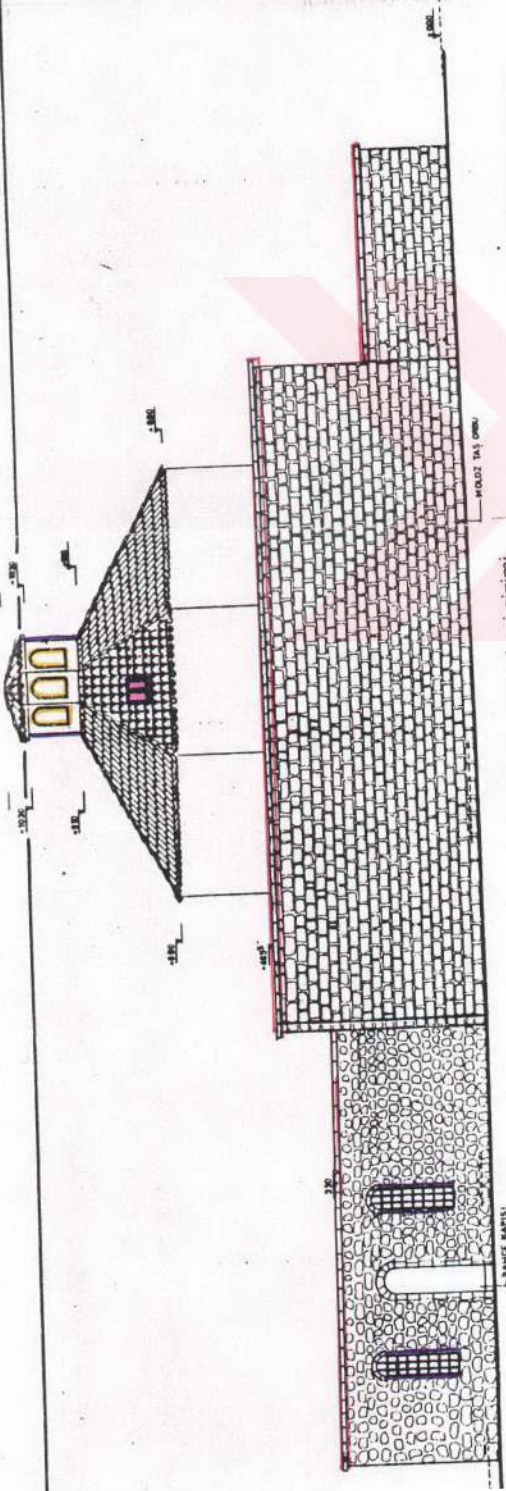
- ☒ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

D- Mimari gereklilik

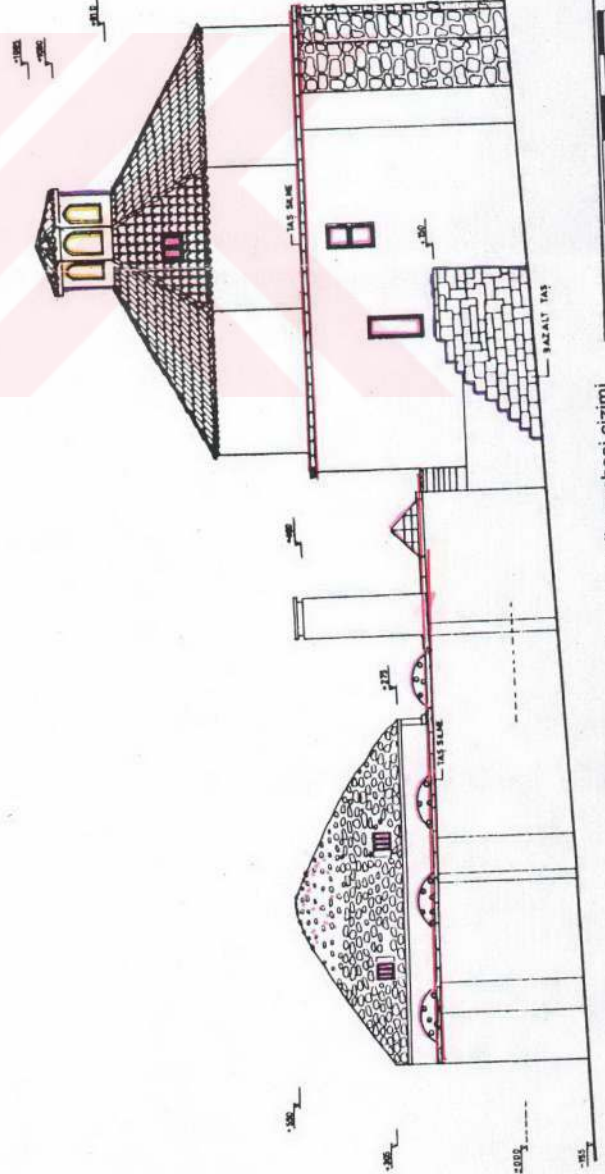
- ☒ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar

Pafta adı: Kuzey ve Doğu Görünüşü
 Pafta no : 5

Şekil 6.16. Restitüsyon kuzey cephesi çizimi

Şekil 6.17. Restitüsyon doğu cephesi çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☒ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

RESTİTÜSYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☒ İz olan, yeni boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☒ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☒ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

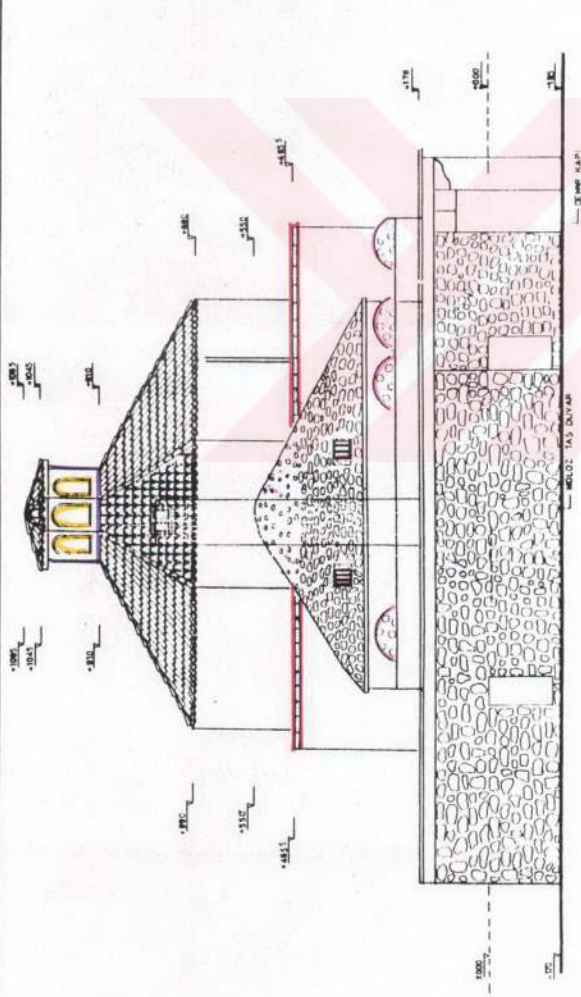
- ☒ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☒ Yapıda herhangi bir iz bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

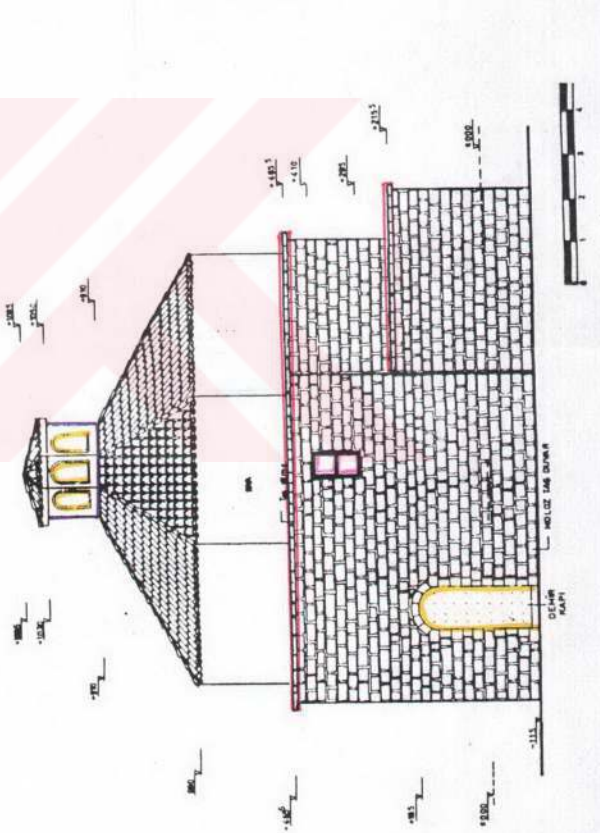
D- Mimari gereklilik

- ☒ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanlar

Pafta adı: Güney ve Batı Görünüşü
Pafta no : 6

Şekil 6.18. Restitüsyon güney cephesi çizimi

Şekil 6.19. Restitüsyon batı cephesi çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

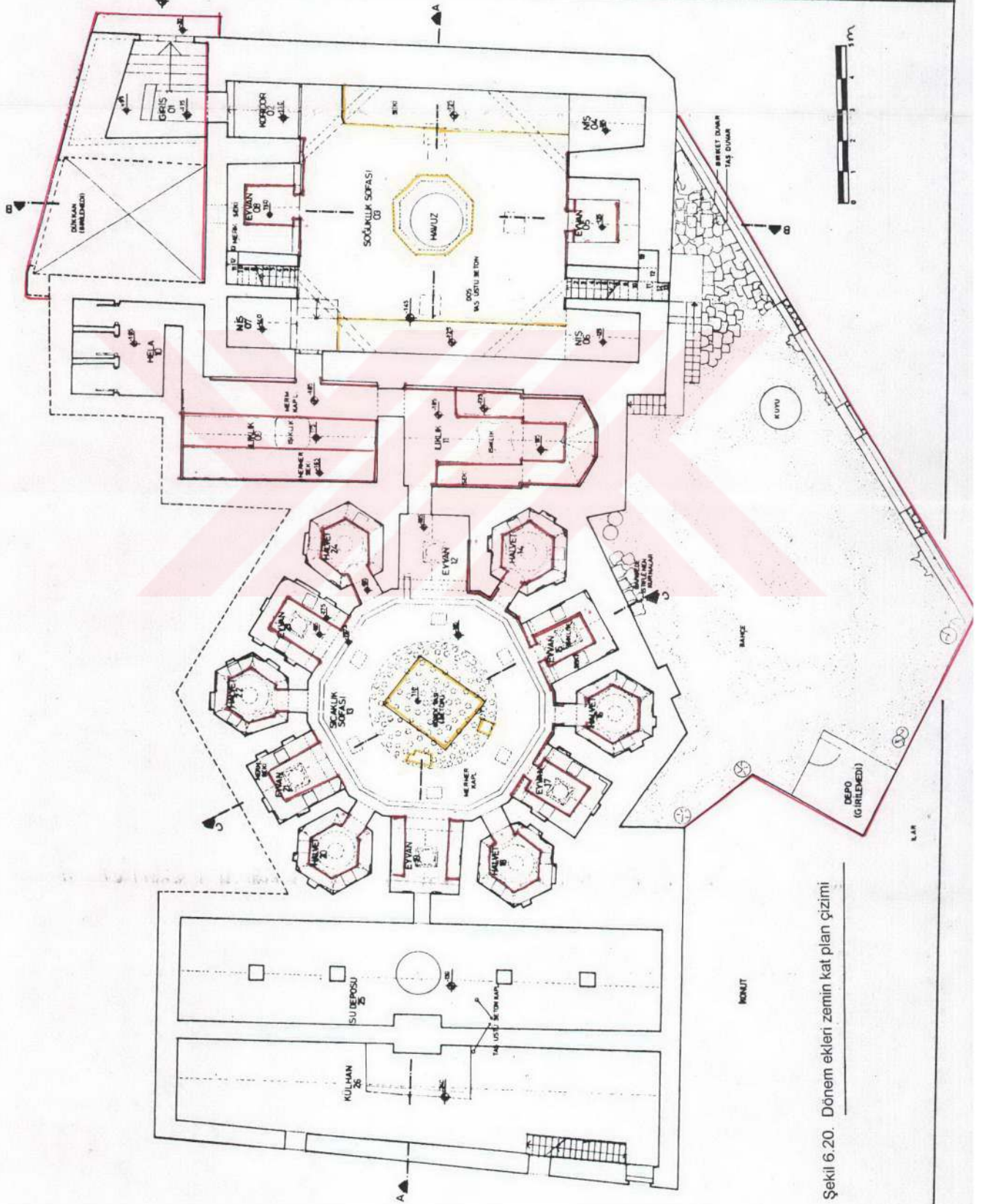
DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK
ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☒ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

■ Eklemeler
■ Değişmeler
■ Yenilemeler

Pafta adı: Zemin kat planı
Pafta no: f.

Şekil 6.20. Dönem ekleri zemin kat plan çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

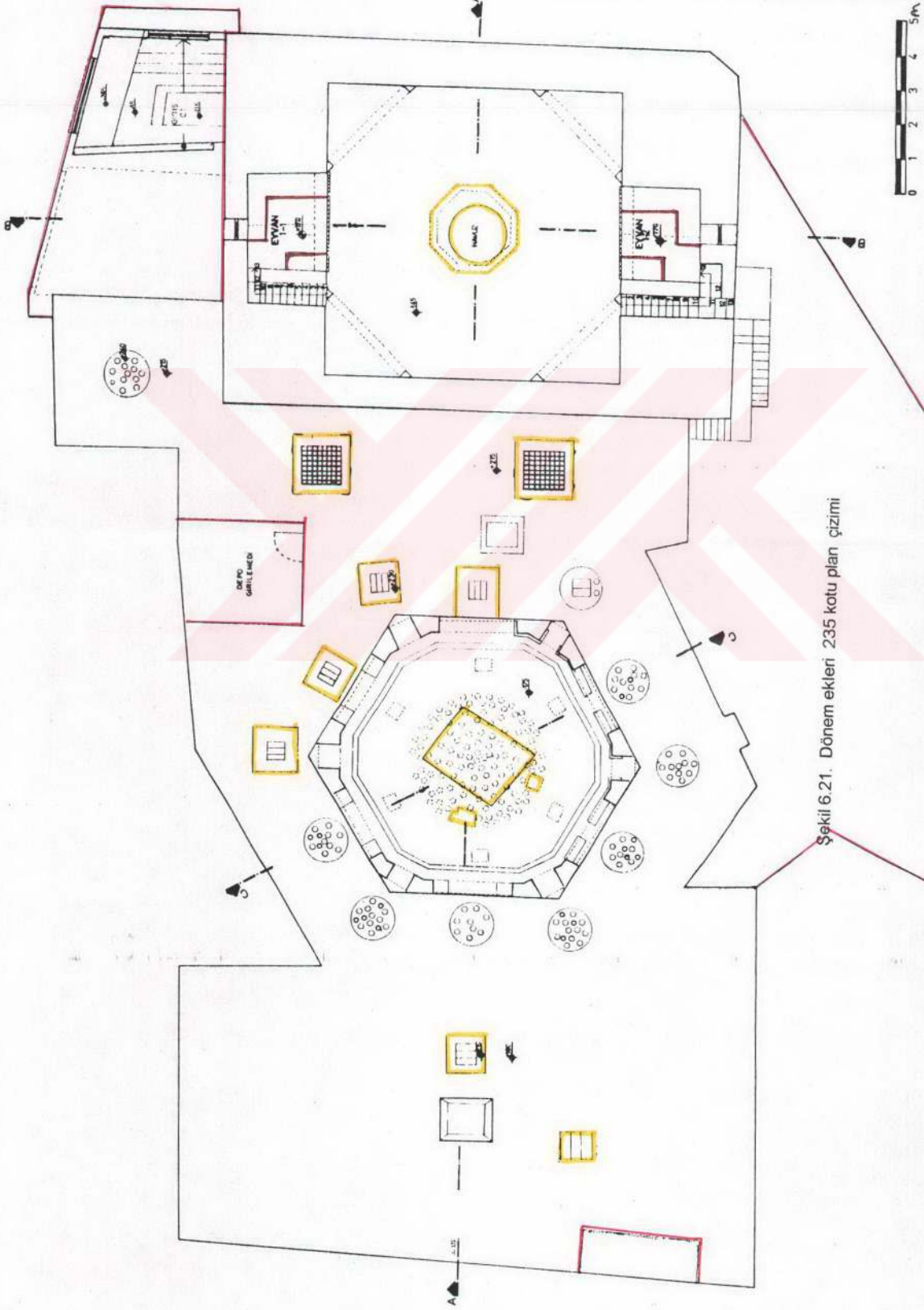
DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☒ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

■ Eklemeler
■ Değişmeler
■ Yenilemeler

Pafta adı: 2.35 kodu kat planı
Pafta no : 2

Şekil 6.21. Dönem ekleri 235 kodu plan çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HANAMI'NIN RESTORASYONU

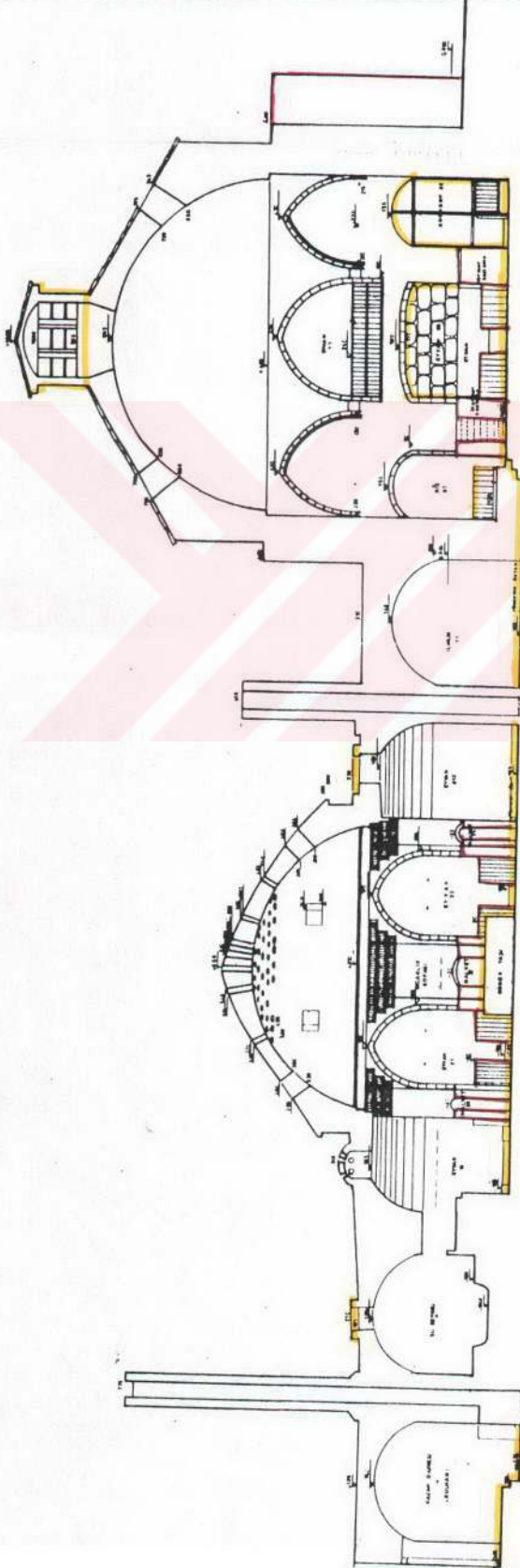
DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☒ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

☒ Eklemeler
☒ Değişmeler
☒ Yenilemeler

Pafta adı: A-A Kesiti
Pafta no : 3

Şekil 6.22. Dönem ekleri A-A kesiti çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR CARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

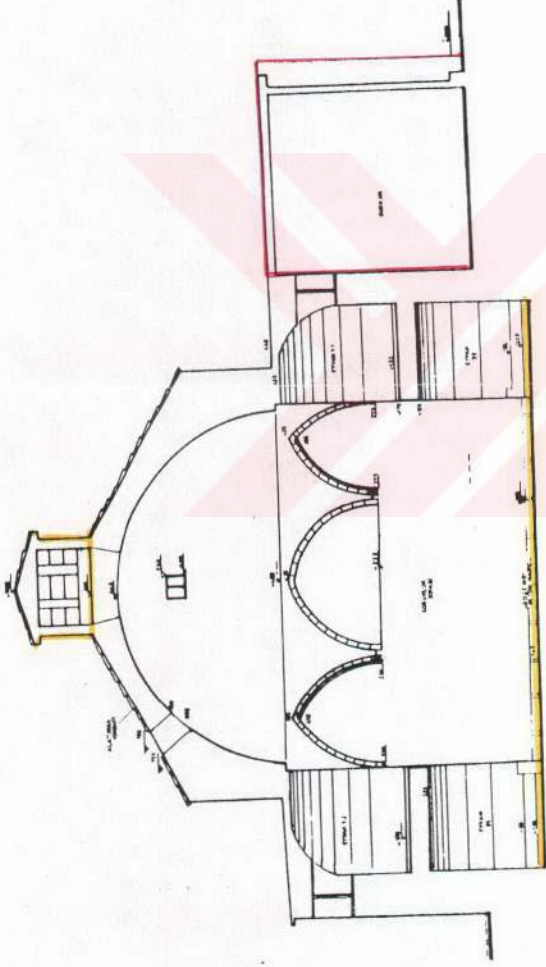
DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☒ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

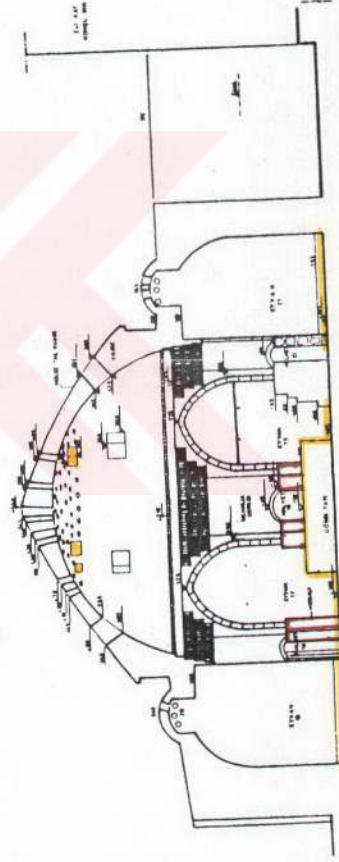
☒ Eklemeler
☒ Değişmeler
☒ Yenilemeler

Pafta adı: B-B Kesiti, C-C Kesiti
Pafta no : 4

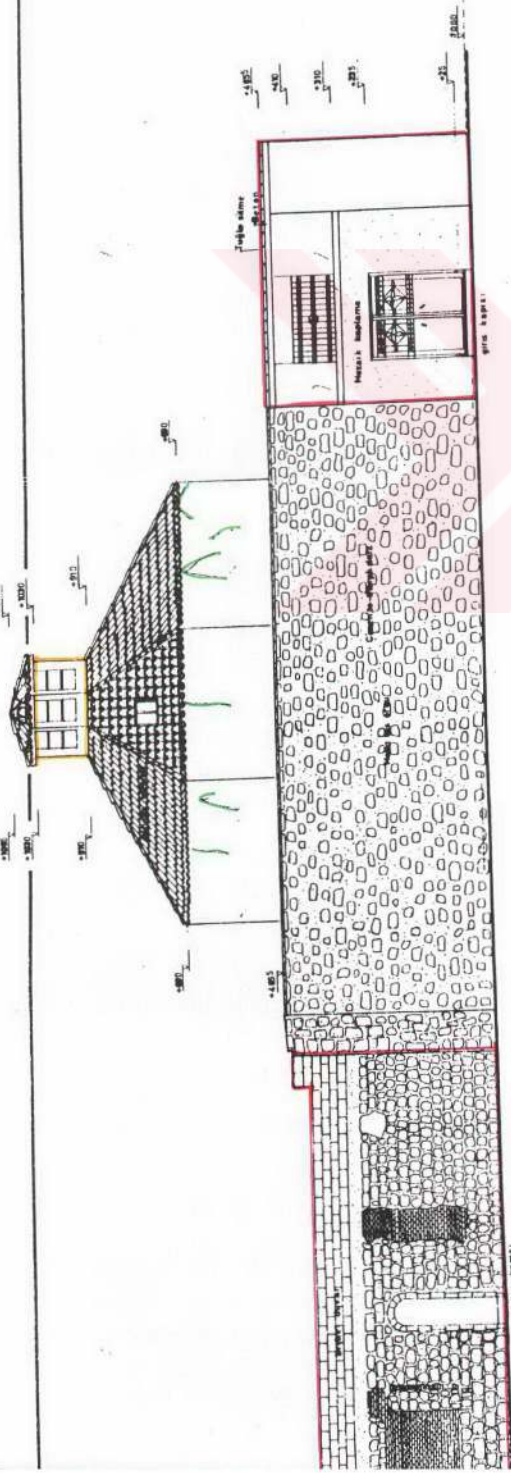

Şekil 6.23. Dönem ekleri B-B kesiti çizimi

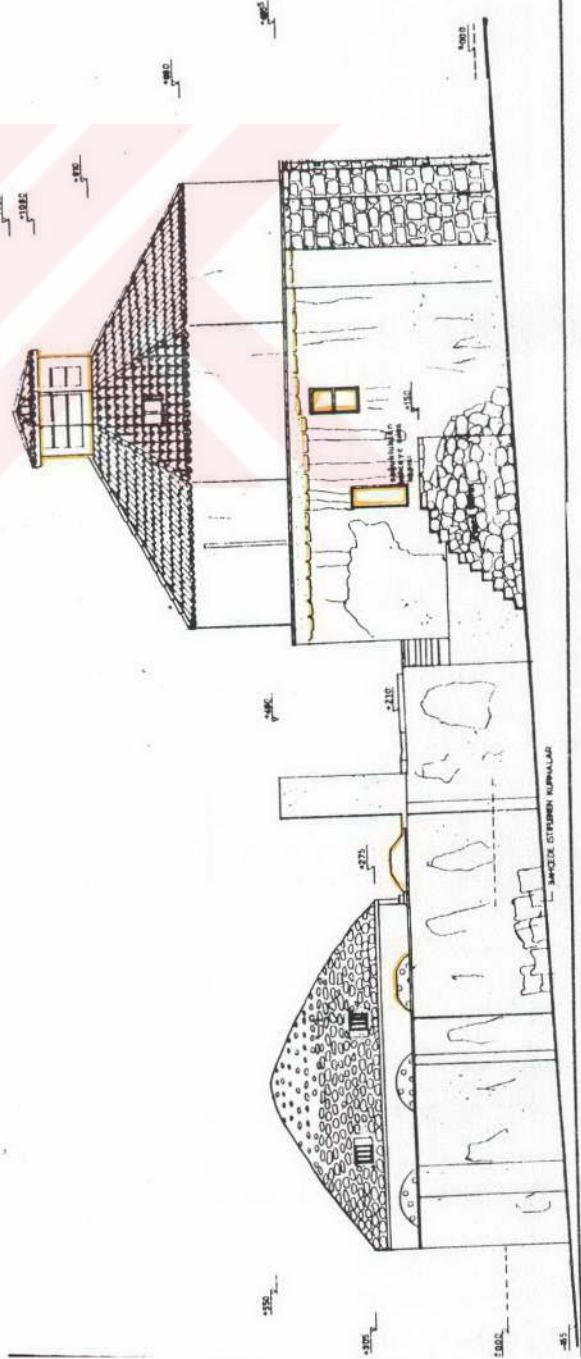
0 1 2 3 4 5 m

~Lar C-C kesiti çizimi

Şekil 6.25. Dönem ekleri kuzey cephesi izimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

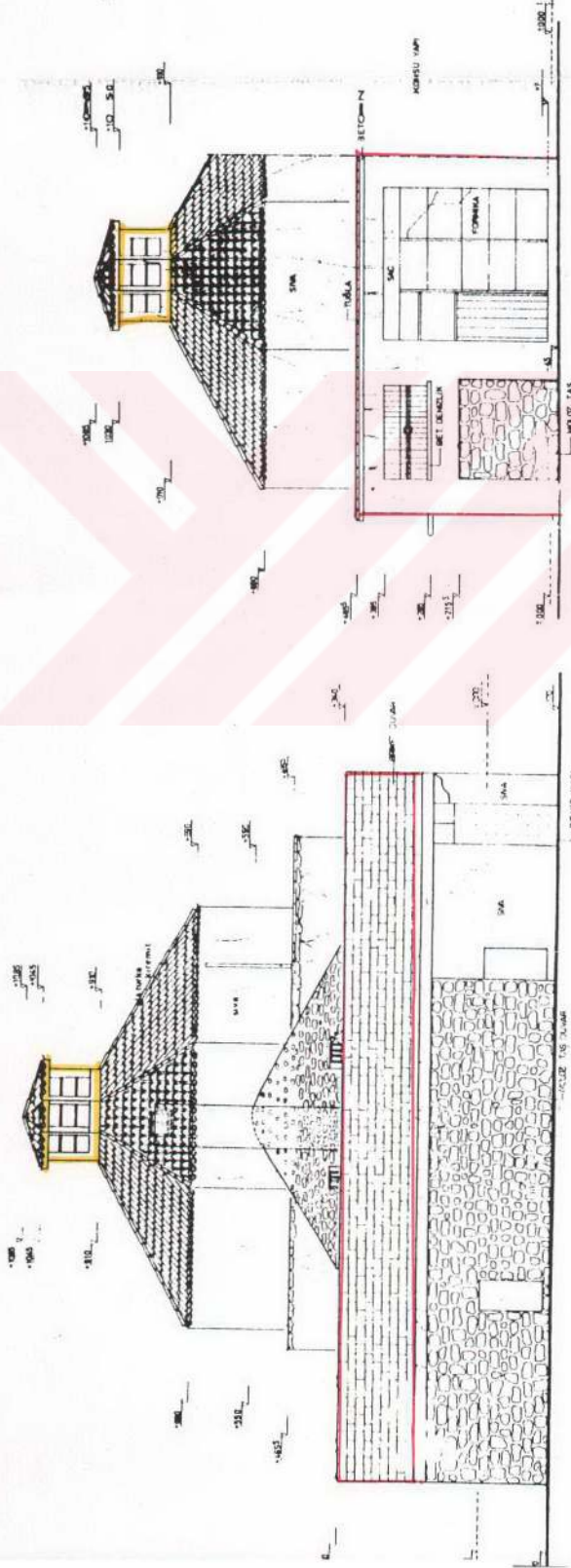
DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAGTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☒ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☐ RESTORASYON

■ Eklemeler
■ Değişmeler
■ Yenilemeler

Pafta adı: Güney ve Batı Görünüşü
Pafta no : 6

Şekil 6.27. Dönem ekleri güney cephesi çizimi

Şekil 6.28. Dönem ekleri batı cephesi çizimi

RESTORASYON

7.1. Yapının Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi

7.1.1. Mimari Özellikler

Hamam çevre ölçeğinde değerlendirildiğinde; kentsel sit alanı içerisinde ancak son dönemlerdeki bilinçsiz yapılaşma ile gelişen yeni yapıların arasında sıkışmış olsa da yakınında pek çok tescilli ev ve cami bulunmaktadır (Şekil 7.4). Taban alanı 600 m² olan ve tek katlı bir yapıdır (Şekil 7.2).

Yapım tarihi 1520-1540'a dayanan hamam, geleneksel Anadolu Türk Hamamları çerçevesinde değerlendirildiğinde ile fonksiyon şeması bakımından aynı özellikleri taşımasına rağmen hamamı, Anadolu ve Diyarbakır Hamam'ları içinde soğukluktaki eyvan mekanı ve sıcaklıktaki onikigen plan şeması yapıyı incelenen hamamlar arasında farklı kılar. Anadolu Hamamları içerisinde plan şeması bakımından tek örnek olması Çardaklı Hamamı'nın bütün özelliklerini sergileyecek şekilde gelecek kuşaklara aktarılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, restorasyon politikası olacak "Bütünleme Tekniği"nin uygulanması yapının değişen değersiz kısımlarının restitüsyon bilgileri paralelinde tamamlanması, temizlenmesi ve yapının özgün işlevi ile yaşatılması uygun görülmüştür.

Binanın bugünkü durumu değerlendirildiğinde; malzeme bozulmaları mimari elemanların bir kısmının değiştirilmesi, bir kısmının da yerinden kaldırılması, geçirdiği tamiratlar ve bakımsızlık sebebiyle bir takım bozulmalar hariç özgün halini koruduğu görülmektedir. Hamama yapılan müdahaleler ve malzeme bozulmaları görülmekle beraber, eski fotoğraflar da bazı özgün hallerinin durumlarını kesin olarak tespitini sağlamıştır.

Hamam, giriş bölümü "O1" dışında plan ve cephe özelliklerini koruyarak

günümüze kadar gelmiştir.

Diyarbakır'da günümüze ulaşan hamamlar arasında Çardaklı Hamamı az da olsa süslemenin yer aldığı bir yapıdır.

7.1.2. Yapısal durum

7.1.2.1. Bozulma nedenleri

Bozulma nedenleri genel olarak üç ana gruba ayrılır: Bunlar fiziksel nedenlerden oluşan bozulmalar, kimyasal nedenlerden oluşan bozulmalar ve insanlar tarafından yapılan bozulmalardır.

Fiziksel nedenlere bağlı olarak oluşan bozulmalar; Bina çatısındaki yağmur boruları, oluklar ve ışıklık camlarının kırılmasından dolayı yağmur suyunun serbest bir şekilde zemine düşmesi yapının çatıdan ve zeminden su almasına neden olmuştur. Zemine yakın bölgelerde nemin yükselmesiyle beraber taş duvarlar üzerine kaplanmış sıvada kısmi dökülmeler oluşmuştur. Ayrıca hamam içindeki sıvanın kirlenmesine de neden olmuştur.

Cephelerde dış hava koşullarına ve özellikle yağmur sularına açık olmasından dolayı silme ve moloz taş kaplamada kararmalar ve bozulmalar meydana gelmiştir.

Kimyasal nedenlere bağlı olarak oluşan bozulmalar; yapının iç duvarlarında kullanılan özgün sıva zaman içinde bozulmalara uğrayarak özelliğini kaybetmiştir. Özellikle üst örtüdeki aydınlatma ışıklıklardan çatıdaki aydınlatmada içeriye giren yağmur suyundan dolayı sıvada kirlenme, dökülme ve sıva altında mantarların oluşmasına neden olmuştur.

İnsanlar tarafından yapılan bozulmalar; yapılan bilinçsiz onarımlar sonucu yapının özgünlüğüne aykırı ekler ve deformasyonlar meydana gelmiştir.

Göbek taşı, seki ve havuz gibi mimari elemanlarla yapıya uygun olmayan kapı ve pencere doğraması ve gereksiz mermer kaplamalar ve girişte oluşturulan yeni mekanlar, beton ve mermer döşeme kaplamaları, kareye dönüştürülen dairesel ışıklıklar insanlar tarafından yapılan bozulmalara örnektir.

7.1.3. Yapısal Faktörler

Yapının taşıyıcı sistem ile ilgili bir sorunu yoktur. Ancak iç duvarların bazı yerlerindeki moloz ve kaba yonu taşlar ve sıvalarda dökülmeler görülmektedir. Binadaki demir doğramalar (kapı, pencere doğraması ve parmaklık) paslanmış ve çürümeye yüz tutmuştur. Ayrıca yapının ahşap doğramaları tümüyle yok olmuştur.

7.1.4. Çevresel faktörler

Çardaklı Hamamı'nın bulunduğu çevre geleneksel mimarinin izlerini taşımakla beraber, bu özelliğini giderek kaybedecek bir durumdadır. Çevrede inşa edilen bir çok yeni konut yapısına rağmen tescilli eski yapı örnekleri de vardır. Daha birkaç yıl öncesine kadar bu yeni yapıların da geleneksel yapı türünde olduğu düşünüldüğünde değişimin koruma bilinci olmadığından dolayı ne kadar hızlı olduğu görülür. Ancak kentsel sit alanı içerisinde bulunan hamam ve diğer yapıların korunması (1975) Amsterdam Tüzüğü Deklerasyonu ve Granada Sözleşmesinde de (1985) belirtildiği gibi bütüncül korunması, aksi taktirde yok olacağıdır. Bu sözleşmelere göre "Avrupa mimari mirasının sadece önemli anıtları değil, kasaba ve köylerdeki karakteristik, doğal ve insan yapısı oluşumları gösteren daha az önemdeki yerleşme gruplarını da içerdiği, ayrıca otoritelerin ekonomik zorlamaları ve araç trafiğine yenik düştüğü kent planlamaları, yanlış restorasyonlar ve bütün hataların üzerinde arazi ve güç spekülasyonları ile mimari mirasın tehlikede olduğu, bu tehlikeleri ise "Bütüncül koruma"nın yok edilebileceği ortaya konmuştur (Urak, 1996). Bu bağlamda işlevlendirmede, çevreden gelen

gereksinimlerle yapının verilerinin çakıştırılarak korunmasının bir uyum için de özölmesi gerekir.

Hamam, . Anadolu hamam tipolojisinde eşine ender rastlanan plan şeması ile, mimarlık ve sanat tarihi içinde değerli bir örnektir.

Hamama farklı bir dönemde eklenen arka bahçesi hamamla bir bütünlük teşkil edecek biçimde kullanılmalıdır.

Çardaklı Hamamı'nın Diyarbakır'da terk edilmiş diğer hamamların aksine sahibince korunmaya ve onarılmaya çalışılması bilinçlice bir davranış olmasına rağmen, yapılan onarım aynı bilinçlilikte değildir. Bu nedenle ardaklı Hamamı için yaptığımız fiziksel, işlevsel ve sosyal durumlarını gösteren restorasyon çalışması ile gerek sahibine yardımcı olmak gerekse örnek bir restorasyon ile halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesi ve dolayısı ile de evre binaların korunmasına katkıda bulunulacağı umulmaktadır.

7.1.5. Sosyal faktörler

Restorasyon yapılırken korumada süreklilik sağlayacak, toplumsal hizmet vererek yaşatılacak ilkeler hedef olmalıdır. Ülkemizde kültürel varlıkların korunmasına yönelik maalesef yeterince ödenek ayrılmamaktadır. Tarihi ve kültürel zenginliği ile medeniyetin beşiğı olan ülkemizde gerekli finansman kaynağının olmaması, kültürel değerlerimizi yok olmaktan kurtaramamakta ve bunların araştırılması, korunması, yaşatılması çoğı kez mümkün olamamaktadır. Diyarbakır'da kapsamlı bir koruma ve rehabilitasyon yapılması zorunludur. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 1981 yılında yaptırdığı Kültürel Varlıkların Envanterleri'nin yeniden irdelenmesi; anıtsal ve çevresel bazda öneriler sunulması; il merkezindeki han, hamam, arşı, konut gibi yapıların müdahale biçimlerinin belirlenmesi ve yerel ve idari yönetimlerin harekete geçirilmesi gerekir. Bu anlamda özelde

yapı için genelde çevresi için yapılacak bir çalışmaya Çardaklı Hamamı mimari ve tarihi özelliği bakımından son derece uygundur.

7.1.6. Yasal kabuller

Tarihi anıtların ve yerleşmelerin korunması ve onarımı için Uluslararası Venedik Tüzüğü 25-31 Mayıs 1964 yılında kabul edilmiştir. Venedik Tüzüğü kararları, 5805 sayılı özel kanun ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Erder 1975).

2863 sayılı T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 21.07.1983 tarihinde kabul edilmiştir. 22.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmasıyla yürürlüğe girmiştir (T.K.I.U.M, 1990).

1975 Amsterdam Tüzüğü ve deklarasyonu 1976 Nairobi Kararları ve 3 Ekim 1985 tarihinde Grana'da da imzalanmış olan "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" 13.04.1989 tarih ve 3534 sayılı kanun ile kabul edilmiştir (T.K.I.U.M, 1990).

Çardaklı Hamamı'nın Restorasyon kararları yukarıda verilen yasal kabuller doğrultusunda bu kanun ve tüzüklere uygun ilkelerle verilmiştir.

7.2. Restorasyon Yaklaşımı

Restorasyon yapı ve onun çevresi ölçeğinde değerlendirilmelidir(Nairobi kararları 1976) .

Çevre : Bir anıtın korunmasında çevre önemli yer tutar. Eğer geleneksel ortam varsa olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye yada değiştirmeye izin verilmemelidir (Venedik Tüzüğü 1975, Erder, 1975). Mimari ve tarihi niteliklerden dolayı

önemli özelliklere sahip olan tek yapı çevre ile bir bütünlük arz eder. Hamamın çevresinde yer alan tarihsel nitelikli yapılarla, bahçesinin bir arada planlanması önemlidir. Yapı, yakın çevresi olarak bahçeden ayrı düşünülmediğinden; bahçenin de yeniden düzenlenip, kullanılabilir hale getirilmesi gerekir. Bahçede bulunan kuyunun işlevlendirilip, sokağa bakan bahçe duvarının kotu düşürülmeli ve doldurulan pencereler demir korkulukla kapatılmalıdır. Böylece yüksek duvarın arkasına saklanan hamam duvarları ve bahçesi sokaktan görülebilir.

Yapı : Çardaklı Hamamı Restorasyon Projesi'nin genel yaklaşımı korumaya ve yaşatmaya yönelik olmalıdır. Yapı statik olarak sağlam olup eski işlevini devam ettirecek niteliktedir. Bu anlamda yapıya verilecek yeni işlev de binanın yapım tekniğine uygun ve çevreye de hizmet verecek olan eski işlevidir.

Yapısal bozulmalardan binaya en fazla zararı olanların bir an önce giderilmesi gerekmektedir. Çatıda izolasyonun yapılıp ıslıklıkların camlarının takılması, dış duvarların çürüyen, düşen taş ve silmelerinin bir an önce yerine konulması, devam eden onarıma müdahale edilip yapının özgün kimliğinden uzaklaştırılması engellenmelidir.

Yapının özgün plan şeması değiştirilmemeli, özgün cephe elemanları olduğu gibi bırakılmalıdır. Özgün durumuna aykırı olan değersiz cephe eklemeleri temizlenmelidir. Gereksinim çerçevesinde eklenecek yapı ve mimari elemanlar günümüz damgasını taşıyacak fakat bütün ile uyumlu olmalıdır. Bütünlenecek elemanlarda da aynı ilkeler söz konusu olmalıdır.

Projenin Amacı : Tarihsel ve kültürel bir varlığımız olan Çardaklı Hamamı'nın; mimari karakteristiklerinin korunarak, talihsiz benzerleri gibi olası bir unutulma ve yok olma tehlikesine karşı bir belge olarak da gelecek nesillere aktarılmasıdır. Ayrıca bu anlamda varolan bir yapı potansiyelinin çevrenin gereksinimleri doğrultusunda değerlendirilmesidir

Finansal Model : Amsterdam Bildirgesine (1975) göre "Mimarlık veya Tarih açısından önem taşıyan sit ve yapıların restorasyon, uygulama ve bakım masraflarının karşılanmasına katkıda bulunmak için yerel yönetimlere ve mülk sahiplerine parasal yardım sağlanmalı, bundan başka mal sahipleri için (Akçalı kolaylıklar) vergi indirimleri öngörülmelidir (Amsterdam Tüzüğü 1975).

Kültür Bakanlığı'nın kültürel varlıkların korunmasında ayırdığı fondan yararlanarak mal sahibine 1993 yılında yaptığı onarım kredisi kesilince onarım yarım kalmıştır. Aynı bakanlığın temin edeceği finansal destekle onarımın sonuçlanması Amsterdam Tüzüğü ilkeleri ile paralellik sağlayacaktır.

Koruma çalışmaları : Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nda korumanın sürekliliğini sağlamak için yapıya zararlı olan etkenlerin tespit edilip korumaya yönelik tedbirlerin alınması gerekir. Bunun için malzeme bozulmalarına karşı bozulmaları önleyici koruyucu uygulamalar tespit edilmelidir. Dolayısıyla: a) Bina çevresinde alınacak önlemler: Malzemelerin bozulması ve deformasyonunu önlemek üzere drenaj sisteminin yapılması b) Nemin önlenmesi için yalıtımı sağlayıcı ve koruyucu çalışmalar : Yapıda nemin etkisiyle zarar görmüş yerlerin uygun malzeme ile özgün görünümünde bütünlenmesi ve sonraki bozulmaları önleyici koruma yapılması. Zeminden gelen nemin ve ıslak sıcak mekanlarda suyun ve ısıнын yapıya zarar vermesini önleyecek yalıtım malzemesi vb çözümlerin uygulanması. c) Yağmurun olumsuz etkilerine karşı koruma çalışmaları: Çatı, oluk ve yağmur borularının eklenip, silme ve aradaki olukların özgüne uygun şekilde bütünlenmesi.

Restitüsyon çalışmalarından yararlanarak formu, boyutu belli olan yerlerin uygun malzeme ile tamamlanması gerekir. Formu ve boyutu ile yapıya uygun elemanlar olmayan girişin ve güneyindeki dükkan eklemelerinin yeni olduğu karşılaştırmalı çalışmadan ve kullanılan malzemeden de anlaşılmaktadır. Yapının plan şemasına, cephe düzenine ve yapım tekniğine

aykırı olan bu eklemeler temizlenecek ve hamamın girişi "Ka1" kapısından sağlanacaktır.

Kapı, pencere, korkuluk, oturma sekileri, tavan ve döşeme özgün durumuna uygun bir şekilde yenilenecektir. Yıkanma sekileri özgün yöre malzemesi olan bazalt taşından yapılacak ve yerlerinden kaldırılan kumalar tekrar yerine konacak, eksik olanlar aynı malzeme ancak farklı detayla yapılacaktır. Yıkanma kabini olan eyvanların önündeki setler kaldırılıp önleri özgün haldeki gibi açılacaktır. Kare planlı olan göbek taşı dairesel olan özgün haline kavuşturulacaktır. Soğukluktaki mermer havuzun kaplamaları kaldırılacak yerine ince yonu taş kaplama yapılacaktır. Döşemede bazalt taşı kullanılacaktır. Binada daha önce de belirtildiği gibi mimari elemanlar, malzeme bozulmaları dışında çok fazla bozulmamıştır. Bu durum yapının özgün haliyle gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için önemli bir kazançtır.

7.3. İşlevlendirme

Tarihi yapıların restorasyonundan amaçlanan eserin özgünlüğünü kaybetmeden sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde ulaştırılmasıdır. Bu ise, yapılara işlev vererek yaşatmakla kolaylaştırılabilir. Restorasyon için verilecek işlev özgün işlevi olabileceği gibi, günün koşullarına uygun yeni bir işlev de olabilir. Ancak binaya verilecek yeni işlev, binanın mimari ve tarihi kimliğine aykırı olmamalı, binaya yeni bir yük getirmemeli ve deformasyona neden olmamalıdır. Restorasyonu yapılacak yapı çevre bazında değerlendirildikçe ve ihtiyaca cevap verilebildiği oranda amacına ulaşır.

Diyarbakır Çardaklı Hamamı için verilecek işlevin yapının kendi kimliği ile ayakta kalmasını en uygun bir şekilde sağlayacak ve hamam olarak devamlılığını sağlaması özgün olan hamam işlevinin yeniden canlandırılması çevre gereksinimi ile bağdaştığında yapının yaşatılması bakımından büyük bir olanaktır. Giderek yok olan hamam kültürünün elbette ki iki yüz, üç yüz yıl öncesi kadar canlı olabileceği düşünülemez. Ancak bütün bölümleri ile ayakta

olan ve kentsel sit alanı içerisinde olan bu yapının aynı fonksiyonla devamı ve yüzyılların tarihi kokusunu hissetmek isteyenlere hizmet vermesi ona verilecek en güzel değerdir. Restorasyondan sonra evlerde yıkanma alışkanlığının tamamen bırakılacağı ve hamama yöneleceği hayaldir. Ancak böylesi bir mekanda ruh ve fiziksel durumun bulunduğu huzuru fark ettikten sonra insanlar ara sıra burayı tercih edecektir. Çevresinin iyileştirilmesi ile beraber bölgede çalışan tarihi bir hamam olarak yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekeceği de kesindir. Ayrıca sahibinin kullanım amacına yönelik yaptığı çaba da desteklenmiş olacaktır ki burada sahibi tarafından korunmuş olması da en iyi çözüm ve işletmeyi getirecektir. Yapı hamam olarak işletilmesi durumunda belli bir gelir elde edecek ve yapının yaşamını sürdürebilmesi için ekmek teknesine gözü gibi bakacaktır.

Diyarbakır'da fiziksel, sosyal koşullara uygun yapılacak bu hamam diğerlerine de örnek olacaktır. Dörtüzyüzlük bu eserin korunması ise öncü bir restorasyon uygulaması ile toplumun koruma bilincini geliştirecektir.

Restorasyon uzun bir süreçtir. İleriye yönelik olan bu çalışmada korunacak eserin belli dönemlerde bakım onarıma ihtiyacı olacaktır. Bu da finansal kaynakları gerektirir. Ayrıca yerel yönetimlerin işletme vergisini almamalıdır. Bu gibi koruma örneklerinin artması için cazip geleceği gibi Uluslararası anlaşmalara uygun bir uygulama da Türkiye'de gerçekleştirilmiş olacaktır.

7.4. Yapının Programı

Yapıda iç hacimlerin toplam alanı 377,6 m² olup şöyle programlanmaktadır.

GİRİŞ(TAŞLIK 01): Alanı 9,75 m² dir. Bugünkü giriş mekanıdır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi sonradan eklenmiştir. Bu bölüm tamamen temizlenip özgün olan "Ka1" kapısından hamama giriş verilecektir.

KORİDOR (02): Alanı 4,00 m² dir. Hamamın girişi olarak özgün yapısına

uygun olarak işlevlendirilecektir. Kuzey duvarına asılacak panoda hamamın plan şeması, tarihçesi ve hemen yanında yıkanma malzemelerin (hamam taşı, lif, sabun ve hamam çantası gibi) satılacağı bir raf ve bunun altında hamam ücretini alacak kişi için bir sandalye ve masa düzenlenecektir.

SOĞUKLUK (03): Alanı 71,82 m² 'dir. Hamamın soyunma bölümüdür. Yeni kullanımda da aynı işlev verilecektir.

NİŞ (04): Alanı 3,84 m² dir. Özel soyunma, giyinme ve dinlenme kabinidir. Yeni kullanımda da aynı işlev verilecektir.

NİŞ (06) (Havlu Kurutma): Alanı 3,92 m² dir. Hamamda yıkananların havlularının kurutulması için bu mekan kullanılacaktır. Kurutmada iki adet 0,60 m x 0,60 m boyutlarında çamaşır yıkama ve kurutma makinası kullanılacaktır. Havalandırma nişin DV3 duvarında doğu cephesine açılacak şekilde 0,25 m çapındaki iç ve dış tarafında aspiratör bulunan pencere ile sağlanacaktır.

NİŞ (07) (Çay Ocağı): Alanı 3,92 m² dir. Yeni kullanımda hamama gelenlere hizmet verecek bir çay ocağı olarak düzenlenecektir.

EYVAN (05, 08, 11, 15): Alanları sırası ile 6,25 m², 6,38 m², 6,30 m², 6,35 m² 'dir. Niş(04) gibi ancak daha geniş iki katlı soyunma, giyinme, dinlenme kabinleridir. Yeni kullanımda aynı işlevlerini sürdüreceklerdir. Eyvanlardaki sekiler üzerine yöresel malzemeler konularak (kilim, minder) düzenlenecektir.

ILIKLIK(09,11): Alanları sırası ile 23,62 m², 22,82 m² 'dir. Hamamın dinlenme bölümüdür. Yeni kullanımda da özgün işlevi ile kullanılacaktır.

HELA(10): Alanı 5,60 m² dir. Yeni kullanımda da özgün işlevi ile kullanılacaktır.

SICAKLIK SOFASI (13): Alanı $40,69 \text{ m}^2$ dir. Yıkanma mekanlarının açıldığı, Ortasında göbek taşı bulunan bölümdür. Yeni kullanımda da aynı işlevi muhafaza edilecektir.

Yıkanma mekanlarının girişinin üst kısmında kubbeye geçişi sağlayan sıva ve badanalarla yüzey kalınlaşması oluşmuş mukarnaslar titizlikle raspalanıp ortaya çıkarılacaktır.

YIKANMA KABİNLERİ: “b” tipi eyvan ve halvetler olup hamamda yıkanma işleminin gerçekleştiği bölümlerdir. Yeni kullanımda da aynı işlevde kullanılacaktır.

EYVAN(12, 15, 17, 19, 21, 23): Alanları sırası ile; $5,17 \text{ m}^2$, $5,28 \text{ m}^2$, $5,14 \text{ m}^2$, $5,28 \text{ m}^2$, $5,16 \text{ m}^2$, $5,29 \text{ m}^2$ dir.

HALVET(14, 16, 18, 20, 22, 24): Alanları sırası ile; $4,88 \text{ m}^2$, $4,90 \text{ m}^2$, $4,90 \text{ m}^2$, $4,91 \text{ m}^2$, $4,89 \text{ m}^2$, $4,93 \text{ m}^2$ 'dir.

SU DEPOSU (25) : Alanı $32,70 \text{ m}^2$ 'dir. Hamamın suyunu sağlayan sıcak ve soğuk su depoları burada mevcuttur. Yeni kullanımda da aynı işlevle kullanılacaktır.

KÜLHAN (26) : Alanı $48,88 \text{ m}^2$ 'dir. Hamamın kazanının bulunduğu yerdir. Yeni kullanımda da aynı işlevle kullanılacaktır.

1. **ELEKTRİK TESİSATI :** Bina doğal ışıklanma ile muazzam bir şekilde aydınlanmaktadır. Ancak günümüzde en büyük gereksinimlerden olan elektrik tesisatının bulunmamasından dolayı yeni bir elektrik tesisat projesinin yapılması gerekmektedir. Döşeme yapılmadan önce çekilecek olan elektrik telleri yüzeyde soğuklukta niş ve eyvanda ayaklı lambalar ile ılık ve sıcaklık bölümlerinde ise nişlerin içine konacak ampul lambalarla sağlanacaktır. Isı ve nemin fazla olduğu bölümlerde yangın tehlikesine karşı koruma önlemlerinin alınması gerekmektedir. Elektrik dağıtım tablosu giriş bölümüne

yerleştirilecektir. Paratoner telefon vb. tesisatlar da eklenecektir.

2. ISITMA TESİSATI : Su ve ısıtma yapının işlevinden dolayı özgün haliyle doğal olarak bulunmaktadır. Burada eski tesisat kanalları günümüz teknoloji ve malzemesi kullanılarak hayata geçirilecektir. Bina kullanım amacı gereği bu işi yapım esnasında çözmüştür. Aynı sistem yeni işlevlendirmede de korunacaktır.

3. SIHHİ TESİSAT:N06 ve N07 nişi içerisinde düşünülen havlu kurutma ve çay ocağı ile hamamda bulunan helalar için bağlantı yapılacaktır. Hamamdaki bütün kirli sular sofa kenarlarındaki oluklar vasıtasıyla helalara, oradan da şehir kanalizasyonuna bağlanmıştır. Yeni yapılacak projede de bu yöntemle çözüm getirilecektir.

7.5. Mekanlar ve İşlevler

Yapıda özgün olmayan giriş mekanının dışında diğer mekanların işlevleri aynen korumakla beraber; (06) nişi havlu kurutma odası; (07) nişi de çay ocağı olarak düzenlenecektir. Havlu kurutma odası ve çay ocağında sökülebilir (demontabl) yapı elemanları kullanılacaktır.

Bahçe: Çardakları, ortasındaki havuzu ile tarihi bir mekan ile iç içe bulunacak bir park şeklinde düzenlenecek, burada bulunan depo fazla eşyaların konulmasında kullanılacaktır.

7.6. Fiziksel Koruma

Yağmur suyunun zararlarına karşı alınması gerekli önlemler; yağmur suyunun binaya zarar vermemesi için kubbedeki aydınlatma (ışıklık, pencere) elemanlarının camlarının takılması ve çatıda toplanan suyun tahliyesi için oluk, iniş boruları yapılarak drenaj sistemine bağlanacaktır.

Neme karşı alınan gerekli önlemler; zeminden gelecek neme karşı suyun yapı çevresinden uzaklaştırılmasını sağlayacak drenaj sisteminin oluşturulması ve zemin ile temasta bulunan duvarların yalıtımının yapılması gereklidir.

Yapının iç ve dış duvarlarında nemden dolayı oluşan bozulmalar uygun malzeme ile değiştirilmelidir. İç duvardaki sıvanın su ile temasının kesilmesi gerekir. Sıva için su geçirmeyen katıkları sıva kullanılmalıdır. Sağlamlaştırmaya yönelik kullanılacak olan malzemelerin özgün malzeme ile uyumlu olması gerekir. Laboratuvar koşullarında deney yapılması suretiyle bu çalışma sonuçlanır. Ülkemizde O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesine ait restorasyon laboratuvarı ve T.C. Kültür Bakanlığına ait İstanbul Konservasyon ve Restorasyon Merkezi'nde yapıyı sağlamlaştıracak, yenileyecek ve bütünleyecek uyumlu malzemenin tespiti için yapıdan alınan örnek malzemeler üzerinde yapılacak analizlerle uygulamada kullanılacak uygun malzemenin bulunması sağlanacaktır.

7.7. Bütünleme (Entegrasyon)

1) İzi olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden tespit edilenler; restorasyon sırasında yapı elemanlarının teknik kısımları özgün form ve malzeme ile günümüz izlerini taşıyan detaylar ile bütünlenmelidir.

Yapıda bu tür onarım yapılacak yerler; dış cephelerdeki eksik bozulmuş ve kırılmış olan kesme taşlar, derz boşlukları, iç duvarlardaki duvar taşları (ılıkılık, sıcaklık), sıvalar, iç ve dış merdivenlerdir. Önceki onarımda yapılan çimento harçlı sıva sökülerek deney çalışmaları sonucunda su izolasyonunu sağlayacak sıva malzemesi belirlenecek ve üzerine yağlı boya yapılacaktır.

İç ve dış merdivenlerde taş malzemenin aşınması sonucu beton kaplama yapılmıştır. Bu merdivenler ince yonu bazalt taşı ile kaplanacaktır. Kırılan ışıklıkların camları fil gözü (bombeli fanus) biçiminde olacak şekilde ve

günümüz malzemesiyle bütünlenecektir.

Soğukluk kubbesinin Alaturka kiremitle kaplı olan çatısı günümüzdeki durumu ile korunacak. Kırılan, bozulan kiremitler yapıdaki diğer örneklerine göre tamamlanacaktır.

Bugün kareye yakın bir formda olan ancak özgün halde dairesel olduğu yapıda bulunan diğer örneklerden tespit edilen ışıklıklar, özgün haline göre bütünlenecektir. Ufaltılmış taş ve taş tozlarından yapılacak birleşme harcı dönem farkı olacaktır.

Yerlerinden çıkarılan ancak bahçede istiflenen kurnalar yerlerine konulup, eksik olanlar benzer ama ayırt edilecek şekilde bütünlenecektir.

2) Yeri ve izi belli olan, boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan tespit edilenler; bu durumdaki elemanlar özgün malzeme ve formda yapılacaktır. Ancak günümüz izlerini taşıyan çok sade detaylarla tamamlanacaktır.

Külhanda ateş yakılan yer ve bacanın önüne doldurulan topraktan dolayı sadece yeri görünmekte, yaklaşık boyut ve malzemesi eski fotoğraflardan tespit edilmektedir. Ateşliğin kapanmasına neden olan malzemeler temizlenip ateşlik ortaya çıkarılacaktır. Kırılan baca taş ve sıvası ısıya dayanıklı özgün malzemeye yakın malzeme ile tamamlanacak, ancak sade detaylar kullanılacaktır.

3) İzi olmayan, varlığı ve yeri eski fotoğraflardan tespit edilenler; Bu tespitler, yapı ile ilgili araştırma sırasında elde edilen, 1993 yılına ait onarım fotoğraflarını kapsamaktadır. Bu tip bilgilerde, güvenilirlik derecesi yapıda yeri ve malzemesi bilinenlerin oranı yüksek ancak boyutu bilinenlere göre azdır. Bu durumda bilgilerin güvenilirliğine göre yapı elemanlarına yaklaşılabilecek, güvenilirlik derecesi yüksek olanların tamamlanmasında

özgünlük derecesine yakınlık sağlanacaktır. Yapılacak bütümlenmede, uyum sağlanacak ancak dönem farkı gözetilecektir.

1993 yılında onarım esnasında çekilen fotoğraftan; yapıda sıcaklıkta bulunan göbektaşı ve döşeme altındaki cehenemlik varlığı, yeri, malzemesi ve formu ile güvenilir bilgi vermektedir. Göbektaşının dairesel formda, cehenemlikteki ayaklarında aynı formda ve taş malzemedен olduğu görülmektedir. Göbektaşı özgün form ve malzeme ile tamamlanacaktır. Cehenemlik ise temizlenip, taş ayaklardan kırılanlar günümüz izlerini taşıyacak biçimde bütünlenecektir.

4) Yeri, izi, boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan bilinenler; bu bölüme giren yapı elemanları özgün malzeme ve form özelliklerine bağlı kalınarak tamamlanmıştır. Ancak günümüz özelliklerini yansıtan detaylar uygulanmıştır.

Yapıda bulunmayan kapı doğramaları özgün malzemeye benzer malzeme ile ancak tam emprenye edilmiş ahşap malzeme üzerine dolgu verniğinden sonra parlak vernik sürülerek koruma sağlanacak. Kapı kolu, menteşesi günümüz izlerini taşıyacaktır. Pencere demir doğramaları ise antipas sürüldükten sonra boyanacaktır.

Bugün mermer olan oturuma ve yıkanma sekilerinin mermer malzemeleri temizlenecek, yöresel taş malzeme ile tamamlanacaktır. Taşlar, üzerine cila sürülerek oluşturulacak fark ile günümüz izlerini taşıyacaktır.

5) Yapıda herhangi bir izi bulunmayan, formu, boyutu, malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan elde edilenler; Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nda bu durumda olan yapı elemanları giriş kapısı ve taş döşemedir.

Varlığı günümüze ulaşamayan giriş kapısı özgün malzeme ve malzeme ile yöresel özellikler taşıyacaktır. Doğramadaki ahşap malzeme iç kapılarda

Çevresel ölçekte bahçe düzenlemesi için; yapının bahçesine sadece hamam içerisinden doğu yönündeki kapıdan çıkılacaktır. Kuzeydeki asıl bahçe kapısı ise aralarda demir dökmeleri, tokmağı arkasında çengeli ahşap olarak tasarlanacak ancak zorunlu hallerde kullanılacaktır. Doldurulan pencereler boşaltılıp, demir parmaklıkla içerisi görünecek biçimde yapılacaktır.

Yürüme yolları 0.30x0.30 m'lik bazalt taştan yapılacaktır. Bahçedeki kuyu işlevlendirilip bitkilerin sulanması için kullanılacaktır. Yöresel formda, yeni malzeme ile veya temin edilirse eski bir tulumba, üzeri kapatılan kuyunun üstüne konacaktır.

Bahçede oturma ve dinlenme birimleri ahşap pergolelerle oluşacak, oturma gruplarında plastik sandalye ve yöresel ahşap ayaklı üstü kalın lastikle örtülü kürsüler tercih edilecektir. Halihazırda bulunan ağaçlar korunacak yeni, bodur ağaçlar ve güller dikilecektir.

Çizelge.7-1. Restorasyon Tablosu.1

Bilgi Kaynakları	A1: Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesin olarak bilinenler	B1: İzi olan, yeri boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden tespit edilenler
Genel Yaklaşım	Yapıya ait olduğu tespit edilen düşmüş, kırılmış taşlar ve derz malzemesinin bozulup dökülmesiyle oynamış taşlar ile çatı kiremitleri özgün yerlerine konulacak	Onarım ve tamamlamalarda özgün malzemenin aynından ancak günümüz izlerini taşıyan detaylar kullanılacaktır.
Cephedeki Moloz-Kesme Taşlar	Yerinden oynamış , düşmüş taşlar da çürütme yapılarak yerlerinden çıkarılacak, uygun halde tekrar yerine konulacak.	Özgün malzemenin aynından kullanılacak, eski ve yeni malzeme arasındaki renk farklılığı aynı malzeme arasında farılaşmaya neden olacak
Cephedeki Derzler	Beton harcı ile yapılan derzler temizlenecek, yöresel derz malzemesi olan cıs kullanılarak takviye edilecektir.	Özgün cıs malzemenin aynı rengi koyulaştırılarak aynen kullanılacak
Sıva		Taş malzemeye zarar vermeyen sıva harcı tespit edilecek üzerine yağlı boya yapılacaktır.
İç merdiven	Kırılmış, bozulmuş basamaklar özgün malzemenin aynı ile tamamlanacak	Özgün malzemenin aynı ile kırılan, dökülen merdiven basamakları tamamlanacak, doku farkı ile detay oluşturulacaktır.
Dış Merdiven		Basamaklara ince yonu bazalt taşı ile kaplama yapılacaktır. Taşın inceliği dönem farklılığını sağlayacaktır.
Çatı		Soğukluk kubbesinin Alaturka Kiremitle kaplı çatısı günümüzdeki durumu ile korunacak, kırılan kiremitler tamamlanacaktır
Işıklık		Günümüzde kareye yakın bir formda ancak özgün halde dairesel olduğu yapıda bulunan diğer örneklerden tespit edilen ışıklıklar özgün haline göre bütünlenecek. Birleşme harcı ufaltılmış taş ve tozları ile hazırlanacaktır. Işıklıklara takılacak camlar günümüz izlerini taşıyacaktır.
Kurna		Yerlerinden çıkarılan ancak bahçede istiflenen kurnalar yerlerine konup eksik olan kurnalar benzer ama ayırt edilebilecek şekilde özgün ile yakın formlarda tamamlanacaktır

Çizelge 7.2. Restorasyon Tablosu 2

Bilgi Kaynakları	B2 Yeri ve izi belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan tespit edilenler	B3 izi olmayan varlığı ve yeri ve eski fotoğraflardan tespit edilenler.
Genel Yaklaşım	Özgün malzemenin aynı ve benzeri malzeme kullanılarak benzer biçimde yapılacak . günümüz izleri taşıyan sade detaylarla tamamlama yapılacak	Özgün yapılarına uygun form ve malzeme ile, ancak günümüz izlerini taşıyacak detaylarla bütünlendirilecek
Ateşlik ve baca	Toprak ile doldurulan ve külhanda bulunan ateşlik önü açılacak. Kırılan taşlar tamamlanacak, yok olanlar ise aynı malzeme ile daha ince tutularak uygulanacak.	
Göbek Taşı		Özgün halde dairesel ve taş üzeri harçla sıvanmış olan göbekte taşı günümüzde kare ve betondandır. Özgün form ve malzeme ile yapılacak.
Cehenemlik		Sıcaklık zemininin altında yer alan cehenemlikte dairesel taş ayaklar belirli aralıklarla yer alır. Burası temizlenip özgün malzeme ile tamamlanacak.

Çizelge 7.3. Restorasyon Tablosu 3

Bilgi Kaynakları	C1 Yeri, izi ve boyutu belli olan, malzemesi karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler.	C2 Yeri izi boyutu ve malzemesi ile binada her hangi bir izi bulunmayan, karşılaştırmalı çalışmadan elde edilen bilgiler
Genel Yaklaşım	Yapı elemanları özgün malzeme ve form özelliklerine bağlı kalınarak tamamlama yapılacak, ancak günümüz izlerini taşıyacaktır.	Yapıda kullanılan özgün malzemeye özdeş malzeme, boyut ve biçimde tamamlama yapılacak ve günümüz izlerini taşıyacaktır.
İç Kapıları	Özgün malzemeyle aynı form ve malzemede ahşap üzerine vernik sürüldükten sonra kapı kol ve menteşesi yeni malzeme ile tamamlanacak	
Giriş Kapısı		Özgün malzeme benzeri yöresel özellik ve formda ahşap üzerine vernik, top demir çiviler ile tokmağı kimyasal madde ile antipaslanıp yağlı boya ile boyanıp parlaklık verilecektir. Kapı menteşe ve anahtar günümüz malzemesi ile bütünleşecektir.
Taş döşeme		Döşeme kaplaması beton harc üzerindeki şap kaldırılarak ince yonu, 012 m kalınlığında taş döşeme yapılacak. Döşemenin kalınlığından dönem farkı oluşturulacak
Yıkanma Sekileri	Bugün mermer olan oturma ve yıkanma sekileri yöresel taş, malzeme ile tamamlanacak taş üzerine cila ile farklılaştırılarak günümüz izlerini taşıyacak	

Çizelge 7.4. Restorasyon Tablosu 4

Bilgi Kaynakları	D Mimari gereklilik ile tamamlananlar	E Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler
Genel yaklaşım	Yapının özgün durumunda bulunması gerektiği düşünülenler günümüz malzemesi ile yapılacaktır.	Yapının özgünlüğüne zarar verilmeden yeni işlev gereği eklenecek yapı elemanlarında günümüzdeki yapı malzemesi kullanılacaktır.
Askılık	Soğuklukta oturma sekilerinin üst kısımlarında elbise asmak için hareket edebilir (demontabl) sabit olmayan elemanlar vasıtasıyla tamamlanacak	
WC – Çay ocağı		WC ve çay ocağı bölümlerinde beyaz renkli plastik malzemeler kullanılacak. Çay ocağı tezgahı ve dolaplar MDF Lam kaplama ile oluşturulacak. Zemin döşemeleri ile duvar kaplaması tonoz kadar mermer ile kaplanacak.
Çatı oluk ve boruları		Çatı oluk ve borularında PVC borular ve yuvarlak kesitli formlar tercih edilecek.
Havlu kurutma odası		Çamaşır yıkama ve kurutma makinaları tesisatları duvar üzerinden görünebilecek şekilde geçirilecek. Bir duvar boyu konulacak makinaların karşı duvarına hareket edebilir (demontabl) sabit olmayan kurutma askılıkları yerleştirilecek.

7.8. Temizleme (Liberasyon)

Diyarbakır Çardaklı Hamamı'nın özgün yapısına aykırı olan eklemeler giriş (01) ve dükkan bölümüdür.

Yeni işlevlendirmede burası tamamen kaldırılıp, sokak kotundan altı basamak aşağı inilerek özgün giriş kapısından giriş sağlanacaktır. Kaldırılan dükkanın yeri de yeşil alan olarak düzenlenecektir. Kuzeydeki bahçe ve güneydeki külhan duvarının üzerindeki biriket taşla örülmüş olan duvar kaldırılacaktır.

7.9. Hasar Tespiti ve Temizleme

Yapının cephesi moloz taş ve kısmen de taş üzeri sıvalı malzemedendir. Silmelerin bir kısmı dökülmüş, bir kısmı da kararmıştır. Taşlarda kirlenme ve lekeler oluşmuş, derzler dökülmüş, yer yer yosunlar ve mantarlarla tahrip olmuştur.

Temizlemelerde basit yollar seçilmeli, kimyasal maddeler zorunlu olmadıkça kullanılmamalıdır (Öner, 1992).

Kararma ve bozulmalardaki nedenin teşhis edilmesi, buna uygun temizleme ve koruma yöntemine karar verilmesi gerekir.

Cephe temizlenmesinde kullanılan maddelerin ve yöntemlerin (tarak, tel fırça, spiral, zımpara, su püskürtme vs.) seçiminde derzlere ve taşlara zarar vermeyecek olanlar seçilmelidir. Malzeme özellikleri, sorunları, nedenleri uzmanlarınca fiziksel koruma bölümünde bahsedilen kuruluşlar tarafından yapılacak deneysel çalışmalarla belirlenip, çözüm metodları saptandıktan sonra temizlik çalışmalarına başlanmalıdır.

7.10. Müdahale Öncelikleri

1. Aşama: Yapının taşıyıcı sistemi sağlamdır. Ancak zeminden gelen nem ve çatıda bulunan kırık camlı ışıklıklardan içeriye giren yağmur sularından dolayı meydana gelen bozulmaların önüne geçmek için drenaj sistemi ve kırılan camların takılması, çatı kiremitlerinin yağmur oluk ve borularının sağlamlaştırılması ve onarılması gerekmektedir.
2. Aşama : Yapının elektrik, su ve iletişim problemlerinin teknik uzmanlarınca incelenerek giderilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.
3. Aşama: Yapıda olumsuz etkiler sonucu oluşmuş olan malzeme bozulmaları ve eksiklikleri giderilerek gerekli tamamlama ve yenilemeler yapılmalıdır.
4. Aşama: Yapının çevresi ile bütünlüğünün sağlanması için alan düzenlenmesinin yapılması gerekir. Bu anlamda yapının bahçesinin de düzenlenmesi önemlidir.
5. Aşama : Restorasyon projesinde belirtilmiş mobilya ve dekorasyonunun yapılması gerekmektedir.

DIYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMI

170

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☒ RESTORASYON

RESTORASYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☒ İz olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☒ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☒ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☒ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☒ Yapıda herhangi bir iz bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

D- Mimari gereklilik

- ☒ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar

E- Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler

- ☒

Pafta adı: Vaziyet planı
Pafta no: 1

ORTME

TÜTENK SOK

SAĞLIKLAŞTIRILCAK YAPILAR

KADI ÇARSI

SOKAK

TUZLU SOK

Kühanı

kapısı

SAĞLIKLAŞTIRILCAK YAPI

TAS OUVAR

KOMUT

VAZİYET PLANI Ö:1/200
RESTORASYON

0 1 2 3 4 5

Şekil 7.1. Restorasyon vaziyet planı çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 98110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☒ RESTORASYON

RESTORASYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunmasıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilere beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☐ İz olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☐ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☐ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☐ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☐ Yapıda herhangi bir iz bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

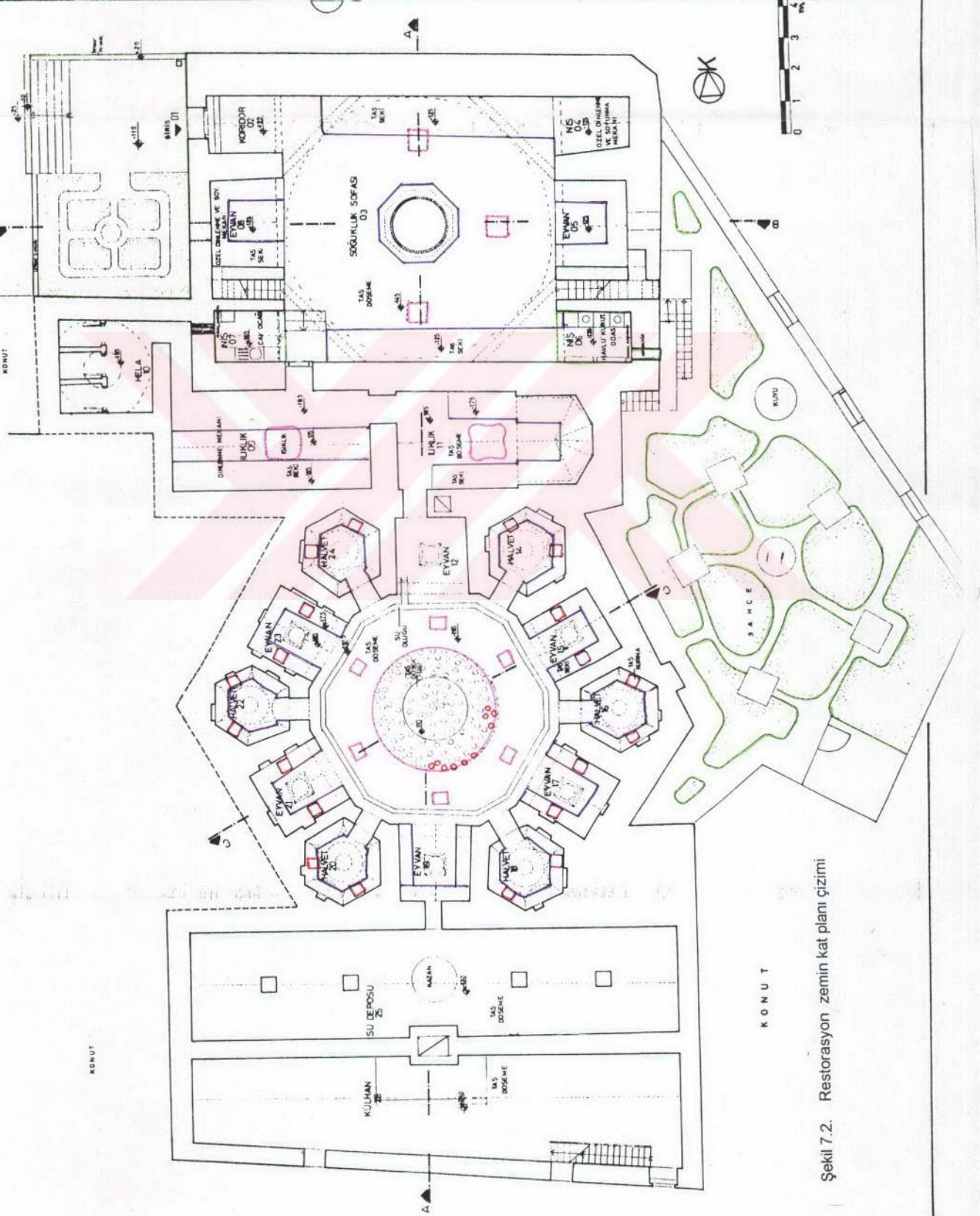
D- Mimari gereklilik

- ☐ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanılar

E- Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler

- ☐ Eklenenler

Pafta adı: Zemin kat planı
Pafta no: 1/2

Şekil 7.2. Restorasyon zemin kat planı çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMI'NIN RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 98110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☒ RESTORASYON

RESTORASYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☐ İzi olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☐ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☐ İzi olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☐ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☐ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

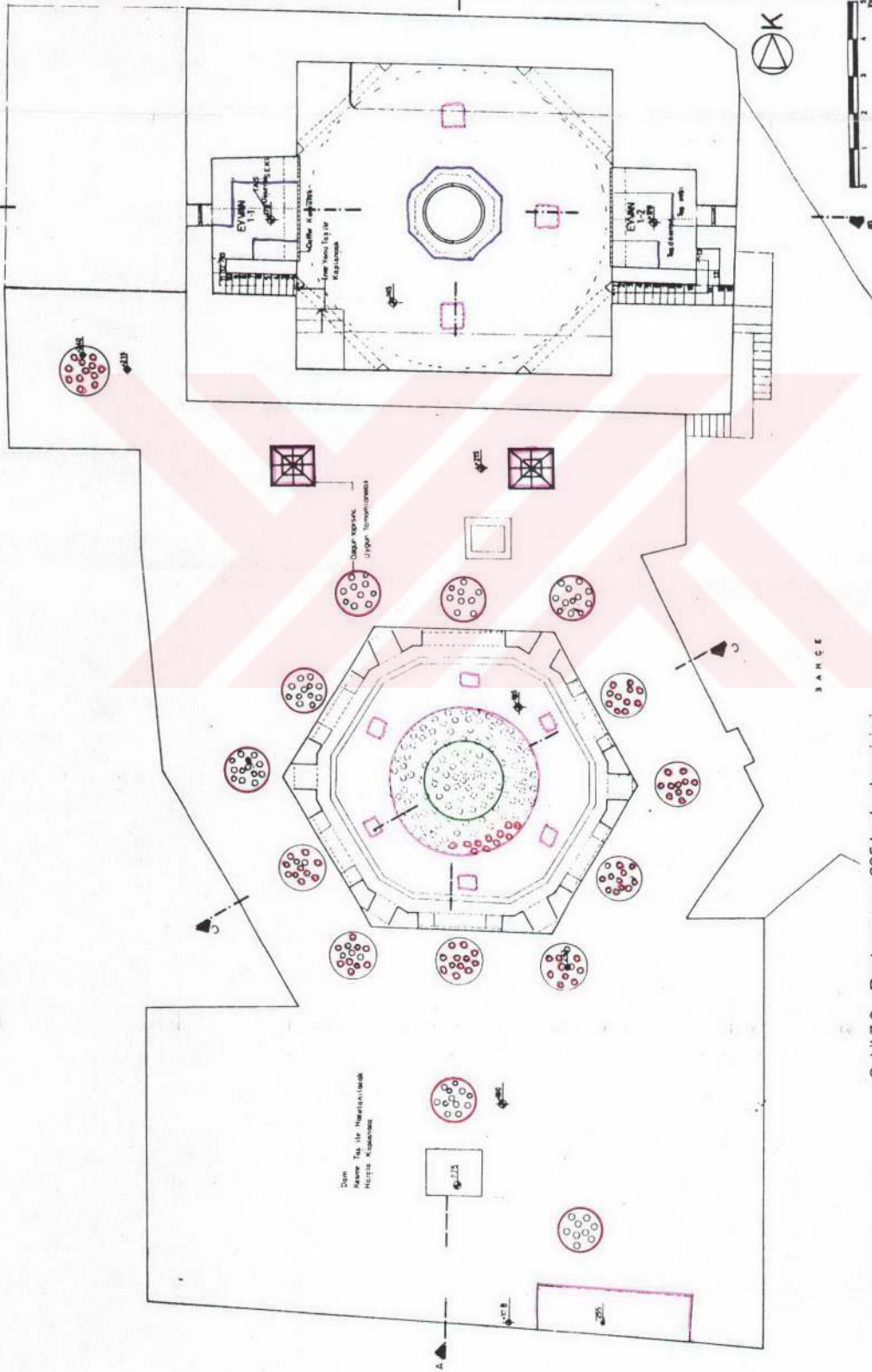
D- Mimari gereklilik

- ☐ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanlar

E- Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler

- ☐

Pafta adı: 2.35 kodu kat planı
Pafta no : 3

Şekil 7.3. Restorasyon 235 kodu plan çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 38110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☒ RESTORASYON

RESTORASYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinmeyen

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinmeyen

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinmeyen

- ☐ İz olan, yeni, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinmeyen
☐ Yeni belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinmeyen
☐ İz olmayan fakat varlığı ve yeni eski fotoğraflardan bilinmeyen

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☐ Yeni iz ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinmeyen

- ☐ Yapıda herhangi bir iz bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinmeyen

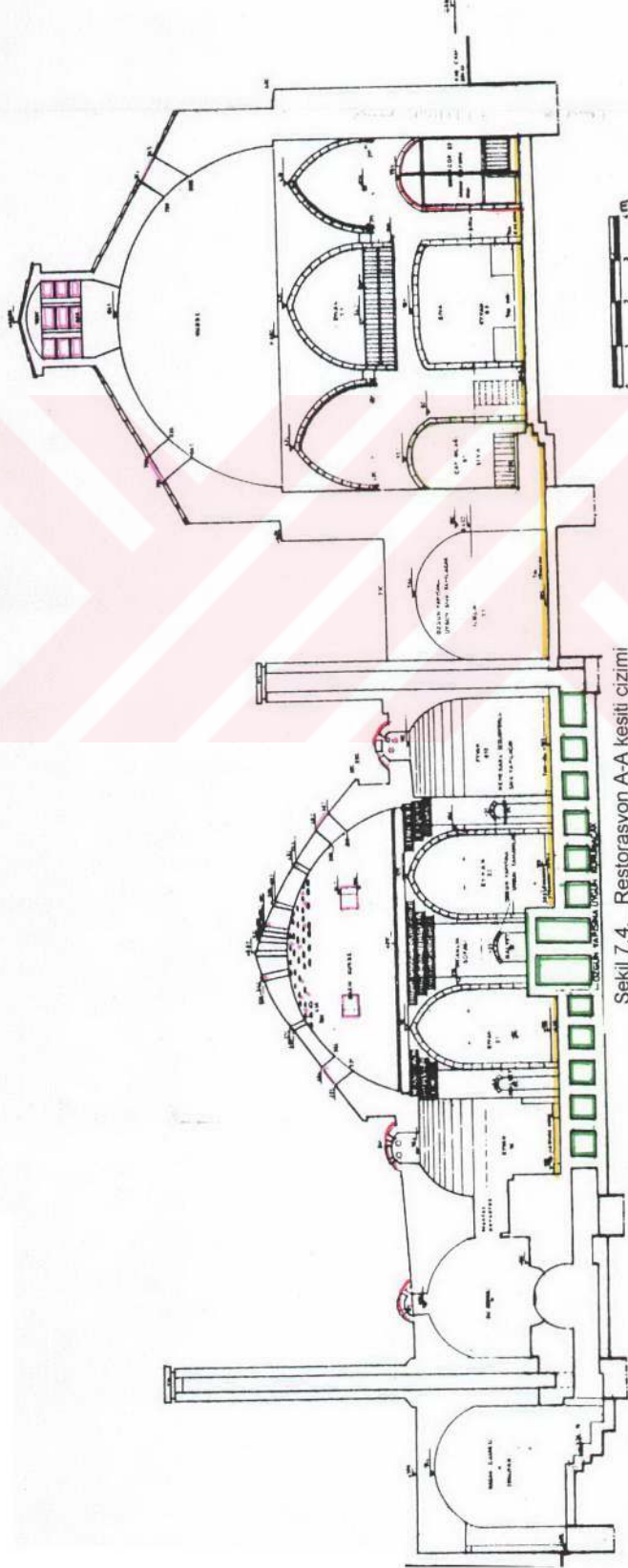
D- Mimari gereklilik

- ☐ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmış yapılar

E- Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler

- ☐ Eklenenler

Pafta adı: A-A Kesiti
Pafta no: 4

Şekil 7.4. Restorasyon A-A kesiti çizimi

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 36110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ İRÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☒ RESTORASYON

RESTORASYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☒ İz olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☒ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☒ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☒ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

- ☒ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

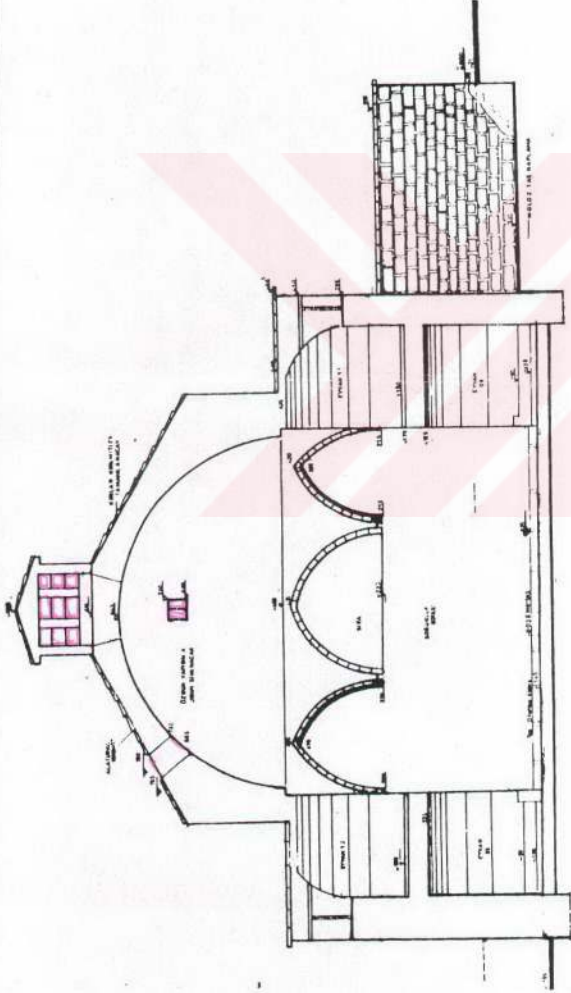
D- Mimari gereklilik

- ☒ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlananlar

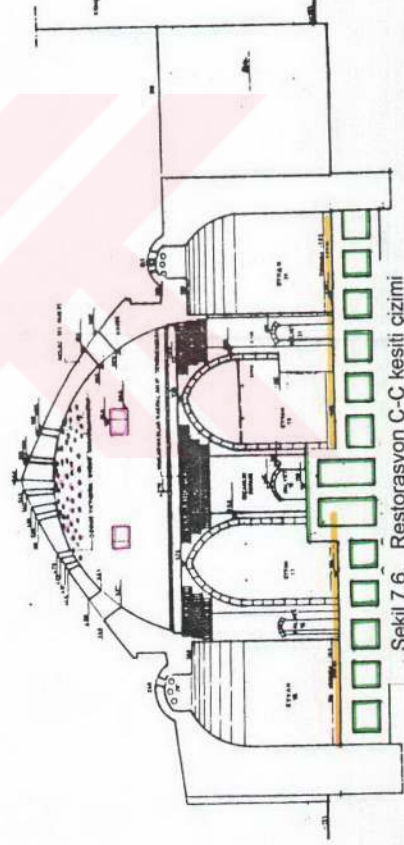
E- Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler

- ☒

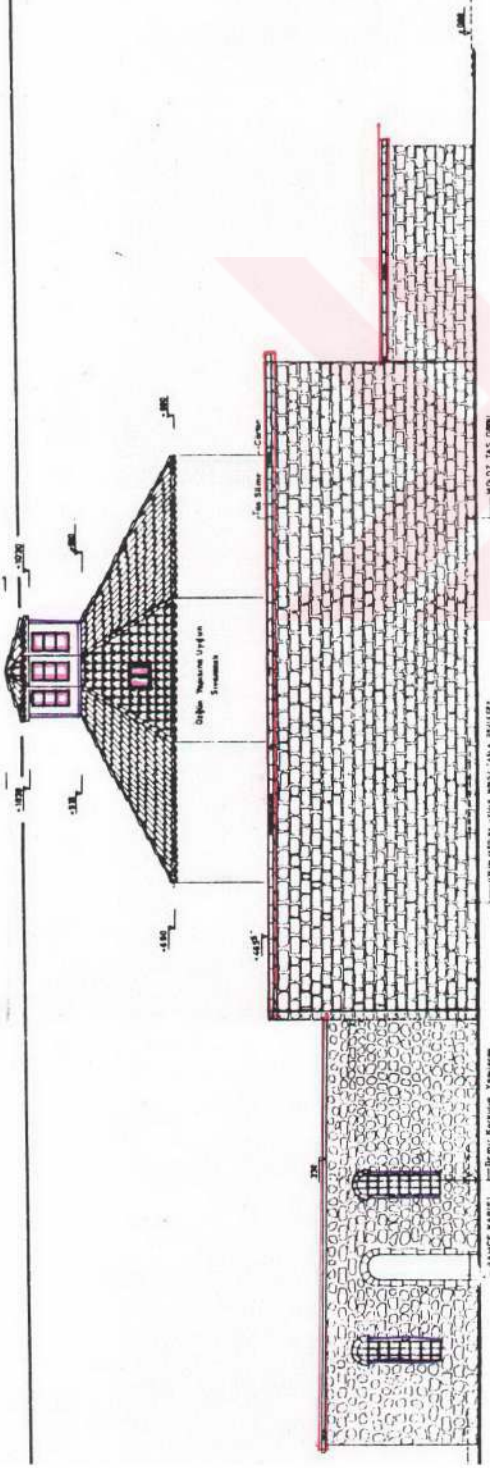
Pafta adı: B-B Kesiti, C-C Kesiti
Pafta no : 5

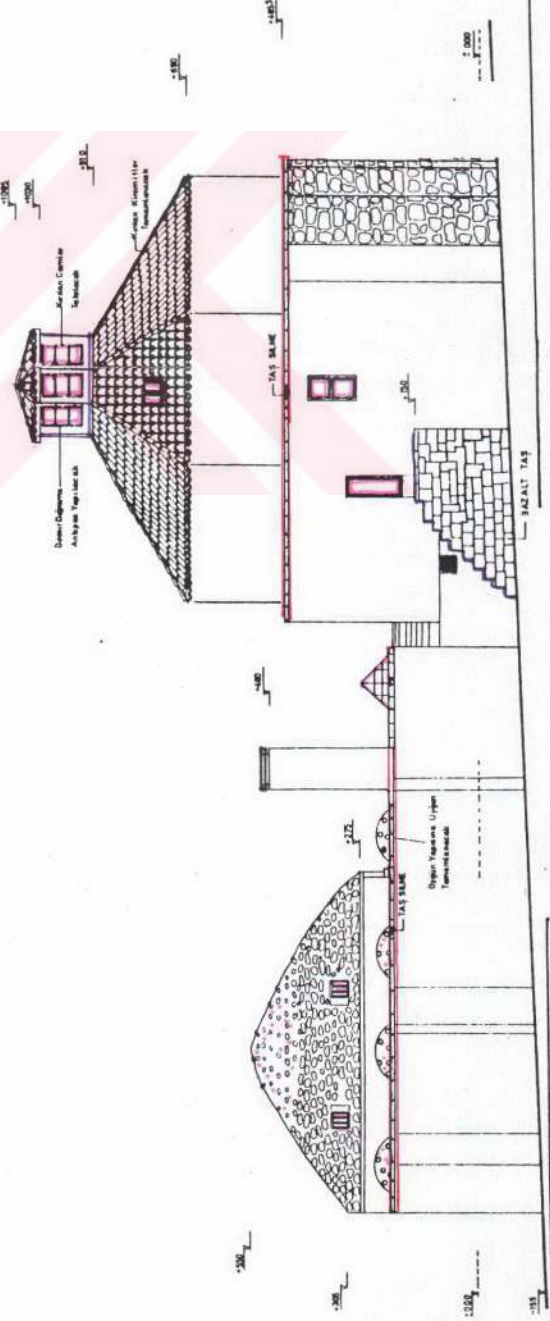
Şekil 7.5. Restorasyon B-B kesiti çizim

Şekil 7.6. Restorasyon C-C kesiti çizimi

Şekil 7.7. Restorasyon kuzey cephesi çizimi

Şekil 7.8. Restorasyon doğu cephesi çizimi

175	GAZİ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANA BİLİM DALI RESTORASYON BİLİM DALI
DIYARBAKIR ÇARDAKLI HAMAMININ RESTORASYONU	
DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK	
ÖĞRENCİ: 96110092 EMİNE DAĞTEKİN	
☐ RÖLÖVE ☐ HASAR TESPİTİ ☐ EKLEMELER ☐ RESTİTÜSYON ☒ RESTORASYON	
RESTORASYON KAYNAKLARI	
A- Varlığı kesinlikle bilinenler	☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler
B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler	☒ İz olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler ☒ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler ☒ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler
C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler	☒ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler ☒ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler
D- Mimari gereklilik	☒ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar
E- Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler	☒ Eklenenler
Pafta adı: Kuzey ve Doğu Görünüşü Pafta no : 6	

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

DIYARBAKIR ÇARDAKLI
HAMAMININ RESTORASYONU

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. GEDİZ URAK

ÖĞRENCİ: 198110092 EMİNE DAĞTEKİN

- ☐ RÖLÖVE
☐ HASAR TESPİTİ
☐ EKLEMELER
☐ RESTİTÜSYON
☒ RESTORASYON

RESTORASYON KAYNAKLARI

A- Varlığı kesinlikle bilinenler

- ☐ Varlığı yapıda bulunması dolayısıyla kesinlikle bilinenler

B- Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgilerle beraber eski fotoğraflardan bilinenler

- ☒ İz olan, yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
☒ Yeri belli olan boyutu ve malzemesi eski fotoğraflardan bilinenler
☒ İz olmayan fakat varlığı ve yeri eski fotoğraflardan bilinenler

C- Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- ☒ Yeri izi ve boyutu belli olan malzemesi karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler ile bilinenler

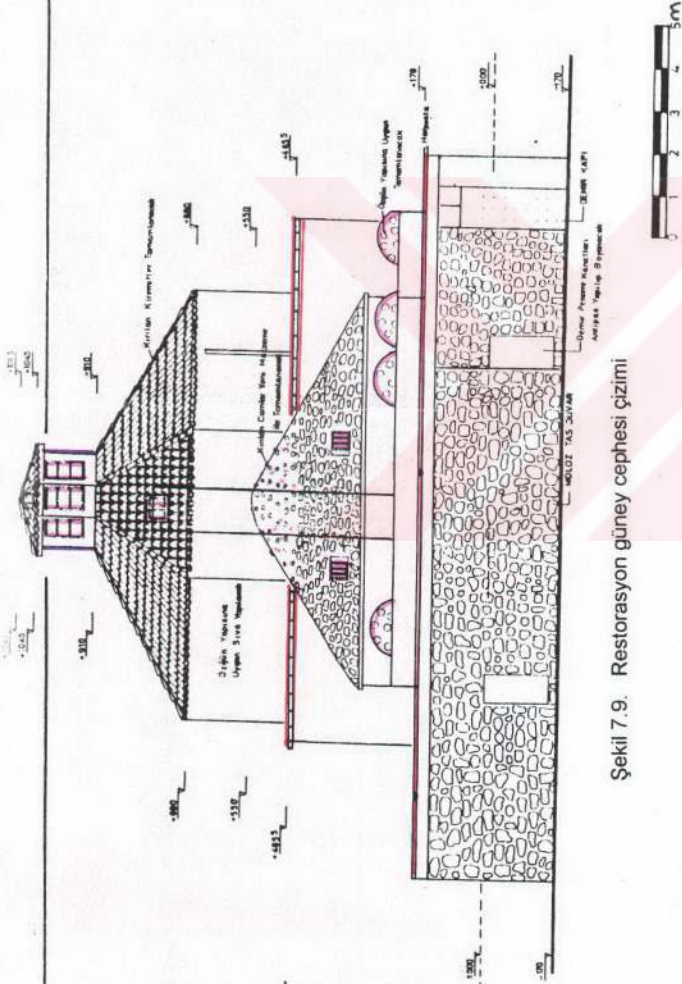
- ☒ Yapıda herhangi bir izi bulunmayan formu, boyutu ve malzemesi ile karşılaştırmalı çalışma ile bilinenler

D- Mimari gereklilik

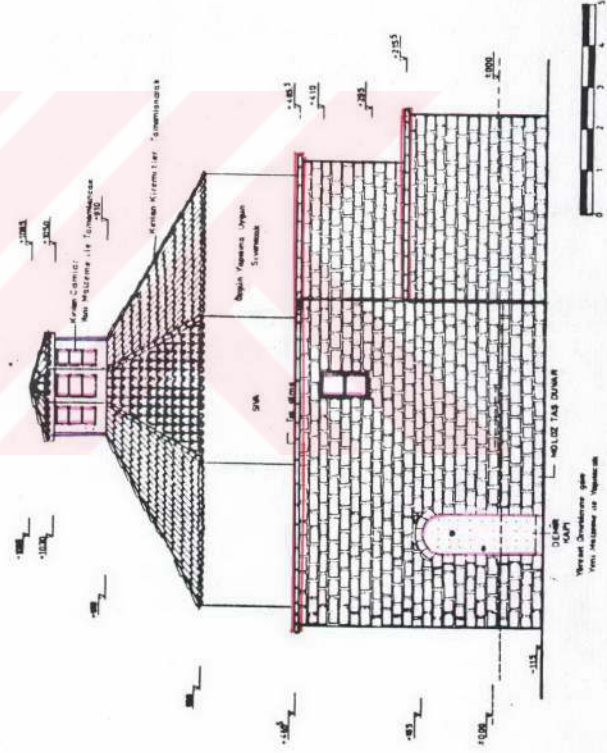
- ☒ Mimari gereklilik nedeniyle tamamlanmalar

E- Yapıya verilen yeni işlev gereği eklenenler

Pafta adı: Güney ve Batı Görünüşü
Pafta no : 7

Şekil 7.9. Restorasyon güney cephesi çizimi

Şekil 7.10. Restorasyon batı cephesi çizimi

KAYNAKLAR

- Ahunbay Z., 1996, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, YEM Yayınları, İstanbul.
- Albert, G. 1940, **Voyages Archeolojik Dans'la Turquie Oriental**, c 1, s 88, Paris.
- Anonim , 1986, **Büyük Larousse**, VII, s 3246, İstanbul.
- Anonim , 1990, **Meydan Larousse**, V, s 403, İstanbul.
- Anonim, 1995, **2000'e 5 kala Diyarbakır**, Diyarbakır Valiliği İl Yıllığı, Ankara.
- Anonim, 1997, **İslam Ansiklopedisi**, c 15, s 402-425 Ankara.
- Beysanoğlu Ş., 1990, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi** I,2, s 186-550, Ankara.
- Çelebi Evliya, **Seyahatname**, 1998, II, s 447, İstanbul.
- Erder, C. 1975, **Tarihi Çevre Bilinci**, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Yayınları s. 289- 293 Ankara.
- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı 1990, **2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, s 1,94, Ankara.
- Tuncer, O.C., 1996, **Diyarbakır Camileri**, 1990, Ankara.
- Öner, C. 1975, **Tarihi Yapılarda Strüktür Sağlamaştırma Yöntemleri**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Üniversitesi, s 60, İstanbul.
- Önge, Y., 1978, **Vakıflar Dergisi**, s 121-135, Ankara.
- Urak, G., 1995, **Amasya'da İki Saray Hamamı**, 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler, Kültür Bakanlığı Yayınları, c 3, s 385-396, Ankara.
- Urak, G., 1996, **Restorasyon Kuramları**, Basılmamış ders notları, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Ankara
- Urak, G., 1996, **Anıtkent Amasya ve Koruma Sorunları**, Çevre planlama ve tasarımlarına bütüncül yaklaşım sempozyumu, Ankara Üniversitesi yayınları, s 78, Ankara
- Yılmazçelik, İ., 1995, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır**, sy 130, Ankara

ERKEKİYE	ESKİ ESERLER VE MÖZ	ER GENEL MÜDÜR 060	11/3/1972	6312 sayılı k	ANIT	1980	31 1/1000
İlçesi	Merkez	MAHALLE KÖY VEYA BEYNE	Babanoğlu Mah.	KADASTRO	PATTA 38	ADA 162	PARSEL 1
Koruma Derecesi	1	ANITSAL	1	2	CEVRESSEL	1	2
CEVREYE AYKIRI							
YAPILAR		YAPAN		MİMARİ ÇATI (ÖSLUP)	Osmanlı		
YAPIM TARİHİ	XVI yy	KITABE		YAKİTİ			

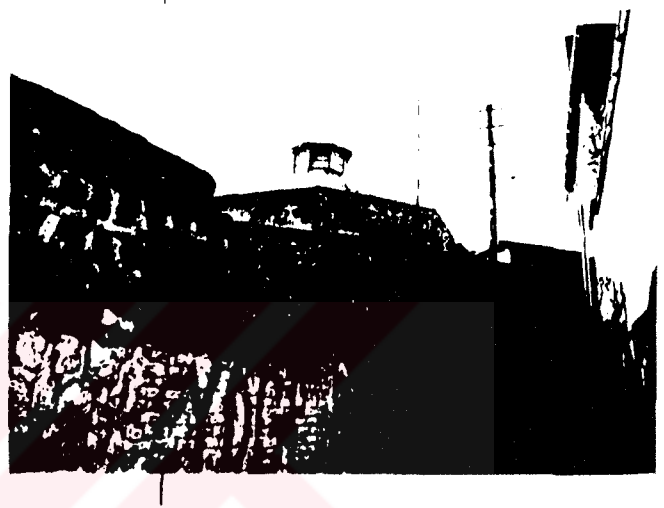
ANIT :

Hüsrev Paşa Vakfından olan hamam XVI.yy'da yapılmıştır. Taştan yapılmıştır. Bugünde kullanılan hamam bütün ayrıntıları ile ayaktaadır.

DURUMU	A	İYİ	TASIVICI YAPI	A	DİŞ YAPI	A	ÜST YAPI	A	İÇ YAPI	A	SİSLEME FİSFAZ ADI	A	DİTÜRİET	A	YÖ
	X	ORİA		X		X		X		X		X		X	
	C	PENA		C		C		C		C		C		C	

PLANI

FOTOĞRAF

ER :

Yapının onarılması gereklidir.

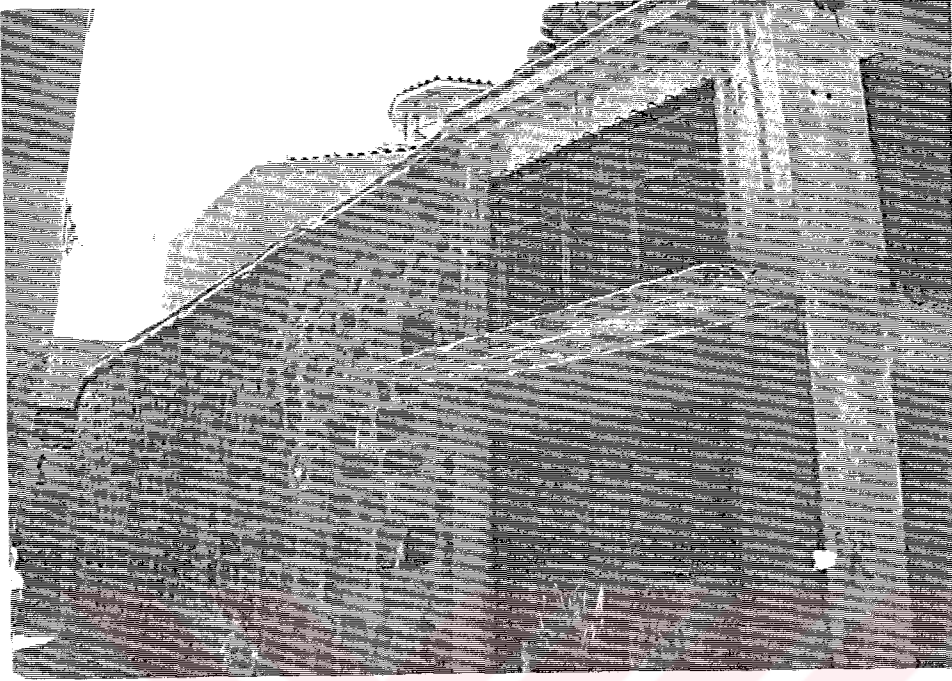
SÜRE :

BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ :

ÇİZİMLER

Hamam sıcaklık, soğukluk, soyunmalık kısımlarından oluşur. Sıcaklık ve soyunmalık kısmı sekizgen kasağa oturan kubbelerle örtülüdür. Sıcaklık haçvari plan özelliği gösterir. Köşelerde birer halvet odası vardır. Soğukluk dikdörtgen planlıdır. Soğukluktan helalara geçilir. Kubbelerin üzerinde aydınlık feneri vardır.

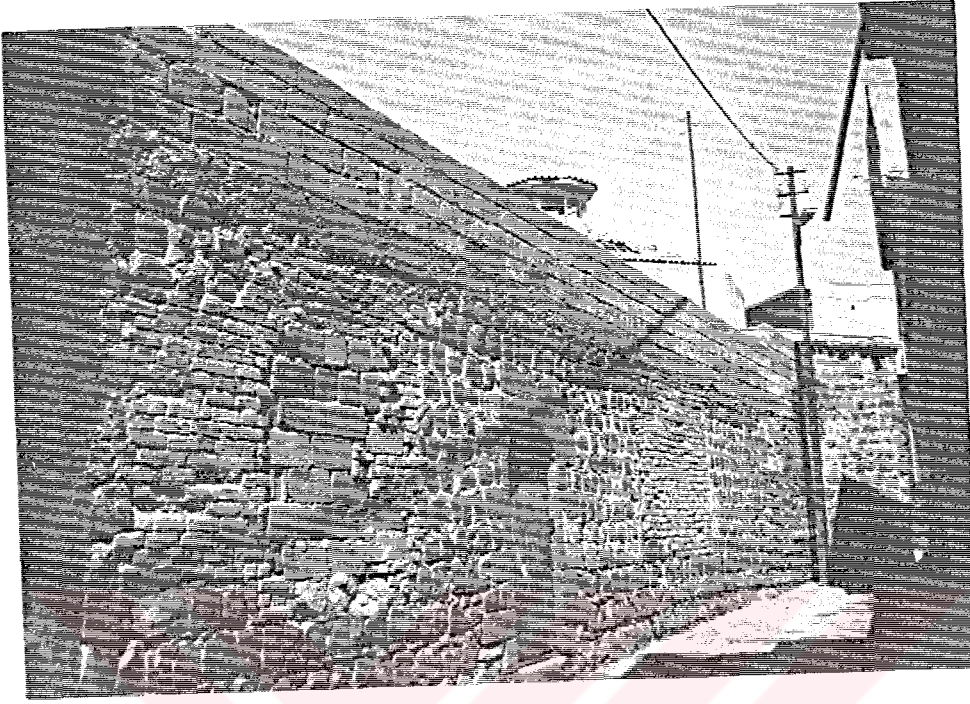
TERMİN	NO	DEĞERİ	İSTİMA	HAVALİTAY
1980/1981	X	X		
HAMAM				
MÜDÜRLÜK KULLANIMI :				
HAMAM				
MÜDÜRLÜK KULLANIMI :				
HAMAM				
HAZIRLAYANLAR				
Hermin Begbuç Arkeolog				
Mahmut Turan Şehir Planlama				

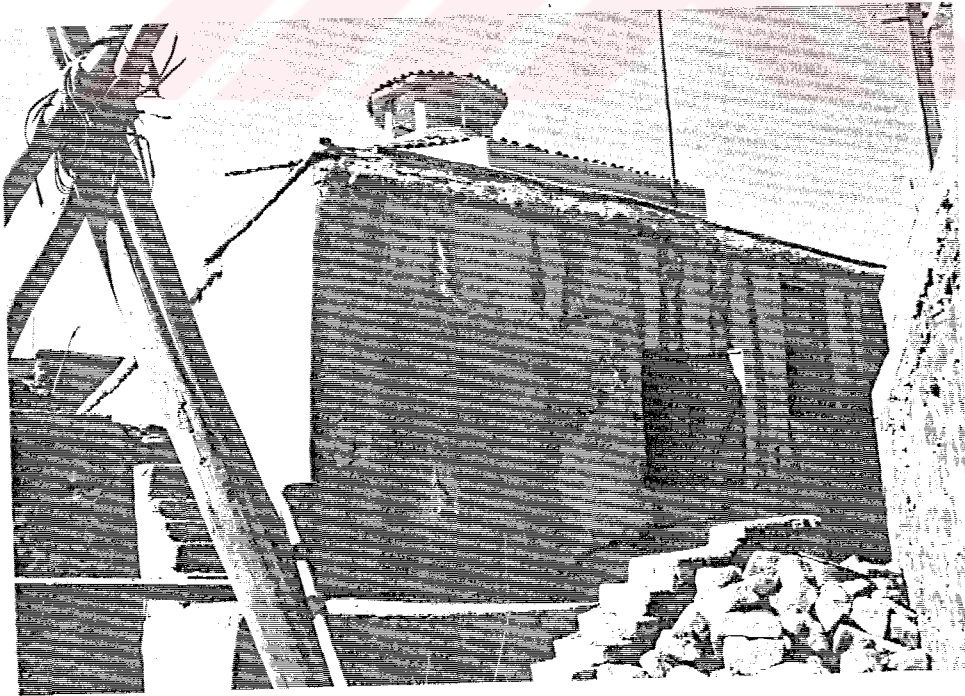
Şekil 4.14. Kuzey cephesi giriş kapısı, pencere, soğukluk duvarı ve feneri

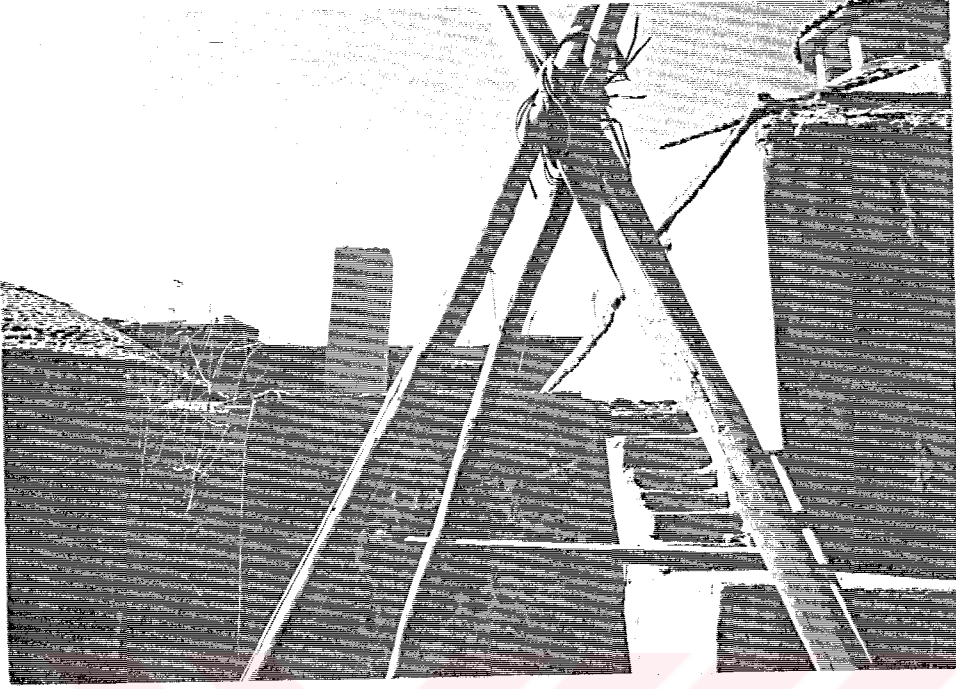
Şekil 4.15. Kuzey cephesi soğukluk duvarı görünüş

Şekil 4.16. Kuzey cephesi bahçe duvarı görünüşü

Şekil 4.17. Doğu cephesi eyvan penceresi, bahçeye çıkışı sağlayan kapı ve merdiven

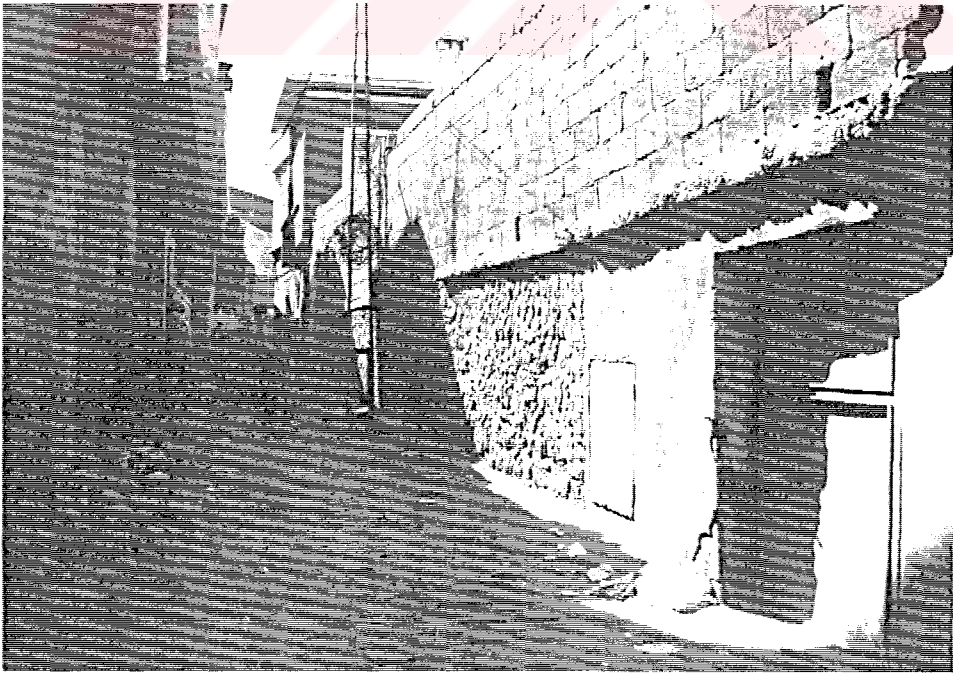
Şekil 4.18. Doğu cephesi ılıklik duvarı ve dama çıkan merdiven

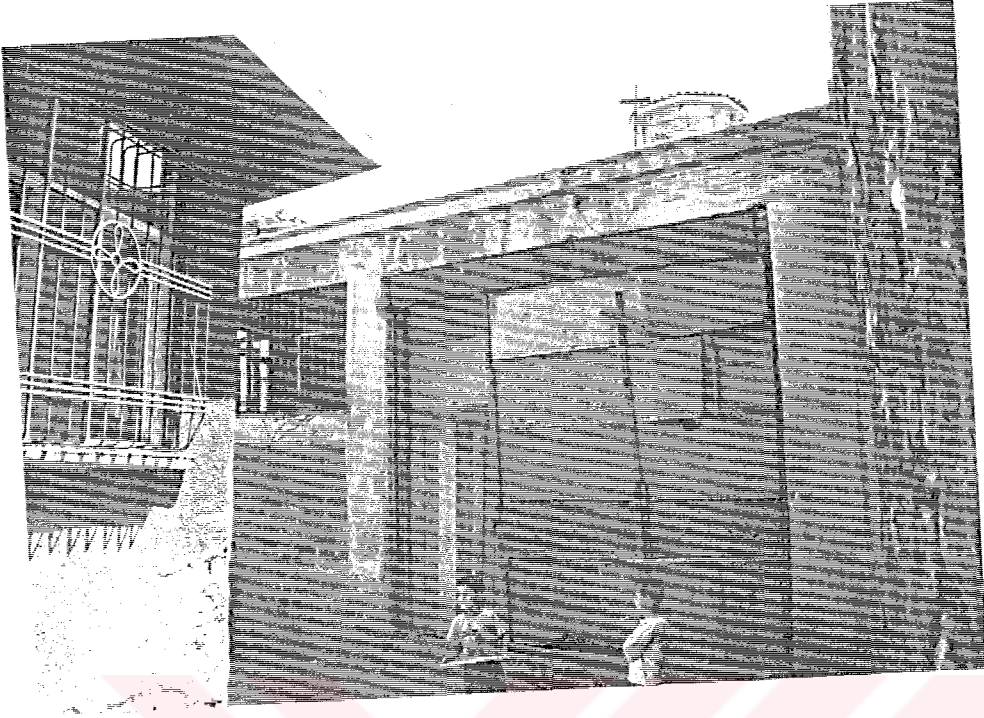
Şekil 4.19. Doğu cephesi sıcaklık duvarı ve kubbesi

Şekil 4.20. Bahçe görünüşü

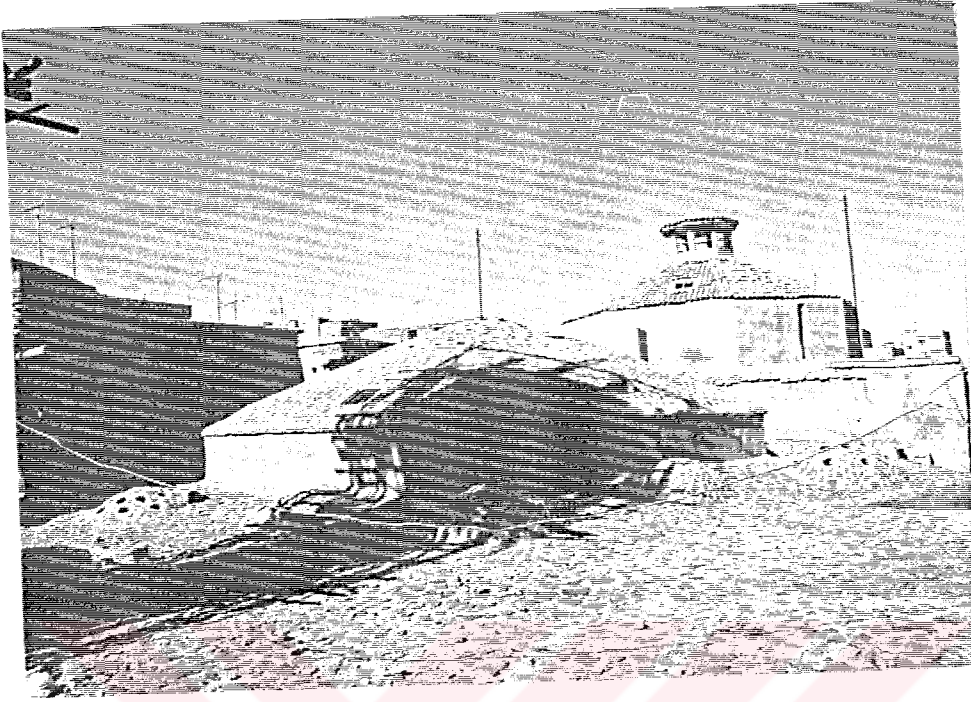
Şekil 4.21. Güney cephesi ve külhan kapısı

Şekil 4.22. Batı Cephesi Görünüşü

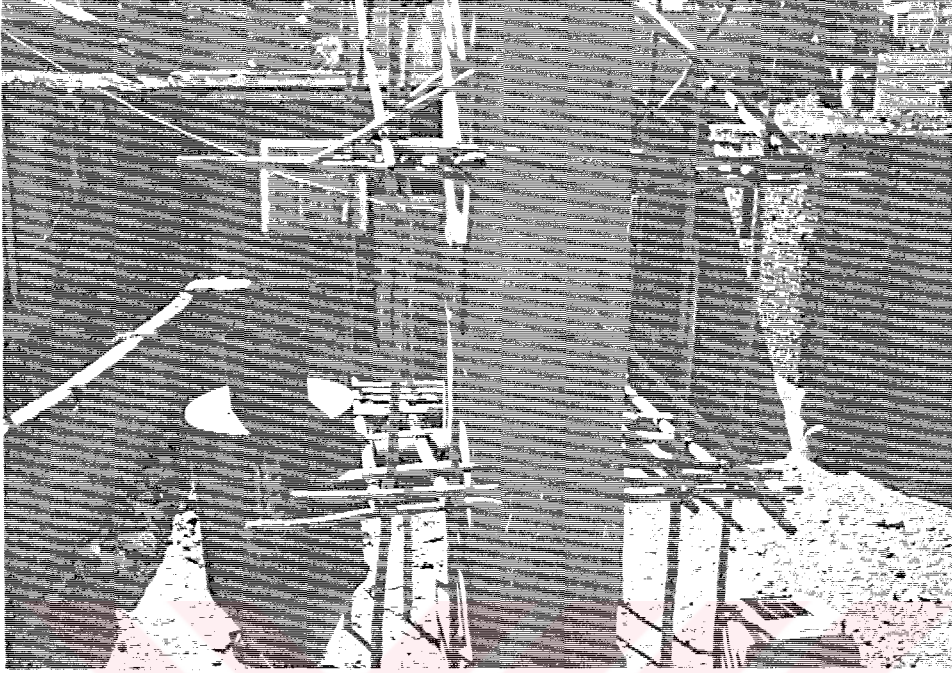
Şekil 4.23. Batı ve Kuzey Cephesi Görünüşü

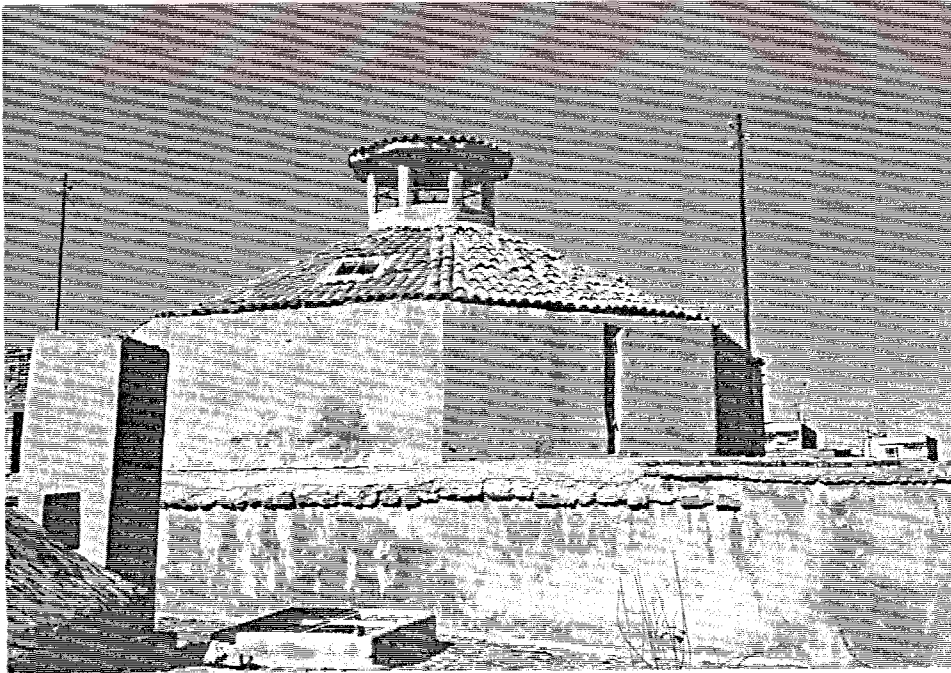
Şekil 4.24. Soğukluk ve sıcaklık kubbelerinin üstten görünüşü

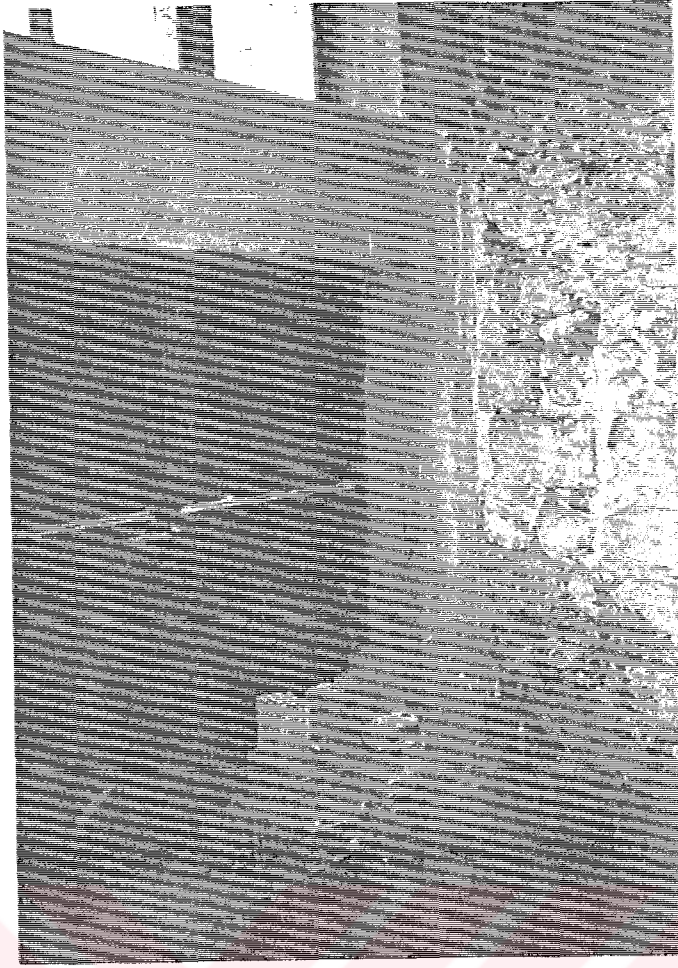
Şekil 4.25. Sıcaklık ve yıkanma kabinlerinin kubbe örtülerinin görünüşü

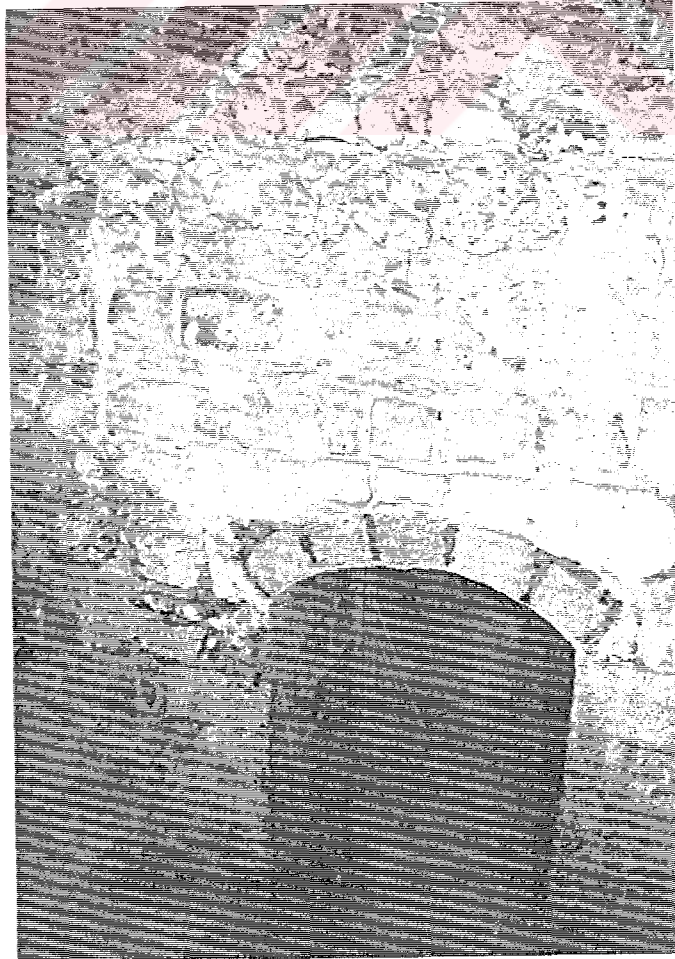
Şekil 4.26. Baca ve külhan damı görünüşü

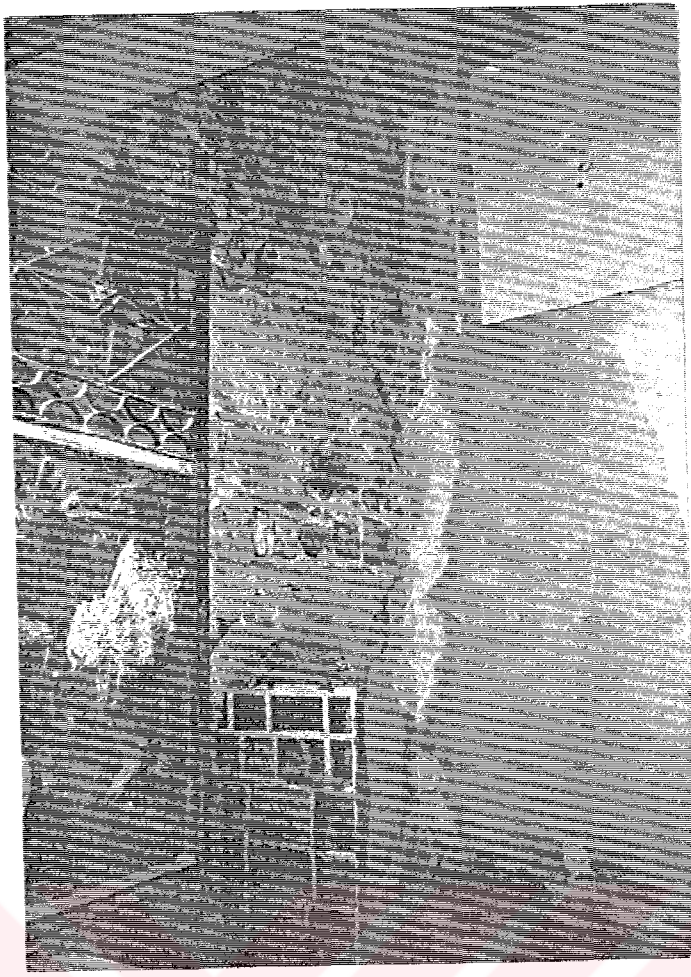
Şekil 4.27. Soğukluk çatı görünüşü

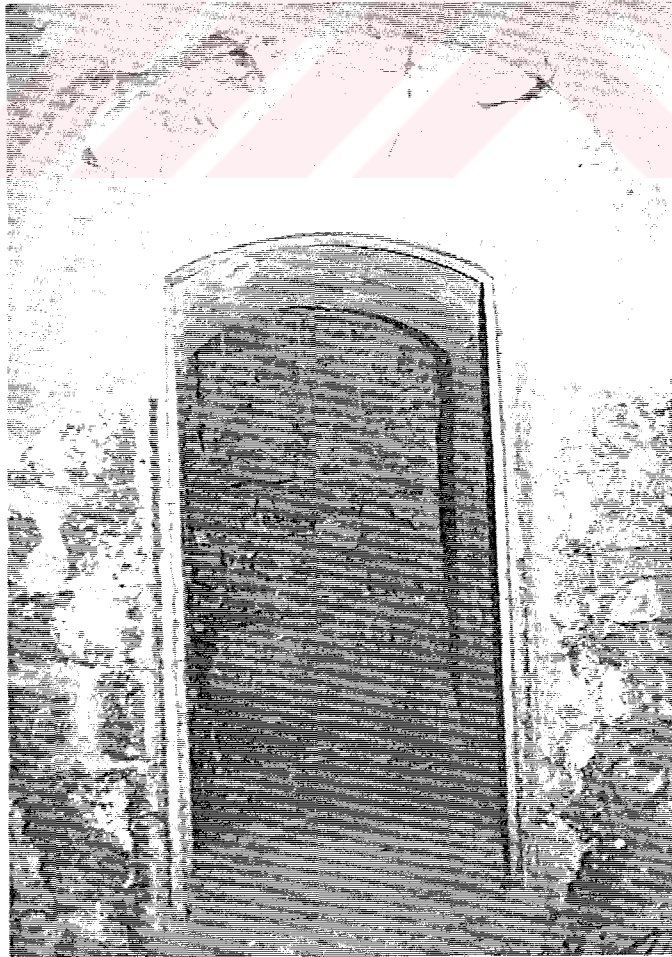
Şekil 4.28. Giriş 01 DV2 Duvarı

Şekil 4.29. Giriş 01 DV3 duvarı

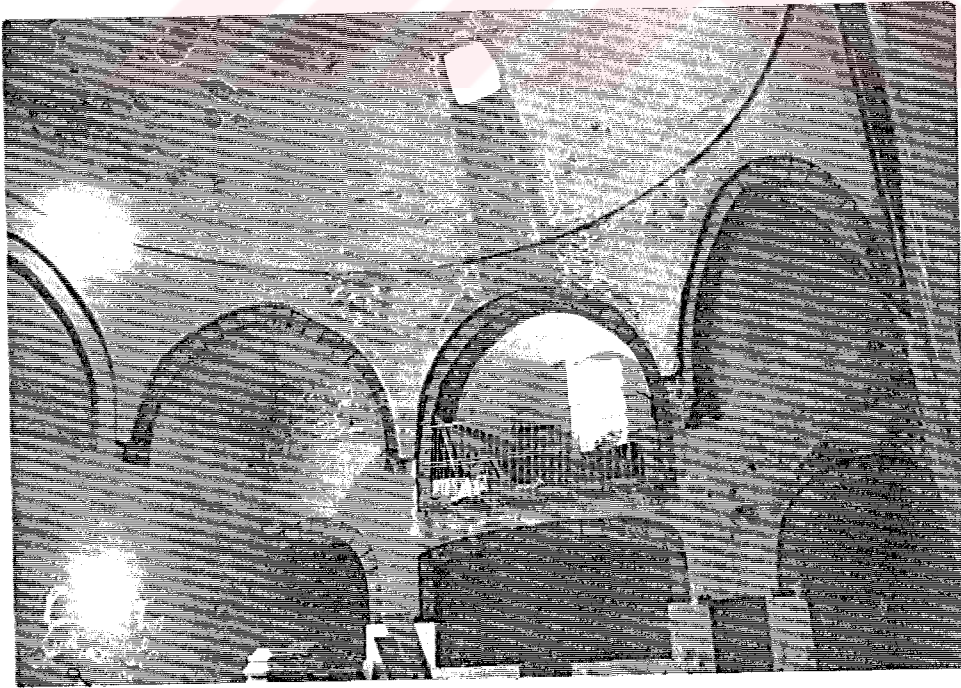
Şekil 4.30. Giriş 01 DV4 Duvarı

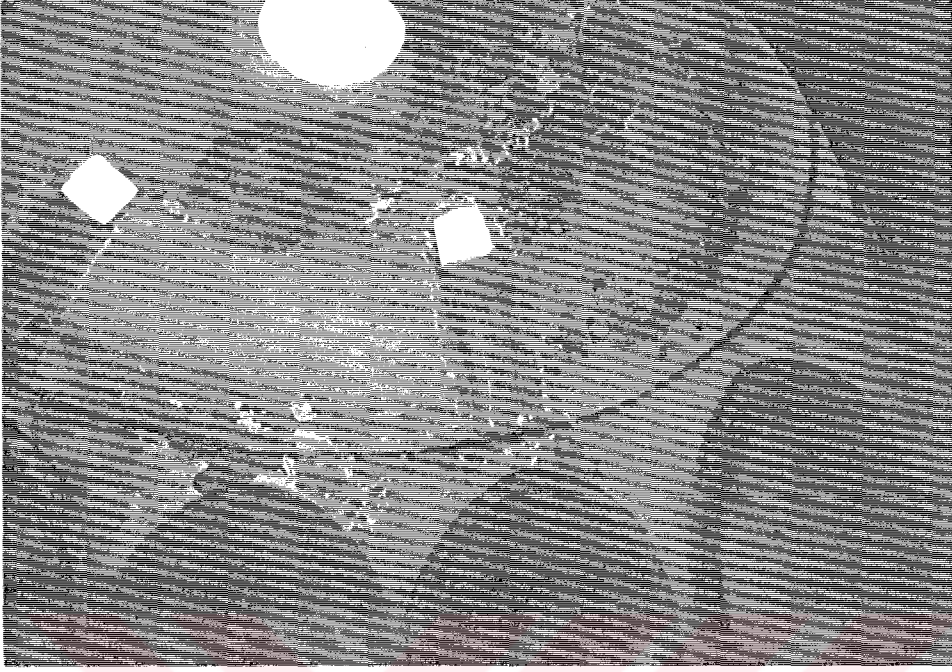
Şekil 4.31. Koridor 02 DV1 duvarı

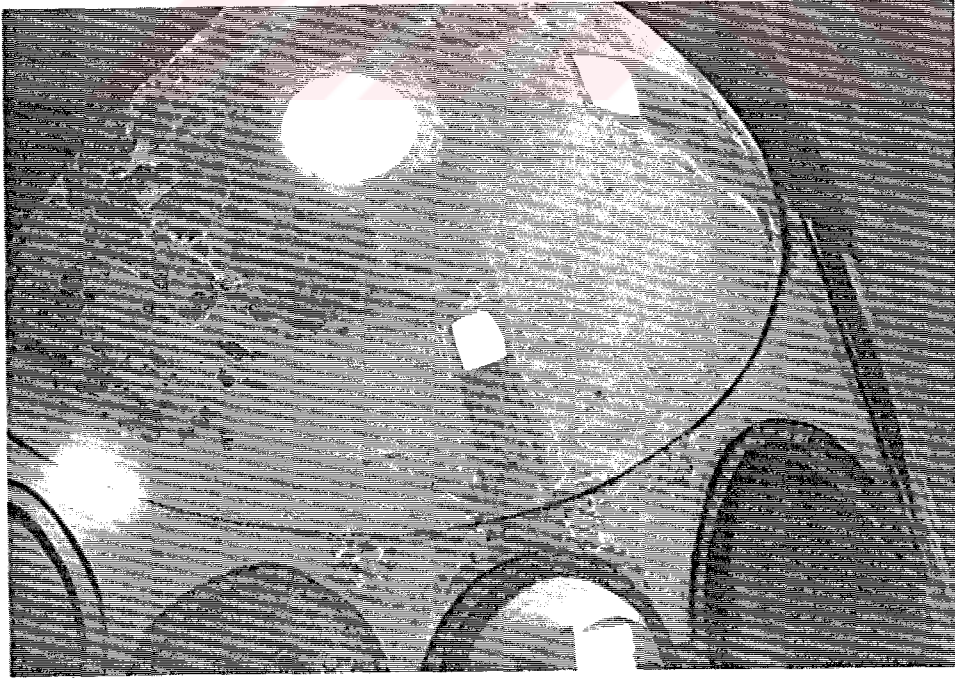
Şekil 4.32. Soğukluk sofası 03 DV1 ve DV4 Duvarı

Şekil 4.33. Soğukluk sofası 03 DV2 ve DV3 Duvarı

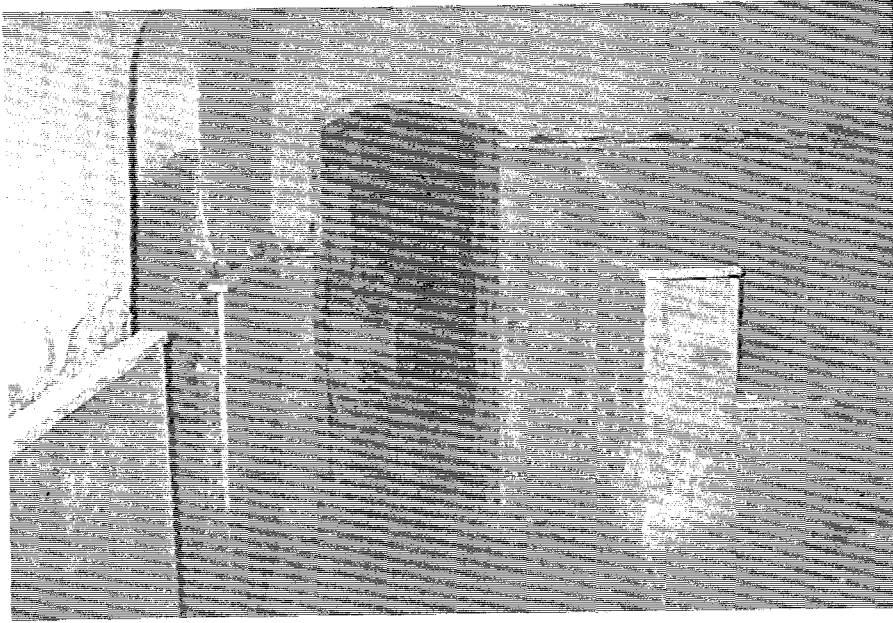
Şekil 4.34. Soğukluk sofası 03 kubbeye geçiş tromp ve kasnak görünüşü

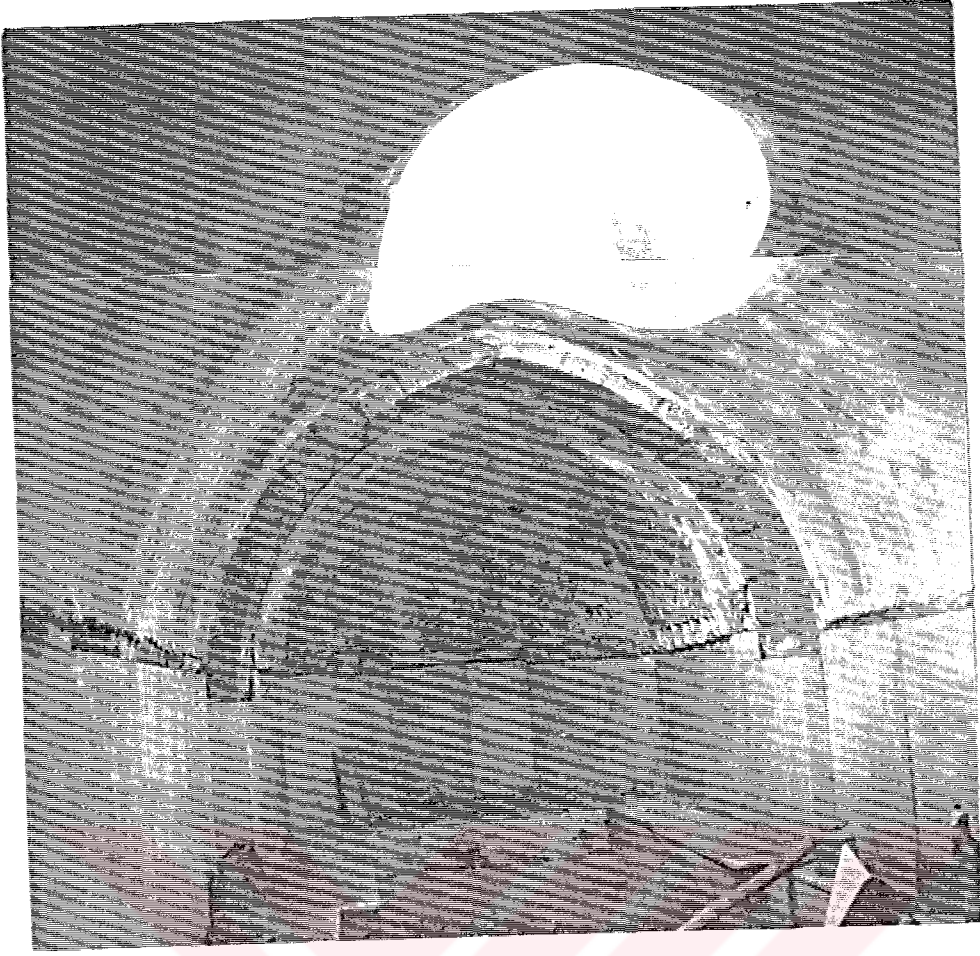
Şekil 4.35. Soğukluk sofası kubbesi, ışıklık ve fener görünüşü

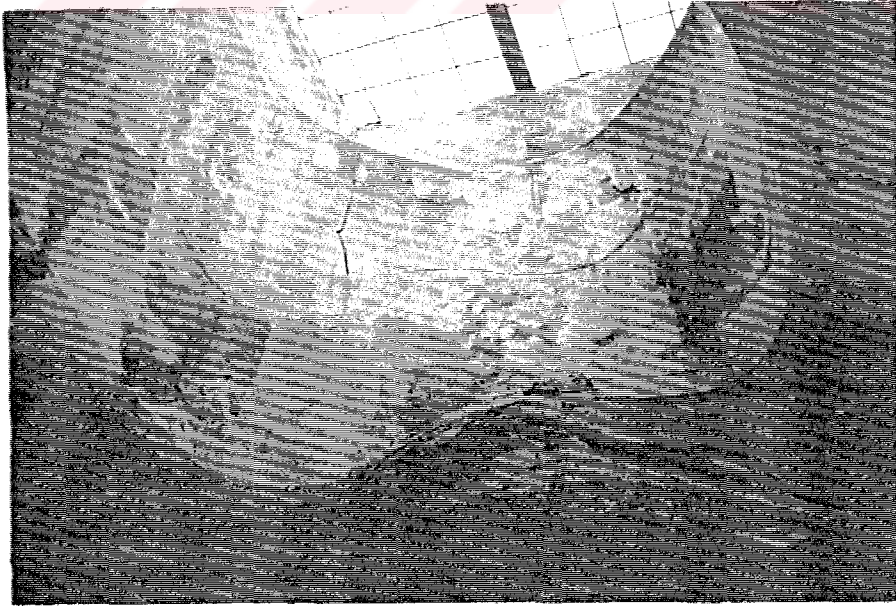
Şekil 4.36. Ilıklık 09 DV1,DV2, DV4 duvarı ve ışıklık

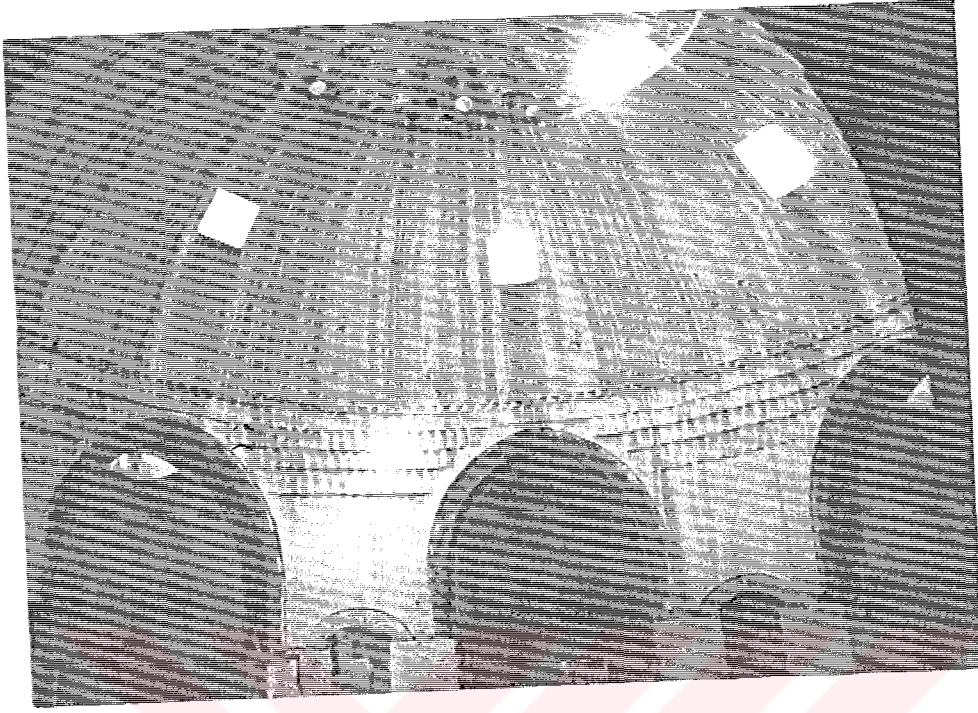
Şekil 4.37. Ilıklık 09 DV2 , DV3 duvarı ve Ka3 kapısı

Şekil 4.38. Ilıklık 11 DV2, DV3, DV4 duvarı ve ışıklık

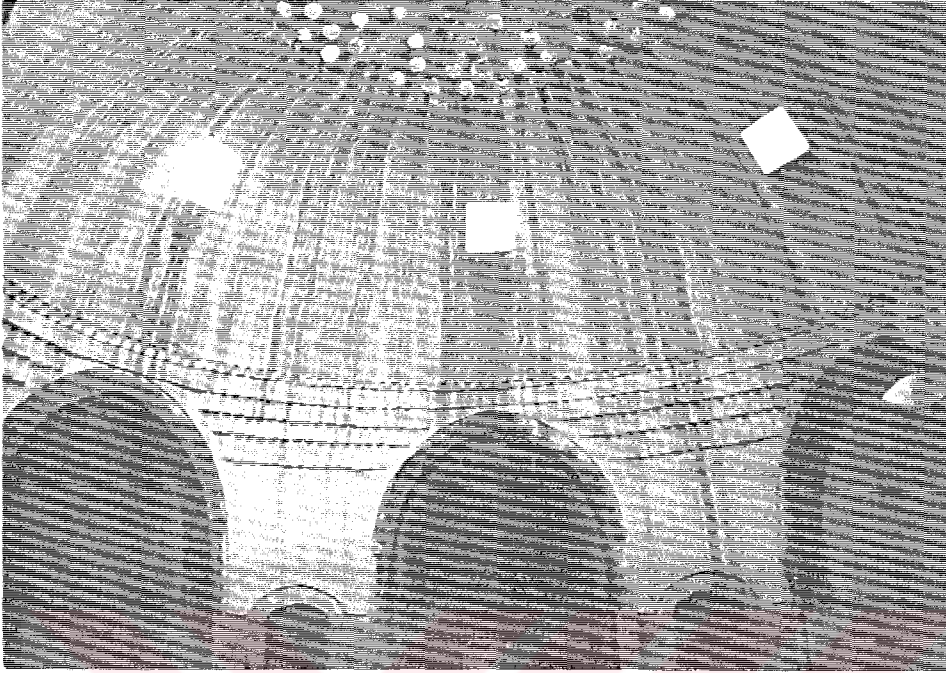
Şekil 4.39. Ilıklık 11 ışıklık detayı

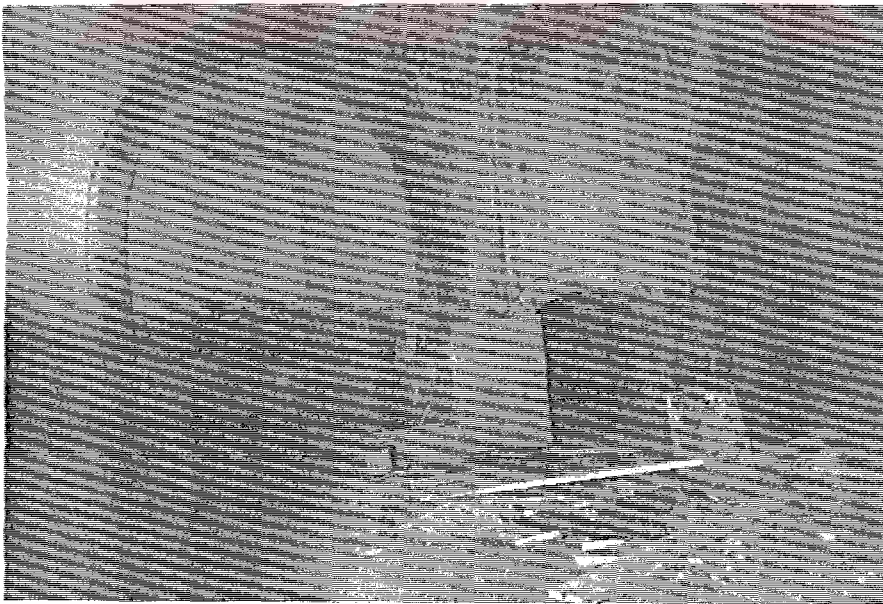
Şekil 4.40. Eyvan "12, 15, 17", Halvet "14, 16'nın sıcaklık sofasından görünüşü

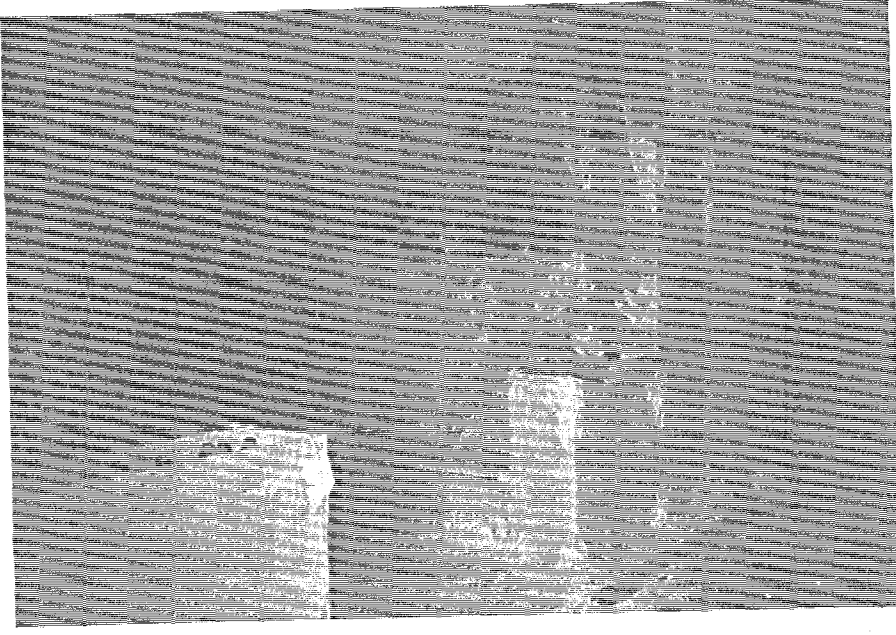
Şekil 4.41. Eyvan 17, 19, 21, Halvet 20, 21'in sıcaklık sofasından görünüşü

Şekil 4.42. Eyvan 21, 23, 12, Halvet 22, 24'ün sıcaklık sofasından görünüşü

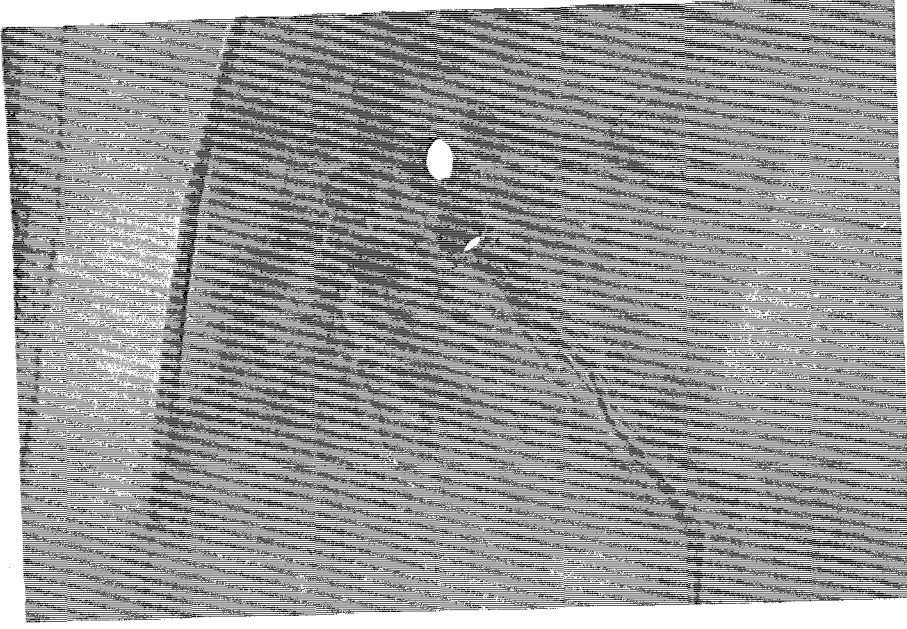
4.43. Eyvan "15" in sivri kemerli girişi ve DV3 ile DV4 duvarı

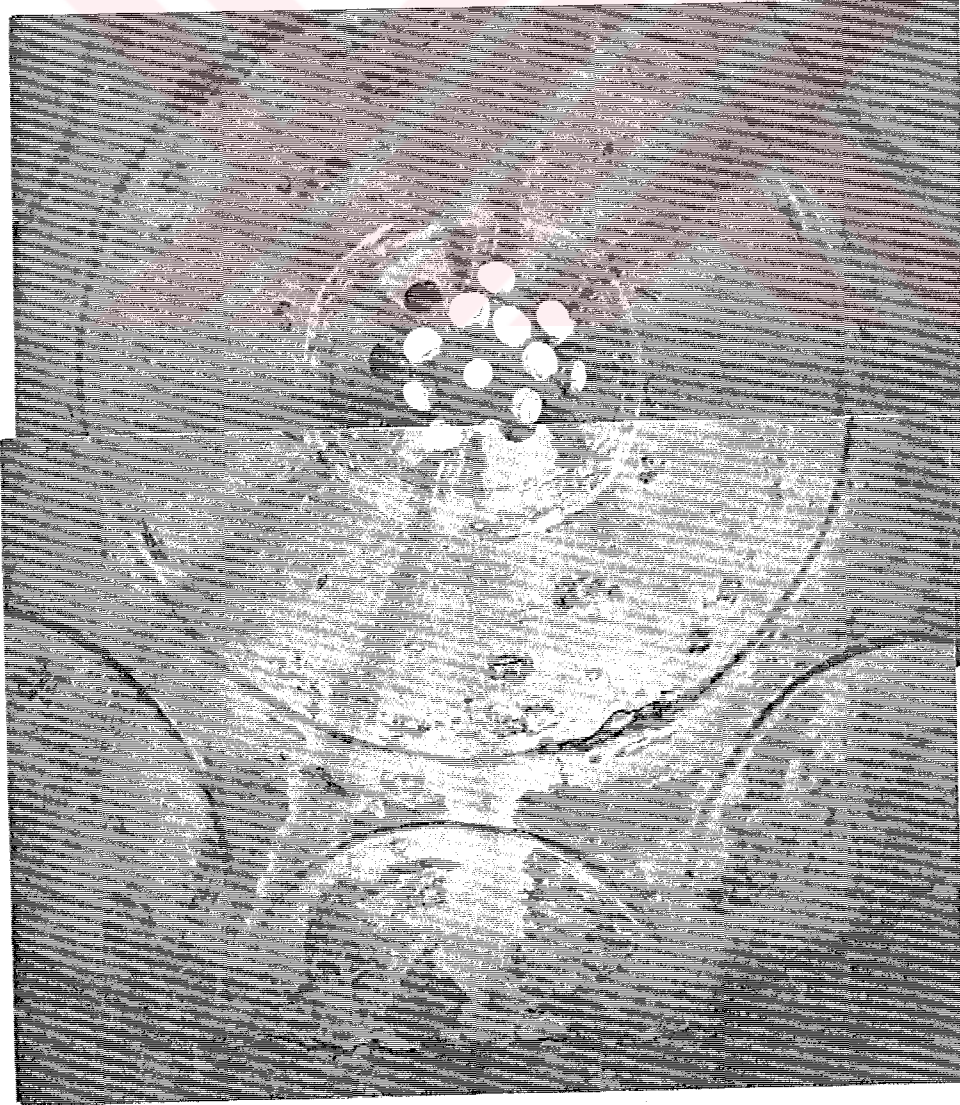
4.44. Eyvan "15" in girişi, DV4 duvarı ve su oluğu

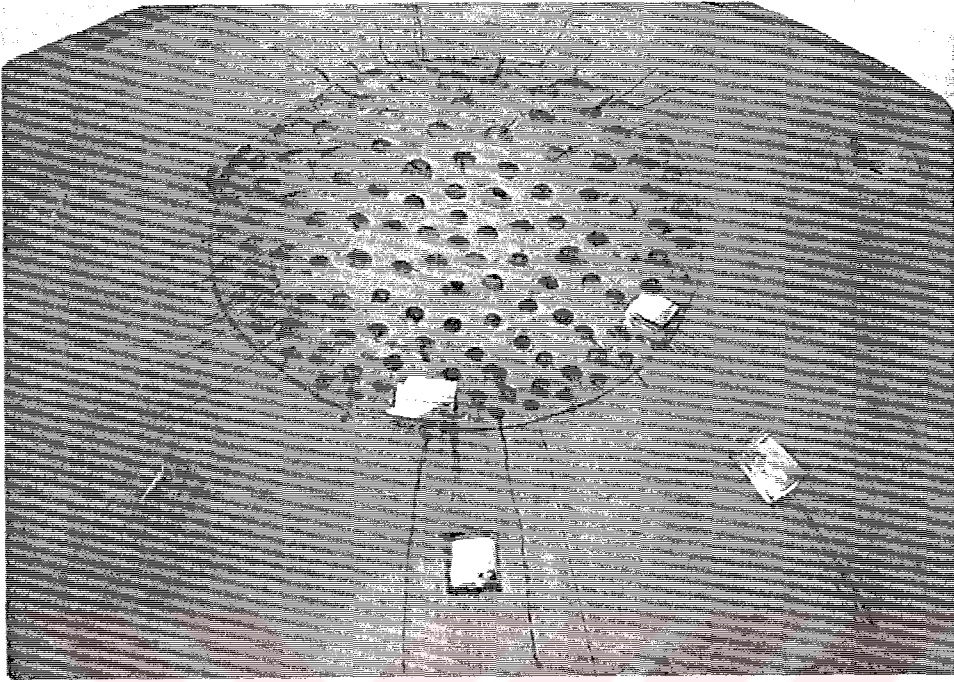
4.45. Eyvan "17", Halvet "18" sivri ve basık kemerli girişleri ile göbektası

4.46. Eyvan aydınlatma kubbeciği ve ışıklık detayı

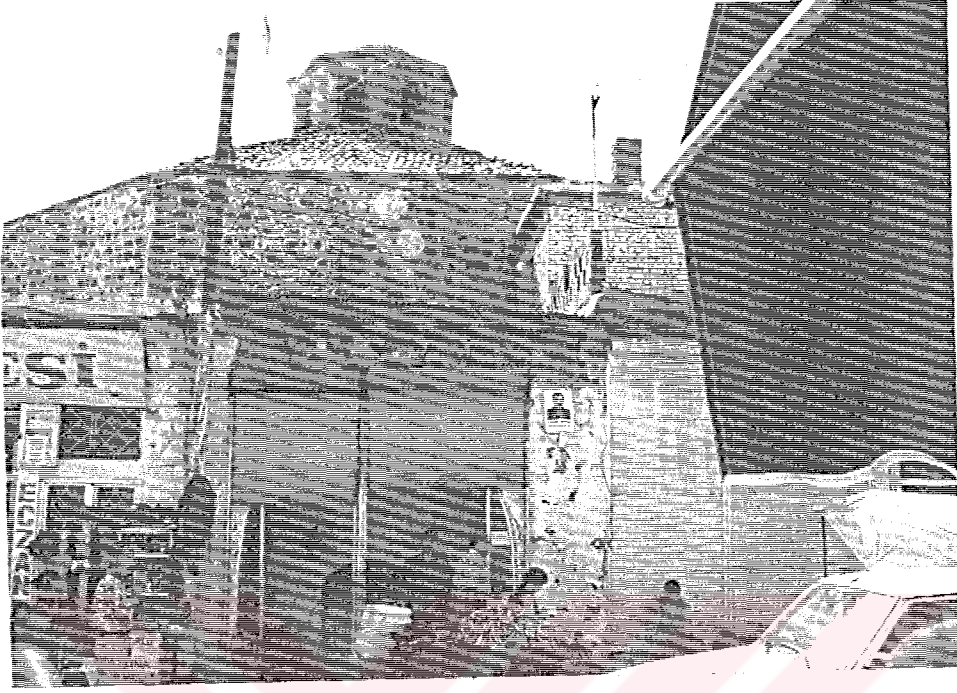
4.47. Halvet hücresi kubbeğe geçiş ve ışıklık detayı

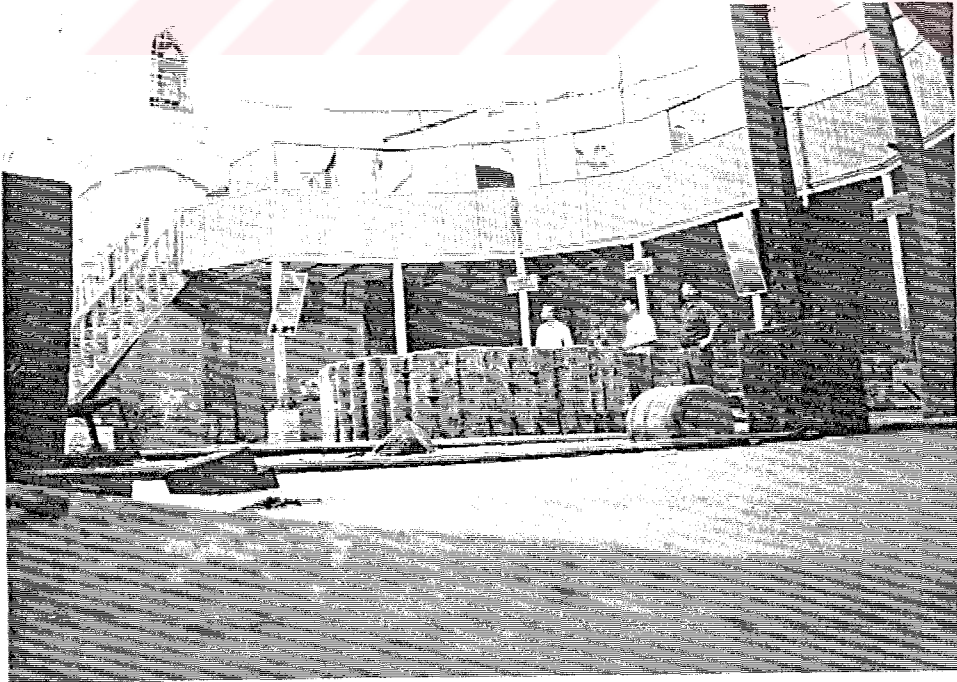
4.48. Sıcaklık sofası basık kubbesi ve aydınlatma elemanları

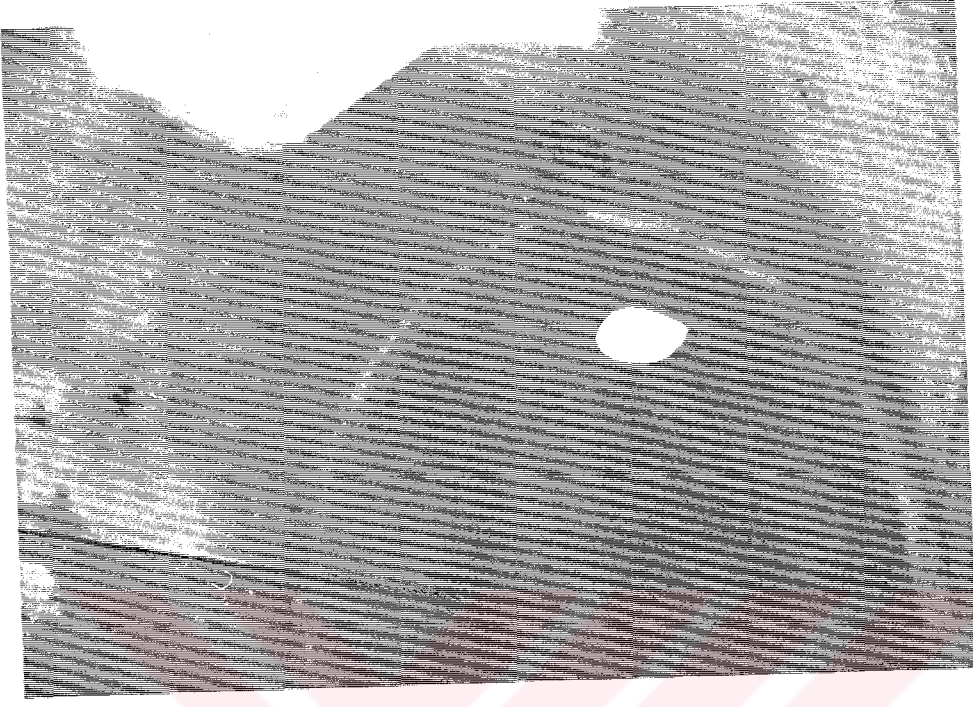
4.49. Yerlerinden sökülüp bahçeye atılan kurnalar

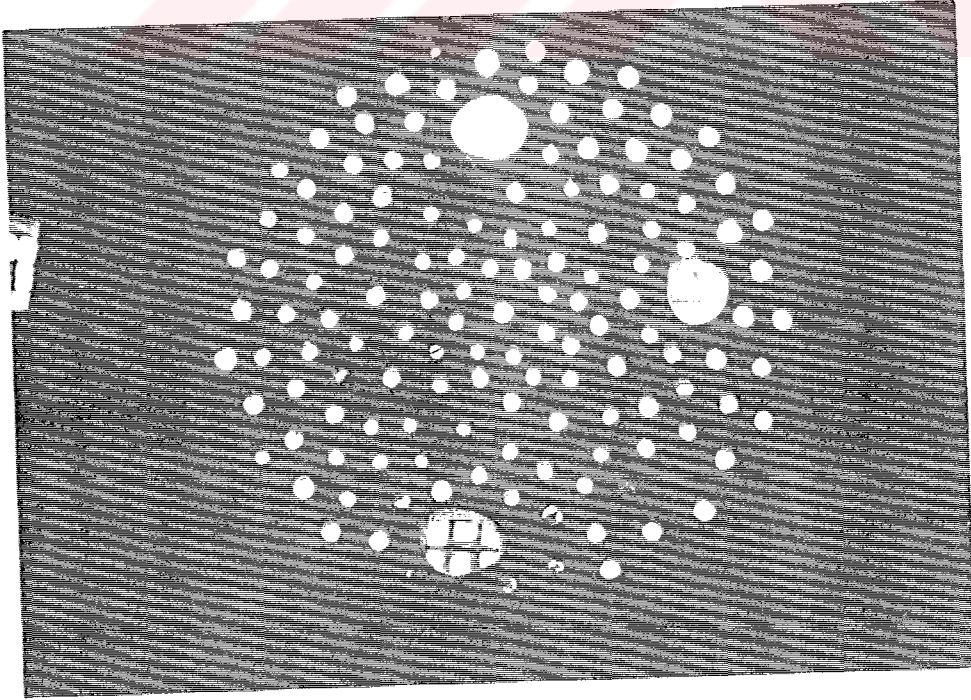
Şekil 5.7. Deva Hamam'ı giriş cephesi görünüşü

Şekil 5.8. Deva Hamam'ı soğukluk görünüşü

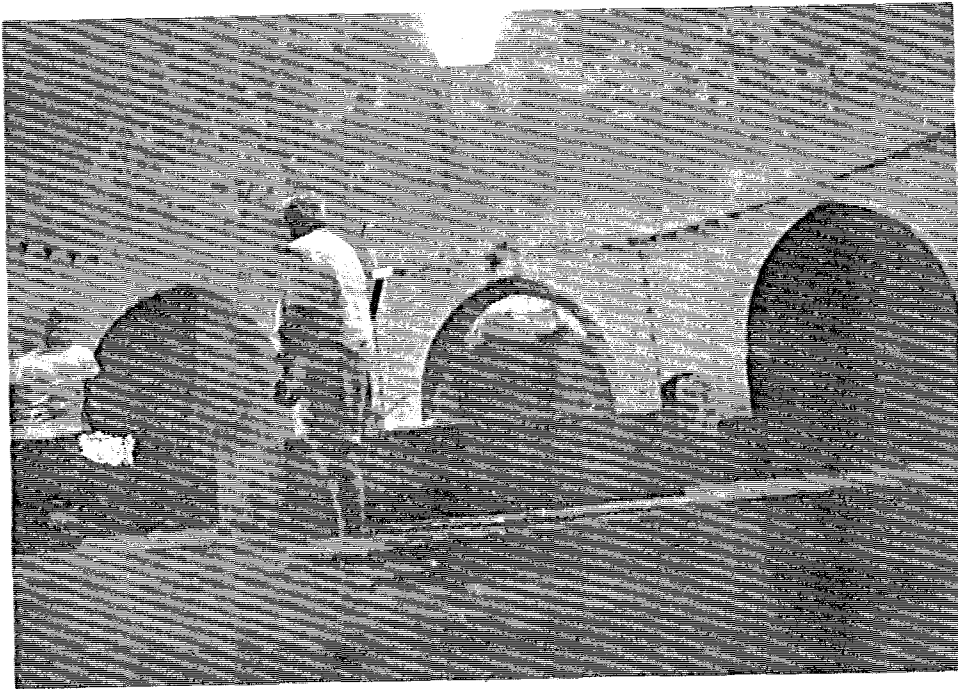
Şekil 5.9. Deva Hamam' ı ılıklik ve aydinlatma görünüşü

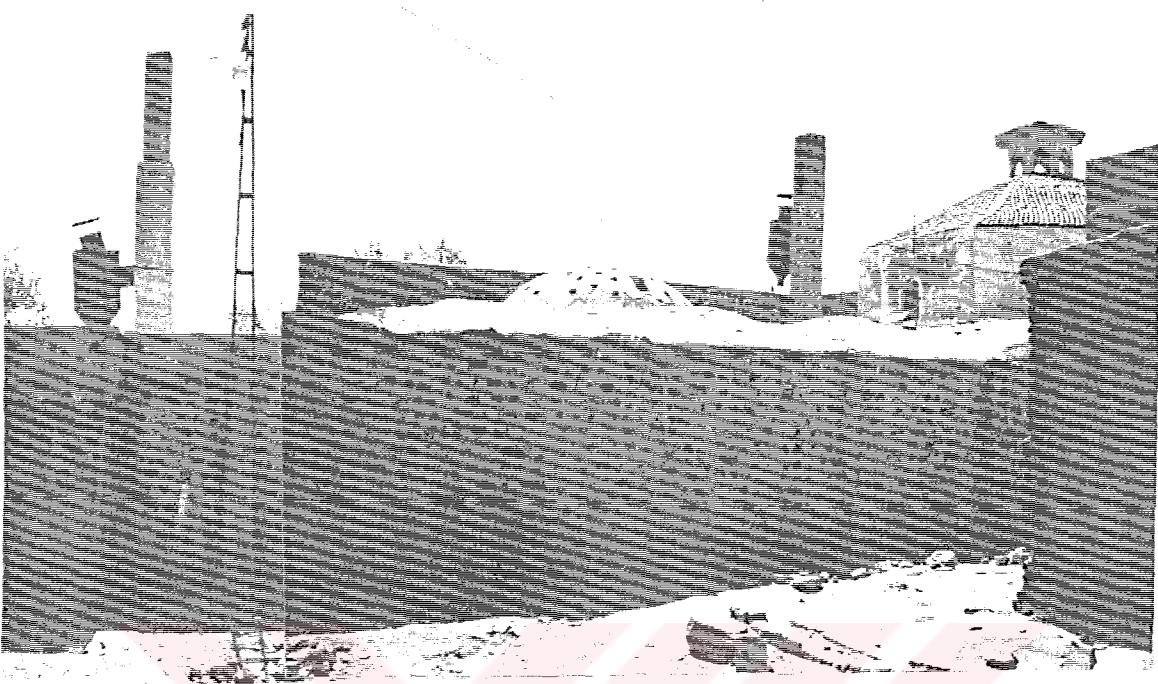
Şekil 5.10. Deva Hamam' ı sıcaklik kubbesi ve aydinlatma elemanı

Şekil 5.11. Deva Hamamı sıcaklık görünüşü

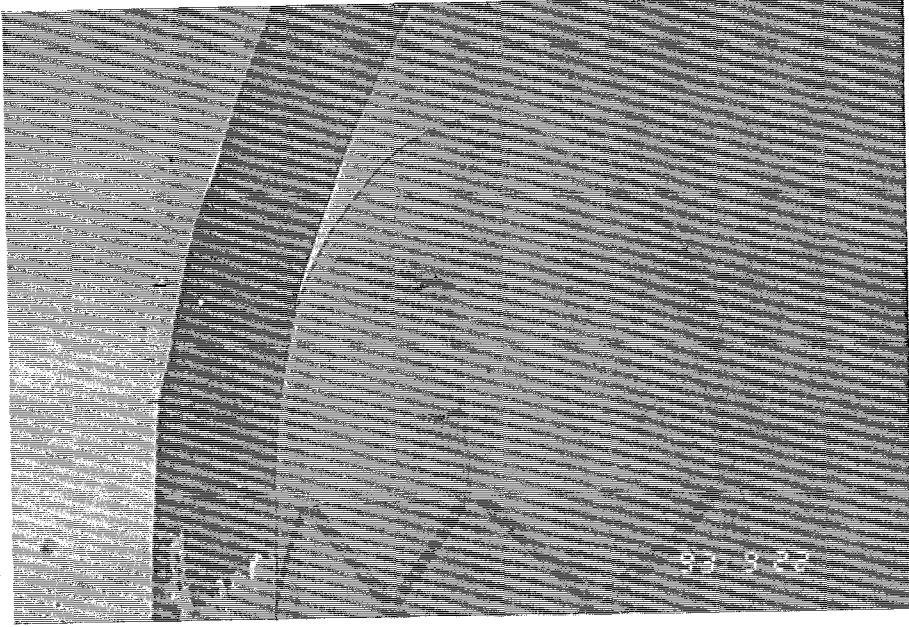
Şekil 5.12. Deva Hamamı sıcaklık görünüşü

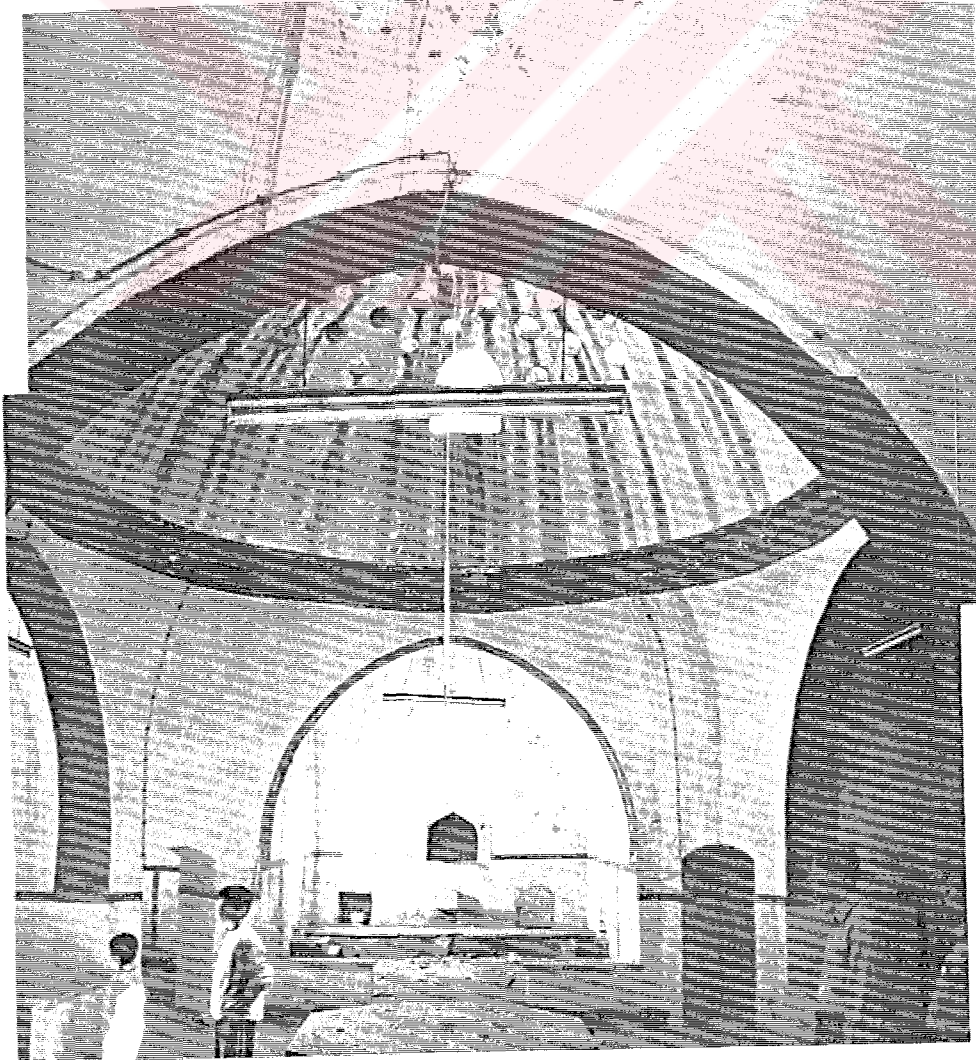
Şekil 5.13. Paşa Hamamı Batı cephesi görünüşü

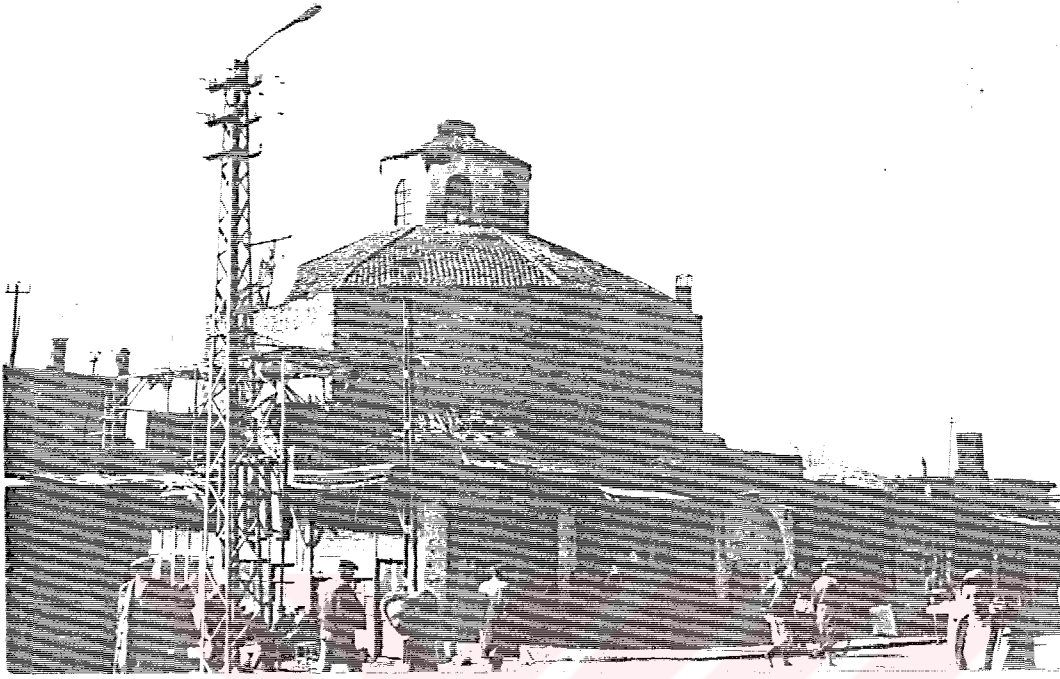
Şekil 5.14. Paşa Hamamı soğukluk görünüşü

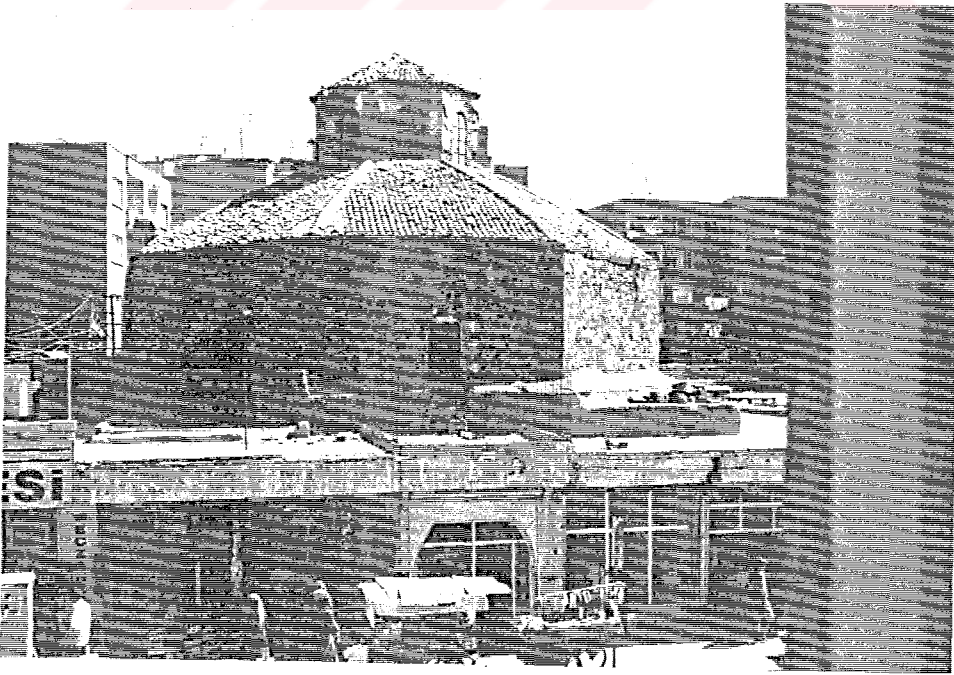
Şekil 5.15. Paşa Hamam' ı ılıklik görünüşü

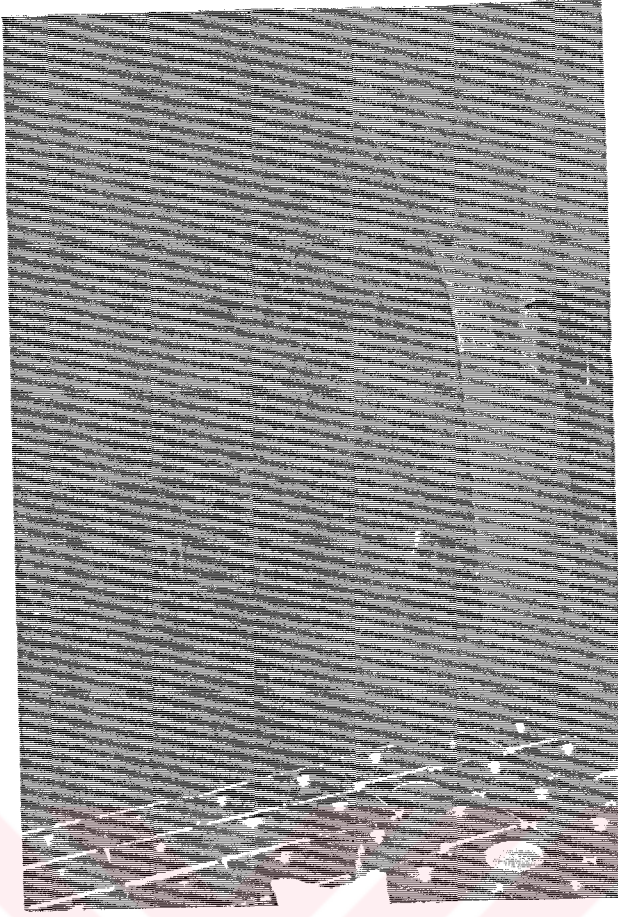
Şekil 5.16. Paşa Hamam' ı sıcaklık görünüşü

Şekil 5.17.Melek Ahmet Paşa Hamam'ının 1968 yılı Kuzey cephesi görünüşü

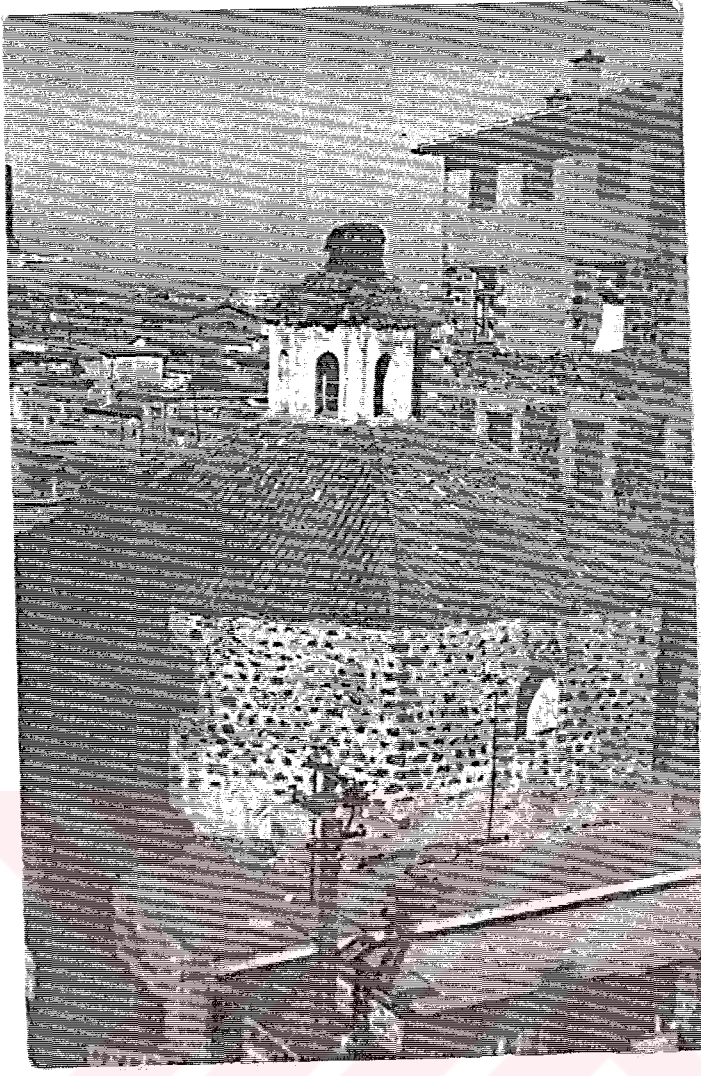
Şekil 5.18.Melek Ahmet Paşa Hamam'ının 1999 yılı Kuzey cephesi görünüşü

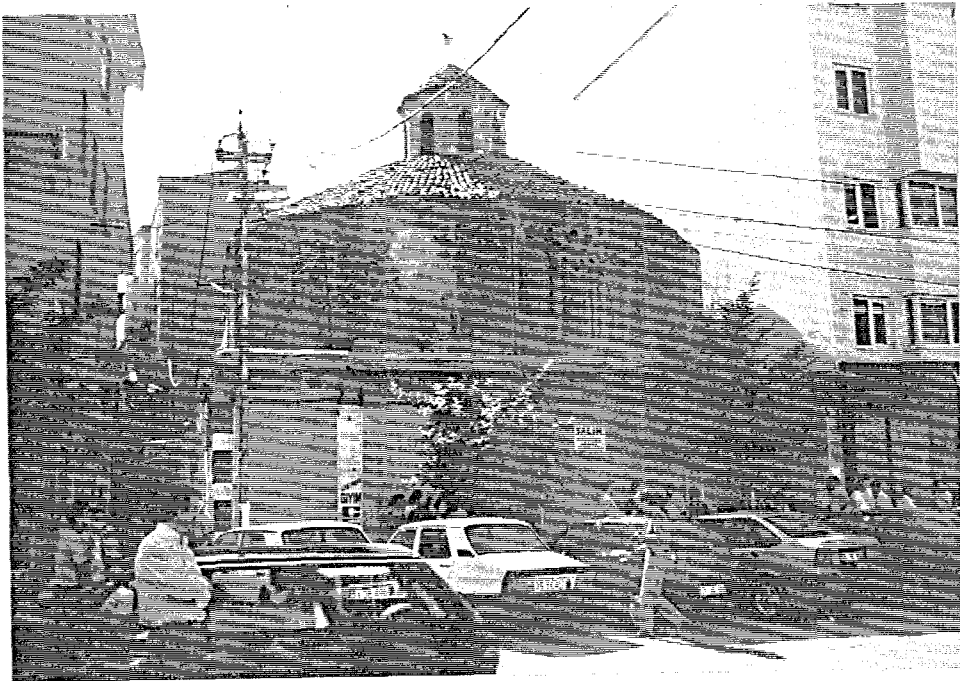
Şekil 5.19.Melek Ahmet Paşa Hamam'ı soğukluğu

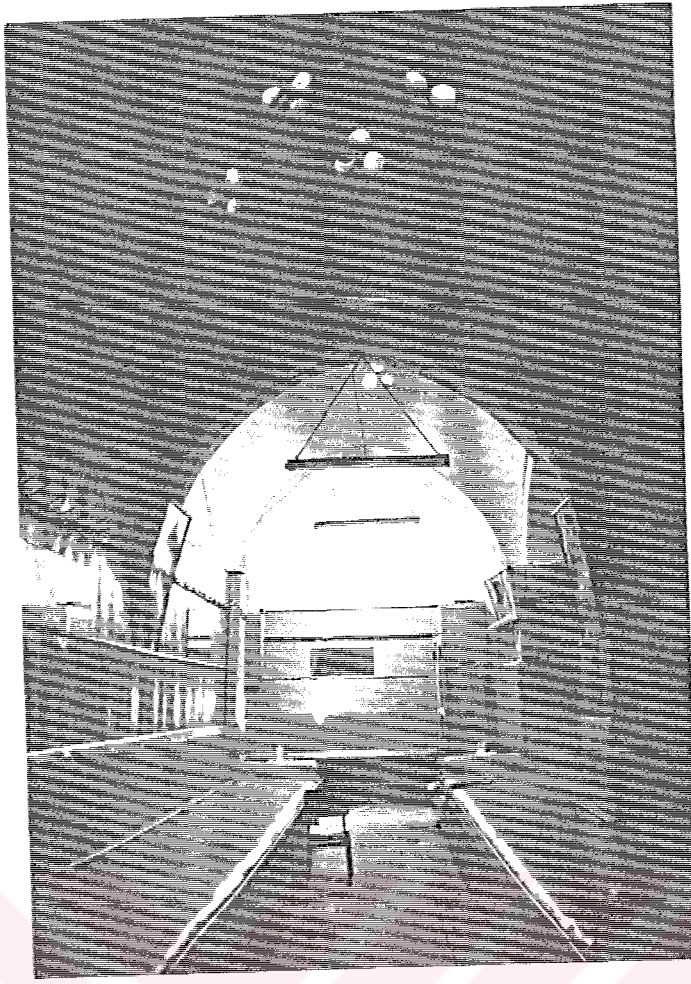
Şekil 5.20.Melek Ahmet Paşa Hamam'ı soğukluk kubbesi ve feneri

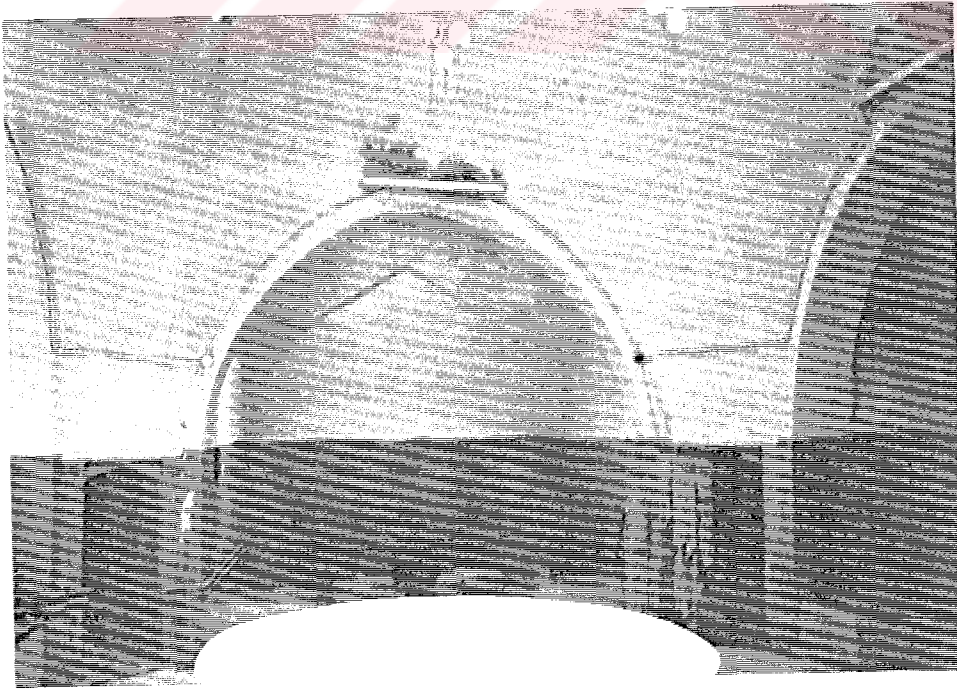
Şekil 5.21.Vahap Ağa Hamamı'nın 1969 yılı Doğu cephesi görünüşü

Şekil 5.22.Vahap Ağa Hamamı'nın 1999 yılı Doğu cephesi görünüşü

Şekil 5.23.Vahap Ağa Hamamı ılıklık görünüşü

5.24.Vahap Ağa Hamamı sıcaklık görünüşü

Şekil 5.25.Küçük (Şensu) Hamamı'nın 1981 yılı Güney cephesi görünüşü

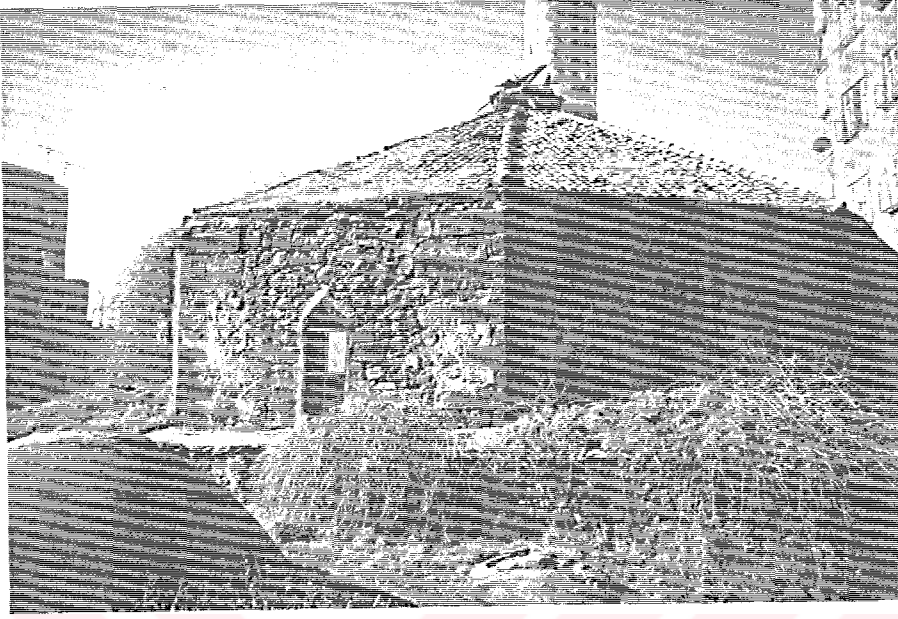
Şekil 5.26.Küçük (Şensu) Hamamı'nın 1998 yılı Güney cephesi görünüşü

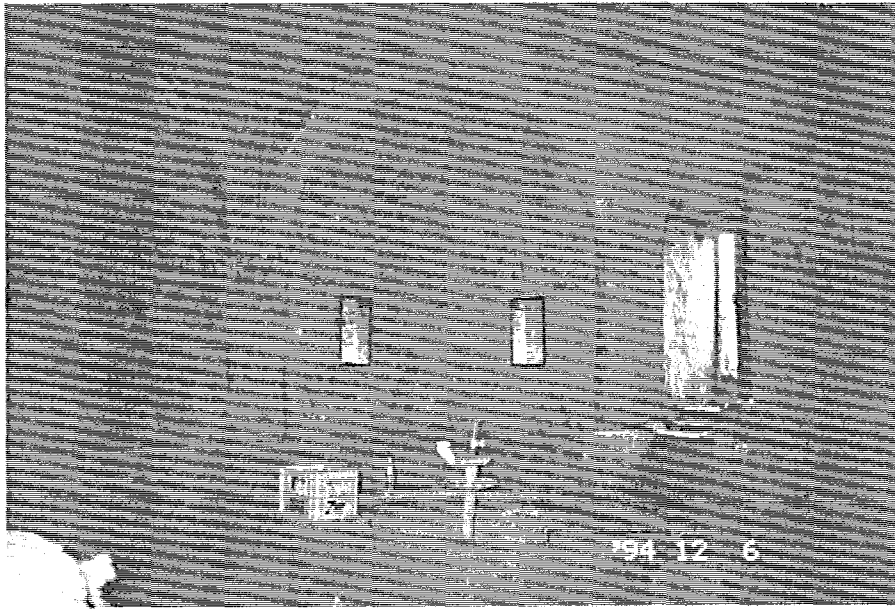
Şekil 5.27.Küçük (Şensu) Hamamı'nın 1998 yılı soğukluk görünüşü

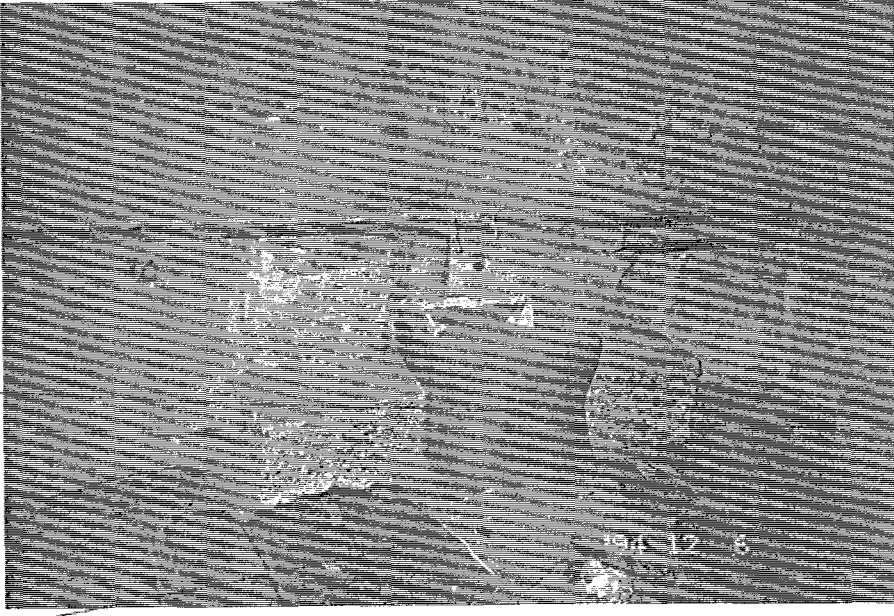
Şekil 5.28.Küçük (Şensu) Hamamı'nın 1999 yılı soğukluk görünüşü

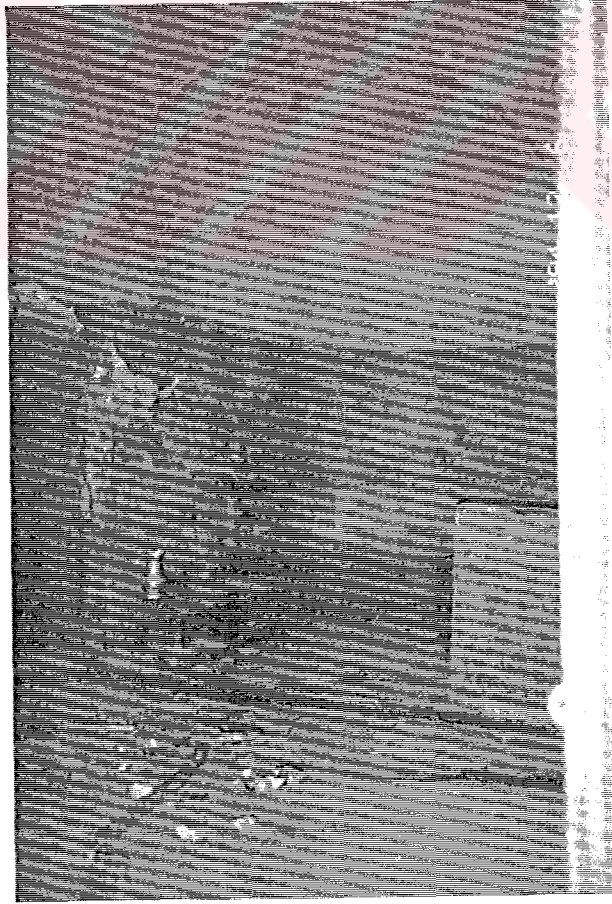
Şekil 5.30. Kadı Hamamı soğukluk kubbesi ve fener görünüşü

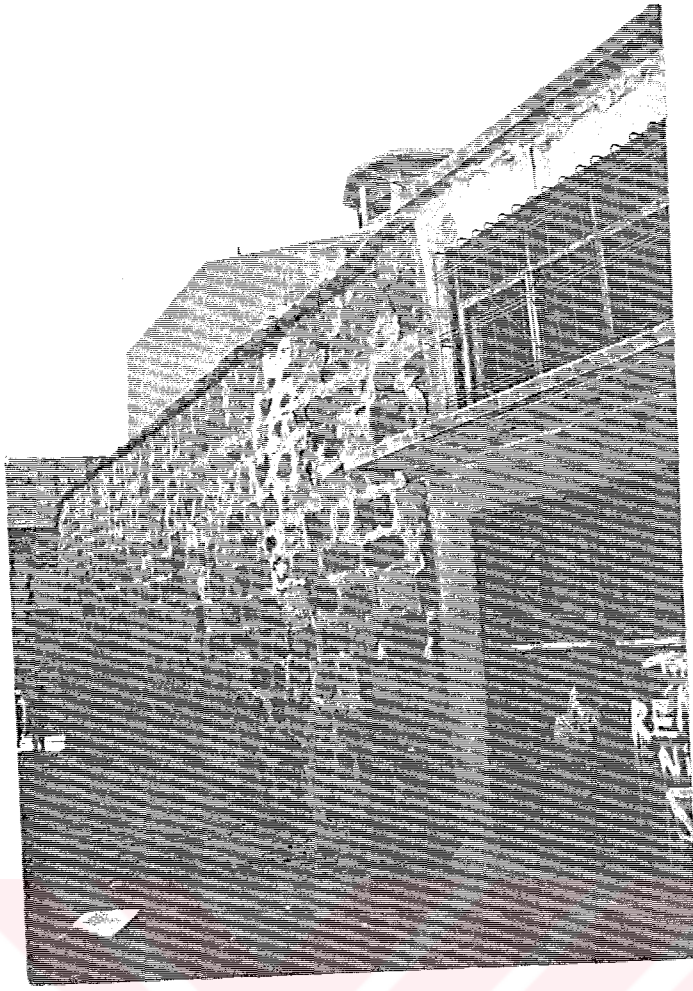
Şekil 5.30. Kadı Hamamı soğukluk görünüşü

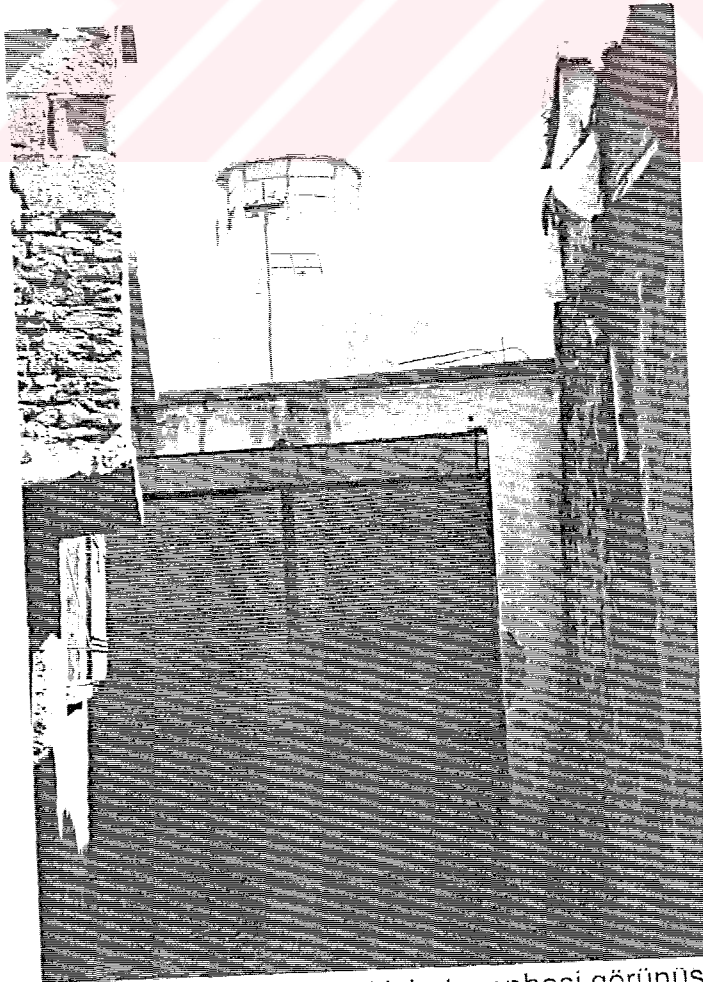
Şekil 5.31.Kadı Hamamı sıcaklık görünüşü

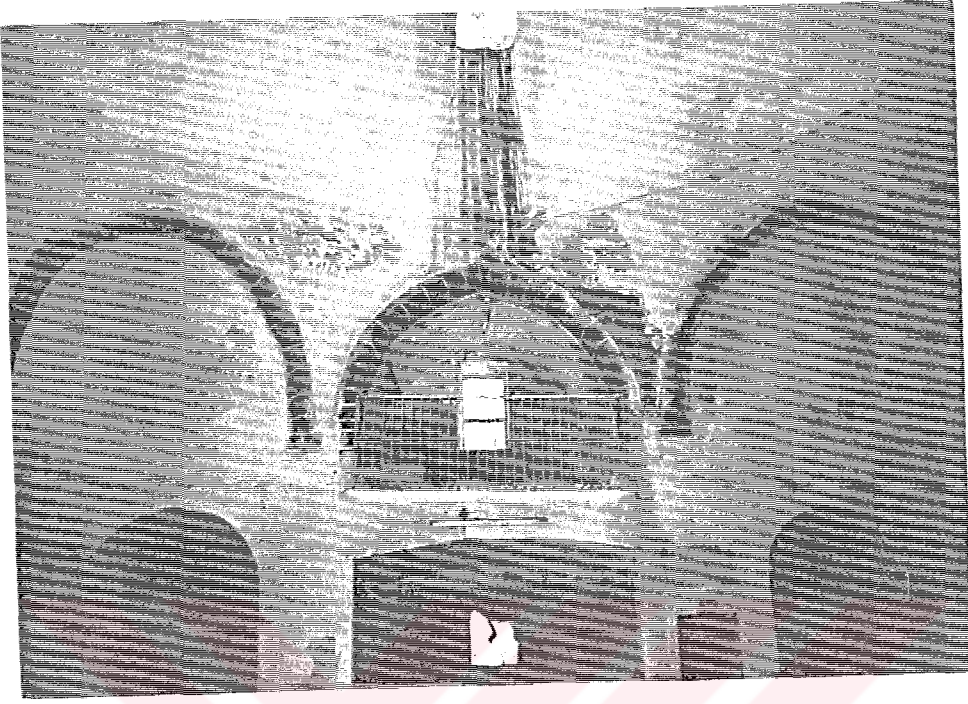
Şekil 5.32.Kadı Hamamı sıcaklık görünüşü

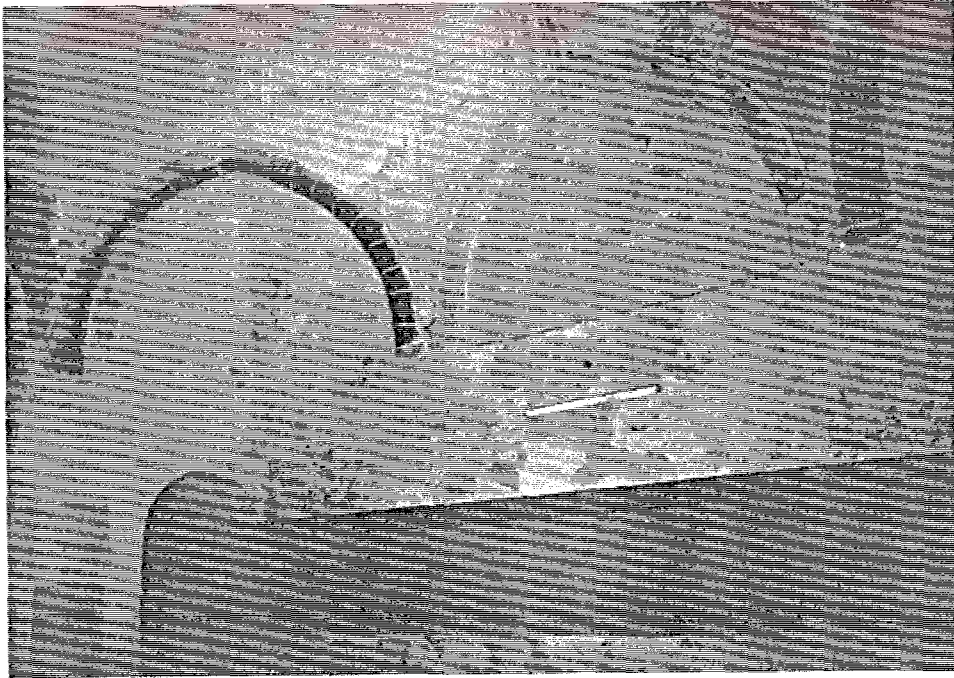
Şekil 6.1. 1993 Yılı Kuzey Cephesi Görünüşü

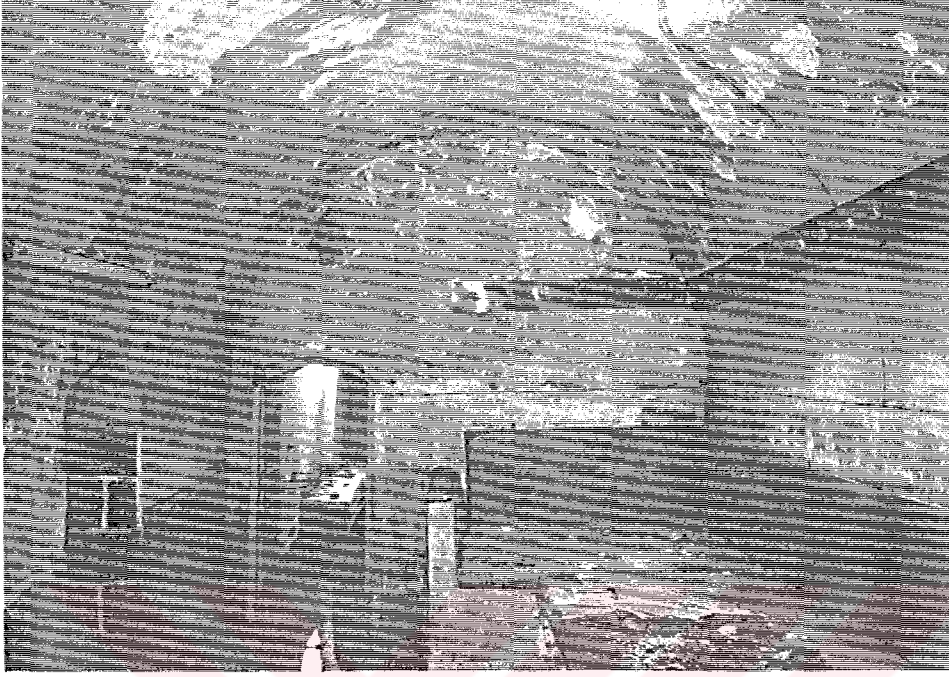
Şekil 6.2. 1993 yılındaki batı cephesi görünüşü

Şekil 6.3. 1993 yılı soğukluk görünüşü

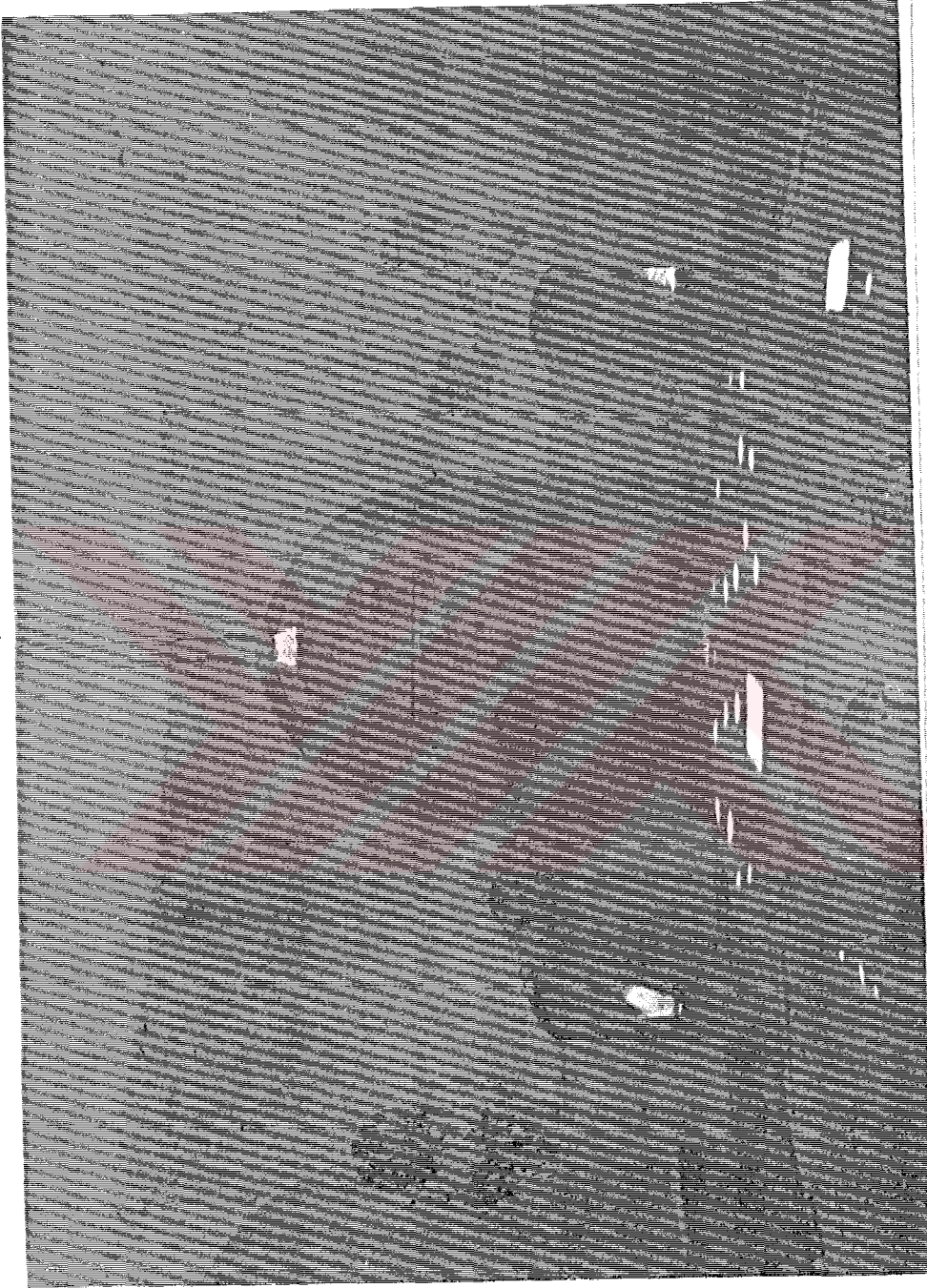
Şekil 6.4. 1993 yılı soğukluk görünüşü

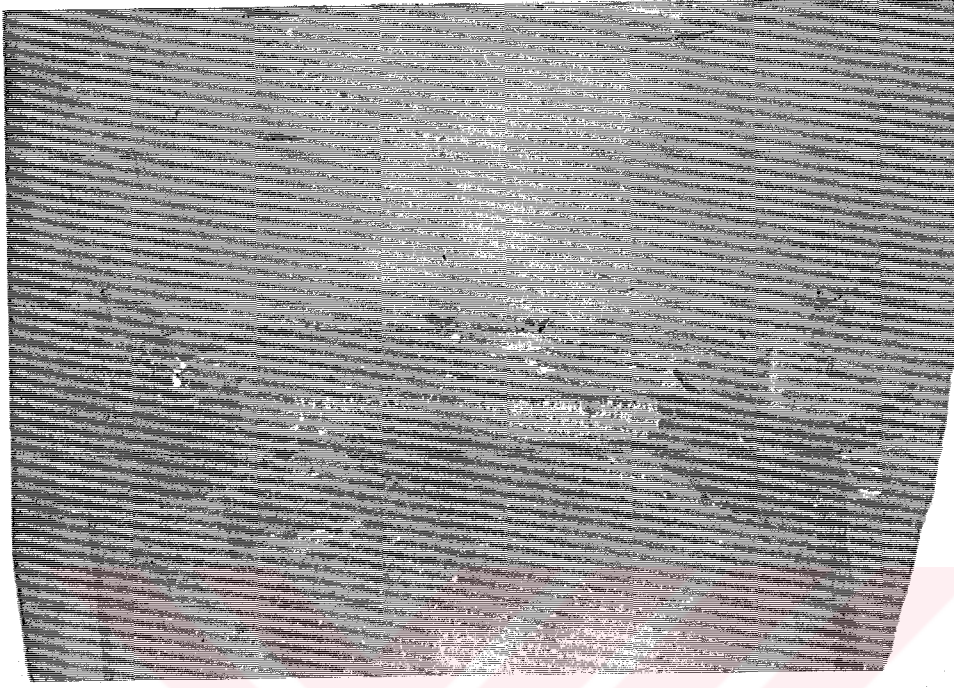
Şekil 6.5. 1993 yılı ılıkık görünüşü

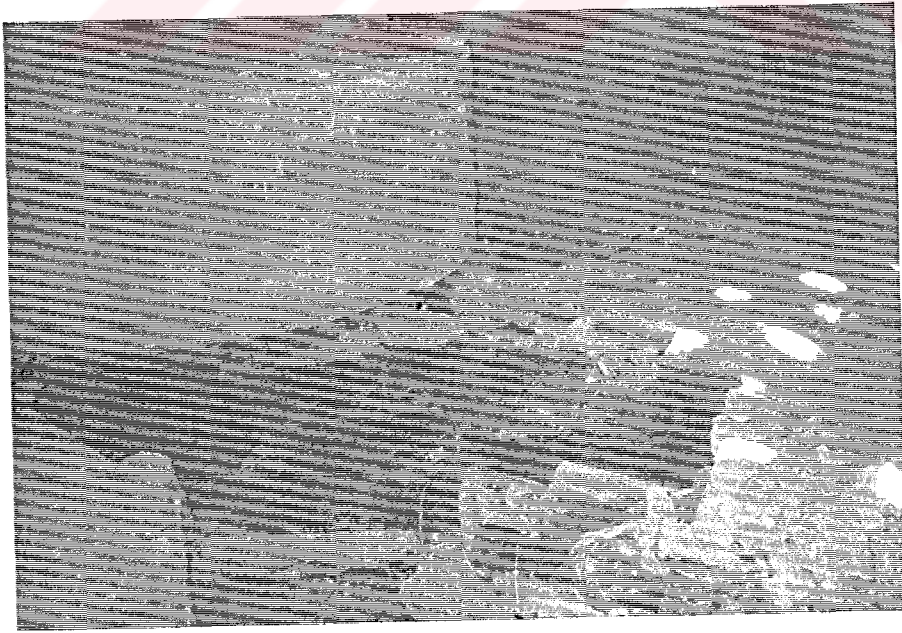
Şekil 6.5. 1993 yılı ılıkık görünüşü

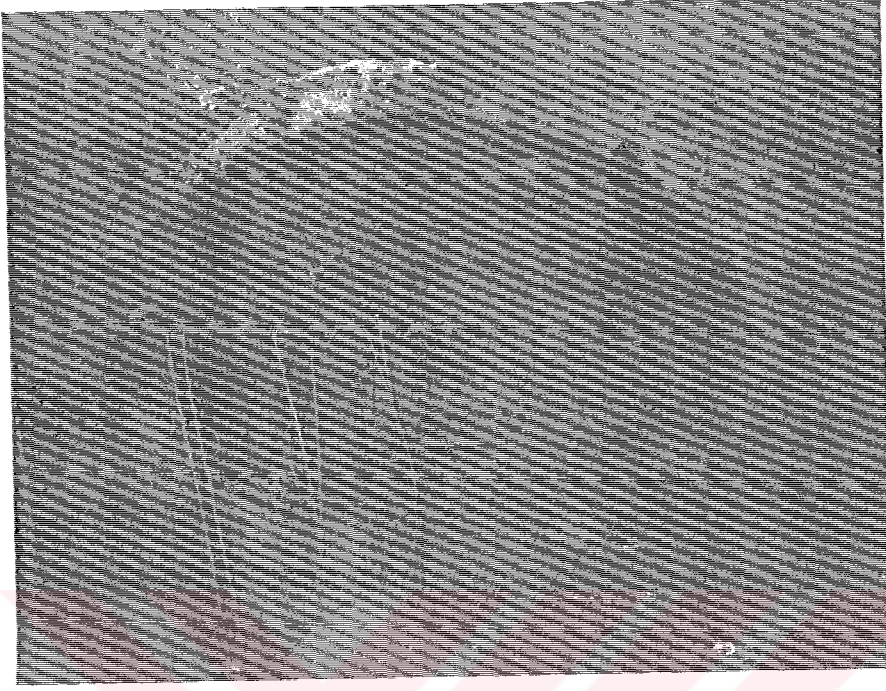
.Şekil 6.6. 1993 yılı sıcaklık sofası ve göbektaşı görünüşü

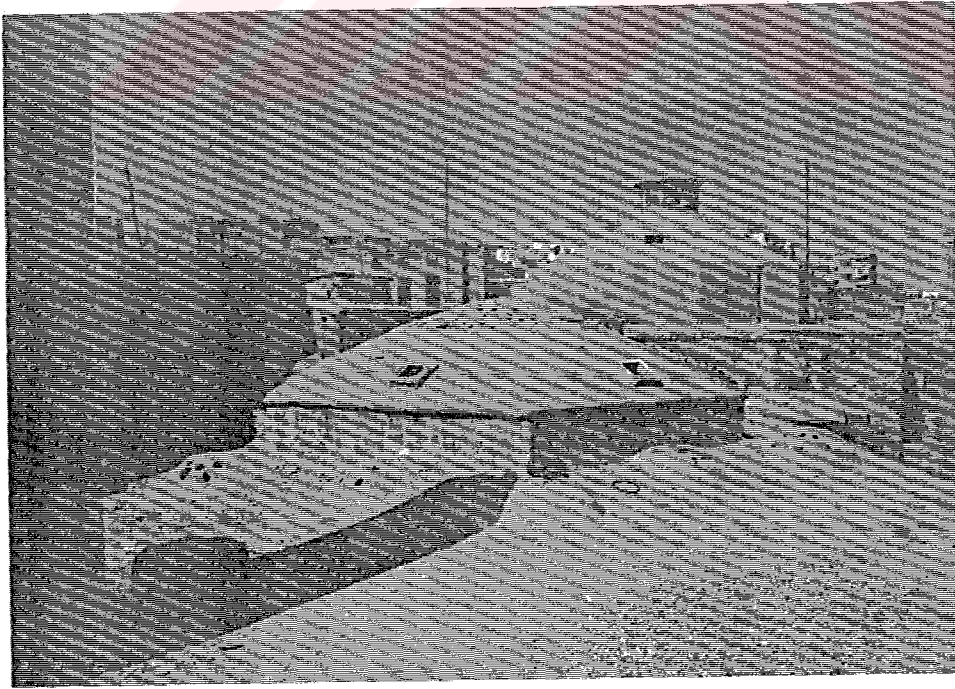
Şekil 6.7. 1993 yılı kurna ve seki görünüşü

Şekil 6.8. 1993 yılı göbekaşı ve cehenemlik görünüşü

Şekil 6.9. 1993 yılı baca görünüşü

Şekil 6.10. 1993 yılı soğukluk ve sıcaklık kubbelerinin üstten görünüşü

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Diyarbakır'da tamamladı. 1991 yılında Dicle Üniversitesi Mühendislik – Mimarlık Fakültesi'nin Mimarlık Bölümü'ne girdi. Mezun olduktan sonra Kültür Bakanlığı'na bağlı Diyarbakır Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nde Haziran 1998'e kadar çalıştı. Halen Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Büro Müdürlüğü'nde raportör mimar olarak çalışmaktadır.

